

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**ПРАВНИ СТАНДАРД ЈЕДНАКОГ ТРЕТМАНА У
МЕЂУНАРОДНОЈ ТРГОВИНИ**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Ментор:

Проф. др Душанка Ђурђевић

Кандидат:

Мр Александар В. Поповић

Нови Сад, 2014. године

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

КЉУЧНА ДОКУМЕНТАЦИЈСКА ИНФОРМЦИЈА

Редни број: РБР	
Идентификациони број: ИБР	
Тип документације: ТД	Монографска документација
Тип записа: ВР	Текстуални штампани материјал
Врста рада (дипл., маг., докт.): ВР	Докторска дисертација
Име и презиме аутора: АУ	Мр Александар Поповић
Ментор (титула, име, презиме, звање): МН	Проф. др Душанка Ђурђевић, редовни професор Правног факултета у Новом Саду
Наслов рада НР	Правни стандард једнаког третмана у међународној трговини
Језик публикације: ЈП	Српски
Језик извода: ЈИ	Срп./енг.
Земља публикавања: ЗП	Република Србија
Уже географско подручје: УГП	Војводина
Година: ГО	2014.
Издавач: ИЗ	Ауторски репринт
Место и адреса: МА	Нови сад, Трг Доситеја Обрадовића 1

Физички опис рада: ФО	Садржај, 4 поглавља, закључна разматрања, 332 стране, 546 фуснота, списак литературе
Научна област: НО	Међународно право
Научна дисциплина: НД	Међународно привредно право
Предметна одредница, кључне речи: ПО	Међународна трговина, ГАТТ, СТО, Једнаки третман, Правна заштита, Рјешавање спорова
УДК	
Чува се: ЧУ	Библиотека Правног факултета у Новом Саду, Трг Доситеја Обрадовића 1
Важна напомена: ВН	
Извод: ИЗ	Предмет истраживања докторске дисертације је Правни стандард једнаког третмана у међународној трговини
Датум прихватања теме од стране НН већа: ДП	04. јуни , 2013.
Датум одбране: ДО	
Чланови комисије: (име и презиме/звање/назив организације/статус) КО	председник: члан: члан:

UNIVERSITY OF NOVI SAD

ACIMSI

KEY WORD DOCUMENTATION

Accession number: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code: CC	Doctoral dissertation
Author: AU	Aleksandar V. Popović, LL.M., barrister
Mentor: MN	Duška Đurđev, Ph. D., Full Professor, Faculty of Law, Novi Sad
Title: TI	Legal Standard of Equal Treatment in International Trade
Language of text: LT	Serbian
Language of abstract: LA	eng./srp.
Country of publication CP	Republic of Serbia
Locality of publication: LP	Vojvodina
Publication year: PY	2014
Publisher: PU	Author's reprint
Publication place: PP	Trg Dositeja Obradovića 1, Novi Sad

Physical description: PD	Contents, 4 chapters, concluding remarks, 332 pages, 546 footnotes, enrollment of literature
Scientific field SF	International Law
Scientific discipline SD	International Economic Law
Subject, Key words SKW	International Trade, GATT, WTO, Equal Treatment, Legal Protection, Dispute Resolution
UC	
Holding data: HD	The Faculty of Law Library, Trg Dositeja Obradovića 1, Novi Sad
Note: N	
Abstract: AB	The subject of doctoral thesis is Legal Standard of Equal Treatment in International Trade
Accepted on Scientific Board on: AS	4 June 2013
Defended: DE	
Thesis Defend Board: DB	president: Member. Member:

САДРЖАЈ

Садржај	2-9
Скраћенице	10-13
УВОД	14-32
Предмет и циљ истраживања	14
1. Образложење теме докторске дисертације	14-18
2. Дефинисање и опис предмета (проблема) истраживања	18-20
3. Преглед владајућих ставова и схватања у литератури у подручју Истраживања	20-21
4. Циљ истраживања са нагласком на резултате које се очекују	21-22
5. План излагања и методологија рада	22
5.1. Уводни и методолошки дио	22-23
5.2. Појам и значај међународне трговине	23-24
5.3. Правни режим међународне трговине	24-25
5.4. Правни стандард једнаког третмана	26-28
5.5. Правна заштита стандарда једнаког третмана	28-29
5.6. Закључна разматрања	29-30
5.7. Попис литературе	30-31
ГЛАВА I	
1. Појам и значај међународне трговине	33-35
2. Историјски развој међународне трговине	35-55
3. Субјекти међународне трговине	55
А) Држава као субјект међународне трговине	55-56
1. Држава као носилац империјума и као субјект јавно-правних међународних трговинских односа	56-57

2. Држава као носилац доминијума и као субјект међународних	57-58
Б) Међународне организације као субјект међународне трговине	58-60
1. Међународне трговинске организације универзалног карактера	61
1.1. Општи Споразум о царинама и трговини	62-65
1.2. Свјетска трговинска организација (СТО)	65
1.2.1. Свјетска трговинска организација као институционални оквир међународне трговине	65-66
2. Настанак Свјетске трговинске организације	66-69
2.1. Дилонова рунда преговора	69-70
2.2. Кенеди рунда преговора	70-71
2.3. Токијска рунда преговора	71-72
2.3.1. Најзначајнији акти Токијске рунде трговинских преговора	72-78
а) Споразум о техничким препрекама трговини	72-73
б) Споразум о владиним набавкама	73-74
в) Споразум о тумачењу и примјени чланова VI, XVI XXIII	74
г) Споразум о примјени члана VII	74-75
д) Споразум о поступцима за издавање увозних дозвола	75
ђ) Споразум о примјени члана VI	75-76
е) Споразум о говеђем месу	76
ж) Међународни споразум о мљекарству	77
з) Споразум о трговини цивилним ваздухопловима	77-78
2.4. Уругвајска рунда преговора и супротстављени интереси учесника	78-80
2.4.1. Финални акт Уругвајске рунде преговора - садржај и карактер	80-82

2.5. Споразум о оснивању СТО и његов садржај	82-85
2.6. Унутрашња структура и органи СТО	85-86
2.6.1. Министарска конференција	86-87
2.6.2. Генерални савјет	87-88
2.6.3. Секретаријат и генерални директор	88-89
2.7. Доношење одлука и начин рада СТО	89-92
2.8. Основни циљеви Свјетске трговинске организације	92-95
2.9. Општи принципи (начела) СТО	95
2.9.1. Принцип забране дискриминације (principle of non-discrimination)	96-97
2.9.2. Принцип слободније трговине („free trade“ principle)	97
2.9.3. Принцип предвидивости (predictability principle)	97-98
2.9.4. Принцип веће конкурентности (competition principle)	98
2.9.5. Принцип пружања погодности земљама у развоју (the principle of differential and more favourable treatment, reciprocity and fuller participation of developing countries)	98
2.9.6. Начело пропорционалности (proportionality principle)	99-100
2.10. Функције и задаци Свјетске трговинске организације	100-104
2.11. Регулаторна функција СТО	105-107
2.12. Доха агенда као основ будућег рада СТО	107
2.13. Чланство у СТО	108-109
2.14. Однос ГАТТ-а и СТО	109-110
2.15. Однос СТО и других међународних организација	110-112
2.16. Однос Босне и Херцеговине (БиХ) и СТО	112-113
2.17. Однос бивших југословенских република и СТО	113
В) Међународне финансијске организације универзалног карактера	113-114
Г) Међународне организације регионалног карактера	114-117

1. Европска унија	118-121
1.1. Основна начела јединственог тржишта ЕУ	121-123
1.1.1. Слобода кретања роба	123
1.1.2. Начело слободе пружања услуга	123-124
1.1.3. Слобода кретања лица и радне снаге	124-125
1.1.4. Слобода трансфера капитала	125
Д) Привредна друштва и транснационалне компаније као субјекти међународне трговине	126
1. Привредна друштва	126-129
1.1. Врсте привредних друштава	129-130
1.1.1. Друштво лица	130
1.1.2. Друштво капитала	130-132
1.2. Регистрација привредних друштава	132-134
1.3. Припадност привредних друштава	134-135
2. Транснационалне компаније као субјекти међународне трговине	135-139
2.1. Улога и значај транснационалних компанија	139-140
2.2. Најчешћи организациони облици транснационалних компанија	140
2.2.1. Холдинг компанија	140-141
2.2.2. Труст	141
2.2.3. Картел	141-142
2.2.4. Концерн	142
2.2.5. Међународни конзорцијуми	142
2.2.6. Пулови	142-143
2.2.7. Синдикати	143
2.2.8. Off-Shore компаније	143

ГЛАВА II

ПРАВНИ РЕЖИМ МЕЂУНАРОДНЕ ТРГОВИНЕ	145-148
1. Улога државе у креирању спољнотрговинског пословања	148-150
2. Право Свјетске трговинске организације	151-154
2.1. Однос регулаторне функције права СТО на национална законодавства	154-157
2.2. Начини изградње националних правних норми	157-159
2.3. Антидампинг заштита	159-163
2.4. Извори права СТО	163-168
3. Утицај Права европске уније на национална законодавства	168-170
4. Подјела извора права ЕУ	170-172
4.1. Примарни извори	172
4.1.1. Уговори о оснивању	172-173
4.1.2. Општа правна начела	173-174
4.1.3. Међународни споразуми	174
4.1.3.1. Трговински споразуми	174-175
4.1.3.2. Споразуми о сарадњи	175
4.1.3.3. Споразуми о придрживању	175-176
4.1.3.4. Споразуми о стабилизацији и придруживању (ССП)	176-178
а) Усклађивање домаћег законодавства са ССП	178-180
б) Хармонизација права Босне и Херцеговине са ССП	180-182
в) Усклађеност права Републике Српске са ССП	182-187
д) Усклађеност права Републике Србије са ССП	187-189
4.1.3.5. Споразум о европском привредном простору	189
4.2. Секундарни извори Права ЕУ	189-190
4.2.1. Комуитарне уредбе	190-191
4.2.2. Упутства	191

4.2.3. Одлуке	191
4.2.4. Препоруке	192
4.3. Обавеза поштовања и примјена Права европске уније	192-194
5. Значај и улога међународних организација за правно регулисање међународне трговине	194-196
5.1. Конференција ОУН о трговини и развоју – UNCTAD	196-197
5.2. Економски и социјални савјет – ECOSOC	197-198
5.3. Комисија ОУН за међународно трговинско право	198-199

ГЛАВА III

ПРАВНИ СТАНДАРД ЈЕДНАКОГ ТРЕТМАНА	201
Опште напомене	201-206
1. Клаузула најповлашћеније нације	206-208
1.1. Настанак термина најповлашћеније нације	206-208
1.2. Појам клаузуле најповлашћеније нације	208-213
1.3. Историски развој клаузуле најповлашћеније нације	214-218
1.4. Карактеристике клаузуле најповлашћеније нације	218-221
1.5. Област примјене клаузуле најповлашћеније нације	221-224
1.6. Врсте клаузуле најповлашћеније нације	224
1.6.1. Једностране и двостране клаузуле највећег повлашћења	224-225
1.6.2. Условне и безусловне клаузуле највећег повлашћења	225
1.6.3. Садашње и будуће клаузуле највећег повлашћења	225-226
1.7. Ограничења и изузетци клаузуле најповлашћеније нације	226-227
1.7.1. Територијална ограничења	227
1.7.2. Стварна ограничења	227-228
1.7.3. Временска ограничења	228
1.7.4. Институционална ограничења	228-229
1.8. Посебне врсте изузетака	229-230

1.8.1. Царинска унија	230
1.8.2. Зона слободне трговине	231-234
1.9. Изузеци због домаћег и међународног јавног поретка	234
1.10. Мјере супротне принципу највећег повлашћења	235
1.10.1. Протекционизам	235-236
1.10.2. Монополски положај	236
1.10.3. Преференцијални систем	236-237
1.11. Незаслужени повољнији положај клаузуле најповлашћеније нације других држава уговорница	237-241
2. Клаузула националног третмана	241-246
ГЛАВА IV	
ПРАВНА ЗАШТИТА СТАНДАРДА ЈЕДНАКОГ ТРЕТМАНА	248
1. Опште напомене о рјешавању спорова у оквиру СТО	248-250
2. Могућност настанка спорова и њихови субјекти	251-252
3. Карактеристике система рјешавања спорова у оквиру СТО	252-254
4. Предмет спорова	254-259
5. Извори права за рјешавање спорова	260-263
6. Право на покретање поступка	263-265
7. Органи за рјешавање спорова	265
7.1. Орган за рјешавање спорова (Dispute Settlement Body – DSB)	267
7.2. Панели – Panels	267-269
7.3. Апелациони орган (Appellate Body – AB)	269-271
8. Фазе у рјешавању спорова	271-272
8.1. Поступак консултација и мирног рјешавања спорова	273-275
8.2. Поступак пред панелом	275-278
8.3. Постпанелни поступак	278
8.3.1. Процедура усвајања извјештаја панела и право апелације	278

8.3.2. Усвајање извјештаја панела	278-280
8.3.3. Право апелације и апелациони поступак	280-281
8.3.4. Испуњење донијетих одлука и арбитражни поступак	281-287
8.3.5. Друге процедуре и поступци за рјешавање спорова	287-288
9. Значај рјешавања спорова у оквиру СТО	288-298
ГЛАВА V	
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	300-306
ЛИТЕРАТУРА	308-332

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА

AB	(Appellate Body) Апелациони орган
BITs	(Bilateral Investment Treaties) Билатерални споразуми о заштити и третману страних инвестиција
CEFTA	(Central European Free trade Association) Споразум о слободној трговини у Централној Европи
DSB	(Dispute Settlement Body) Орган за рјешавање спорова
DSU	(Understanding on Rules and Procedures Governing Settlement of Disputes) Договор о правилима и процедурама за рјешавање спорова
EEC	(European Economic Community) Европска економска заједница
EEK	(United Nations Economic Commission for Europe ECE) Европска економска комисија ОУН
ECSC	(European Coal and Steel Community) Европска заједница за угаљ и челик
EFTA	(European Free Trade Association) Европско удружење за слободну трговину
ESCWA	(Economic and Social Commission for Western Asia) Комисија за економска и социјална питања за Западну Азију

EU	(European Union) Европска унија
GATS	(General Agreement on Tarrifs and Services) Општи споразум о трговини услугама
GATT	(General Agreement on Tariffs and Trade) Споразум о царинама и трговини
GPA	(Agreement on Government Procurement) Споразум о владиним набавкама
IBRD	(International Bank for Reconstruction and Development) Међународна банка за обнову и развој
IDA	(International Development Assoviation) Међународно удружење за развој
IFC	(International Finance Corporation) Међународна финансијска корпорација
ICC	(International chamber of commerce) Међународна трговинска комора
ICSID	(International Centar for Settlement of Investment Disputes) Међународни центар за рјешавање инвестиционих спорова
ITO	(International Trade Organization) Међународна трговинска организација
MFN	(Most-favoured-nation treatment) Третман најповлашћеније нације

MIGA	(Multilateral Investment General Agency) Мултилатерална агенција за инвестиционе гаранције
IMF	(The International Monetary Fund- IMF) Међународни монетарни фонд
WTO	Међународни трговински односи
NAFTA	(North American Free Trade Agreement) Сјеверноамерички Споразум о слободној трговини
WTO - СТО	(World Trade Organization) Свјетска трговинска организација
UN	(Organization United Nations) Организација уједињених нација
OECD	(Organization for Economic Cooperation and Development) Организација за економску сарадњу и развој
OPEC	(Organization of Petroleum Exporting Countries) Удружење земаља извозница нафте

SPS	(Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures) Споразум о примјени санитарних и фитосанитарних мјера
ССП	(Stabilisation and Association Agreement) Споразум о стабилизацији и придруживању
TBT	(Agreement on Technical Barriers to Trade) Споразум о техничким препрекама трговини
TRIPS	(Agreement on Trade –Related Aspects of Intellectual Property Rights) Споразум о трговинским аспектима права интелектуалне својине
UNCTAD	(United Nations Conference on Trade and Development) Конференција Уједињених нација о трговини и развоју
UNCITRAL	(United Nations Commission on International trade Law) Комисија УН за међународно трговинско право
UNIDO	(United Nations Industrial Development Organisation) Организација УН за индустријски развој
UNIDROIT	(International Institute for the Unification of Private Law) Међународни институт за унификацију правила приватног права

REZIME

Трговина спада у најстарије привредне активности на основу којих се врши размјена добара са циљем остварења профита. Она није само у функцији међународне размјене роба, него представља један од најзначајнијих фактора развоја друштва. Она је истовремено и творац норми које се баштине у најстарије изворе људске цивилизације. На овај начин она је директно учествовала на настанак права и правне науке. Велику улогу у развоју трговине, нарочито у периоду глобализације међународних економских односа и међународног тржишта су имале међународне организације од којих посебно мјесто припада Свјетској трговинској организацији.

Националне привреде различитих држава се међусобно повезују кроз међународне трговинске односе, а правна регулатива представља незаобилазну претпоставку њихове реализације.

Руководна идеја СТО је оличена у читавом правном систему норми које прије свега почивају на слободи трговине и прокламацији система недискриминације и једнакости свих учесника на тржишту.

У функцији остварења ове идеје постоји читав низ начела од којих централно мјесто заузимају слобода међународне трговине, системи најповлашћеније нације и националног третмана, монопол, принцип преференцијалног третмана, начело недискриминације, начело заштите националног тржишта, начело пропорционалности и многа друга, а без њиховог постојања би било немогуће замислити организовану слободну трговину.

Стандард једнаког третмана представља средство реализације једнаке конкурентске шансе свим субјектима на свјетском тржишту, а

забрана дискриминације оличена у систему најповлашћеније нације и националног третмана представља камен темељац за реализацију система изједначења субјеката спољнотрговинског пословања, успостављања и даљег развоја међународних трговинских односа.

Особине стандарда једнаког третмана у праву СТО, данас, ваља посматрати у контексту заштите интереса очекивања као општег правног постулата реализације односа и сарадње њених чланица. Овакав „интерес очекивања“ – „*expectation interest*“, заслужује правну заштиту, а њу обезбјеђује право СТО, активирањем механизма рјешавања спорова. Ови механизми истовремено представљају и кључни камен темељац очувања СТО, без које не би било могуће замислити одвијање међународне трговине.

SUMMARY

Trade is one of the oldest economic activities of exchange of goods with the aim to gain profit. Its main purpose is not only international exchange of goods, but is also one of the most important factors of social development. It is also a designer of norms which are believed to be the oldest sources of human civilization. Thus, it has directly influenced the creation of law and legal science. In the development of trade, especially in the period of globalization of international economic relations and international trade, an important role has been played by international organisations, especially World Trade Organisation.

National economies of different countries are interrelated through international trade, and legal jurisprudence represents inevitable assumption for their realisation.

The leading idea of WTO is reflected in the entire legal system of norms which are primarily based on free trade and non-discrimination system and equality of all market holders.

The realization of the idea is supported by a number of principles where the central place is held by free international trade, most-favoured nation systems and national treatment, monopole, preference treatment principle, non-discrimination principle, protection of national market principle, proportionality principle and many others, and without their existence it would be impossible to imagine an organized free trade.

The equal treatment standard represents the means of realization of equal competition opportunities for all subjects at the world market, and ban on discrimination reflected in the most-favoured nation system and national treatment represents a foundation stone for the realization of the foreign

trade subject equation system, establishment and further development of international trade relations.

The characteristics of equal treatment standard in WTO law today should be viewed in the context of expectation interest protection as a general legal principle of realization of relations and co-operation of its members. Such „*expectation interest*“ deserves legal protection, provided by WTO, by activating the dispute resolution mechanisms. These mechanisms also represent a key stepping stone of the preservation of WTO, without which it would be impossible to imagine the international trade activities.

УВОД

ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

1. Образложење теме докторске дисертације

Значај трговине није велики само зато што се на основу ње обавља продаја, односно размјена робе и услуга, него је интерес за размјеном робе и њеним бржим кретањем наметнуо читав низ других потреба које се првенствено односе на стварање посебних правила и норми које ће у глобалном смислу ријечи бити у функцији поједностављења размјене, бржег кретања роба, људи и капитала и повећања већег степена сигурности њених субјеката, без обзира на чињеницу одакле они долазе и којем правном, политичком, или економском систему припадају.

Трговина је увијек била творац норми, које се баштине у најстарије изворе људске цивилизације. Међународни трговински односи (МТО) су стално покретали човјечанство на нова достигнућа и били темељ великих култура. Као и свака динамична реалност, међународна трговина је својом појавом утицала на право и правну науку. Има схватања да је „она створила читаво међународно право“.

У другој половини XX вијека, људско друштво пролази кроз научно-технички прогрес, који мијења индустријску структуру и начин производње. Свијет је ступио у стадијум интеграционих процеса. Узајамно прожимање националних привреда се испољило у интензивирању међународне трговине, која је свој одраз нашла у трансграничном промету робе, услуга, капитала, радне снаге.

Крајем прошлог вијека цијели свијет је захватио процес глобализације. То је условило појаву новог начина производње, развој међународног финансијског тржишта, експанзију транснационалних компанија, промјену

улоге државе, која често није у стању да правним нормама прати брзину динамичних промјена глобализованог свјетског тржишта. Улога државе у стварању нормативно-правних и других услова за обављање МТО се све чешће сели у арену бројних међународних организација у области трговине и привредног развоја, прије свега, у мултилатерални трговинско-правни режим Свјетске трговинске организације (СТО). Настала као резултат успјешног окончања Уругвајске рунде преговора у оквиру Општег споразума о царинама и трговини (*General Agreement on Tariffs and Trade-GATT*), СТО има тежњу да постане системски структурирани нормативно-регулаторни и институционални оквир свјетске трговине. Говори се о међународној институционализацији МТО, као и о мултилатерализацији слободне трговине. Са друге стране, аутономно право све више тежи афирмацији својих старих извора (стара *lex mercatoria*), заоденутих у ново рухо са новим садржајима, сходно потребама савремених међународних привредних односа и изазовима новог времена (нова *lex mercatoria*).

Међународна трговина је, данас, постала најразвијенија форма разјмене робе, услуга и новца, са приближно 80% обима свјетског промета имовинских добара.

Савременици смо успостављања планетарног тржишта, са тенденцијом прерастања свјетске привреде у јединствени комплекс. Националне привреде различитих држава се међусобно повезују кроз међународне трговинске односе (МТО), чија је правна регулатива незаобилазна претпоставка њихове реализације. Десиле су се бројне промјене у механизму вишестраног регулисања. Његове руководне идеје и начела почивају на слободи трговине и прокламацији система недискриминације и једнакости свих учесника на тржишту. Осјетно се снижава ниво царинско-тарифне заштите држава-учесница таквог процеса, уз оскудно задржавање нетарифног националног протекционизма у строго договореним оквирима. Мултилатерализам преферира ширење

интракорпоративне размјене и развој свјетских привредних односа на снажном јачању делатности транснационалних компанија. Националне привреде појединих држава, услед убрзаног научно-техничког прогреса, постају све више међусобно зависне. Немеће се оштра конкурентска утакмица на свјетском тржишту, које тражи своје нове мапе за трговачке послове са традиционалним и класичним призвуком. Оне се стално дорађују на подлози принципа, проистеклих из старих и нових руководних идеја, чији су креатори моћне трговачке структуре, често означене као „меркатократија“. Оне, дакле, креирају начела међународне трговине, којима се придаје снага специфичних извора права. Без њих се не би могао замислити ни међународни промет робе, услуга и новца. Како у таквим условима реализовати примјену стандарда једнаког третмана свих учесника на глобализованом светском тржишту? Јуриспруденција и пословна пракса трагају за одговорима до којих се може доћи темељним анализама реконструисаних правних принципа (стандарда), као нових руководних идеја међународног промета робе, услуга и капитала.

За међународну трговину су, у традиционалном смислу ријечи, значајна начела како јавно-правног (политичког) карактера, важна за међудржавне односе (начело независности држава; слободне егзистенције држава; начело равноправности држава и друга), тако и читав низ трговинских начела приватно-правне природе. Међу њима, централно мјесто заузимају: слобода међународне трговине, системи најповлашћеније нације и националног третмана, монопол, принцип преференцијалног третмана, начело недискриминације, начело заштите националног тржишта, начело пропорционалности, начело забране повреде права конкуренције на тржишту, начело слободе комуникације и слободе транзита, начело слободе искоришћавања електронских средстава везе, начело слободе трансфера капитала и друга. Сва она појединачно и у међусобној интеракцији треба да допринесу успостављању руководне идеје савременог светског трговинског

поретка о царству једнаких могућности за све учеснике у међународним трговинским односима, преко система, односно, стандарда једнаког третмана.

Сва поменута начела, и поред међусобних разлика, имају заједнички циљ којим се тежи остварењу „организоване слободне трговине“, засноване на једнакости учесника међународних трговинских односа. Поред наведених универзалних начела, постоји читав низ начела и у међународним трговинским уговорима, која директно утичу на развој међународне трговине. Она су постала стандарди не само међународног обичајног права,, него и међународног права у општем смислу речи.

Слобода трговине, у савременим условима, подразумејева одсуство дискриминације, што гарантује право сваке државе, да се њој и њеним правним и физичким лицима, или роби, од стране друге државе и иностраних партнера, обезбиједе опште могућности, које нису неповољније од услова датих било којој трећој држави и/или физичким и правним лицима, односно роби из треће државе.

Остварење руководне идеје о успостављању односа који би омогућили реализацију слободе трговине, било је мотив и покретачка снага многим пословним круговима у свијету, укључујући и међународне организације. Тема о слободи трговине традиционално је заокупљала пажњу привредника, како на националном, тако на регионалном, али и на широком универзалном међународном плану.

Садржина начела слободе трговине на нивоу регионалних привредних интеграција добија веома широке садржаје, док је на универзалном плану, либерализација и слобода међународне трговине кулминирала на Уругвајској рунди преговора *GATT'a*., који су резултирали стварањем Свјетске трговинске организације 1995. године. Начело слободније трговине постаје руководни принцип у раду СТО. Њени споразуми чине систем правила отворене конкуренције, који треба да одвоји коректно од некоректног

понашања учесника у МТО. Основни инструмент слободније трговине је систем једнаког третмана.

Слободнија трговина је израз права на слободну и фер конкуренцију свих трговинских субјеката на међународном тржишту, уз обезбјеђење истих услова за све учеснике МТО. Начело либералне и слободније трговине СТО подразумијева право на заштиту легитимних националних интереса сваке државе чланице, али и право да друге државе чланице, учествујући у међународној трговинској размјени, поштују правила понашања установљена нормама СТО система, као и обезбјеђење правног механизма за усаглашавање разлика и ставова држава чланица у процесу успостављања и реализације конкретних МТО.

Сасвим је неспорно да се реализација општих циљева начела слободе међународне трговине, заснива на стандарду једнаког третмана свих учесника међународних трговинских односа. При томе је стварање правног стандарда једнаког третмана у међународној трговини дуг и сложен процес, који често зависи од различитих и супростављених интереса.

2. Дефинисање и опис предмета (проблема) истраживања

Претпоставка дефинисања и описа предмета истраживања, заснована је на потреби о неопходности детаљних анализа напред наведених темељних начела, која и поред међусобне очигледне разлике, имају заједнички циљ. Он се испољава у тежњи за остварењем система „организоване слободе међународне трговине“, која почива на темељним начелима међународне трговине, чијом примјеном се долази до стандарда једнаког третмана, који доводи до једнакости учесника МТО. Ти стандарди не функционишу изоловано један од другог, већ су они у сталној интеракцији, и узајамно се допуњавају. У том смислу предмет истраживања ће се исцрпљивати радом на детаљним анализама, како њиховог

појмовног домашаја, тако и интеракцијског међусобног дјеловања. Незаобилазни примјер овакве међузависности, која је у функцији реализације стандарда једнаког третмана, су начело најповлашћеније нације и систем националног третмана. Читав концепт мултилатерализоване либерализације правног система савремене међународне трговине, оличеног у праву Свјетске трговинске организације (СТО), почива на ова два круцијална начела, која су преузета из ГАТТ-а 1947. Она су еманација забране дискриминације у трговинским односима у свијету. Међусобно су комплементарна, без обзира на одређене разлике у појмовним обиљежјима, представљају велико достигнуће и значајан допринос стандарду једнаког третмана учесника МТО на свјетском тржишту, али су бременита бројним ограничењима и изузецима условљених сложеностју и захтјевима бројних интереса у међународној трговини. Управо ће одступања од њиховог основног појма бити посебан изазов за истраживања њиховог реалног домашаја и дејства у пракси. У сваком случају, тврдња у литератури да ова начела чине окосницу успостављања мултилатерализације и функционисања стандарда недискриминације у МТО, ваља подврћи, критичкој провјери у циљу доказивања, или негирања такве постојеће тезе, као и тврдње да су регулатор услова слободне конкуренције на свјетском тржишту.

Нови кодекс свјетске трговине, који се све више уобличава као право СТО, обавезује њене државе чланице на предвиђено понашање, сагласно принципу једнаког третмана, у односу према другим учесницима МТО, укључујући како трговце, тако и слободне царинске територије. Државе све више губе самосталност у вођењу трговинских политика и предузимању цјеловитих законодавних мјера унилатералног карактера. У таквим условима се Међународно привредно право све изразитије, поларизује на области које чине извори права државног карактера, међународних организација и самих трговаца. Неспорна је потреба за стандардизацијом и хармонизацијом општих правила међународног регулаторног оквира, као и непосредног

пословног промета. Прокламација о неопходности да се за све субјекте међународне трговине, без обзира одакле они потичу и какво је њихово економско, социјално и политичко поријекло, обезбиједи правни стандарди који ће им гарантовати једнак третман на међународном тржишту је такође незаобилазан изазов удоваљавању истраживачке знатижеље, али и објективни задатак при изради ове дисертације. Историјски посматрано, стварање јединствених стандарда за глобализовано свјетско тржиште, је текло споро, често пута праћено прекидима, неизвјесностима и веома оштрим противурјечностима. То ће се најбоље моћи илустровати кроз анализу примјера настанка Споразума о царинама и трговини (ГАТТ-а), као привременог Споразума који је ступио на снагу 01. јануара 1948. године, и као такав остао на снази све док га СТО није укључила у свој оквир 01. јануара 1995. године.

3. Преглед владајућих ставова и схватања у литератури у подручју истраживања

У правној теорији савремених међународних трговинских односа преовладавају схватања о потреби успостављања јединственог планетарног тржишта. Свјетска привреда постепено постаје јединствен комплекс. Слобода међународне трговине (*Freedom of international trade*), подразумијева несметан проток добара и услуга између држава. Право на слободну и фер конкуренцију трговинских субјеката на међународном тржишту треба да обезбиједи исте услове за све учеснике МТО. Оно је своје садржаје изграђивало кроз дугогодишњу и богату трговачку праксу, да би у савременим условима доживјело нормативну еманацију у правилима националног и међународног карактера, прије свега, у праву Свјетске трговинске организације (СТО - *World Trade Organization - WTO*). У јуриспруденцији се повлачи разлика између “слободе трговине“ и “слободне трговине“. „Слобода трговине“ је гарант слободном међудржавном промету у

увозу и извозу робе и услуга без државних забрана. Са друге стране, " слободна трговина" је израз слободе промета робе и услуга на одређеном тржишту, као предмета пословних односа. Слобода трговине почива на минималном упливу државе у МТО, који се развијају на основама закона понуде и тражње на тржишту. Владајуће становиште у јуриспруденцији полази од концепта неопходности примјене стандарда једнаког третмана свих учесника у међународним привредним односима, као незаобилазног услова њиховог даљег развоја. Принцип *једнаког третмана* се стално обогаћује новим садржајима, али и појавама његовог нарушавања. У међународном привредном праву, које има посебну улогу у развоју међународних економских односа, постоје различити приступи и схватања о правном стандарду једнаког третмана у међународној трговини. Они су нарочито видљиви у настанку и функционисању ГАТТ-а и СТО на принципима доминације развијених земаља у односу на неразвијене, тако да се оправдано може поставити питање да ли стандард једнаког третмана у међународној трговини уопште постоји у суштинском смислу речи. Ако постоји, да ли се и на који начин његово поштовање може правно ефикасно штитити. Право СТО га сврстава у корпус тзв. „дистрибутивне правде“. Истраживачки је изазов да се у дисертацији установи ниво његове заштите кроз доступност „корективној правди“, која у форми компензације, следује учесницима МТО, према којима је стандард једнаког третмана нарушен. У том смислу предмет дисертације биће попуњен и анализом одлука донијетих у поступку решавања спорова пред органима СТО, као и другим надлежним институцијама.

4. Циљ истраживања са нагласком на резултате које се очекују

Циљ овог истраживања је да се дође до одређеног нивоа сазнања о самом предмету истраживања, који би могао имати, значајну, научну и практичну вриједност. Научни допринос истраживања заснован је на

сагледавању значаја правних стандарда једнаког третмана у међународној трговини и његовог утицаја на даљи развој и ефикасност одвијања међународних трговинских послова, са циљем успостављања предвидивих услова пословања на свјетском тржишту.

Практични циљ овог истраживања треба да послужи пословној пракси, нарочито у дијелу који се тиче испуњавања одређених услова за постизање одређених стандарда, који омогућују слободније кретања роба, људи и капитала, а нарочито обавеза везаних за процес хармонизације међународних трговачких норми, као и стандардизације међународних трговачких послова. За земље какве су Босна и Херцеговина, односно Република Српска и Република Србија посебно мјесто и улогу, од значаја за достизање ових стандарда, поред њих самих, имају и одлуке надлежних органа, институција, судова или арбитража.

5. План излагања и методологија рада

Поред увода, закључка и пописа кориштене литературе, рад се састоји од четири главе, као самосталне цјелине и то: Појам и значај међународне трговине; Правни режим међународне трговине; Правни стандард једнаког третмана и Правна заштита стандарда једнаког третмана.

1.1. Уводни и методолошки дио

Уводни дио се састоји из два дијела: од предмета и циља истраживања и плана излагања са методологијом рада. Предмет и циљ истраживања се састоји из више дијелова као подналова и то: Образложења теме докторске дисертације, дефинисање и опис предмета (проблема) истраживања,

прегледа владајућих ставова и схватања у литератури у подручју истраживања и циља истраживања са нагласком на резултате који се очекују.

У другом дијелу који носи наслов План излагања и методологија рада је укратко представљена и приказана систематика овог рада са примјењеним методама истраживања.

5.2. Појам и значај међународне трговине

У овој глави су, поред појма и значаја међународне трговине, као цивилизацијске тековине, кроз више поглавља обрађен и њен историјски развој, са неопходним анализама од значаја за сагледавање стања на „светском“ тржишту, у свјетлу процеса глобализације. Посебна пажња је посвећена истраживањима утицаја међународно-правног режима на национална законодавства и значаја тог процеса на развој слободније трговине и успостављања стандарда једнаког третмана у међународним трговинским односима.

Други дио ове главе је посвећен субјектима међународне трговине од којих су свакако најзначајнији држава као субјект међународне трговине без обзира да ли она наступа као носилац империјума и као субјект јавно-правних међународних трговинских односа или као носилац доминијума и као субјект међународних пословних односа, затим међународне организације, било универзалног или регионалног карактера. У оквиру овог поглавља посебна пажња је посвећена Општем споразуму о царинама и трговини, Свјетској трговинској организацији, која је посебно анализирана кроз читав низ рунди преговора и то почев од Дилонове, Кенеди рунде, Токијске рунде, па до Уругвајске рунде преговора и њеног финалног акта који представља Споразум о оснивању свјетске трговинске организације, а који у нарави представља окосницу и правни оквир за настанак и одвијање међународне трговине. У оквиру Свјетске трговинске организације обрађена

је њена унутрашња структура и органи, затим начин доношења одлука и рада, основни циљеви, општи принципи, односно начела, функције и задаци, њена регулаторна функција, Доха Агенда, као основ њеног будућег рада, чланство у СТО, њен однос према царинама и трговини и другим међународним организацијама, затим однос бивших југословенских република и СТО.

На крају овог поглавља наведене су и универзалне међународне финансијске организације. У оквиру међународних организација регионалног карактера посебна пажња је посвећена Европској унији, њеним основним начелима јединственог тржишта кроз слободу кретања роба, пружања услуга, кретања лица и радне снаге, трансфера капитала, итд.

Треће поглавље у оквиру ове главе је посвећено привредним друштвима и транснационалним компанијама као субјектима међународне трговине, и то њиховим врстама, регистрацији, припадности итд. У оквиру транснационалних компанија као субјектата међународне трговине посебно су анализиране, њихова улога и значај, најчешћи организациони облици са посебним акцентом на холдинг компаније, трустове, картеле, концерне, међународне конзорцијуме, пулове, синдикате, *Off – shore* компаније.

5.3. Правни режим међународне трговине

У оквиру ове главе су извршене анализе које доказују и потврђују тезу **да правна регулатива МТО тежи изједначавању правних норми, кроз процесе њихове мултилатерализације у области јавно-правних односа и унификације у материји приватно-правне регулативе. Тим процесом се извори права два или више националних правних система, који уређују истоврсну правну област, замењују јединственим правилом**“. То омогућава успостављање тзв. „нулте маргине у разлици“ међу нормама различитих националних правних система, односно њихову унификацију. Концепт МТО

и стандард једнаког третмана се гради на изворима права који су независни од система националних правних поредака.

У овој глави су посебно анализирани улога државе у креирању спољнотрговинског пословања, Право Свјетске трговинске организације, однос регулаторне функције права СТО на национална законодавства, начин изградње националних правних норми, антидампинг заштита, извори права СТО, утицај Права европске уније на национална законодавства и њихова подјела на примарне и секундарне изворе. У оквиру примарних извора овог права посебна пажња је посвећена уговорима о оснивању и општим правним начелима. У оквиру ових уговора, односно споразума, посебна пажња је посвећена трговинским споразумима, Споразумима о сарадњи, Споразумима о придруживању и Споразумима о стабилизацији и придруживању као и њиховом значају на земље нечланице ЕУ. Посебно је анализиран Споразум о стабилизацији и придруживању као основ за усклађивање, односно хармонизацију националног права са њим.

У оквиру секундарних извора Права ЕУ посебна пажња је посвећена комунитарним уредбама, упутствима, одлукама, препорукама и мишљењима, као и обавези поштовања и примјене Права ЕУ у ширем смислу ријечи.

Проведене анализе у оквиру ове главе недвосмислено указују на чињеницу и потврђују тезу према којој је вриједност униформности правних норми у међународним трговинским односима, заснована на аргументу да трговачка активност расте уклањањем баријера насталих услед правне несигурности, узроковане разликама у националним законодавствима. Са друге стране, постоје озбиљне резерве у дијелу теорије, која скреће пажњу на чињеницу да се иза прокламованих циљева унификације, скрива **стратегија** јавно-правних и приватно-правних субјеката, чији је интерес успостављање либералних МТО, који теже корпоративној хегемонији и неправичној прерасподјели имовинских добара.

5.4. Правни стандард једнаког третмана

Ова глава представља централни дио рада. Стандард једнаког третмана биће анализиран као средство реализације једнаке конкурентске шансе за све субјекте, који послују на свјетском тржишту, уз обавезу поштовања:

а) права држава да се не подвргавају дискриминацији, као и њихово право на коришћење свих услова у односу на приступ робе на страно тржиште, који важе у погледу обављања делатности физичких и правних лица на страном тржишту и

б) обавезу признавања иностраној роби, иностраним правним и физичким лицима из једне државе, статуса једнаког третмана, на основу примјене клаузуле најповлашћеније нације, чиме се лицима из било које треће државе не може признати статус који би био мање повољан у односу на конкретну државу.

Начелу недискриминације ће се придати значај угаоног камена темељца за успостављање и даљи развој МТО, као изразу тежње за реализацијом система изједначења субјеката спољнотрговинског пословања. Забрана дискриминације биће приказана кроз двије димензије. Прву, која се односи на систем најповлашћеније нације, и другу, која је допуна прве, а позната је као систем „националног третмана“.

Сагласно класификацији Комисије ОУН за међународно трговинско право, државе у материјално-правном смислу, примењују стандард једнаког третмана, оличеног у дејству најповлашћеније нације, у следећим областима: царинске дажбине; царинска обрада робе; порези и таксе; нетарифне мјере регулисања (технички стандарди, административна правила, санитарне и карантинске формалности и т. д.); сфера валутно-финансијских односа; правни положај иностраних физичких и правних

лица; режим транспорта (бродови, терет, друга транспортна средства); транзит; режим интелектуалне својине; приступ правосуђу, признање и испуњење иностраних судских и арбитражних одлука; посебан статус дипломатских, конзуларних и других представништава; друга питања трговинско-економске сарадње, укључујући област индустрије, технологије и веза, као и друге области јавног привредног сектора.

У оквиру ове главе посебна пажња је посвећена клаузули најповлашћеније нације, настанку термина, појму, историјском развоју, карактеристикама ове клаузуле, области њене примјене, врстама клаузула са посебним освртом на једностране и двостране, условне и безусловне, садашње и будуће, затим ограничења и изузетке која могу бити територијална, стварна, временска, институционална, затим посебне врсте изузетака које се односе на Царинску унију, зону слободне трговине, изузетке због домаћег и међународног јавног поретка. Поред ове клаузуле, посебно је обрађена и клаузула националног третмана која заједно са овом клаузулом чини систем „националног третмана“ и заједно са начелом недискриминације представља угаони камен темељац за успостављање и даљи развој међународних трговинских односа као израз тежње за реализацијом система изједначења субјеката спољнотрговинског пословања. Проведена истраживања у оквиру ове главе, недвосмислено показују да стандард „једнаког третмана“ подстиче либерализацију међународне трговине, укидањем постојећих баријера и забраном увођења нових, што је један од основних циљева постављених, најприје, *GATT*-ом, а касније и правним механизмом *СТО*. У режиму *СТО*, стандард је подупрт системом мултилатерализације дејства најповлашћеније нације: уколико једна чланица одобри трговинске олакшице некој другој, дужна је да их одмах и безусловно одобри и свим другим чланицама *СТО*, које имају правни и пословни интерес у односима са том чланицом.

Особине стандарда „једнаког третмана“ у праву СТО, данас, ваља посматрати у контексту заштите интереса очекивања, као општег правног постулата реализације односа и сарадње њених чланица. Он полази од колективне обавезе свих чланица СТО да поштују начела и правила установљена споразумима донијетим у оквиру Организације. Обавеза чланице је мултилатерализована дејством клаузуле највећег повлашћења на правну ситуацију других чланица СТО. Оне ову обавезу „присвајају“ као премису чију реализацију очекују, преносећи такво „очекивање“ и на привредне субјекте под својим суверенитетом, који на таквој премиси и заснивају своје пословне одлуке. Овакав „интерес очекивања“ – "*expectation interest*", заслужује правну заштиту, а њу обезбеђује право СТО, активирањем механизма решавања спорова.

5.5. Правна заштита једнаког третмана

Ова глава је посвећена заштити правног стандарда једнаког третмана. Посебна пажња је посвећена механизму правне заштите у систему права СТО. Овај дио дисертације се заснива на анализи богате праксе рјешавања спорова кроз установљен институционални пут Органа за рјешавање спорова СТО. У нарави, сам систем рјешавања спорова и провођења донесених одлука, представља камен темељац гаранције примјене и дејства стандарда једнаког третмана у МТО.

У оквиру ове главе, посебна пажња је посвећена рјешавању спорова у оквиру СТО, која представља једну од основних функција ове организације. Без успостављеног система рјешавања спорова и ефикасности спровођења тако донијетих одлука, сва правила мултилатералних споразума на којима почива мултилатерални трговински систем у оквиру СТО, не би имао

практичну вриједност. Из ових разлога, управо се систем рјешавања спорова сматра једним од камена темељаца Свјетске трговинске организације.

Правила и поступак рјешавања спорова садржана су у Анексу 2 уз Споразум о оснивању СТО. Ова правила о поступку се примјењују на спорове из свих мултилатералних трговинских споразума који су у виду анекса придружени Споразуму о оснивању СТО.

Посебна пажња је посвећена настанку спорова и њиховим учесницима, неким обиљежјима система рјешавања спорова у оквиру СТО, предмету спорова, изворима права за рјешавање спорова, праву на покретање поступка, органима за рјешавање спорова. У оквиру овог поглавља анализиран је Орган за рјешавање спорова, *Dispute Settlement Body-DSB*, панелима, апелационом органу (*appellate Body-AB*), фазама у рјешавању спорова, поступку консултација и мирног рјешавању спорова, поступку пред панелом, постпанелном поступку, процедурама усвајања извјештаја панела и права апелације, испуњењу донијетих одлука и арбитражном поступку, другим процедурама и поступцима за рјешавање спорова као и значају рјешавању спорова у оквиру СТО.

5.6. Закључна разматрања

Закључна разматрања недвосмислено потврђују тезе изнијете у дисертацији о начинима, мјери учешћа и доприносу правног стандарда једнаког третмана развоју међународне трговине, сходно новим изазовима савремене епохе и процесу привредне глобализације.

Стандард једнаког третмана представља средство реализације једнаке конкурентске шансе за све субјекте међународних трговинских односа који послују на свјетском тржишту. Он, истовремено подразумијева обавезу поштовања са једне стране права држава да се не подвргавају дискриминацији и њихово право на коришћење свих услова у односу на

приступ робе на страни тржиште који важе у погледу обављања дјелатности физичких и правних лица на страном тржишту, а са друге стране обавезу признавања иностраној роби, иностраним правним и физичким лицима из једне државе статуса једнаког третмана, на основу примјене клаузуле најповлашћеније нације чиме се лицима из било које треће државе не може признати статус који би био мање повољан у односу на конкретну државу. Без стриктне примјене начела дискриминације које представља угаони камен темељац за успостављање и развој међународних трговинских односа, као и успостављеног система рјешавања спорова у оквиру СТО, не би у ствари било могуће ни замислити постојање правног стандарда једнаког третмана у међународној трговини. Непостојање јединственог правног режима одвијања међународне трговине би директно угрозило достигнути обим међународне размјене роба који представља један од најзначајнијих фактора развоја сваког савременог друштва. Без ове размјене, коју није могуће замислити без сигурног и чврстог правног оквира, прије свега заснованог на Споразуму о царинама и трговини и Споразуму о оснивању Свјетске трговинске организације била би доведена у питање и могућност задовољења људских и свих других потреба на којима данашња цивилизација почива. Другим ријечима, правни стандард једнаког третмана у међународној трговини представља *conditio sine qua non*, без кога није могуће замислити настанак, али и сигурно одвијање међународних трговинских односа.

5.7. Попис литературе

У изради ове дисертације је кориштена сва расположива међународна и домаћа литература, која се састоји из уџбеника, монографија, чланака, стручних студија, међународних правних извора (конвенција, уговора, судске и арбитражне праксе).

Методе које су примењене:

Сложеност и правна природа предмета истраживања, садржај постављених хипотеза и дефинисани циљ истраживања, детерминишу коришћење метода истраживања, као што су:

- а) Правни (нормативни догматски), као најстарији метод изучавања права;
- б) Компаративни (упоредноправни) метод, који ће нарочито доћи до изражаја и користити упоређивању националних и међународних извора права, са посебним анализама права ЕУ и права СТО;
- в) Историјски метод, који ће се користити код анализе историјског настанка и развоја међународне трговине, њених инструмената и других правила, на основу којих се она одвија;
- г) Метод студије случаја, ће се користити приликом анализе примјене појединих норми домаћег права (БиХ, Републике Српске и Републике Србије), у комбинацији са компаративним методом.

У комбинацији са правним методом, метод анализе садржаја је потребан при анализи домаће и међународне научне и стручне литературе. Зависно од указане потребе користиће се и друге научне методе, као на пример, анализа, синтеза, индукција, дедукција, апстракција и генерализација.

ГЛАВА I

ПОЈАМ И ЗНАЧАЈ МЕЂУНАРОДНЕ ТРГОВИНЕ

---

1. Појам и значај међународне трговине

У правној, али и у економској теорији не постоје подударна гледишта око настанка и појмовног дефинисања трговине, али постоје мишљења да је она стара колико и људска цивилизација. Први случајеви размјене робе за робу су забиљежени већ у родовској заједници, а њен развој је могуће пратити кроз развој производних снага и производних односа. Другим ријечима, што су се брже развијале производне снаге и производни односи они су наметали потребу, у почетку, брже размјене роба за робе, а касније роба за новац.

Међутим, овај процес се није одвијао стихијно. Он је са собом неминовно наметао потребу за доношењем одређених правила и норми који ће у глобалном смислу ријечи бити у функцији поједностављења размјене, бржег кретања роба, људи и капитала и повећања већег степена сигурности њених субјеката, без обзира на чињеницу одакле они долазе и којем правном, политичком или економском систему припадали. Данас је скоро немогуће замислити и најразвијеније земље које би све своје потребе могле задовољавати робама и производима произведеним на сопственом тржишту и затварањем тржишта у националне оквире, иако је у пракси, нарочито у вријеме ратова и великих криза било таквих покушаја. Немогућност извоза роба на друга тржишта би довело у веома незгодан економски положај домаће произвођаче и ово би се директно односило на, не само умањење профита произвођача и трговаца, него и умањење укупног друштвеног бруто производа без кога није могуће замислити функционисање државе. Данас је размјена роба, нарочито кроз међународну трговину, постала императив овог времена и *conditio sine qua non*.

Учешће вањске трговине у друштвеном бруто производу је различито и зависи од економског степена развоја одређене земље, степена отворености

те земље и њене зависности, односно потребе за међународном трговином, било да се ради о потребама за увоз или потребама за извоз одређених врста роба и услуга.

Пораст међународне размјене, те специјализација рада на међународном нивоу даје нови импулс повећању обима производње и запослености у земљама учесницама у међународној размјени. Већа отвореност једне националне привреде омогућава веће кориштење предности од међународне размјене, али је и већа изложеност те земље негативним утицајима из вањског окружења. Степен отворености једне економије се мјери удјелом вањске трговине у националном дохотку те земље.¹

Да ли ће увоз бити већи или мањи, то прије свега зависи, поред осталих фактора, и о отворености или затворености одређене земље. Данашње економске теорије предност дају такозваним отвореним, у односу на такозване затворене економије, обзиром да пораст аутономног извоза у једној земљи, истовремено означава пораст увоза у другој земљи, ради чега је национални доходак једне земље, у зависности од промјена у националном дохотку друге земље, а што упућује на закључак да су све земље учеснице у међународној робној размјени узајамно повезане.²

Трговина представља посебну пословну активност која подразумева размјену добара између купаца и продаваца (купопродају) са циљем остварења профита набавком по нижој, а продајом по вишој цени и она својом активношћу треба да обезбиједи продају робе у количинама и асортиману које тржиште тражи, у вријеме када се тражи, и по цијенама и другим условима које су купци спремни да прихвате.³

Трговина може бити домаћа или унутрашња (Eng. *Domestic Trade ili Home trade*), која подразумева трговинску размјену у оквиру једне земље и

---

¹ Гордана Ченић – Јотановић, *Међународни економски односи*, Бања Лука, 2006., стр. 77.

² Г. Ченић-Јотановић, *нав. дело*, стр. 77.

³ Предраг Бијелић, *Међународна трговина*, Београд, 2008., стр. 4.

без елемената иностраности у том трговинском процесу и међународну трговину (eng. *Internatinal Trade*) која се обавља између држава⁴.

Зависно од обима предмета трговања и крајње намјене предмета, односно мјеста и улоге у процесу друштвене репродукције, сву трговинску активност можемо подијелити на трговину на велико (енг. *Wholesale Trade*; fra. *Commerce en gros*) и трговину на мало (енг. *Retail Trade*; fra. *Commerce en detail*). Трговина на велико подразумева продају предмета трговања (углавном робе) у великим количинама, а као купци се јављају трговци на мало, произвођачи или крупни потрошачи, док трговина на мало представља трговину робом у мањим количинама намјењеној крајњем потрошачу.⁵

У XX вијеку на свјетском тржишту долази до појаве производа који су продукти интелектуалне својине (патент лиценца know-u how-u?)и њихов утицај ће бити од великог значаја за укупну свјетску размену али и дефинисање самог појма међународне трговине. Полазећи од посебног значаја коју у међународној размјени има интелектуална својина неки аутори под међународном трговином дефинишу привредну активност која подразумијева размјену роба, услуга и производа интелектуалне својине, коју привредни субјекти (предузећа) обављају преко граница националних привреда и која је значајно регулисана од националних привреда и међународних економских организација⁶.

2. Историјски развој међународне трговине

Непостоје тачни ни егзактни подаци на основу којих би било могуће мјерити и посебно изучавати настанак и развој појединих фаза међународне

---

⁴ Дефиниција F. Edžvorta (F.Y. Edgeworth), наведено према: Wilfred J. Ethier „Modern International Economich“ W.W. North and Company, New York and London, third Edition, 1995, p. Xix., по Предрагу Бијелићу, *нав. дело*, као под 1, стр. 7

⁵ Г. Ченић-Јотановић, *нав. дело*, стр., 5.

⁶ П. Бијелић, *нав. дело*, стр., 30.

трговине и међународних економских односа у општем смислу ријечи, као и на бази тога настанак и развој првих правних норми којима би ова изузетно значајна пословна активност могла бити регулисана. Међутим, оно око чега постоје подударна гледишта правне и економске науке би се састојала у следећем:

1. У далекој прошлости првобитни човјек је, по силаску са дрвета живио искључиво тако што је сакупљао разне плодове са дрвећа, користио разне биљке и ловио животиње и тако задовољавао своје животне потребе, које су се углавном састојале у голом преживљавању. Био је то такозвани почетак настанка такозване прости, односно сакупљачке економије. Након тога, негдје око 9000 године прије нове ере, човјек припитомљава прве животиње и биљке (жита) и организује се у пољопривредна домаћинства, а свако домаћинство је производило оно што му је било неопходно за егзистенцију. Домаћинства (породице и родови) су била организована у племена, која су егзистирала у одређеном подручју, а што је условило да су она временом производила више добара за која су имала доступне сировине, него што им је било потребно. Ово је наметнуло потребу за размјеном добара између племена коју није било могуће произвести у оквиру једног племена. Биће то први почеци такозване натуралне размјене роба за робе.

2. Настанком првих држава трговина ће, за разлику од праисторијског периода достићи много виши ниво. Прве државе су се јавиле на Блиском Истоку и у Азији, у којима ће до посебног изражаја доћи узгајање биљака и припитомљавање животиња, а што ће све заједно допринијети, са једне стране развоју пољопривреде, као најстаријој дјелатности људске цивилизације, а са друге стране, стварању првих већих насебина – градова. Организовано узгајање биљака је само по себи било у функцији стварања првих вишкова, али и јављање потребе за њиховом размјеном, нарочито оних плодова којих није било. Ова размјена тадашњих производа, уствари

представља прве организоване облике јављања и настанка трговине, која ће постепено омогућавати специјализацију рада и настанак заната. У најзначајније државе тога периода могу се убројати: Месопотамија, затим Египат, Кина, Индија итд. У том смислу, интересантно је напоменути да у Кини, као једној од најстаријих држава свијета насталој око 2.500 година прије нове ере, трговина није била посебно цијењена, јер се сматрало да трговци користе плодове рада других људи, те су наметани високи порези на унутрашњу трговину као што је била транзитна провинцијска такса (линкин). Такозвана спољна трговина се одвијала најприје са Индијом и Средњом Азијом, а касније се проширила на Месопотамију и Персију. А главни извозни артикли у то вријеме су били: свила, чај, порцелан, хартија, брескве и кајсије, барут и карте за играње.⁷

У античком периоду трговина ће се постепено пресељавати на Медитеран, а као најзначајнији трговци у том периоду могу се издвојити Феничани, нарочито познати по својим трговачким вјештинама преговарања. Тај простор је обухватао данашњу Палестину и Израел, Тунис (Картагину), Сардинију, Сицилију и данашњу Провансу. Феничани ће, поред трговине својом робом бити посредници за трговину између Египта и Месопотамије, а касније између Медитерана и Истока. Тако на примјер, у Шпанији су набављали сребро, гвожђе, олово и калај; из Египта текстил; из Централне Африке слоновачу и ебановину; из Арабије овце и козе; са Кипра бакар; зачине и злато из Персије, итд.

Стара Грчка ће бити позната по производњи маслина и вина, а обзиром да су, за те прилике располагали значајном флотом обављали су трговину и са веома удаљеним државама.

Стара Грчка ће, нарочито бити позната и по томе што се у њој прво појавио ковани новац, који ће омогућити да се из натуралне трговине познате као размјена робе за робу, сада пређе у размјену робе за новац, као вишу фазу

---

⁷ П. Бијелић, *нав. дело*, стр. 32.

развоја, која ће у почетку бити значајно упрошћена, јер се до тада размјена вршила путем трампе, а касније ће све више добијати на значају. Ово ће, истовремено омогућити и развој првих трговачких центара, не само у Грчкој, него и у данашњој Италији, нарочито на њеном сјеверу, као што су Венеција, Ђенова и Напуљ. И италијански трговци ће трговати, не само са својом робом, него и са робом са Блиског истока, Африке, сјевера Европе, нарочито зачина из Индије, порцелана из Кине, броката из Византије, драгог камења и памука из Сирије.

У феудалном периоду у XII вијеку ће доћи до развоја првих сајмова на градским трговима, а затим настанка првих сајамских центара, у Лајпцигу, Франкфурту, Шампањи, итд.

3. У XV вијеку долази до јачања привредног развоја у Европи у чијем развоју ће значајну посредничку улогу одиграти Венеција и Ђенова, тргујући са свим и свачим са Далеког истока, а нарочито тада развијеним турским царством, које ће представљати брану за производе са Далеког истока, Индије и Кине. Тај период ће бити обиљежен настојањем Европљана да дођу до нових поморских путева са Индијом, у чему ће нарочито значајну улогу имати Критифор Колумбо, који ће 1492. године испловивши из шпанске луке и пловећи на запад, наћи поморски пут до Индије. Ради тога се и 1500. година сматра посебно значајном за привредни развој Европе и међународне трговине и свјетске трговине уопште. Овај период ће бити обиљежен као период великог напретка технологије и изградњом бродова и нарастања економских интереса за развој трговине између Европе и осталих подручја. У то вријеме, најнапредније су биле земље исламског свијета и Кина, а период великих географских открића се узима као период прве глобализације у светској привреди. Период од 1800. године стопа економског раста ће износити 1,1% просјечно годишње.⁸

---

⁸ П. Бијелић, *нав. дело*, стр. 38.

Ово ће истовремено бити период настанка првих колонијалних сила у Европи, Португалији и Шпанији, између којих ће ради подјеле нових територија и богатих налазишта сребра доћи до сукоба, у чијем рјешавању ће нарочиту улогу имати католичка црква, тако што ће Уговором из Тордесиљаса из 1494. године бити извршена подјела интересних сфера између ове двије колонијалне силе.

Након тога, у колонијална освајања ће поћи Енглеска, Француска и Холандија.

Нарочито велику улогу у колонијалним освајањима ће почети стицати велике компаније које су имале монопол у међународној трговини. Оне су капитал прикупљале продајом акција, а основане су специјалном повељом (*chartered company*). Повељом је владар одобравао монопол дотичне компаније над искоришћавањем одређеног подручја и трговине са њим. Заузврат компанија је признавала суверенитет владара и припремала колоније за политичко прикључење метрополи. Ове компаније су запосједале слободне посједе у неразвијеном дијелу свијета, економски га искоришћавале и организовале јавну управу. Оне представљају појаву првих транснационалних компанија. Најзначајнија и најпознатија оваква енглеска компанија је била Енглеска, Источноиндијска компанија (*English East India Company*) која је основана 1600. године, и имала монопол у трговини зачинима из Индије, а у XVIII вијеку је одиграла значајну улогу у британској колонизацији Индије.

Значајну улогу у овом раздобљу у развоју свјетске трговине ће имати појава Сједињених Америчких Држава (САД).

4. Период од друге половине XVIII вијека, па све до почетка XX вијека ће бити обиљежен као период аграрне револуције, укрупњавања посједа и наглог пораста пољопривредне производње, нарочито у Енглеској, Холандији, Белгији и другим земљама. Значајну улогу ће одиграти и нове

пољопривредне културе као нпр. кукуруз и кромпир донесени из Америке итд. Ово ће истовремено довести до наглог пораста становништва у Европи, нарочито у градовима, а Енглеска, Холандија и Данска ће постати највећим извозницима хране. Индустијска револуција, нарочито након открића парне машине 1763 године, од стране Ђејмса Вата, ће условити велики пораст производње индустријских, али и пољопривредних производа, што ће условити појаву великих тржишних вишкова и појефтињење производа. За вишкове производа ће бити неопходно пронаћи нова тржишта, а затим стварањем модернијих и већих транспортних средстава, ради појефтињења превоза. Ово ће свеукупно довести на значајно повећање свјетске трговине, ради чега ће овај период индустријске револуције представљати период друге глобализације свјетске привреде. Не само да је примјена парне машине и технологије довела до повећања продуктивности, обзиром да је у истом периоду времена производње било могуће произвести више производа, што је утицало на пад цијена индустријских производа, него је последице завршетка Наполеонових ратова било неопходно приступити обнови разорене привреде и убрзаном развоју трговине и туризма, а што ће представљати даљњи развој међународне трговине. У почетку ће неке од држава приступити такозваној затвореној протекционистичкој спољној политици, ради обнове својих индустријских ресурса и постепеног стварања услова за слободну трговину са другим државама. Биће то период када је Велика Британија 1846. године укинула „житне законе“ и одредјелила се за слободну трговину са другим државама, а њеним путем ће касније поћи Француска, Њемачка и друге државе. Нарочито велику улогу за развој међународне трговине у овом периоду између Европе и Истока ће представљати поновно отварање Суеског канала од 17. новембра 1869. године. Пловидбом кроз овај канал значајно ће смањити трошкове превоза роба у међународној трговини, али истовремено представљати велики стимуланс за повећање трговине, али и њен даљњи развој у општем смислу ријечи.

У времену од 1870-1914. године ће доћи до тзв. друге индустријске револуције и појаве великог броја проналазака у Британији, тада најјачој индустријској сили, као што су појава синтетичких анилинских боја, Бесемеров конвертор, нови поступци за добијање челика и Персонова парна турбина. Али је сада по први пут индустријски примат Британије угрожавала Њемачка. Политички уједињена 1871. године са значајном заштитом младе индустрије, уз нове проналаске, као што су мотор са унутрашњим сагоревањем, дизел мотор, аутомобил електрични динамо и вуча на електрични погон, Њемачка је брзо остварила привредни напредак и парирала Британији.⁹ Лакша, једноставнија и јефтинија производња челика кроз Бесемеров и Сименс-Мартинов поступак и производња електричне енергије познатија као револуција челика и електрицитета ће представљати најзначајнији фактор развоја трговине у овом периоду. Поред Британије, све значајнију улогу ће имати и друге државе, као што су Француска, Њемачка, САД, итд., нарочито Велика Британија и Француска, које су у то вријеме имала велика колонијална царства. Ово ће послужити Њемачкој као захтјев за прерасподјелу колонија, што ће довести и до Првог свјетског рата.

5. Почетак и скоро прву половину XX вијека обиљежиће два велика Свјетска рата, Први од 1914. – 1918. године и Други од 1941-1945. године, односно од 1939. године нападом Њемачке на Пољску. Овај период ће обиљежити велика разарања привреде, а нарочито послије њиховог завршетка биће потребно уложити много времена и труда за обнављање порушених привредних капацитета. Изузев војне индустрије, која је на одређен начин, у вријеме ових ратова доживјела велики процват, сва остала индустрија и привреда су практично доживјеле велики колапс, а трговина се одвијала веома споро. У периоду од 1929. па до 1933. године доћи ће до велике економске кризе. Све европске земље, укључујући и САД су увеле

---

⁹ П. Бијелић, *нав. дело*, стр. 45.

додатни протекционизам. Највиша криза ће бити забиљежена 1932. године, када је свјетска и индустријска производња опала за 32%, у односу на ниво из 1929. године. У оквиру овог протекционизма државе су почеле да се економски затварају и повећавају своје царинске стопе. Тек 1937. године САД су донијеле Закон о реципрочним трговинским споразумима (**eng. *Reciprocal Trade Agreements Act***). Овим Споразумом ће бити овлаштен Предједник САД да може преговарати и закључивати билатералне трговинске споразуме којима се одобравају значајни трговински преференцијали без претходног одобрења Конгреса САД. Један од најзначајнијих, од двадесетак закључених оваквих споразума је био Споразум са Великом Британијом из 1939. године.¹⁰

Циљ оваквих врста споразума јесте покушај једне земље да либерализује приступ тржишу (*market access*) и то само које спреман да отвори своје тржиште, заузврат, и то се не може подразумевати да ће довести до односа слободне трговине у обичајеном смислу ријечи.¹¹

У овом периоду биће потписан и читав низ других трговинских споразума у области међународне трговине примарним производима, као нпр. међународне трговине калајем, пшеницом, шећером, каучуком, итд. Међутим, ово тек започето обнављање међународне трговине послије њеног мукотрпног опоравка изазваног Првим свјетским ратом и његовим последицама поново ће прекинути долазак Хитлера на власт у Њемачкој и почетак Другог свјетског рата. Овај рат ће, као и претходни имати за циљ да за Њемачку обезбиједи нову прерасподјелу свјетских сировина и природних богатстава. На жалост, он ће са својим последицама бити много катастрофалнији и довешће до потпуног прекида међународне трговине. Изузев ратне и војне индустрије, која ће првенствено радити за потребе рата, сви други видови привредних активности, укључујући и пољопривреду, ће

---

¹⁰ П. Бијелић, *нав. дело*, стр. 51.

¹¹ Walter Goode, *Речник термина међународне трговинске политике*, Београд, 2005., стр. 298.

скоро и престати. Једини пораст економског раста ће бити забиљежен у САД које су производиле за потребе својих савезника у Европи.

6. Након завршетка Другог светског рата државе ће приступити обнављању ратом разорене привреде и индустрије, али ће то за њих бити тежак и мукотрпан посао, будући да су из рата изашле потпуно ослабљене. Нарочито ће САД имати интереса, да се са једне стране ослободе вишка својих производа до кога су дошле у претходном периоду, периоду рата, али и да са друге стране стварају услове за развој међународних трговинских односа са европским земљама. На приједлог европских држава 1944. године је основана Међународна банка за обнову и развој (*International Bank for Reconstruction and Development – IBRD*). Она је организована као мултирателарна финансијска организација са статусом специјализоване агенције ОУН. Споразум о оснивању у форми Статута Међународне банке за обнову и развој, (*Articles of Agreement of International Bank for Reconstruction and Development*) је ступио на снагу 27. 12. 1945. године, а касније су извршене измјене које су ступиле на снагу 17.12.1965. године.¹²

У првим годинама њеног постојања, њена улога је првенствено била усмјерена на њену улогу, а касније и на њен развој. Банка има својство правног лица и отворена је за чланство у свим државама, уз услов да су претходно стекле чланство у Међународном удружењу за развој, међународној финансијској корпорацији и Агенцији за мултирателарно осигурање инвестиција и уз полагање одговарајућег учешћа у капитал Банке. Према подацима за 2013. годину, Банка има 188 чланица.¹³

Међутим, формирање Међународне банке за обнову и развој неће моћи ријешити све нагомилане економске проблеме, нарочито у сфери обављања међународних плаћања за робу и услуге у којима се у светској привреди

---

¹² Витомир Г. Поповић, Радован Д. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, Бања Лука – Крагујевац, 2005., стр. 156.

¹³ <http://web.worldbank.org>

трговало. Тридесетих година XX вијека дошло је до слома златног стандарда, тако да злато више није кориштено за међународна плаћања. Амерички долар је преузео примат као средство међународног плаћања, мада је у односу на злато био веома нестабилан, док су европске валуте девалвирале и у односу на долар постале неконвертибилне. У циљу отклањања проблема у вези међународних плаћања 1944. године је основан Међународни монетарни фонд (*International Monetary Fund – IMF*), са сједиштем у Бретон Вудсу, у САД. Поред наведеног, главна подручја активности Фонда представљају надзор, финансијска и техничка помоћ. Надзор се састоји од редовног праћења економске политике који спроводе земље чланице, поготово у области девизног курса. Финансијска помоћ укључује кредите и зајмове земљама чланицама, које су суочене са озбиљним платно-билансним тешкоћама, а техничка помоћ се огледа у пружању помоћи својим чланицама при креирању финансијске монетарне политике, као и при оснивању институција.¹⁴ Сједиште Фонда је у Вашингтону и према последњим подацима за 2013. годину Фонд има 185 чланица.

Банка и Фонд се међусобно допуњују, али се и довољно разликују. Банка је кредитна установа, која доприноси интеграцији држава у свјетску привреду и тежи дугорочном привредном расту земаља чланица. ММФ доприноси успостављању уређеног система плаћања међу државама, и у том смислу, одобрава позајмице чланицама, које имају озбиљне проблеме у дефициту платног биланса, као и краткорочне обрачунске тешкоће се међународним кредиторима.¹⁵

Међутим, динамичан раст и развој међународне трговине је наметао потребу за уклањањем и читавог низа других, разних трговинских баријера и ограничења. На овоме ће нарочито радити Владе Велике Британије и САД,

---

¹⁴ Wikipedia. Org/sr Међународни_monetarни_fond

¹⁵ Александар Љ. Ћирић, *Међународно трговинско право*, Ниш, 2012., стр. 140.

које су припремиле Повељу о стварању Међународне трговинске организације (*International Trade Organization*). Повеља је била комплетирана и усвојена на засједању Конференције ОУН за трговину и запошљавање која је одржана у Хавани марта мјесеца 1948. године и отуда је позната под називом Хаванска повеља. Осим регулисања свјетске трговине, Хаванском повељом су била обухваћена и правила о запошљавању, робни споразуми, рестриктивна пословна пракса, међународне инвестиције и услуге. Међутим, када се очекивало да ће ступити на снагу, Конгрес САД је, и поред чињенице да су управо САД имале главну ријеч у његовом креирању, одбио ратификацију, а последице политичког захлађења у односима између Запада и Истока 1948. године, постало је јасно да Повеља неће бити прихваћена ни од других држава.¹⁶

Истовремено са Хаванским преговорима у Женеви се преговарало о закључивању Општег споразума о царинама и трговини (*general Agreement on Tariffs and Trade – GATT*). Овај Споразум је по својој садржини требало да представља само један, IV дио Повеље, посвећен царинама и трговини. Обзиром да су преговори били успјешни Споразум је усвојен у Женеви 30. октобра 1947. године, од стране 23 углавном високо развијене државе, и ступио је на снагу 1. јануара 1948. године. Касније му је формално и фактички је приступило око 130 држава између којих се обављало око 80% Свјетске трговине. Иако је био усвојен као привремено рјешење, све до средине деведесетих година, преузео је улогу „главне институције“ и Форума за формулисање основних принципа и вођење свјетске трговине.¹⁷

Овај Споразум ће остати на снази све до оснивања Светске трговинске организације 1994. године, који ће као такав у току Уругвајске рунде

---

¹⁶ В. Поповић, Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 117.

¹⁷ Вид. К. W. Ryan, *International Trade Law*, Sydney, Melbourne, Brisbane, 1975, стр. 1.

преговора бити ажуриран, чиниће један од Споразума Свјетске трговинске организације ГАТТ - 1994, који је правно одвојен од ГАТТ-а 1947. године.¹⁸ За све вријеме свог постојања, око овог Споразума о царинама и трговини из 1947. године нису постојала јединствена мишљења о његовом статусу. Према једнима, он је био само врста Мултилатералног међународног споразума, према другима он је био Међународна организација, а према трећима, некој врсти компромисног мишљења, он је сматран као „типични примјер параорганизације“¹⁹

Споразум о царинама и трговини ће бити од огромног значаја, нарочито за либерализацију трговине у оквиру земаља Западног блока, док земље Источног блока ради постојања такозване државне економије нису биле потписнице овог Споразума, а нити чланице Међународног монетарног фонда и Међународне банке за обнову и развој.²⁰ Од изузетног значаја за даљи развој трговине и међународних економских односа ће бити шездесете године XX вијека у коме ће већина земаља у процесу деколонизације, који је започео одмах након Другог свјетског рата, стећи своју потпуну независност. Трговинске везе између метропола и бивших колонија ће бити задржане и након осамостаљења, и дуго времена ће бити главни токови трговине новооснованих држава, а компаније из метропола су и даље контролисале најзначајније ресурсе у бившим колонијама. Осим економског, бивше колонијалне силе су настојале задржати и политички утицај у бившим колонијама оснивањем такозваних заједница народа од којих су најзначајније Комонвелт, као Британска заједница народа и Франкофонија, као Француска заједница народа.²¹ Ипак, већина новооснованих држава укључујући и неразвијене ће 1961. године приступити Покрету

---

¹⁸ В. Поповић, Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 141.

¹⁹ М. М. Богуславский, *Международное экономическое право*, Москва, 1986., стр. 166.

²⁰ Изузетак представљају Пољска и Чехословачка које су касније приступиле Споразуму.

²¹ П. Бијелић, *нав. дело*, стр. 55.

Несврстаности, чији ће оснивачи бити тадашња Југославија, Индија, Египат, итд.

Завршетком Другог свјетског рата и покушај обнављања ратом разорене привреде и стамбеног фонда наметнуће потребу, поред оснивања Међународне банке за обнову и развој, Међународног монетарног фонда и Споразума о царинама и трговини као међународних организација општег типа и за формирањем регионалних организација, које ће бити у функцији не само послератне обнове и изградње, него и либерализације тржишта и развоја међународних трговинских и економских односа. Тако је 1951. године у Риму основана Европска заједница за угаљ и челик (*European Coal and Steel Community – ECSC*), 1957. године су основане Европска економска заједница (*European Economic Community – EEC*) и Европске заједнице за атомску енергију (*European Atomic Energy Community – Euroatom*). Мада је идеја о формирању Европских заједница постојала још у античком добу²², она је обнављана у XVIII и XIX стољећу у доба просветитељства, у току експлозивног настанка националних држава и идеологија, европска идеја је обновљена у сврху мирнијег и ефикаснијег постизања заједничких циљева насупрот плуралистичким и појединачним интересима и циљевима.²³

Министар вањских послова Француске, Robert Schuman, дао је Њемачкој приједлог стварања заједничког тржишта за угаљ и челик, који би био под јединственом надлежношћу једног надређеног органа.²⁴ Заузврат би се Њемачка вратила на међународну сцену као равноправан партнер. Према Schumanовом плану презентираним 09. маја 1950. године, уједињење индустрије угља и челика осигураће стварање заједничких темеља за привредни развој, прву етапу европске федерације, те измијенити одређење

---

²² Златан Мешкић, Дарко Самарџић, *Право европске уније, ТДП*; Сарајево, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, Отворени регионални Фонд за југоисточну Европу – Правна реформа, 2012., стр. 30.

²³ R.H. Foster, *Die Idee Europa*, München 1963., по Златану Мешкићу и Дарку Самарџићу, *нав. дело*, стр. 30.

²⁴ U. HALTERN, *Europarecht*, Stuttgart, стр. 31.

оних области, које су дуго биле намјењене стварању оружја, чије су биле сигурне жртве.²⁵

Европска заједница за угаљ и челик основана је 1951 године Уговором из Париза створила је јединствено тржиште за угаљ и челик између земаља чланица. Чланице су, на тај начин, делегирале своје надлежности на новонасталу врховну власт, наднационалну власт. Успешан рад ECSC био је један од фактора који је довео до преговора о Римском уговору. (*Treaty of Rome*), којим је створена Европска економска заједница. (*European Economic Community*).²⁶

Европска економска заједница је основана Римским уговором од 25. маја 1957. године, који је ступио на снагу 01. јануара 1958. године. У његове основне циљеве су спадале и елиминација царинских и нецаринских баријера међу земљама чланицама и формирање заједничког тржишта које је такође обухватало слободно кретање људи, услуга и капитала. Ова је заједница у себи садржавала и елементе који укључују и заједничку пољопривредну политику, заједничку трговинску политику и заједничку транспортну политику, а Уговором из Мастрихта замјењена је Европском заједницом (*Treaty of Maastricht*). Уговором из Мастрихта, закљученим 07. фебруара 1962. године, а ступио на снагу 01. новембра 1963. године, којом је основана Европска унија.

Европска заједница за атомску енергију – еуроатом је основана 1957. године.²⁷

Нема сумње да ће Европске заједнице одиграти значајну улогу у даљњем развоју међународне трговине и међународних економских односа у општем смислу ријечи и да ће дати велики подстицај стварању и других међународних удружења и заједница са циљем даље либерализације међународне трговине.

---

²⁵ З. Мешкић, Д. Самарцић, *нав. дело*, стр. 31

²⁶ W. Goode, *нав. дело*, стр. 128

²⁷ Радован Д. Вукадиновић, *Право европске уније*, Бања Лука – Крагујевац 2006., стр. 5.

У том контексту треба посматрати и оснивање Европског удружења за слободну трговину, (*European Free Trade Association – EFTA*), Споразумом од 4. јануара 1960. године у Штокхолму који је ступио на снагу 03. маја исте године.

Споразумом о оснивању овог Удружења, као општи циљ постављен је задатак да „помогне што бржем успостављању мултилатералног удружења за уклањање трговинских баријера и промовисање што чвршће економске сарадње између држава чланица, укључујући и чланице Европске економске заједнице“. Овако постављен општи циљ је усклађен са Одредбама члана 24. Општег споразума о царинама и трговини (GATT), којима је регулисана зона слободне трговине.²⁸

Ово практично значи да се земље потписнице Споразума о међусобној трговини, индустријским споразумима укинуле царине, док су према трећим земљама задржале индивидуалне царинске стопе, квоте, и друге трговинске мјере и право да примјењују правила о поријеклу робе. Овакав степен економског повезивања се означава као зона слободне трговине.²⁹

Истовремено, и Совјетски Савез и друге социјалистичке земље источне Европе су основале 25. јануара 1949. године у Москви, Савјет за узајамну економску помоћ.³⁰ У оквиру овог Савјета, поред његове војне компоненте има за циљ да послужи као брана НАТО-у, у оквиру овог Савјета ће се несметано одвијати трговина без конвертибилних валута примјеном клиринга. Он је подразумијевао да се саставе листе роба које се размјењују и тежило се да извоз буде усклађен са увозом. У случају неравнотеже одобран је манипулативни кредит који се намиривао у трговини следеће године.³¹

---

²⁸ В. Поповић, Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 207.

²⁹ Радован. Д. Вукадиновић, *Међународно пословно право*, Крагујевац 2012., стр. 187.

³⁰ Поближе о томе видјети Лексикон права међународних привредних односа, Савремена администрација, Београд 1982., стр. 434.

³¹ П. Бијелић, *нав. дело*, стр. 56.

Поред наведених организација које су имале за циљ побољшање трговине и Међународних економских односа у Европи, значајно је напоменути и постојање Организације за европску сарадњу и развој (ОЕЕС), основане 1947. године са основним задатком да координира кориштење средстава из Маршаловог плана за обнову Европе после Другог свјетског рата, како би се помогло ширењу „здраве економије“ у државама чланицама и другим државама у процесу привредног развоја и допринијело расту свјетске трговине на мултилатералној и недискриминаторној основи.³² Уласком САД и Канаде 1961. године овај назив је промјењен у Организацију за економску сарадњу и развој (ОЕЦД).

Паралелно са развојем трговине и либерализацијом међународних трговинских односа у Европи кроз стварање читавог низа међународних организација процеса либерализација трговине су настављени и у другим дијеловима свијета. Мање развијене и неразвијене земље су у циљу побољшања своје економске позиције и заштите од развијенијих земаља су 1960. године у Багдаду основале Удружење земаља произвођача и извозника појединих примарних производа, а међу првима је основано Удружење земаља извозница нафте, *Organization of Petroleum Exporting Countries*, (ОПЕС). Ово Удружење је имало за циљ да координира и обједини производњу и извозне политике нафте. У почетку је сједиште ОПЕС-а у Женеви, али је од 1965. године премјештено у Беч.

САД, Мексико и Канада су 12.08.1992. године потписале Споразум о оснивању Сјеверноамеричке зоне слободне трговине, (*North American Free Trade Agreement* – НАФТА). Овај Споразум је ступио на снагу 01. јануара 1994. године. Његов основни циљ је представљен у поглављу I, као елиминисање баријера трговини робом и услугама, унапређење правичне конкуренције, адекватне и ефикасне заштите права интелектуалне својине (*Intellectual property*), ефикасне процедуре за рјешавање спорова и да се

---

³² В. Поповић, Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 211.

обезбиједи оквир за будућу трилатералну, регионалну и мултилатералну сарадњу. Споразум садржи клаузулу националног третмана (*National Treatment*) за робу, антидампинг правила (*Anti-dumping*) рулес, као и укидање већине царинских стопа у фазама и у року од 10 година итд.³³

Самим тим што обухвата САД и Канаду као високо развијене државе и Чланице групе 7, односно групе 8, (послије пријема Русије), НАФТА представља једну од најразвијенијих и најмоћнијих свјетских тржишта по свим показатељима: бруто друштвеном производу, и извозу и увозу.³⁴

Међутим, о значају оснивања НАФТЕ у којој најзначајнију улогу имају САД и Канада, постоје опречна мишљења о њеном утицају на даљњи развој међународне трговине и њену либерализацију. Према неким ова Организација је основана не само да би САД обезбедиле слободна тржишта за своју робу, услуге и инвестиције у Мексику и Канади, већ, прије свега, да би створиле ефикасан систем заштите права индустријске својине.³⁵

Ипак, чини се да ће најзначајнију улогу у развоју међународне трговине и њеној либерализацији одиграти Свјетска трговинска организација (СТО, *World Trade Organization – WTO*), основана 01. јануара 1995. године као следбеник ГАТТ-а (*General Agreement on Tariffs and Trade*) и његовог секретаријата, када је и почела са радом, као „јединствена и универзална међународна међувладина трговинска организација“³⁶.

Основни циљ СТО је да у складу са усвојеним принципима, кроз „заједнички институционални оквир“ олакша и помогне одвијање међународне трговине између држава чланица у материји на које се односе споразуми и прикључени правни инструменти који су укључени у анексе, као и да организује трговинске преговоре и решава трговинске спорове између држава чланица и сарађује са другим међународним организацијама које су

---

³³ W. Goode, *нав. дело*, стр. 249.

³⁴ В. Поповић, Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 213.

³⁵ Ноам Чомски, *Профит изнад људи*, (Неолиберализам и глобални поредак), Нови Сад, 1999., по В. Поповић, Р. Вукадиновић, *нав. дело*, стр. 213.

³⁶ Поближе видјети члан 1, Споразума о оснивању Свјетске трговинске организације

укључене у формулисање и спровођење глобалне економске политике. У генералном смислу, СТО има задатак да омогући спровођење и управљање циљевима који су постављени овим Споразумом и мултилатералним трговинским споразумима. Сам Споразум о оснивању СТО се састоји од преамбуле, шеснаест чланова и четири анекса. Циљеви СТО су одређени у преамбули, док су у анексима дати тзв. мултилатерални трговински споразуми.³⁷

У основна начела дјеловања Свјетске трговинске организације спадају:

- а) трговина без дискриминације (начело недискриминације);
- б) начело најповлашћеније нације (MFN);
- в) систем националног третмана;
- г) транспарентност трговинских политика држава чланица;
- д) слободна трговина;
- ђ) укидање баријера (царина и административних мера) кроз преговоре, посебно у области пољопривреде;
- е) предвидив и растући приступ тржиштима;
- ж) стална либерализација трговине (утврђивање горњих граница царинских стопа; избегавање квота и других квантитативних мера);
- з) промовисање коретне конкуренције;
- и) подршка развоју и економских реформама;
- ј) посебан и различит третман земаља у развоју у циљу помоћи на путу интегрисаном глобалном трговинском партнерству,
- к) минимизирање формалности у међународним трговинским односима;
- л) укидање система административних дозвола и одобрење;
- м) накнаде за услуге (контрола робе, царинске услуге) не могу имати карактер пореза на увоз.³⁸

---

³⁷ В. Поповић, Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр.135.

³⁸ Александар Љ. Ћирић, *Међународно трговинско право, Општи део*, Ниш, 2010., стр. 288.

О основним начелима дјеловања СТО ће више бити говора о централном дијелу овог рада.

Појава СТО неће бити само од највећег значаја за развој и либерализацију међународне трговине, него ће означити и најважнију промјену и највећу реформу у материји изучавања општег дијела Међународног трговинског права.³⁹

Сједиште Свјетске трговинске организације је у Женеви.

Ако историјски посматрамо и анализирамо можемо доћи до закључка да је крај прошлог и почетак овог вијека захватио процес глобализације, који је условио појаву новог начина производње, развој међународног финансијског тржишта, експанзију транснационалних компанија, промјену улоге државе, која често није у стању да правним нормама прати брзину динамичних промјена глобализованог свјетског тржишта. Улога државе у стварању нормативно-правних и других услова за обављање МТО се све чешће сели у арену бројних међународних организација у области трговине и привредног развоја, прије свега, у мултилатерални трговинско-правни режим Светске трговинске организације (СТО). Настала као резултат успешног окончања Уругвајске рунде преговора у оквиру Општег споразума о царинама и трговини (*General Agreement on Tariffs and Trade-GATT*), СТО има тежњу да постане системски структурирани нормативно-регулаторни и институционални оквир светске трговине. Говори се о међународној институционализацији МТО, као и о мултилатерализацији слободне трговине. Са друге стране, **аутономно право** све више тежи афирмацији својих старих извора (стара *lex mercatoria*), заоденутих у ново рухо са новим садржајима, сходно потребама савремених међународних привредних односа и изазовима новог времена (нова *lex mercatoria*).

---

³⁹ Радомир Ђуровић, Александар Љ. Ћирић, *Међународно трговинско право*, Општи део, Ниш, 2005., стр. 112.

Међународна трговина је, **данас**, постала најразвијенија форма размјене робе, услуга и новца, са приближно 80% обима свјетског промета имовинских добара.

Савременици смо успостављања **планетарног тржишта**, са тенденцијом прерастања свјетске привреде у јединствени комплекс. Националне привреде различитих држава се међусобно повезују кроз међународне трговинске односе (МТО), чија је **правна регулатива** незаобилазна претпоставка њихове реализације. Десиле су се бројне промјене у механизму вишестраног регулисања. Његове руководне идеје и начела почивају на слободи трговине и прокламацији **система недискриминације и једнакости** свих учесника на тржишту. Осјетно се снижава ниво царинско-тарифне заштите држава-учесница таквог процеса, уз оскудно задржавање нетарифног националног протекционизма у строго договореним оквирима. Мултилатерализам преферира ширење интракорпоративне размјене и развој свјетских привредних односа на снажном јачању дјелатности транснационалних компанија. Националне привреде појединих држава, услед убрзаног научно-техничког прогреса, постају све више међусобно зависне. Немеће се оштра конкурентска утакмица на свјетском тржишту, које тражи своје нове мапе за трговачке послове са традиционалним и класичним призвуком. Оне се стално дорађују на подлози принципа, проистеклих из старих и нових руководних идеја, чији су креатори моћне трговачке структуре, често означене као „меркатократија“. Оне, дакле, креирају начела међународне трговине, којима се придаје снага специфичних извора права. Без њих се не би могао замислити ни међународни промет робе, услуга и новца. Како у таквим условима реализовати примјену стандарда једнаког третмана свих учесника на глобализованом свјетском тржишту? Јуриспруденција и пословна пракса трагају за одговорима до којих се може доћи темељним анализама реконструисаних правних принципа (стандарда), као нових руководних идеја међународног промета робе, услуга и капитала.

Свакако једну од најзначајнијих улога у развоју међународне трговине и економских односа су имале такозване транснационалне компаније. Ради се о великим предузећима која послују у више земаља свијета, затим државе као њени главни субјекти и међународне економске организације, без којих није могуће замислити учешће држава на организованом тржишту.

3. Субјекти међународне трговине

Под субјектима међународне трговине подразумевају се лица која су овлаштена да учествују у размјени добара. Она то могу чинити на два начина: непосредно и посредно. Непосредно учешће се реализује закључивањем и испуњавањем конкретних уговора о размјени роба или услуга у коме се учесници јављају као непосредне уговорне стране.⁴⁰

А) Држава као субјект међународне трговине

Држава спада у најзначајније субјекте међународне трговине, и на спољном и на унутрашњем плану она може наступати или као *носилац империјума*, тј. као субјект општих међународних економских односа, или као *носилац доминијума*, тј. као субјект међународних пословних (трговинских) односа.⁴¹ Као носилац империјума, задатак државе, (тј. њених органа), је да донесе (у унутрашњим односима) или да учествује у доношењу (у међународним односима) прописа и других правила, којима ће бити регулисана унутрашња и спољна трговина, тј. да води унутрашњу и спољну економску политику.⁴² Резултат ове активности чини бројни прописи којима

---

⁴⁰ Радован Д. Вукадиновић, *Спољнотрговинско пословање*, Крагујевац 2011., стр. 39.

⁴¹ В. Поповић, Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 215.

⁴² Р. Вукадиновић, *Спољнотрговинско пословање*, стр. 40.

се непосредно одређују субјекти спољнотрговинског пословања и услови за њихов рад.

Као *носилац доминијума* држава може наступати као и остали трговци и као субјект међународних пословних односа и закључивати бројне уговоре у области унутрашње и међународне трговине.

1. Држава као носилац империјума и као субјект јавноправних међународних трговинских односа

Као *носилац империјума* државе су слободне да као *acta iure imperii* закључују разне врсте двостраних и вишестраних међународних споразума. То могу бити Трговински споразуми, Споразуми о економској и научно техничкој сарадњи или Међународни робни споразуми, итд. Задатак ових споразума је да се њима створе оквири и услови за настанак међународних пословних односа. Будући да наступају као субјекти јавног права и носиоци суверенитета државе самостално и у складу са својим економским (и политичким) интересима одлучују да ли ће и у којим облицима учествовати у оваквим односима.⁴³ Овакви споразуми подлијежу ратификацији и на унутрашњем плану обавезују и субјекте међународне трговине, било на основу непосредне примјене, или као унутрашњи прописи донијети након њихове ратификације.

Поред наведеног, значајна је улога државе као носиоца империјума се састоји и у њеном учешћу у раду међународних економских организација, а то чланство, зависно од саме организације подразумијева стицање различитих права или преузимање различитих обавеза. На примјер, чланство у ГАТТ-у, односно СТО-а подразумијева стицање статуса највећег

---

⁴³ Снежана Савић, *Држава као правно лице и субјект међународног привредног права*, Бања Лука 1996., стр. 65

повлашћења у односу на друге земље. Чланство у ММФ даје могућност узимања кредита под условима које важе за државе чланице.

Држава остварује своју јурисдикцију у оквиру међународних трговинских односа посредством међународних државних органа. Они могу бити унутрашњи и спољашњи. У Унутрашње органе спадају: шеф државе, влада, премијер, министарство иностраних послова, министарство за економске односе са иностранством, ресорни министри, који иступају у границама пренетих овлашћења. Без обзира на свој унутрашњи карактер државни органи су надлежни за успостављање међународних трговинских односа. Спољашњи или органи државе у иностранству су, између осталог, дипломатска, конзуларна и друга њена представништва.⁴⁴

У циљу обављања ових активности држава може оснивати привремене органе у иностранству у форми економских и трговачких мисија, привредних представништава, и сл.⁴⁵

У пракси се догађа да се активност државе може испољити и у виду деликта. Самим фактом проузроковања штете, држава стиче положај субјекта општих међународних економских односа, и у обавези је да уклони штетне имовинске последице које је својим поступцима, мјерама или актима изазвала.⁴⁶

2. Држава као носилац доминијума и као субјект међународних пословних односа

Као носилац доминијума држава може имати улогу купца, продавца, инвеститора, зајмодавца, гаранта, акционара и слично.⁴⁷ Она уствари на овај

---

⁴⁴ А. Ћирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 83.

⁴⁵ Тако нпр. Република Српска је основала читав низ својих привредних представништава у иностранству: Москви, Вашингтону, Бриселу, Бечу, Јерусалиму, Атини, Београду итд.

⁴⁶ А. Ћирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 84.

⁴⁷ Видјети Трговинске споразуме између ФНРЈ и Швајцарске од 12.02. 1949. год. (Сл. Лист ФНРЈ 16/49), или између Југославије и Индије од 22.03.1949. год. (Сл. Лист 26/49), којима се држава обавезала да ће у уговореним роковима дозволити увоз и извоз робе у предвиђеним количинама, као и да ће у случају повреде ове обавезе бити дужна да накнади насталу штету.

начин постаје носилац имовинских права и обавеза (*iurae gestionis*) и непосредни субјект међународних трговинских односа. У пракси се она најчешће јавља као концедент тј. када на бази Уговора о концесији уступа концесионарима на искоришћавање одређена природна добра и ресурсе. Уговор о продаји она се може јавити и као продавац и као купац различитих врста роба, нпр. авиони, бродови, житарице, наоружање, итд. У новије вријеме је посебно значајна њена улога као гаранта у пружању гаранција по основу кредитних аранжмана који њени привредни субјекти закључују са међународним финансијским организацијама.

Б) Међународне организације као субјект међународне трговине

Значајну улогу у развоју међународне трговине и међународних економских односа имају међународне организације. Државе имају потребе да се међусобно споразумијевају у многим аспектима, да буду упућене једна на другу, у разним видовима сарадње, често пута одричући се дијела свог суверенитета и то најчешће чине удруживањем и сарадњом у оквиру међународних организација, било да их оснивају, или да им накнадно приступају. Ово удруживање и формирање међународних организација намеће потребу и правила доношења заједничких правила понашања као и старања у њиховој примјени.

Као и државе и међународне организације имају својство правног лица и субјекти су међународне трговине и међународног права. Међутим, за разлику од државе њихов субјективитет је ограничен и зависи од дјелокруга рада међународне организације и њеног оснивачког акта. Она, је нешто слично као и државе се јављају у два вида у међународним трговинским односима.

Прво, међународне организације кроз стварање читавог низа оквира и општих услова за настајање конкретних међународних трговинских односа, доносе разне врсте споразума, конвенција, препорука.

Друго, непосредно, као привредни субјекти међународне организације ступају у међународне трговинске односе (Међународна банка за обнову и развој, Међународни монетарни фонд, Европска банка за обнову и развој, Европска инвестициона банка). Постојање великог броја међународних организација указује на појаву пролиферације и дуплирања њихових надлежности и предлаже увођење посебног међународног тела (*international clearing house*) ради успостављања реда у њиховој дјелатности.⁴⁸

Међународне организације се дијеле зависно од надлежности задатака и њиховог начина рада. Тако на примјер према задацима који су пред њих постављени, могу се разликовати три врсте међународних организација, које су значајне за спољнотрговинско пословање:

1. Које имају задатак да формулишу нова правила међународне трговине како би смањиле постојеће баријере у међународном промету.
2. Које имају задатак да утврде правила међународног плаћања преко дефинисања валутних курсева, при чему би се водило рачуна и о стабилности платних биланса, пошто јој систем златног важења, начет за време велике економске кризе, био дефинитивно напуштен, и
3. Чији је задатак да раде на унапређивању и подстицању међународних инвестиција.⁴⁹

У овом контексту, непосредно по завршетку Другог свјетског рата

---

⁴⁸ Јелена Вилус, Славко Царић, Стеван Шогоров, Душанка Ђурђевић, Драго Дивљак, *Међународно привредно право*, Нови Сад, 2008., стр. 75.

⁴⁹ Р. Вукадиновић, *Спољнотрговинско пословање*, стр. 42.

ради остваривања ових задатака основани су: Међународни монетарни фонд и Свјетска банка, а умјесто неуспјелог покушаја оснивања Међународне трговинске организације (ИТО), као привремено рјешење настао Општи споразум о царинама и трговини – ГАТТ.

Поред ове подјеле, зависно од територије на коју дјелују међународне организације се могу подијелити на опште и посебне и универзалне и регионалне. Опште су оне које се баве општим питањима међународне трговине, за разлику од посебних које се баве појединачним питањима међународне трговине, као што су нпр. инвестиције плаћања и сл. У прве спадају ОУН и СТО, а у друге све остале.

У опште (универзалне) организације, према територију на којој дјелују спадају:

1. Организација уједињених нација;
2. Међународне владине организације под окриљем Уједињених нација:
  - а) Конференција Уједињених нација о трговини и развоју
(*United Nations Conference on Trade and Development* – UNCTAD)
  - б) Комисија УН за међународно трговинско право
(*United Nations Commission on International trade Law* – UNCITRAL)
  - в) Организација Уједињених нација за индустријски развој
(*United Nations Industrial Development Organisation* – UNIDO)
3. Међународни институт за унификацију правила приватног права
(franc. *L Institut Internationale pour L Unification du droit prive* – UNIDROIT)
4. Међународна трговинска комора
(*International chamber of commber of commerce* – ICC)

1. Међународне трговинске организације универзалног карактера

У међународне организације универзалног карактера, које су посебно значајне за развој међународне трговине и међународних односа спадају Општи споразум о царинама и трговини – GATT и Свјетска трговинска организација – СТО.

Њихов континуитет и истрајност у развоју међународне трговине је могуће пратити, почев од њиховог настанка па све до данас, било кроз настанак читавог низа стандарда и начела на којима се одвијају међународни трговински односи, или кроз доношење читавог низа правних оквира у којима ће се ови односи одвијати, укључујући и рјешавање одређених спорова проистеклих из непоштивања ових принципа. Ове двије најзначајније међународне организације ће дати велики допринос у глобализацији међународне трговине и међународних трговинских односа у општем смислу ријечи. Наравно, да њихово дјеловање треба посматрати и у контексту рада и других међународних организација, било универзалног или регионалног карактера. За остваривање циљева ради којих су оне основане је био потребан дужи временски период који и сада траје, а без њиховог постојања не би било могуће замислити одвијање међународне трговине и међународних трговинских односа. Ово се намеће као логичан закључак, посебно имајући у виду чињеницу да у свијету, и данас послије протекла периода од скоро 70 година, од завршетка Другог свјетског рата, постоји велика подијељеност између развијених и неразвијених земаља и различитих политичких, економских и правних сфера утицаја, који се одражавају и на начин рада и осваривање циљева, не само у Организацији УН, него и ових, па и других трговинских међународних организација.

1.1. Општи Споразум о царинама и трговини

Будући да, покушај стварања Међународне трговинске организација (*International Trade Organization* – ИТО), кроз усвајање Хаванске повеље из марта мјесеца 1948. године није дао очекиване резултате⁵⁰, паралелно са Хаванским преговорима започели су преговори у Женеви о закључивању Општег споразума о царинама и трговини (*General Agreement on Tariffs and Trade* – ГАТТ), који је по својој садржини требао да представља само један, IV дио Повеље, посвећен царинама и трговини. Будући, да су преговори успјешно окончани Општи споразум о царинама и трговини је усвојен у Женеви 30. октобра 1947. године, од стране 23, углавном високо развијене државе, а ступио је на снагу 01. јануара 1948. године и то као привремено рјешење. Касније, у овом Споразуму фактички или формално приступило је око 130 држава између којих се обављало око 80% укупне свјетске трговине и он ће остати на снази све до средине деведесетих година XX вијека и настанка Свјетске трговинске организације, а тада ће, бити модификован, промијенити назив у ГАТТ – 1994. године, и представљати један од финалних аката, који, поред њега чине Свјетску трговинску организацију.⁵¹

У својој правној суштини ради се о једном сложеном, мултилатералном трговинском споразуму, који се састоји из 4 дијела. Први дио носи наслов „**Принципи и концесије**“ и посвећен је **клаузули најповлашћеније нације** установљеној као основни инструмент за вођење трговинске политике између држава чланица ГАТТ-а, а статус

---

⁵⁰ Иако су САД имале главну улогу у њеном креирању, Конгрес САД је одбио ратификацију. У току 1948 године је дошло до великог политичког захлађења између Запада и Истока, то је постало јасно да Повеље неће прихватити ни друге државе.

⁵¹ Финални акт Свјетске трговинске организације чине 16 Споразума, један протокол, двије Одлуке, једно тумачење, на око 550 страна, затим резултата Уругвајске рунде преговора на преко 30. 000 страна од чега Споразум о оснивању СТО има 430 страна.

најповлашћеније нације у односу на све остале уговорне стране или стране уговорнице се стиче самим приступањем ГАТТ-у.⁵²

Клаузула најповлашћеније нације практично значи обавезу држава чланица да све царинске обавезе и дајбине било које врсте које су наметнуте на увоз или извоз или су у вези са увозом или извозом, или су наметнуте на трансфер платежних средстава код извоза или увоза, као и сва правила и формалности у вези са увозом или извозом и остала питања, наведена у ставовима 2. и 4. члана III, као и све погодности, користи, привилегије или имунитете, који су одобрени од било које државе уговорнице, за било који производ који води поријекло или је намјењен за било коју другу земљу, морају одмах и безусловно бити признати сличним производима који воде поријекло из других држава чланица, или су намјењени територијама других уговорних страна.⁵³

Поред клаузуле најповлашћеније нације овај дио Споразума садржи **листу уговорних концесија** и дозвољене увозне дајбине.

Према члану 2, „попис или листа концесија“, уговорним странама је наметнута обавеза да у међусобној трговини једна другој признају третман „који није мање повољан од оног који је предвиђен у одговарајућем делу листе која је придружена Споразуму“.

Дозвољене увозне дајбине представљају једино дозвољено средство вођења трговинске политике, којом се може штитити домаћа привреда. То су такозване увозне царине.

Други дио Споразума је посвећен **клаузули националног третмана**. Ова клаузула подразумијева обавезу држава уговорница ГАТТ-а да увезеним производима, који воде поријекло са територија било које државе уговорнице, признају „не мање повољан третман од оног који је признат

---

⁵² За текст ГАТТ-а 1947, ГАТТ 1994, и односне документе видети интернет страну :<http://www.org/wto/legal/finalact.htm>

⁵³ За текст ГАТТ-а 1947, ГАТТ 1994, и односне документе видети интернет страну :<http://www.org/wto/legal/finalact.htm>

сличним производима домаћег поријекла у погледу примјене законских и управних прописа других захтјева који утичу на унутрашњу продају, стављање у продају, куповину, транспорт, дистрибуцију или коришћење.“ Примјена овако одређене калузуле подразумијева обавезе држава уговорница ГАТТ-а у ужем и у ширем смислу.⁵⁴ Овај дио Споразума, затим садржи **клаузулу слободног транзита**, којем је установљен принцип слободног транзита робе, пртљага, бродова и других средстава, транспорта у транзиту преко територија уговорних страна у преласку преко односних територија путевима који су најповољнији за међународни транспорт, са или без прекрцавања, истовара, или промјене начина транспорта, затим антидампиншке и компензаторне обавезе, којима се забрањује продаја по антидампиншким цијенама, а у циљу компензације, заштите или спречавања дампинга, уговорне стране су овлашћене да на сваки дампиншки производ наметну антидампиншку обавезу (дажбину) до износа дампинга (маргина дампинга), након што установе да је дејство дампинга или субвенције тако да наноси штету или да пријети да нанесе материјалну штету домаћој индустрији или да кочи њен развој.⁵⁵ У дијелу посвећеном антидампиншким и компензаторним обавезама, посебно је посвећена пажња одређивању вриједности робе за царинске сврхе, ознакама поријекла, таксама и другим формалностима у вези са овозом и извозом, и општим условима за елиминисање квантитативних ограничења. Овај дио рада посебно мјесто и пажњу затим посвећује клаузули недескриминације, положају државних трговинских предузећа, државним мјерама помоћи привредном развоју, ванредним мјерама на увоз посебних производа и општим изузетцима.

Трећи дио Споразума је посвећен питањима територијалне примјене Споразума, заједничкој акцији уговорних страна, ступању на снагу и регистрацији, задржавању и отказу концесија, измјени листе концесија,

---

⁵⁴ В. Поповић, Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 121.

⁵⁵ Побоље о томе видети члан VI, став 2, Споразума о царинама и трговини.

царинским преговорима, односу Споразума према Хаванској повељи, измјенама, опозивању, уговорним странама, приступу, анексима и непримјењивању Споразума између посебних уговорних страна.

Четврти дио Споразума, тј. члановима од XXXVI до XXXVIII је посвећен питањима трговине и развоја.

Нема дилеме, да Споразум о царинама и трговини, као онај 1947. године, тако и допуњени из 1994. године, представља кичму читавог институционалног система у оквиру СТО и основни међународноправни акт универзалног карактера, којим се нормирају међудржавни трговински односи у свијету и регулише област међудржавне трговинске сарадње.⁵⁶

1.2.Свјетска трговинска организација (СТО)

- World Trade Organization (WTO)

1.2.1.Свјетска трговинска организација као институционални оквир међународне трговине

У модерно доба на универзалном плану, општи оквир међународне трговине, превасходно се заснива на Уговору о оснивању СТО из 1994 године и другим, многобројним правилима креираним у оквиру ње. Оснивање СТО има веома велики значај за регулисање међународне трговине.⁵⁷

Свјетска трговинска организација (СТО, е. *World Trade Organization* - WTO) спада у ред тзв. универзалних међународних организација економског и трговинског карактера и један је од изузетно значајних субјеката међународног трговинског права уопште. Њен настанак је резултат убрзања процеса глобализације и проширивања домашаја начела слободе трговине на

⁵⁶ А. Ћирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 117.

⁵⁷ Драго Дивљак, „Проширено поље дјеловања Свјетске трговинске организације“, *Зборник радова*, Правни факултет у Новом Саду 2010, стр., 143.

систем „слободније трговине“ који има за циљ даљу интернационализацију и либерализацију процеса у међународном протоку робе, услуга и капитала, елиминисањем нетарифних и постепено тарифних баријера.⁵⁸ Основана је 1. јануара 1995. године као следбеник ГАТТ-а (*General Agreement on Tariffs and Trade*). Ова Организација је фокусирана на дискусије, преговоре и разрјешење трговинских питања која се односе на промет робе, услуга и права интелектуалне својине. Њене главне функције су: регулисање и примјена мултилатералних и плурилатералних трговинских споразума који су у њеном саставу, дјеловање као форума за мултилатералне трговинске преговоре (*multilateral trade negotiations*), тражење начина да се разријеше трговински спорови, праћење домаће трговинске политике и сарадња са осталим међународним институцијама укљученим у вођење глобалне економске политике.⁵⁹

СТО ствара глобални правни систем регулисањем међународне трговине којим се наднационалном плану унификују правила о спољнотрговинском пословању. Ова правила су више функционална и усмјерена на оне области које су традиционално биле изван међународних правила у овој области, а што подразумијева да интеграција једне државе у систем СТО захтева комплексно прилагођавање, односно многобројне и значајне промјене у релевантном законодавству.⁶⁰

2. Настанак Свјетске трговинске организације

С обзиром на изузетан значај Свјетске трговинске организације за развој међународног трговинског права и међународне трговине уопште, она је од самог свог настанка предмет интензивног и свеобухватног интересовања правника, економиста, теоретичара међународних односа,

⁵⁸ А. Ћирић, *Међународно трговинско право*, стр. 278.

⁵⁹ W. Goode, *нав. дело*, стр. 407.

⁶⁰ Драго Дивљак, „Светска трговинска организација и реформе нашег права“, *Правни живот*, Часопис за правну теорију и праксу, Београд 2006., бр.11, стр., 268.

социолога, свих других који се баве процесом глобализације и његовим манифестацијама.⁶¹

Настанак Свјетске трговинске организације значио је стварање наднационалне институције у домену међународне трговине, са субјективитетом међународног права и сложеним организационим процедурама и структурама. Њена основна функција је да установи општа правила трговине, усмјерена ка умањењу трговинских баријера у међународној трговини држава чланица и да обезбиједи њихову примјену.⁶²

Једна од идеја Конференције у *Bretton Woodsu* био је покушај стварања Међународне трговинске организације (*ИТО – International Trade Organization*), као специјализоване агенције Уједињених нација, путем које би се створила правила и начела међународне трговине. Представници држава на УН Конференцији у Хавани о трговини и запошљавању, 1948. године сложили су се око Повеље ИТО. Али њезину ратификацију је зауставио Конгрес САД-а, што је довело до пропасти ИТО као институције. Иницијални нацрт Повеље ИТО је био амбициозан, надилазио је правила свјетске трговинске дисциплине, будући да је предвиђао правила у подручјима запошљавања, међународних инвестиција, услуга, рестриктивне пословне праксе⁶³, правила међународне трговине и питања трговине повезане са економским развојем. О свим овим предметима се интензивно преговарало у Хавани 1947. и 1948. године. На крају је постигнут компромис, али на штету Споразума који је имао мање „зуба“ него што би вољели његови заговорници. Једини дио који је преживио, био је сет трговинских правила и царинских концесија, сада познат као ГАТТ, који се заснивао на поглављу о трговинској политици, али о којем се преговарало на

---

⁶¹ Предраг Н. Цветковић, *Увод у право Светске трговинске организације*, Ниш 2010., стр. 1.

⁶² Драго Дивљак, „Свјетска трговинска организација и вишестрани међународни споразуми о заштити животне средине“, *Зборник радова* Правног факултета у Новом Саду 2012., бр. 3, стр., 176.

⁶³ http://hr.wikipedia.org/wiki/Svjetska_trgovinska_organizacija

паралелном колосјеку. Стога ИТО није никада стварно основана.⁶⁴ Међутим, ова Конференција која је одржана у Bretton Woodsu 1944. године, познатија као Бретонвудска монетарна и финансијска конференција Уједињених нација, је усвојила Повељу о Свјетској банци (Међународна банка за реконструкцију и развој или IBRD – *International Bank for Reconstruction and Development*) и Међународном монетарном фонду (ММФ). Иако је 50 држава изразило намјеру за утемељење ИТО, само њих 23 су приступиле општем Споразуму о царинама и трговини (ГАТТ) у Женеви, што се практично сматра крајњим неуспјехом. ГАТТ је имао за циљ либерализацију и уклањање протекционистичких мјера у трговини робом, које су представљале оставштину 30-тих година XX вијека. Сам процес дораде овог Споразума неће бити нимало лак и једноставан и трајаће све до краја 1994. године, односно до успјешног окончања Уругвајске рунде преговора и настанка СТО.

Сједиште Организације је у Женеви, а укупно броји 156 држава чланица⁶⁵, које покривају преко 97% свјетске трговине. Око 30 земаља, у које спада и БиХ, воде преговоре о свом будућем пуноправном чланству у ову Организацију и имају статус посматрача. Ни Република Србија није члан ове међународне организације, иако преговоре о испуњавању одређених услова, који се нарочито односе на усаглашеност домаћег законодавства, али и друге услове, води од 2005. године, мада су иницијативе Србије за њен пријем у чланство започеле знатно раније. Од бивших југословенских република, републике Словенија, Хрватска и Црна Гора су чланице ове међународне организације, као и свих 27 земаља чланица Европске уније.

У контексту реализације општих циљева, зацртаних још у ГАТТ-у 1947, који су се односили на успостављање организоване слободе трговине робом, уочена је и неоспорна потреба за изналажењем начина за рјешавање

---

⁶⁴ Поближе видјети: као под број 2 фусноте, стр. 207.

⁶⁵ http://hr.wikipedia.org/wiki/Svjetska_trgovinska_organizacija

насталих конфликта међу државама његовим потписницама. Будући да спорови представљају препреку несметаном одвијању међународног трговинског промета, и у Општем споразуму о царинама и трговини из 1947. године, као и у оквиру права Свјетске трговинске организације, тражили су се путеви за успостављањем ефикасних механизма њиховог рјешавања, које је било потребно стално дограђивати и усавршавати.

Анализа појединих рунди преговора у нашем даљем излагању има за циљ да укаже на супротстављене интересе и ставове појединих њихових учесника, што у основи може представљати и предмет могућих спорова. Поред других питања о којима се на рундама преговора расправљало, све оне заједно, представљају истовремено и пређени пут од почетног облика отклањања конфликта између држава потписница ГАТТ-а до изградње правних механизма за рјешавање спорова на нивоу Свјетске трговинске организације, након њеног оснивања.

2.1. Дилонова рунда преговора

Послије преговора одржаних у Хавани одржана је пета рунда мултилатералних трговинских преговора у Женеви од 1960. до 1961. године у јавности познатија као Дилонова рунда (*Dillon Round*). Добила је име по Дагласу Ц. Дилону (*Douglass C. Dillon*), тадашњем државном подсекретару САД-а, а највећи дио ове рунде преговора се односио на поновне преговоре о царинама као резултат оснивања Европске економске заједнице, њене заједничке спољне царине, мада је долазило и до општих царинских преговора. Домети ове Рунде су били релативно мали и веома скромни. Наиме, размијењено је око 4.400 царинских концесија, у поређењу са око 45.000 током царинске конференције у Женеви 1947. године.⁶⁶

---

⁶⁶ Поближе о томе видјети: W. Goode, *нав. дело*, стр. 103.

Након тога, услиједиће Кенеди рунда од 1964. до 1967. године, Токијска рунда од 1973. до 1979. године и Уругвајска рунда преговора од 1986. до 1994. године, на којој ће ГАТТ прерасти у Свјетску трговинску организацију.

Формално утемељење WTO произашло је из Уругвајске рунде преговора, која је успјешно завршена Министарском конференцијом у Маракешу (Мароко) 1994. године. Декларацијом из Маракеша од 15. априла 1994. године, основана је Свјетска трговинска организација, као међународна организација која је у своју унутрашњу структуру уградила дотадашњи Споразум о царинама и трговини, али и своју надлежност проширила на два друга, нова подручја – трговину услугама (GATS) и интелектуално власништво (TRIP

2.2.Кенеди рунда преговора

Ова шеста, тзв. Кенедијева рунда преговора је одржана од 1963. до 1967. године. Названа је по америчком предсједнику Џону Кенедију, у знак признања за његову подршку у преформулацији трговинског плана САД, што је довело до усвајања Закона о експанзији трговине 1962. године. Наиме, овим Законом се предсједнику дају до тада најшира овлашћења за вођење преговора, посебно имајући у виду чињеницу да је Дилонова рунда преговора прошла кроз мучан процес, у којем је требало дати одговоре на изазове настале стварањем Европске економске заједнице и ЕФТЕ, као и повратком Европе на сцену значајних трговинских партнера. Иако, не треба занемарити ни чињеницу високе стопе економског раста коју је почео да биљежи Јапан. Међутим, главни акценат ове рунде је ипак третирао однос између САД-а и Европске економске заједнице. У мају мјесецу 1962. године министри су се сложили о три преговарачка циља, који се првенствено односе на:

- а) мјере за експанзију трговине земаља у развоју, као средство за подстицање њиховог привредног развоја;
- б) смањивање или елиминација царина и осталих баријера у трговини;
- в) мјере за приступ тржиштима пољопривредних и осталих примарних производа.

Почетни циљ царинских преговора је био линеарно царинско смањење од 50% са најмањим бројем изузетака. На крају, резултат је био 35% смањења у царинским стопама, изузев на текстил, хемијске производе, челик и друге осјетљиве производе, плус по 15% до 18% смањења царина за пољопривредне и прехранбене производе. Укупно посматрано резултати ове рунде преговора, нарочито у пољопривреди уопште, су били незадовољавајући, а највеће достигнуће је било усвајање Меморандума уз Споразум о основним елементима за преговоре о свјетском аранжману о житарицама, који је на крају прерастао у нови међународни Споразум о житарицама. Поред наведеног, значајан резултат Кенедијеве рунде је било и усвајање Кодекса о антидампингу, којим се дају прецизнија упутства за примјену члана VI ГАТТ-а. Међутим, и овај Кодекс је такође запао у потешкоће пред Конгресом САД-а, који га је спријечио да ступи на снагу како је њиме било предвиђено, тврдећи да су САД у потпуности усаглашене са новим Кодексом.

2.3. Токијска рунда преговора

Токијска рунда преговора је одржана у Токију од 1973. до 1979. године. Започела је у септембру 1973. године и трајала 74 мјесеца. На преговорима су учествовале 102 земље.⁶⁷ На одређен начин представља наставак Кенеди рунде преговора. Најзначајнији резултати ове рунде

---

⁶⁷ Поближе о томе видјети: www.wikipedia.org.

преговора су постизање сагласности око шест кодекса о нецаринским мјерама (*non-tariff measures*), три секторска споразума и четири одлуке познате као оквирни споразуми (*framework agreements*).

2.3.1.Најзначајнији акти Токијске рунде трговинских преговора

Најзначајнији споразуми ове Конференције, односно Рунде преговора су:

а) Споразум о техничким препрекама трговини (*Agreement on Technical Barriers to Trade - TBT*), познат као „Кодекс о стандардима“, којим се обезбјеђује да технички прописи, стандарди, тестирање и сертификати не постану препрека трговини.

О овом Споразуму је поново преговарано током Уругвајске рунде о Општем споразуму о тарифама и трговини и ступио је на снагу у овом облику оснивањем СТО, почетком 1995. године. У суштини, овај Споразум егзистира да би осигурао да технички прописи и стандарди, тестирање и процедуре сертификација не стварају непотребне препреке трговини. Споразум забрањује техничке прописе који стварају ограничења трговини, али допушта техничке прописе постављене у легитимне сврхе као нпр. заштита потрошача и средине.

Споразум је везан за Споразум о примјени санитарних и фитосанитарних мјера (СПС споразум), који је потписан исте године и са сличним циљевима.

У функцији имплементације овог Споразума су следеће смјернице и механизми:

а) Правило најповлашћеније нације којим се сви технички прописи држава уједначавају;

- б) Признање резултата тестова о процјени конформитета других држава - тестови који одређују да ли производ задовољава одређени стандард;
- в) Промоција развоја међународних стандарда и давање владиним и међувладиним тијелима смјерница за најбоље развијање таквих стандарда. Чланице овог Споразума се позивају да усвоје међународне стандарде као своје техничке прописе кад год је то могуће;
- г) Чланице овог Споразума су обавезне успоставити “информационе центре” – канцеларије које ће давати информације о техничким прописима матичне државе, тест процедурама и прихватање бројних међународних стандарда;
- д) Програм техничке помоћи помаже земљама у развоју да испуне међународне стандарде, као и помоћ при укључивању у процес упостављања тих стандарда.⁶⁸

б) Споразум о владиним набавкама (*Agreement on Government Procurement - GPA*). Овим Споразумом се уводе недискриминација, конкуренција и транспарентност у владиним набавкама. Он је правно обавезујући и плурилатерални споразум СТО, који се фокусира на набавке владе и локалне управе. Набавка у Споразуму укључује набавку добара, од намјештаја до високе технологије и услуга. Уговор је преговаран паралелно са Уругвајском рундом 1994. године, а ступио је на снагу 1. јануара 1996. године. Овај Споразум је плурилатералан споразум Комитета о владиним набавкама, који укључује чланице СТО које су потписнице овог Споразума, те према томе имају права и обавезе према овом Споразуму. Његов концепт

---

⁶⁸ www.wikipedia.org/wiki/Agreement_on_Technical_Barriers_to_Trade.

и принцип је заснован на отворености, транспарентности и недискриминацији.⁶⁹

в) **Споразум о тумачењу и примјени чланова VI, XVI и XXIII** (*Agreement on Interpretation and Application of Articles VI, XVI and XXIII*), познат као „Кодекс о субвенцијама“, којим се постиже да субвенције не штете интересима других трговинских партнера. Овај Споразум је потписан септембра мјесеца 1973. године у Женеви. Њиме су се државе потписнице обавезале да, *inter alia*, смање или елиминишу трговинске рестрикције или измјене ефеката нетарифних мјера, те да те мјере постану ефикасније међународне дисциплине. Истовремено је усаглашено да се субвенције влада користе у сврхе промоције циљева државних политика, али да субвенције могу имати штетне посљедице на трговину и производњу.

Споразум се уз преамбулу састоји од седам дијелова и једног анекса.⁷⁰

г) **Споразум о примјени члана VII** (*Agreement on Application of Article VII*) познатог као „Кодекс о царинском вредновању“, којим се обезбјеђује правичан, јединствен и неутралан систем за вредновање робе у царинске сврхе.

Царинско вредновање је процес у коме царински органи одреде царинску вриједност неком добру или услузи за сврху извоза или увоза. Генерално говорећи, органи укључени у овај процес, као средство заштите концесионе тарифе, прикупљања пореза за власти, провођење трговинске политике, здравља и сигурности грађана. Царинске дужности и потреба за царинским вредновањем постоји већ хиљадама година у разним културама, са доказом да су се користиле у Римској империји, за вријеме Хан династије и на Индијском подконтиненту.

---

⁶⁹ www.wikipedia.org/Agreement_on_Government_Procurement.

⁷⁰ www.wto.org.

Прва забиљежена царинска тарифа је из Сирије (336. година). Почетком XX вијека поступак који се користи у већини царинског вредновања је кодификован у Споразум о имплементацији члана VII Општег споразума о царинама и трговини.

Члан VII GATT-а се односи на захтјеве за Царинско вредновање и примјењује на све земље чланице СТО. У пракси познат као СТО Споразум о царинском вредновању или Царинско вредновање. И овај Споразум је био предметом Токијске рунде преговора, али са тзв. волонтерским роком за прихватање. Њиме је основан Технички комитет о царинском вредновању који се састаје два пута годишње. Садржи четири главна дијела са преамбулом и три анекса. У случају постојања сумње у тачност пријављене вриједности увезене робе, овај Споразум о царинској управи даје право тражења додатних информација о увозницима.⁷¹

д) **Споразум о поступцима за издавање увозних дозвола** (*The Agreement on Import Licensing Procedures*). Овим Споразумом се обезбјеђује да захтјеви за добијање увозних дозвола не представљају сами по себи препреку трговини. Другим ријечима, издавање дозвола треба бити једноставно, транспарентно и предвидиво да не би представљало препреку трговини. На примјер, Споразум обавезује владе да објаве неопходне информације трговцима да би знали како и на који начин се дозволе одобравају. Споразум садржи инструкције о начину обавјештавања СТО-а у моменту када државе чланице уведу нову процедуру издавања дозвола или измијене постојећу.⁷²

ђ) **Споразум о примјени члана VI** (*Agreement on Application of Article VI*) познат као „Кодекс о антидампингу“, ревидирана верзија „Кодекса о

---

⁷¹ www.wto.org.

⁷² www.wto.org

антидампингу“ преговараног током Кенедијеве рунде (*Kennedy Round*). Према овом Споразуму антидампиншке мјере се примјењују само под условима предвиђеним чланом VII ГАТТ-а 1994. и након истраге покренуте и вођене у складу са одредбама овог Споразума. Према овом Споразуму, предметом дампинга се сматра производ који је уведен на тржиште друге земље, по цијени нижој од његове нормалне вриједности, ако је извозна цијена производа, који се извози из једне земље у другу земљу, нижа од упоредиве цијене сличног производа намијењеног за потрошњу у земљи извозници, у уобичајеним условима трговине. У случају када нема продаје сличног производа на домаћем тржишту, земље извознице под уобичајеним условима трговине, односно када због посебне ситуације на тржишту или малог обима продаје на домаћем тржишту земље извознице, таква продаја не допушта правилно упоређивање, маржа дампинга се утврђује упоређивањем са упоредивом цијеном сличног производа, који се извози у одговарајућу трећу земљу, под условом да је цијена репрезентативна или упоређивањем са трошковима производње у земљи поријекла, увећаним за разуман износ административних, продајних и општих трошкова и добити.⁷³

У најзначајније споразуме плурилатералног карактера ове Конференције се убрајају:

е) Споразум о говеђем месу (*International Bovine Meat Agreement*).

Овим Споразумом се обезбјеђује ширење, либерализација и стабилизација трговине месом и живом стоком. Као и већина СТО споразума и овај је резултат Уругвајске рунде преговора. Престао је да важи 1997. године.⁷⁴

---

⁷³ Свјетска трговинска организација, Резултати Уругвајске рунде мултилатералних преговора о трговини, Сарајево 2002, 158.

⁷⁴ www.wto.org.

ж) Међународни споразум о мљекарству (International Dairy Agreement). Циљеви овог Споразума су оријентисани на свјетску трговину млијеком. Споразум је ступио на снагу 1. јануара 1995. године, а ранији Споразум из 1980. године је престао да важи. Чланице су укључивале Аргентину, Бугарску, ЕУ, Јапан, Нови Зеланд, Румунију, Швајцарску и Уругвај. САД, које су биле једне од првих чланица, су се повукле 1985. године због продаје путра ЕУ и других млијечних производа по цијенама нижим од минималне извозне цијене, утврђене од стране Комитета за одређене млијечне производе и Међународног Савјета о мљекарству. Савјет је суспендовао минималне цијене за млијечне производе 1995. године. Споразум је поништен одлуком Међународног Савјета о мљекарству 1. јануара 1998. године.⁷⁵

з) Споразум о трговини цивилним ваздухопловима (Agreement on Trade in Civil Aircraft).

Овај плурилатерални Споразум је ступио на снагу 1. јануара 1980. године. До сада је Споразум потписала 31 земља. Већина СТО споразума су мултилатерални, с обзиром да су потписани од стране свих СТО држава чланица. Овај Споразум је један од два плурилатерална споразума (уз Споразум о владиним набавкама), потписан од стране мањег броја држава чланица СТО. Он уклања увозне обавезе на све цивилне ваздухоплове, као и на друге производе покривене овим Споразумом, моторе за цивилне ваздухоплове, дијелове и компоненте, као и симулаторе летења и њихове дијелове и компоненте.⁷⁶

Донесене су и четири одлуке које су се односиле на посебан третман за земље у развоју, увођење трговинских мјера у платнобилансне сврхе, већу

---

⁷⁵ www.wikipedia.org/International_Dairy_Agreement.

⁷⁶ www.wto.org.

флексибилност за земље у развоју код коришћења трговинских мјера у развојне сврхе и договора око унапређења мјера у рјешавању спорова.⁷⁷

2.4. Уругвајска рунда преговора и супротстављени интереси учесника

Уругвајска рунда преговора је започела у Пунта дел Есте, у Уругвају 25. септембра 1986. године, окончана је у Женеви 15. децембра 1993. године, а коначни Споразум је потписан у Маракешу – Мароко 15. априла 1994. године. Били су то последњи и вјероватно најдужи трговински преговори икада одржани. Преговори су уз повремено драматичан ток често пута прекидани. Разлоге овако дугих, напорних и повремено потпуно неизвјесних преговора, требало би тражити у врло широком кругу питања о којима се расправљало, али и у врло супротстављеним интересима, како између земаља у развоју и развијених земаља чланица, тако и у оквиру развијених земаља. На дневном реду су били готово сви аспекти свјетске трговине: царине, нецаринске баријере, производи из природних ресурса, текстил и одјећа, пољопривредни производи, тропски производи, преиспитивање појединих чланова ГАТТ-а, правила Токијске рунде, антидампинг, субвенције, интелектуална својина, инвестиционе мјере, рјешавање спорова, ГАТТ систем и услуге. Практично, расправљало се од трговине четкицама за зубе до луксузних јахти, и од банкарства до телекомуникација.⁷⁸

Двије године након почетка рада и бројних проблема који су пратили ову Рунду преговора, министри држава чланица су на састанку који је одржан 1988. године у Монтреалу, успјели да се споразумију у неким питањима, као што су нпр. Концесије за приступ тржишту тропских производа, са циљем да се помогне земљама у развоју, као и у погледу система рјешавања спорова и механизму преиспитивања трговинских

---

⁷⁷ Поближе о томе видјети, www.wto.org

⁷⁸ В. Поповић, Р. Вукадиновић, *нав. дело*, стр. 133.

политика држава чланица. Као највећи проблем појавило се питање регулисања свјетске трговине пољопривредним производима. Након 1990. године криза у преговорима је достигла врхунац и неки су је с правом називали „црним периодом“ у преговорима.⁷⁹ Нарочита неслагања су испољавана између САД и тадашње Европске економске заједнице у вези трговине пољопривредним производима, регулисања услуга, услова приступа тржишту, антидампинг правила и оснивања нових институција. У току 1992. године САД и Европска заједница су постигле компромис (тзв. Споразум Блерове куће (*Blair House accord*)), чиме су преговарачи били охрабрени за напредак и по другим питањима. Већ следеће 1993. године, „четворка“: САД, Европска унија, Јапан и Канада су објелоданиле напредак у преговорима у вези царина и односних питања, а на састанку који је одржан 15. децембра исте године у Женеви, коначно су ријешена и сва појединачна питања. Тиме су на путу од Пунта дел Есте преко Монтереала, Женеве, Брисела, поново Женеве, Вашингтона, Токија и по трећи пут Женеве, биле савладане све препреке. Захваљујући томе су министри 125 земаља учесница на састанку који је одржан 15. априла 1994. године у мароканском граду Маракешу могли да потпишу Финални споразум (акт) о окончању Уругвајске рунде преговора и о стварању нове Свјетске трговинске организације.⁸⁰

Да се ради о доиста великом документу говори чињеница да је Финални акт садржан у материјалима на око 550 страна, резултати Уругвајске рунде преговора на преко 30.000 страница, од чега само Споразум о оснивању Свјетске трговинске организације има око 430 страна.

Када је ријеч о материји спорова, у пракси се најчешће догађало да су њихов предмет била, прије свега, питања економског и трговинског карактера, а односила су се на област царинског права, царинских дажбина,

---

⁷⁹ Поближе видјети: као у фусноти бр.10.

⁸⁰ В. Поповић, Р. Вукадиновић, *нав. дело*, стр. 134.

тарифних уступака, непоштовања статуса најповлашћеније нације, повреду принципа националног режима, као и на питања техничког карактера у вези са неиспуњењем или неуредним извршењем преузетих обавеза из Споразума у оквиру СТО. Чланице СТО су се споразумјеле да ће, за случај да нека од њих сматра да је било која друга чланица повриједила утврђена правила понашања у међународном трговинском промету, користити вишестрани систем рјешавања спорова, и да неће предузимати мјере једностраног карактера. То значи да **спор може настати у двостраним односима**, што је у пракси и најчешћи случај, а да ће се **увијек рјешавати у вишестраном систему** предвиђеном правилима СТО.⁸¹

2.4.1. Финални акт Уругвајске рунде преговора - садржај и карактер

Најважнији резултат Уругвајске рунде преговора представља Споразум о оснивању Свјетске трговинске организације (*Agreement Establishing The World Trade Organization*), који је њен конститутивни акт. Финални акт је потписало 111 земаља, док су Споразум о успостављању СТО потписале 104 земље. Већ почетком 1995. године Споразум је ратификовало преко 80 земаља. Међу њима су биле: САД, Европска унија, Јапан и Канада. Учешће ових земаља у укупној свјетској трговини робе и услуга достиже око 90%.⁸²

Финални акт садржи правне текстове постигнутих споразума у којима су представљени резултати Уругвајске рунде преговора, као и текстове министарских одлука и декларација о тумачењу појединих одредби неких споразума. У питању је 16 споразума, један протокол, две одлуке и једно тумачење, и то:

---

⁸¹ Поближе о томе видјети: *Publication Trading Into the Future*
http://www.commercialdiplomacy.org/manuals/wto_dispute.htm.

⁸² А. Ћирић, *Међународно трговинско право, Општи део*, стр. 282.

1. Споразум о оснивању Свјетске трговинске организације;
2. Општи споразум о царинама и трговини – ГАТТ–1994;
3. Протокол Уругвајске рунде уз ГАТТ–1994;
4. Споразум о пољопривреди;
5. Споразум о санитарним и фитосанитарним мјерама;
6. Одлука о мјерама које се односе на могућа негативна дејства реформи програма најмање развијених и нето у храни увозних земаља у развоју;
7. Споразум о текстилу и одјећи;
8. Споразум о техничким баријерама у трговини;
9. Споразум о инвестиционим мјерама које се односе на трговину;
10. Споразум о имплементацији члана VI (антидампинг);
11. Споразум о имплементацији члана VII (одређивање царинске вриједности);
12. Споразум о прегледу прије укрцавања;
13. Споразум о правилима поријекла;
14. Споразум о поступку издавања увозних дозвола;
15. Споразум о субвенцијама и компензаторним мјерама;
16. Споразум о заштитним клаузулама;
17. Општи Споразум о трговини услугама;
18. Споразум о трговинским аспектима права интелектуалне својине;
19. Тумачење правила и поступка о рјешавању спорова;
20. Одлука о остваривању складније глобалне економске политике.

Иако сви споразуми имају велики значај за настанак и рад ове међународне мултилатералне организације, посебно мјесто заузимају: Споразум о оснивању Свјетске трговинске организације, Општи Споразум о царинама и трговини – ГАТТ–1994, Споразум о пољопривредним

производима, Општи Споразум о трговини услугама, Споразум о трговинским аспектима права интелектуалне својине.

2.5. Споразум о оснивању СТО и његов садржај

Највећи резултат Уругвајске рунде, али и један од најзначајнијих споразума који чине Финални акт ове рунде преговора представља Споразум о оснивању Свјетске трговинске организације. Ради се о мултилатералној и међувладиној трговинској организацији универзалног карактера, која је почела са радом јануара мјесеца 1995. године. Њен основни циљ је да у складу са усвојеним принципима, кроз „заједнички институционални оквир“ олакша и помогне одвијање међународне трговине између држава чланица у материји на које се односе споразуми и прикључени правни инструменти који су укључени у анексе, као и да организује трговинске преговоре и рјешава трговинске спорове између држава чланица и сарађује се другим међународним организацијама које су укључене у формулисање и спровођење глобалне економске политике. У општем смислу ријечи, СТО има задатак да омогући спровођење и управљање циљевима који су постављени овим Споразумом и мултилатералним трговинским споразумима.

Сам Споразум о оснивању СТО се састоји од преамбуле, шеснаест чланова и четири анекса. Према члану III овог Споразума основни циљеви, односно задатак Свјетске трговинске организације је да олакша примјену, провођење и остваривање те проширење циљева Споразума као и Мултилатералних трговинских споразума, као и да осигура оквир потребан за примјену, спровођење и остварење Плурилатералних трговинских споразума.⁸³

---

⁸³ Побољше видјети: члан III Споразума о оснивању Свјетске трговинске организације, *Свјетска трговинска организација*, Резултати Уругвајске рунде мултилатералних преговора о трговини, Министарство вањске трговине и економских односа БиХ, Сарајево 2002.

Јасно је да овако конципирани циљеви СТО не би били реално оствариви без изграђеног механизма за рјешавање спорова и ефикасно структурираног система санкција. Спорови настају као резултат непоштовања и повреде усвојених споразума, који су резултат дугих и напорних преговора.

Први анекс Споразума о оснивању Свјетске трговинске организације чини Мултилатерални споразум о трговини робом, који обухвата:

- а) ГАТТ 1994;
- б) Споразум о пољопривреди;
- в) Споразум о примјени санитарних и фитосанитарних мјера;
- г) Споразум о текстилу и одјећи;
- д) Споразум о техничким баријерама у трговини;
- ђ) Споразум о трговинским инвестиционим мјерама;
- е) Споразум о спровођењу члана VI ГАТТ-1994;
- ж) Споразум о спровођењу члана VII ГАТТ-1994;
- з) Споразум о надзору пре испоруке;
- и) Споразум о поријеклу робе;
- ј) Споразум о поступку издавања увозних дозвола;
- к) Споразум о субвенцијама и компензаторним мјерама;
- л) Споразум о заштитним клаузулама;
- љ) Општи Споразум о трговини услугама и
- м) Споразум о трговинским аспектима трговине правима интелектуалне својине.

У Анексу II су садржана Правила и поступак за рјешавање сукоба између држава чланица, што ће бити предмет наше посебне пажње у дијелу рада који се заснива на истраживањима о механизмима рјешавања спорова пред Свјетском трговинском организацијом.

Садржину трећег анекса чине Правила којима је регулисан механизам за усклађивање националних трговинских политика.

У четвртом анексу су дати тзв. плуралитетни трговински аранжмани, који представљају правну основу за закључење секторалних споразума између држава чланица.

Поред Споразума о оснивању СТО и Општег споразума о царинама и трговини, међу најзначајније изворе права Организације убрајају се Општи споразум о трговини услугама (*General Agreement on Trade in Services – GATTS*), као и Споразум о трговинским аспектима права интелектуалне својине ([*Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights-TRIPS*](#)).

Општи споразум о трговини услугама је један од веома запажених резултата Уругвајске рунде преговора. Односи се на сву трговину услугама, осим билатералних права у ваздушном саобраћају и услуга које се пружају или купују у вршењу владиних надлежности, као што су нпр. владине набавке (*government procurements*). Права и обавезе се предузимају на два нивоа.

У оквиру првог нивоа постоје опште обавезе, које се односе на цјелокупну трговину услугама, која се заснива на руководним идејама оличеним у третману најповлашћеније нације (*most-favored-nation-treatment*), транспарентности (*transparency*), правичности домаће регулативе, признавању квалификација, затим на споразумима о економским интеграцијама (*economic integration arrangements*), монополима, пословној пракси, плаћању и трансферу новца и новчаних вриједности, општим изузецима (*general exceptions*) и изузецима из безбједносних разлога (*security exceptions*).

У оквиру другог нивоа, GATTS садржи специфичне дужности држава чланица, засноване на обавезама које произилазе из самог Споразума. Оне укључују гарантован приступ тржишту и национални третман.⁸⁴

Чланице GATTS-а морају поднијети листе концесија којима се посебно обавезују да неће уводити нове рестриктивније услове за приступ тржишту и национални третман у року од три године. Овај Споразум је од великог значаја и представља значајан помак ка предвидљивијој, слободнијој и транспарентној глобалној трговини у сектору услуга.

Споразум о трговинским аспектима трговине правима интелектуалне својине (*Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights-TRIPS*), настао је такође као резултат Уругвајске рунде преговора. Он има за циљ уклањање растућих тензија у међународној трговини које су настале због веома различитих стандарда у заштити и спровођењу права на интелектуалну својину и недостатка мултилатералних правила у међународној трговини која се односе на кривотворене робе. Овај Споразум се примјењује на ауторско право и са њим сродна права, жигове, географске ознаке, индустријски дизајн, патенте, нацрте дизајна, интегрисаних кола и заштиту пословних тајни.⁸⁵ Прописани стандарди заштите права интелектуалне својине, су садржани у Паришкој конвенцији, измијењеној 1967. године, Бернској конвенцији, измијењеној 1971. године, Римској конвенцији, као и у другим међународним изворима права у овој области.

2.6. Унутрашња структура и органи СТО

Значај унутрашње институционалне структуре СТО, поред предпоставке несметаног функционисања ове Организације, одређујући

---

⁸⁴ W. Goode, *нав. дело*, стр. 153.

⁸⁵ W. Goode, *нав. дело*, стр. 13.

утицај има и на област рјешавања спорова. Таква констатација се огледа у чињеници да се појединим њеним органима, који имају општу надлежност, додјељују и овлашћења у поступку рјешавања спорова. Тако је, на примјер, Генерални савјет СТО истовремено и Орган за рјешавање међународних трговинских спорова, мада и остала тијела СТО имају одређени незаобилазни значај за материју рјешавања спорова. Због тога је и корисно да се укаже на општу организациону структуру СТО, као претпоставке даљих истраживања о начинима рјешавања спорова и инстанционом правном путу реалног отклањања њихових последица, о чему ће бити ријечи у централном дијелу овога Рада.

Унутрашња структура Свјетске трговинске организације је утврђена чланом IV Споразума о оснивању Свјетске трговинске организације. У статусном и организационом смислу СТО представља међународну организацију сталног карактера, са својством правног лица и са свим припадајућим атрибутима, који из тог статуса произлазе. Органи ове Организације, преко којих она обавља своје активности су: Министарска конференција, Генерални Савјет, помоћна тијела, одговарајући комитети и Секретаријат СТО.

2.6.1. Министарска конференција

Министарска конференција је састављена од представника свих земаља чланица, која се састаје најмање једанпут у двије године. Она извршава задатке Свјетске трговинске организације и покреће потребне поступке за њихово извршење. Овлашћена је да на захтјев земље чланице, одлучује о свим питањима обухваћеним било којим од мултилатералних трговинских споразума, на начин усклађен посебним правилима о

одлучивању изнесеним у Споразуму о оснивању Свјетске трговинске организације или одговарајућем мултилатералном трговинском споразуму.⁸⁶

У међувремену, након ступања на снагу Споразума о СТО, Министарска конференција је основала више одбора, као што су: Одбор за трговину и развој, Одбор за рестрикције у погледу баланса плаћања, Одбор за буџет, финансије и администрацију и Одбор за трговину и животну средину.

Задатак је Одбора за трговину и развој да повремено изврши преглед посебних одредби мултилатералних трговинских споразума, које могу бити од користи недовољно развијеним земљама чланицама и да о потреби предузимања одговарајућих мјера обавијести Генерални Савјет. Представници свих држава чланица СТО су позвани да буду чланови Одбора.

2.6.2. Генерални савјет

Генерални савјет је тијело састављено од представника свих земаља чланица, који се састаје по потреби. Он проводи задатке Министарске конференције у раздобљима између њених састанака, као и друге задатке из дјелокруга предвиђеним Споразумом о оснивању СТО. Надлежан је да надгледа спровођење споразума, који чине пакет правних докумената СТО, као и министарских одлука. Генералном Савјету помажу помоћна тијела, као што су: Савјет за робу, Савјет за услуге и Савјет за интелектуалну својину. И ова тијела могу основати себи помоћна тијела, односно комитете.

За тему нашег истраживања је од посебног значаја чињеница да Генерални савјет поступа у својству органа за рјешавање трговинских

---

⁸⁶ Пближе о томе видјети: члан 4 тачка 1 Споразума, Резултати Уругвајске рунде мултилатералних преговора о трговини, Министарство вањске трговине и економских односа БиХ, Сарајево 2002 .стр.7.

спорова (*Dispute Settlement Body*), као и да преиспитује трговинске политике држава чланица.

Од савјета, које је основао Генерални Савјет, значајно је напоменути: Савјет за трговину робом, Савјет за трговину услугама и Савјет за трговинске аспекте права интелектуалног власништва („Савјет за TRIPS“).

Савјет за трговину робом надгледа провођење Мултилатералних трговинских споразума из Анекса 1А, односно Мултилатералне споразуме о трговини робама. Савјет за трговину услугама надгледа провођење Општег споразума о трговини услугама – GATS-а. Савјет за трговинске аспекте права интелектуалног власништва - TRIPS, надгледа провођење Споразума о трговини аспектима права интелектуалног власништва. Сваки од Савјета доноси свој правилник о раду, који одобрава Генерални Савјет. Савјети се састају када то захтијевају захтјеви за провођење њихових задатака, а представници свих земаља чланица су позвани да учествују у њиховом раду.

Зависно од њихових потреба, Савјети могу оснивати помоћна тијела, а Правилнике о раду, које доносе ова помоћна тијела, одобрава одговарајући Савјет.⁸⁷

2.6.3. Секретаријат и генерални директор

Административне и друге помоћне послове обавља Секретаријат на чијем се челу налази генерални директор. Генералног директора именује Министарска конференција, а његова овлашћења, обавезе, услови службе и трајање мандата, уређују се посебним правилником кога она доноси.

Одговорности Генералног директора и особља Секретаријата су искључиво међународне природе. Ни генерални директор, ни особље Секретаријата не смију при обављању својих задатака тражити ни прихватати упуте од било које владе или неког другог тијела власти изван

---

⁸⁷ Пближе о томе видјети: члан 4 тачка 5 и 6 Споразума о оснивању Свјетске трговинске организације, *Свјетска трговинска организација*, Резултати Уругвајске рунде мултилатералних преговора о трговини, Министарство вањске трговине и економских односа БиХ, Сарајево 2002.

Свјетске трговинске организације и уздржат ће се од било које радње, која би могла негативно утицати на њихов статус међународних службеника. И чланице Свјетске трговинске организације су позване да поштују међународну природу задатака генералног директора и особља Секретаријата и уздржат ће се било каквог утицања на начин обављања њихових задатака. Генерални директор предлаже процјену годишњег буџета и финансијски извјештај Одбору Свјетске трговинске организације за буџет, финансије и управу, који га треба размотрити и представити у форми препоруке Генералном Савјету.

2.7. Доношење одлука и начин рада СТО

Доношење одлука и начин рада је прописан чланом IX Споразума о оснивању Свјетске трговинске организације. Другим ријечима, овај начин рада је преузет из Споразума о царинама и трговини – ГАТТ- а из 1947. године. Он се састоји у томе, да се одлуке настављају доносити на основу консензуса, који подразумијева да ни једна земља чланица, од присутних, код доношења одлуке од стране неког одговарајућег тијела или органа не уложи и формални приговор на ту одлуку. У случају да се конкретна одлука не може донијети консензусом, а другачије није одређено, онда се она доноси гласањем. Свака земља чланица на састанцима Министарске конференције и Генералног Савјета има један глас. Односно, у случају да када се консензус не може постићи, одлуке се доносе двотрећинском већином уз примјену правила једна земља - један глас. Само за неке одлуке, као што су Одлуке о ослобађању чланице СТО од појединих обавеза, предвиђених мултилатералним трговинским споразумима, одлуке о повлачењу из чланства чланице СТО, у случају да она не гласа за измјену Статута СТО, је потребна трочетвртинска већина.

За разлику од већине класичних међународних организација, које се строго придржавају консензуса у одлучивању, доношење одлука СТО квалификованом већином се правда жељом држава - чланица да обезбједе највећу ефикасност у доношењу и спровођењу мјера и одлука Организације. Истовремено, примјена тог принципа је испољавање **тенденције ка наднационалности** и унификацији права у националним правним системима коришћењем деривативне методе у односу на легислативни капацитет држава чланица. У будућности се може очекивати **тренд раста** броја питања у односу на која ће се одлуке на органима СТО доносити већином, или квалификованом већином гласова.

Када Европске заједнице користе своје право гласа, њихов ће број гласова одговарати броју земаља.⁸⁸ Министарска конференција и Генерални Савјет одлучују већином гласова, осим ако Споразумом о оснивању, или другим одговарајућим мултилатералним трговинским споразумом није другачије одређено.⁸⁹

Овлашћења за усвајање тумачења Споразума о оснивању Свјетске трговинске организације и других мултилатералних трговинских споразума, су у надлежности Министарске конференције и Генералног Савјета. За прихватање тумачења је потребна трочетвртинска већина гласова чланица, с тим што се питања која су предвиђена чланом X Споразума и односе се на покретање предлагања амандмана, било на одредбе Споразума о оснивању Свјетске трговинске организације или на одредбе мултилатералних трговинских споразума из Анекса 1 Споразума о оснивању Свјетске трговинске организације, у овом случају не примјењују. Међутим, од овог правила постоје и изузеци. Тако на примјер, у изузетним околностима Министарска конференција може одлучити да ослободи од обавезе државу

---

⁸⁸ Број гласова Европских заједница и њихових земаља чланица не може ни у ком случају бити већи од броја земаља чланица Европских заједница.

⁸⁹ Одлуке Генералног Савјета, који се састао као Орган за рјешавање спорова, доносе се искључиво у складу с одредбама става 4 члана 2 Договора о рјешавању спорова.

чланицу, коју овај Споразум или неки од мултилатералних трговинских споразума намеће чланици, под условом да такву одлуку донесе трочетвртинска већина чланица.⁹⁰

У одлуци о ослобађању од обавезе, Министарска конференција наводи које ванредне околности оправдавају доношење одлуке, услове примјене одлуке и датум истека ослобађања од обавезе. По истеку године дана Министарска конференција ће провјерити сваку одлуку о ослобађању на рок дужи од године дана и тако ће поступати сваке године, до истека рока ослобађања од обавезе. При свакој провјери ће се испитати да ли још увијек постоје ванредне околности због којих је одлучено о ослобађању, те да ли су испуњени услови због којих је одобрено ослобађање од обавезе те ће, на основу чињеница стечених током провјере, продужити, измијенити или завршити ослобађање.

Одлуке донесене унутар мултилатералног трговинског споразума, као и све одлуке о тумачењима или изузецима, се доносе у складу са одредбама сваког конкретног споразума.

Значајно је напоменути да, иако је систем одлучивања у оквиру Споразума о оснивању Свјетске трговинске организације и мултилатералних трговинских споразума о раду Свјетске трговинске организације и њених органа релативно јасно дефинисан, у постојећој пракси су присутни одређени проблеми, нарочито у настојању најразвијенијих земаља и најмоћнијих чланица, као што су: ЕУ, САД, Јапан и Канада за доминацијом. Групаације најмоћнијих држава, или и поједине од њих, преко наметања учешћа у припремању нацрта појединих одлука, настоје утицати и на њихово коначно усвајање. При томе, таква могућност није резервисана за земље у развоју и мање развијене земље. Процедура усклађивања сопствених нацрта ове четворке се доставља на разматрање тзв. „зеленој

---

⁹⁰ Одлука о одобрењу ослобађања у вези обавезе током прелазног периода или периода за постепену примјену обавезе, коју земља чланица, подносилац молбе, није испунила, до краја истог периода се доноси консензусом.

соби“, у којој је смјештена нешто шира група држава, а усвојени приједлози из „зелене собе“ достављају се Министарској конференцији, односно, даље Генералном Савјету или неком другом органу на даљи поступак и усвајање. Овдје свакако треба имати у виду и постојање неких других интерних група појединих држава са сличним интересима и ставовима, било из периода ГАТТ-а – 1947. или групе земаља чланица СТО, које се залажу за остварење либерализације у области пољопривреде. Њихови интереси, свакако у одређеним сегментима, имајући у виду чињеницу да се ради о најразвијеним и најмоћнијим земљама или највећим произвођачима и извозницима пољопривредних и других производа, некада могу бити и оправдани, али не би ни у ком случају требало да буду на штету осталих земаља чланица, које долазе из реда мање развијених земаља.

Полазећи од интереса свих својих држава чланица, СТО би требало да своје дјеловање заснива на одлукама које **не смију бити наметнуте**. Оне не треба да буду ни израз математички утврђене „средње мјере“ супротстављених интереса, већ резултат усаглашених основа за остваривање мултилатералне узајамности у процесу реализације заједнички прихватљивих циљева.⁹¹

2.8. Основни циљеви Свјетске трговинске организације

Циљеви установљавања СТО су дефинисани Преамбулом Споразума о оснивању Свјетске трговинске организације, која садржи изјаву држава да су се сагласиле са потписивањем овог Споразума и установљавањем Свјетске трговинске организације која гласи:

„Свјесне да би њихови односи на пољу трговине и економских тежњи требало да се развијају у циљу пораста животног стандарда, осигурање пуне запослености и обимног и уједначеног раста величине реалног прихода и

---

⁹¹ Поближе о томе видјети: А. Тирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 288.

ефективне тражње, експанзије производње и трговине робом и услугама, уз истовремено омогућавање оптималног коришћења свјетских ресурса у сагласности са циљевима одрживог развоја, и тражећи да се истовремено очува животна средина коришћењем све бољих начина да се то постигне у складу са потребама и интересима на различитим новоима економског развоја.

Схватајући такође да постоји потреба за позитивним напорима да земље у развоју, а посебно оне најмање развијене међу њима, осигурају себи учешће у расту свјетске трговине који је примјерен потребама њиховог економског развоја...“.⁹²

Дакле, кључни циљеви Свјетске трговинске организације су:

- а) Раст животног стандарда;
- б) Остваривање пуне запослености;
- в) Раст прихода и ефективне тражње;
- г) Ширење производње и трговине робом и услугама;⁹³
- д) Рјешавање насталих спорова и отклањање њихових последица;
- ђ) Очување животне средине на основама „одрживог развоја“.

Текст Преамбуле није само деклараторног карактера, њен циљ није само искључиво трговинска либерализација, него и истовремено вођење рачуна о потреби заштите екологије и смањења глобалног сиромаштва. Наглашавање значаја интеграције држава у развоју, а посебно неразвијених земаља, у систем међународне трговине представља новину у односу на преамбулу ГАТТ-а 1947. године.

Према Преамбули Споразума о оснивању СТО, два основна инструмента за остваривање ових циљева су:

---

⁹² Поближе о томе видјети: преамбулу *Споразума о оснивању Свјетске трговинске организације*, преузет из: Свјетска трговинска организација – Резултати Уругвајске рунде мултилатералних преговора о трговини, Министарство вањске трговине и економских односа БиХ, Сарајево, 2002. године, стр. 5.

⁹³ Поближе о томе видјети: Van den Bossche, Peter, „*The Law and Policy of the World Trade Organization: Text Cases and Materials*“, Second Edition, Cambridge University Press, 2008., стр. 85.

- а) Елиминисање царинских и других баријера за трговину и
- б) Елиминисање дискриминаторног третмана у међународним трговинским односима (МТО).

Циљеви садржани у Преамбули су поново реafirмисани и потврђени у Декларацији министарске конференције одржане у Дохи (Катар), 14. новембра 2001. године, а након тога и на конференцији одржаној септембра 2003. године у мексичком љетовалишту Канкун, посвећеној постизању циљева Споразума у оквиру „Рунде из Дохе“.

Резултат Министарске конференције у Дохи, одржаној од 9-13. новембра 2001. године чини Министарска декларација из Дохе која је покренула прву рунду мултилатералних трговинских преговора под покровитељством СТО. Главне области преговора су питања примјене правила СТО у области пољопривреде, услуга, приступа тржишту за непољопривредне производе, правила СТО о антидампингу и субвенцијама и креирању мултилатералног система географских ознака (*geographical indications*).

Предвиђено је да се истраживачки рад настави у трговини и инвестицијама (*trade and investment*), трговини и политици конкуренције (*trade and competition policy*), транспарентности владиних набавки (*transparency in government procurement*), олакшавање трговине (*trade facilitation*), и трговини и животној средини (*trade and environment*), посебно у односу између постојећих правила СТО и специфичних обавеза које су утврђене у мултилатералним споразумима о животној средини (*multilateral environment agreements*). На наредној, Петој министарској конференцији, 2003. године у Канкуну, Комитет Свјетске трговинске организације о трговини и животној средини је посебно испитивао утицај заштитних мјера на приступ тржишту за робу и услуге, одредбе Споразума трговинским аспектима права интелектуалне својине који су у вези са животном средином и захтјева обиљежавања за потребе животне средине. Испитивање

и ревизију могућих будућих преговора је требало обавити у области електронске трговине, мале привреде, трговине, дугова и финансија, трговине и трансфера технологије, техничке сарадње и изградње капацитета и обезбјеђења повољнијег третмана за најмање развијене земље. Поред наведеног, значај ове Конференције се огледа и у томе да је она донијела Одлуку о питањима и проблемима примјене и Декларацију о Споразуму TRIPS и о здрављу становништва.⁹⁴

Дакле, Конференција у Канкуну – мексичком љетовалишту, је одржана ради постизања Споразума у оквиру „Рунде из Дохе“, који је фокусирао четири главна подручја: пољопривреду, индустријску робу, трговину услугама и кодекс нових обичаја. Ти преговори нису успјели, обзиром да богате и сиромашне земље нису могле да се договоре, нарочито о пољопривреди. За неуспјех су претежно окривљене САД и ЕУ, чије су субвенције за пољопривредне производе највеће у свијету. С друге стране, настао је нови Савез земаља у развоју које су одбиле да потпишу предложени Споразум, уз образложење да је он конципиран у корист богатих чланица СТО.⁹⁵

2.9. Општи принципи (начела) СТО

Свјетска трговинска организација се заснива на читавом низу начела и општих принципа од којих ћемо напоменути само оне најзначајније, који представљају руководне идеје дјеловања читаве Организације. Са аспекта материје о рјешавању спорова, начела СТО су, прије свега, значајна услед чињенице да њихова повреда, по правилу доводи до спорова, као вид „очекивања“ свих држава чланица Организације, која је поједина чланица „изневјерила“ њиховим непоштовањем, или повредом.

---

⁹⁴ W. Goode, *нав. дело*, стр. 105.

⁹⁵ Поближе о томе видјети: А. Тирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 292.

2.9.1. Принцип забране дискриминације

(principle of non-discrimination)

Принцип забране дискриминације се уствари састоји из двије димензије. Прва се односи на систем најповлашћеније нације која подразумијева да, уколико земља чланица СТО одобри трговинске олакшице некој другој земљи, дужна је да их одмах и безусловно одобри и свим другим земљама чланицама СТО. Овај принцип представља моћан фактор недискриминаторне трговинске либерализације и мултилатерализације међународних трговинских односа. Заједно са начелом националног третмана, који подразумијева да инострана роба, када пријеђе границу, треба да буде третирана једнако као и домаћа роба, и не може имати мање повољан статус у односу на домаћу робу, чини гаранцију система недискриминације. Посебно је значајно нагласити да повреда овог система може бити предмет спора у поступку пред надлежним органима СТО.

Начело недискриминације има како општи, тако и уговорни карактер. Њему се придаје значај општеобавезне обичајно-правне норме, која подразумијева:

- а) право државе да се не подвргава дискриминацији, као и њено право на коришћење свих услова у односу на приступ робе на страно тржиште, који важе у погледу обављања дјелатности физичких и правних лица на страном тржишту;
- б) обавезу признавања иностраној роби, иностраним правним и физичким лицима из једне државе, статуса најповлашћеније нације, на основу кога се лицима из било које треће државе не може признати статус који би био мање повољан у односу на конкретну државу;
- в) право примјене изузетка о признавању иностраној роби, иностран-

им лицима, статуса који је повољнији, уколико је то у складу са установљеним општим недискриминационим међународним режимом (преференцијали за земље у развоју, малогранични промет и сл.);

- г) право на доношење законских ограничавајућих мјера у односу на субјекте МТО из свих држава, без постојања разлика, у циљу **заштите националног тржишта** од иностраног увоза, који може нанијети штету домаћој привреди;
- д) обавезу земаља у развоју да не примјењују дискриминационе мјере у односу на развијене државе, без обзира на карактер њихове привреде.

Начело недискриминације је угаони камен темељац за успостављање и даљи развој МТО.⁹⁶ У том смислу, оно је и предмет правне заштите у поступку рјешавања спорова у систему СТО.

2.9.2.Принцип слободније трговине („free trade“ principle)

Овај принцип подразумијева обавезу држава чланица да у међусобним преговорима стално настоје да постепено смањују препреке у међусобној трговини, као и да не уводе нова ограничења или мјере које имају такав карактер.

2.9.3.Принцип предвидивости (predictability principle)

Један од циљева мултилатералних споразума полази од чињенице да новим системом међународне трговине свим учесницима обезбиједи стабилне и предвидиве услове који ће омогућавати учесницима

---

⁹⁶ Поближе о томе видјети: P. Muchlinski, *The relevance of the conduct of the investor under the fair and equitable treatment standard*, *International and Comparative Law Quarterly*, [ICLQ vol 55, July 2006., стр. 527-558.

међународних трговинских односа несметано обављање дјелатности и извршавање преузетих обавеза. Такав концепт даје већи степен сигурности субјектима међународне трговине у погледу њиховог планирања, избора тржишта и предузимања других потребних мјера.

2.9.4.Принцип веће конкурентности (*competition principle*)

Овај принцип полази од обавезе СТО да у погледу царина и других видова заштите и ограничења у трговини између држава чланица ради на промовисању таквих услова којима се омогућава што шира слободнија и фер конкуренција. У том смислу, задатак је и ГАТТ-а из 1994. године да умјесто раније прокламоване, али недостижне слободне трговине, обезбиједи фер конкуренцију у трговини кроз примјену осталих принципа, недискриминације, највећег повлашћења, националног третмана, али и свеобухватном примјеном антидампиншких и антисубвенцијских мјера.

2.9.5.Принцип пружања погодности земљама у развоју

(the principle of differential and more favourable treatment, reciprocity and fuller participation of developing countries)

Принцип пружања погодности земљама у развоју спада у један од веома значајних принципа СТО, посебно имајући у виду чињеницу да су више од $\frac{3}{4}$ земаља чланова СТО неразвијене или су земље у развоју. То подразумијева да се у корист ових земаља требају обезбиједити посебне помоћи трговинске концесије, дужи рокови прилагођавања и на други начин подстицање њиховог бржег привредног развоја.

2.9.6. Начело пропорционалности (*proportionality principle*)

Споразумом *GATT* 1994. је предвиђено да државе чланице имају право да својим националним законодавством, под утврђеним условима из члана XX, ограниче или искључе примјену појединих одредби Споразума. Начело пропорционалности се објашњава као средство балансирања (енгл. „*trade off device*“), између система слободне, или слободније трговине, установљене *GATT*-ом, односно правом СТО, с једне стране, и сувереног права држава чланица да регулаторним мјерама остварују заштиту сопствених јавно-правних интереса, са друге стране.⁹⁷ Дакле, начело пропорционалности представља стандард за оцјену и успостављање баланса између легитимних суверених регулаторних права државе да штити националне интересе, са једне, и њених обавеза које је преузела чланством у СТО, односно приступањем Општем споразуму о царинама и трговини, са друге стране. Другим ријечима, циљ система пропорционалности се исцрпљује у изналагању равнотеже између остваривања начела слободе трговине, са једне, и очувања права држава чланица да сопственим мјерама штите јавне интересе, са друге стране. Са тог аспекта примјена начела пропорционалности у систему права СТО не само да није спорна, већ је и нужна. Може се рећи да СТО има развијен и на праву заснован систем рјешавања спорова о „сукобу трговинских и нетрговинских интереса националних конкурентних вриједности“. Он се заснива, управо, на примјени принципа пропорционалности. Бојазан да критеријум

---

⁹⁷ У основи принципа пропорционалности је идеја “оптимизације” дјеловања правних норми, што га чини предметом интересовања теоретичара заокупљених разматрањем улоге правних принципа у различитим правним системима. О томе: *A. Robert*, „*On the Structure of Legal Principles*“, *Ratio Juris*, Vol. 13. No. 3, 2000, 294-304. Принцип се не помиње изричито у споразумима из оквира *WTO*, али егзистира под другим називима (неопходност - “*necessity*“; мјере са мањим штетним трговинским дејством-„*lest trade restrictive measures*“). Са друге стране, одсуство његовог номиновања није спријечило панелисте у споровима пред форумима СТО да га идентификују и примјене његову садржину. Више о улози принципа пропорционалности у међународном јавном праву видјети и: *A. Mads; Zlepting, Stefan*, „*Proportionality: WTO Law in Comparative Perspective*“, *Texas International Law Journal*, Vol. 42, 2007, 372-428. Наведено према: П. Цветковић, Принцип пропорционалности у праву *WTO*: пример члана XX *GATT-a*“, „Право и привреда, бр. 5-8/2008, 692-705.

пропорционалности може бити „оружје“ форума СТО за рјешавање спорова, којим би се неоправдано ограничавала национална законодавна аутономија“ држава чланица, није неоправдана.⁹⁸ Систем пропорционалности, као средство рјешавања сукоба напријед наведених конкурентних вриједности, има двостепену структуру и примјењује се у форми тзв. „двостепеног теста пропорционалности“. Он је лакмус за утврђивање истовременог постојања:

- а) јавно-правног интереса, који се штити административном мјером државе чланице и
- б) интереса очекивања других држава чланица, који се штите правилима СТО, односно њеног Споразума ГАТТ, 1994.

2.10. Функције и задаци Свјетске трговинске организације

Оснивањем СТО створени су услови за даљу изградњу јединственог глобалног свјетског тржишта, слободнијег од традиционалних ограничења, која су била резултат нормативних и других препрека националног карактера.⁹⁹

Према члану II/1 Споразума о оснивању Свјетске трговинске организације примарна функција СТО јесте да „обезбиједи заједнички институционални оквир за обављање трговинских односа између земаља чланица, по питањима у вези са споразумима и придруженим правним инструментима, садржаним у Анексима уз овај Споразум“.¹⁰⁰

Задаци Свјетске трговинске организације су дефинисани чланом III Споразума о оснивању СТО који гласи:

---

⁹⁸ Пближе о томе видјети: М. Gabrielle and J. P. Trachtman, „*The Technical Barriers to Trade Agreement, the Sanitary and Phytosanitary Measures Agreement, and the General Agreement on Tariffs and Trade*“, *Journal of World Trade*, 2002, Vol. 36, Issue 5, 811.

⁹⁹ А. Ћирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 291.

¹⁰⁰ Пближе о томе видјети: члан II/1 Споразума СТО.

1. СТО има задатак олакшати примјену, провођење и остварење те проширење циљева овог Споразума као и Мултилатералних трговинских споразума. СТО је такођер дужан осигурати оквир потребан за примјену, провођење и остварење плурилатералних трговинских споразума.

2. СТО треба постати мјесто за преговоре између земаља чланица о мултилатералним трговинским односима везаним за питања, која су у споразумима расправљана и укључена у Анексе овог Споразума. СТО може постати и мјесто за наставак преговора између чланица о њиховим мултилатералним трговинским односима, као и оквир за примјену закључака постигнутих на преговорима, као и одлукама Министарске конференције.

3. СТО је дужна проводити Договор о правилима и процедурама, који се примјењују код рјешавања спорова (у даљњем тексту „Договор о рјешавању спорова“ или DSU), који се налази у Анексу 2 СТО.

4. СТО је дужна проводити Механизам контроле трговинске политике, изложен у Анексу 3 овог Споразума.

5. СТО ће у циљу постизања веће усклађености у вођењу свјетске економске политике, по потреби сарађивати с Међународним монетарним фондом као и са Међународном банком за обнову и развој и њеним агенцијама.

У додатку функција које су изричито наведене у члану III СТО Споразума, нужно је указати на техничку помоћ неразвијеним и државама у развоју, која се пружа у циљу подршке њихове интеграције у свјетски трговински систем.¹⁰¹

СТО надгледа рад влада земаља-чланица у области међународне трговине и настоји да успостави услове конкуренције под којим се на домаћем тржишту суочавају увезени производи. Другим ријечима, њена функција је усмјерена на контролу мјера које у области МТО предузимају владе земаља-чланица, у циљу увођења реда у националне трговинске

---

¹⁰¹ Поближе о томе видјети: П. Цветковић, *Увод у право светске трговинске организације*, стр. 8.

политике (царине, квоте, дампинг, субвенције).¹⁰² Нема дилеме, да је овако успостављен концепт Свјетске трговинске организације у функцији планирања међународне трговине, али и мјесто за хармонизацију националних и регионалних интереса. То потврђују, не само раније одржаване међународне рунде преговора, прије оснивања Свјетске трговинске организације, него и касније. Тако нпр. новембра мјесеца 2001. године у Дохи, главном граду Катарa, је одржана четврта Министарска конференција СТО (*Doha Ministerial Conference*), са циљем да се чланице СТО сагласе о Агенди за развој, срачунатој на почетак преговора о отварању свјетских тржишта за пољопривреду и индустријске производе. Резултат Конференције је била Министарска декларација из Дохе, која је покренула прву рунду мултилатералних трговинских преговора под покровитељством СТО. Преговоре је требало завршити до 01. јануара 2005. године. Поред пољопривредних и индустријских производа, значајно мјесто у преговорима је било посвећено и услугама, приступу тржишту за непољопривредне производе, правила СТО о антидампингу и субвенцијама и креирању мултилатералног система географских ознака (*geographical indications*). Било је предвиђено да се истраживачки рад настави у трговини и инвестицијама (*trade and investment*), трговини и политици конкуренције (*trade and competition policy*), транспарентности владиних набавки (*transparency in government procurement*), олакшавању трговине (*trade facilitation*) и трговини и животној средини (*trade and environment*), посебно у односу између постојећих правила СТО и специфичних обавеза које су утврђене у мултилатералним споразумима о животној средини (*multilateral environment agreements*).

Ова Конференција познатија као „Рунда из Дохе“ представља први озбиљнији покушај међународне заједнице за смањењем пољопривредних

---

¹⁰² А. Ђирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 291.

субвенција и уклањању мјера трговинске заштите, које предузимају развијене земље.

Нови Самит Свјетске трговинске организације је одржан у септембру 2003. године у мексичком љетовалишту Канкун, и он је на одређени начин представљао наставак „Рунде из Дохе“ с циљем реализације задатака предвиђених Споразумом. Овај Самит се фокусирао на четири главна подручја: пољопривреду, индустријску робу, трговину услугама и кодекс нових обичаја. Ти преговори нису успјели, обзиром да богате и сиромашне земље нису могле да се договоре, нарочито о пољопривреди. Како смо већ навели, за неуспјех су претежно окривљени САД и ЕУ, чије су субвенције за пољопривредне производе највеће у свијету. САД и ЕУ нису пристале на модалитете за уклањање заштите и субвенција за њихове пољопривредне произвођаче, мада су се на то обавезале у Дохи. Са друге стране, настао је нови Савез земаља у развоју које су одбиле да потпишу предложени Споразум, сматрајући да је он конципиран у корист богатих чланица СТО. Група земаља у развоју, позната као Г-20, почела је после Канкуна да преговара у име сиромашних држава свијета.¹⁰³

На основу анализе Споразума о оснивању и других њених докумената, произлази да у непосредне и најважније задатке СТО спадају: уређивање јавно-правних аспеката међународне трговине; реализација функције форума за трговинске преговоре; праћење трговинске политике појединих земаља; пружање техничке помоћи земљама у развоју; рјешавање насталих спорова и сарадња са другим међународним организацијама. У функцији реализације наведених задатака су одговарајуће мјере, на чије је предузимање СТО овлашћена. Међу њима су свакако најзначајнија овлашћења њеног поступања у својству:

- а) органа надзора над примјеном мултилатералних и плурилатералних трговинских споразума СТО;

---

¹⁰³ А. Ћирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 292.

- б) форума за мултилатералне трговинске преговоре између држава чланица СТО;
- в) мјеста за рјешавање спорова међу чланицама у материји спољнотрговинске политике и МТО;
- г) органа контроле политике државне помоћи које поједине чланице пружају својим привредним организацијама;
- д) форума пружања помоћи земљама у развоју;
- ђ) институције у области МТО за сарадњу са другим међународним организацијама.¹⁰⁴

И седма Министарска конференција која је одржана крајем 2009. године у Женеви, није дала очекиване резултате. Умјесто да се фокусира на Доха агенду и либерализацију свјетске трговине, по којима се расправа водила претходних осам година Конференција се бавила текућим пословима организационог карактера. Свјетски аналитичару су такву ситуацију видјели као избјегавање разматрања „врелих тема“ између развијених и неразвијених земаља.¹⁰⁵ И на овој Конференцији се могло видјети одсуство спремности развијених европских држава, ЕУ и прије свега САД, да се одрекну исплата субвенција својим произвођачима пољопривредних и индустријских производа, што указује на чињеницу да до реализације циљева и задатака СТО није нимало једноставно доћи, те да ће процес либерализације свјетске трговине бити веома спор и много спорији, него што се то претпостављало.¹⁰⁶

---

¹⁰⁴ А. Ђирић, *Међународно трговинско право, опити део*, стр. 292.

¹⁰⁵ Пближе видјети: А. Ђирић, *Међународно трговинско право, опити део*, стр. 294.

¹⁰⁶ О овој либерализацији свјетске трговине се расправљало више од осам година, од 2001. године, до 2009 год. од Доха агенде, а на последњој Конференцији одржаној у Женеви, избјегао се било какав вид расправе и Конференција је свој рад усмјерила у правцу тзв. организационих питања.

2.11.Регулаторна функција СТО

Чланом II став 1 тзв. Маракешког споразума о оснивању СТО прописано је да „СТО осигурава заједнички институционални оквир потребан ради вођења трговинских односа међу државама чланицама, а по питањима повезаним са споразумима и њима придруженим правним инструментима, који су укључени у Анексе овом Споразуму“. Дакле, правила СТО чине институционални оквир мултилатералног трговинског система, односно правно-регулаторни оквир свјетске трговине. Остваривање регулаторне функције СТО је било могуће успостављањем адекватно конструисаног нормативног система, подржаног механизмом запрећених санкција, за случај његовог нарушавања мјерама земаља-чланица.¹⁰⁷ СТО надгледа рад влада земаља-чланица у области међународне трговине и не бави се контролом приватно-правног бизниса. Она настоји да успостави услове конкуренције под којим се на домаћем тржишту суочавају увезени производи, односно другим ријечима, њена регулаторна функција је усмјерена на контролу мјера које предузимају владе земаља-чланица у циљу увођења реда у националне трговинске политике. Нема дилеме, да се поступајући на овакав начин у оквиру Свјетске трговинске организације обавља највећа хармонизација националних, регионалних и других универзалних интереса у области међународне трговине. Све те мјере указују да је заштита слободе међународне трговине основни разлог постојања СТО.

Резултат коме теже органи СТО, на плану унификације правних правила МТО, је стварање универзалног система правног регулисања међународног промета, као правне надградње привредне глобализације.¹⁰⁸ И оне земље које нису чланице Свјетске трговинске организације, се

---

¹⁰⁷ Поближе о томе видјети: А. Ћирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 295.

¹⁰⁸ А. Ћирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 295.

придржавају услова утврђених за уређивање међународне трговине на свјетском тржишту, јер веома условљена међузависна структура свјетске привреде не допушта једностране одлуке националног карактера, чиме је СТО постала не само регулатор рада влада земаља у области међународне трговине, него и регулатор услова конкуренције, са којим се на домаћем тржишту суочавају увезени производи. Међутим, ни Споразуме из система СТО не треба окарактерисати као “библију неограничене слободне трговине“, јер право СТО не забрањује заштиту националног тржишта појединих држава-чланица. Чак шта више, када се ради о реализацији националног примарног циља економске, политичке или идеолошке природе, СТО допушта примјену одговарајућих мјера од стране државе-чланице, у циљу постизања конкретне правне заштите њених националних интереса. Другим ријечима, државама-чланицама се, под одређеним претпоставкама допушта да оне, ради заштите својих легитимних интереса, који се могу испољити у конкретним МТО, одступе од обавеза преузетих приступањем СТО, што на одређен начин представља тзв. „маргину толеранције“ и уважава стварне потребе држава-чланица, које могу бити политичког, социолошког или економског карактера. Тако на примјер, норме СТО признају право државама-чланицама да својим националним прописима могу увести мјере привременог ограничења увоза због заштите платног биланса и спречавања настанка неодрживог спољнотрговинског дефицита („*safeguard measures*“).¹⁰⁹

На подлози спроведене анализе сагласни смо са закључком да је СТО међународна организација која на основама успостављеног формално-правног оквира, управља мултилатералним споразумима у области трговине робом (GATT), трговине услугама (GATS) и трговинским аспектима права интелектуалне својине (TRIPS). СТО надгледа рад влада земаља-чланица у области међународне трговине и настоји да успостави услове конкуренције

---

¹⁰⁹ Поближе о томе видјети : А. Тирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 297.

под којим се на националним тржиштима појединих њених чланица суочавају увезени производи из других држава-чланица.¹¹⁰

2.12. Доха агенда као основ будућег рада СТО

Министарска конференција СТО је одржана у Дохи (Катар) од 9. до 13. новембра 2001. године. Резултат Конференције представља усвајање Министарске декларације из Дохе, која је покренула прву рунду мултилатералних трговинских преговора под покровитељством СТО, које је требало завршити до 1. јануара 2005. године, што се није десило, услед разлога о којима је већ било ријечи у претходним излагањима. Главне области преговора су питања примјене (*implementation*), мјера у пољопривреди, услугама, приступ тржишту за непољопривредне производе, правила СТО о антидампингу и субвенцијама и креирање мултилатералног система географских ознака (*geographical indications*). Истраживачки рад ће се наставити у трговини и инвестицијама (*trade and investment*), трговини и политици конкуренције (*trade and competition policy*), транспарентности владиних набавки (*transparency in government procurement*), олакшавање трговине (*trade facilitation*) и трговини и животној средини (*trade and environment*), посебно у односу између постојећих правила СТО и специфичних обавеза које су утврђене у мултилатералним споразумима о животној средини (*multilateral environment agreements*).¹¹¹

У марту 2002. године чланице СТО су оформиле глобални труст фонд за развојни програм из Дохе, с циљем обезбјеђивања техничке помоћи земљама у развоју и помоћи им у покушајима изградње капацитета, као интегрисаног оквира техничке помоћи везане за трговину која се пружа најмање развијеним земљама.

---

¹¹⁰ А. Ђирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 297.

¹¹¹ W. Goode, *нав. дело*, стр. 105.

2.13. Чланство у СТО

Чланство у Свјетској трговинској организацији је од великог значаја за сваку државу и оно омогућава крупне интеграционе кораке за учешће у модерним међународним економским токовима, с обзиром да овај велики глобални економски систем покрива 97%¹¹² свјетске трговине.

Пријем у чланство СТО је регулисан чланом XII Споразума о оснивању СТО. У чланство може приступити било која држава или посебна царинска територија која има своју аутономну трговинску политику.¹¹³

Процес приступања тече кроз неколико фаза:

- а) подношење захтјева за приступање и меморандума о спољнотрговинском режиму;
- б) питања држава чланица СТО и одговори земље кандидата;
- в) одржавање састанака радне групе СТО;
- г) подношење понуде за робу и услуге;
- д) билатерални и мултилатерални преговори;
- ђ) припрема финалног документа - нацрта протокола о приступању и
- е) пријем у чланство.¹¹⁴

На посљедњој Министарској конференцији одржаној 17. децембра 2011. године у Свјетску трговинску организацију су примљене Русија и

---

¹¹² <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/13/Ekonomija/1010692/Crna+Gora+primljena+u+СТО.html>

¹¹³ На примјер, члан СТО је Народна Република Кина, али и Тајван, коме СТО признаје статус царинске зоне која води независну спољну трговину, а не статус суверене државе. Такође, у случају Хонгконга, који је, као британска колонија, био члан СТО. Када је 1997. године припао Кини, задржао је одвојено чланство у Свјетској трговинској организацији као посебна царинска зона. Видјети: Ж. Бош, СТО. <http://www.vlada.cg.yu>. Непостојање заједничког тржишта, односно заједничке спољнотрговинске политике или заједничких царина између Србије и Црне Горе дуго су представљали непремостив проблем за процес уласка у чланство Србије и Црне Горе у СТО, као заједничке државе. Након што је Европска унија у октобру 2004. године одобрила политику „двоструког колосијека“ према СЦГ, двије владе (српска и црногорска) сагласиле су се да покрену процес одвојеног уласка у чланство СТО. У том смислу, у децембру 2004. године Генералном савјету СТО-а упућена су три писма: првим је СЦГ повукла свој ранији захтјев (из 2001. године) за чланство, док су Србија и Црна Гора истовремено поднијеле одвојене захтјеве за чланство, без обзира што су у том периоду чиниле једну заједничку државу. По А. Ћирићу, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 310.

¹¹⁴ А. Ћирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 310-311.

Црна Гора. Русија је на овај пријем чекала 18 година, а Црна Гора је захтјев за чланство у СТО поднијела 2004. године. Сада овим државама предстоје активности везане за ратификацију документа о пријему у Свјетску трговинску организацију. Данас Свјетска трговинска организација има 156 земаља-чланица.

2.14. Однос ГАТТ-а и СТО

Споразум о царинама и трговини – ГАТТ и Свјетска трговинска организација се могу упоредно анализирати са аспекта међународног споразума и међународне организације – институције. Споразумом о царинама и трговини из 1947. године, регулисана су само питања трговине робом, док је предмет Споразума о оснивању Свјетске трговинске организације много шири и он обухвата много више споразума. Он поред Споразума о оснивању садржи и измијењену верзију Споразума о царинама и трговини, под називом ГАТТ-1994, Општи споразум о трговини услугама (GATS) и Споразум о трговинским аспектима интелектуалне својине (TRIPS). Ипак, када анализирамо Споразум о оснивању СТО, не може се говорити о њему као о једноставном проширеном ГАТТ-у, без обзира што су основни принципи ГАТТ-а, као што су: недискриминација, транспарентност и предвидивост прихваћени и у Споразумима о трговини услугама и Споразуму о правима интелектуалне својине. Отуда правила ГАТТ-а из 1947. године имају непосредан значај и за СТО споразуме.

Другим ријечима, постоји међузависност између ових међународних споразума.¹¹⁵ У другом, институционалном смислу, постоје још веће разлике. Тако нпр. ГАТТ 1947. је споразум привременог карактера, који је фактички функционисао као међународна организација, док је Свјетска трговинска организација основана као стална међувладина међународна

---

¹¹⁵ В. Поповић, Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 140

универзална трговинска организација са својством правног лица,¹¹⁶ са државама чланицама које су ратификовале Споразуме о оснивању СТО, а не са „уговорним странама“ као код ГАТТ-а. СТО има своје сталне органе. Ступањем на снагу Споразума о СТО, државе уговорнице из ГАТТ-а 1947. су постале „оригинални чланови“ СТО. Другим ријечима, након оснивања СТО, ГАТТ не постоји као засебна међународна организација, него једино постоји Споразум о царинама и трговини који је у току Уругвајске рунде преговора ажуриран и данас се примјењује као један од СТО споразума, под називом ГАТТ-1994, који је „правно одвојен“ од ГАТТ-а 1947.

Протоколом из Маракеша уз Општи споразум о царинама и трговини из 1994. године, државе чланице су преузеле обавезу да листе концесија које су као анекси додати овом Протоколу постану одговарајуће листе уз ГАТТ-1994. онога дана када СТО Споразум ступи на снагу за односну државу чланицу. Овим листама, односно анексима регулисана су питања царинских концесија по основу принципа најповлашћеније нације и царинске квоте код пољопривредних производа, царинске концесије по основу принципа најповлашћеније нације код других производа, преференцијалне царине, концесије на ванцаринске мјере, као и обавезе у погледу ограничавања замјене пољопривредних производа.¹¹⁷

2.15. Однос СТО и других међународних организација

Чланом V Споразума о оснивању Свјетске трговинске организације су прописани односи СТО са осталим међународним организацијама. Наиме, овим чланом је прописано да:

Генерални савјет треба предузети кораке потребне ради ефикасне сарадње са осталим међународним организацијама чији су задаци повезани са задацима Свјетске трговинске организације.

---

¹¹⁶ Видјети: Члан VIII Споразума о успостављању мултилатералне трговинске организације.

¹¹⁷ В. Поповић, Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 141.

Генерални савјет може предузети одговарајуће кораке ради савјетовања и сарадње са невладиним организацијама које се баве питањима блиским задацима СТО.¹¹⁸

У члану III тачка 5. наведеног Споразума је изричито прописано да ће „СТО у циљу постизања веће усклађености у вођењу свјетске економске политике, по потреби сарађивати са Међународним монетарним фондом, као и са Међународном банком за обнову и развој и њеним агенцијама“.¹¹⁹ Ово је наглашено и у једној од декларација која је резултат Уругвајске рунде преговора, која предвиђа да Међународни монетарни фонд, Свјетска трговинска организација и Свјетска банка, морају „међусобно да сарађују са циљем вишег нивоа кохерентности у процесу креирања глобалне економске политике“. Декларација прописује да позитивни исход Уругвајске рунде треба видјети као главни допринос кохерентнијим међународним економским политикама. Она наводи да тешкоће које потичу ван трговинског поља не могу бити отклоњене само путем трговинских мјера. Сходно томе, декларација позива генералног директора СТО да настави консултације са Међународним монетарним фондом (IMF) и Свјетском банком (IBRD) око могућих облика сарадње ове три организације, са циљем да се оствари боља кохеренција у глобалном креирању економске политике.¹²⁰

Међународни монетарни фонд (*International Monetary Fund - IMF*) и Међународна банка за обнову и развој (*International Bank for Reconstruction and Development - IBRD*) имају статус посматрача у СТО, док представници Свјетске трговинске организације редовно присуствују састанцима Фонда и IBRD-а. Ове три институције називају се тријадом међународних

---

¹¹⁸ Пближе о томе видјети: Члан V Споразума о оснивању Свјетске трговинске организације.

¹¹⁹ Пближе о томе видјети: Члан III тачка 5. Споразума о оснивању Свјетске трговинске организације.

¹²⁰ Пближе о томе видјети: Декларација о доприносу Свјетске трговинске организације постизању веће кохерентности у креирању глобалне економске политике (*Declaration on the Contribution of the World Trade Organization to Achieving Greater Coherence in Global Economic Policymaking*).

економских односа.¹²¹ Свјетска трговинска организација, поред међународних организација има значајну сарадњу и са невладиним организацијама. У том смислу, Генерални савјет је 1996. године усвојио документ којим се утврђују оквири сарадње СТО и невладиног сектора.

2.16.Однос Босне и Херцеговине (БиХ) и СТО

Босна и Херцеговина није члан Свјетске трговинске организације, али је 15. јула 1999. године добила статус посматрача. Септембра мјесеца 2002. године Секретаријату Свјетске трговинске организације је достављен Меморандум о спољнотрговинском режиму БиХ који се састоји од седам поглавља:

1. Увод,
2. Привреда и економске политике,
3. Уставноправни систем,
4. Трговина робом,
5. Трговински аспекти права интелектуалног власништва,
6. Трговина услугама,
7. Економски односи са трећим земљама.

Уз Меморандум је достављен превод 30 тражених Закона на нивоу БиХ. До сада је проведено 9 рунди преговора на којима су разматрана бројна достављена питања земаља које учествују у преговорима и дати одговори, затим су одржани билатерални састанци на којим су разматрана питања која путем писмених одговора нису разјашњена ради испитивања усклађености БиХ законодавства и праксе са СТО правилима и идентификација разлика, као и утврђивања обавеза у погледу усклађивања законодавства и праксе са СТО правилима (измјена постојећих или доношење нових прописа).

---

¹²¹ Пближе о томе видјети: Cottier, Thomas, „*Challenges Ahead in International Economic Law*“, *Journal of International Economic Law Advance Access published online on March 3, 2009, doi: 10.1093/jiel/jgp005. 1-13, 5.*

Резултати досадашњег тока преговора представљају усвајање већег броја нових закона и подзаконских аката, којима су регулисане поједине области предвиђене појединачним споразумима СТО, као и усвајање измјена и допуна постојећих прописа у циљу њиховог усклађивања са одредбама СТО споразума према утврђеном плану.¹²²

Овдје посебно треба напоменути и чињеницу да је Босна и Херцеговина, од јуна мјесеца 2008. године, потписник Споразума о стабилизацији и придруживању Европској унији и да је и по тој основи у обавези да своје законодавство усагласи са споразумима и стандардима Свјетске трговинске организације.¹²³

2.17. Однос бивших југословенских република и СТО

Од бивших југословенских република Словенија, Хрватска и Црна Гора су чланице Свјетске трговинске организације. Словенија је примљена у чланство ове Организације 30. јула 1995. године, Хрватска 30. новембра 2000. године, а Црна Гора 17. децембра 2011. године.

Поред Босне и Херцеговине, Србија и Македонија нису чланови ове организације. Оне су, у складу са Споразумом о стабилизацији и придруживању преузеле обавезе да своје законодавство усагласе са правним системом СТО.

В) Међународне финансијске организације универзалног карактера

У међународне финансијске организације међународног карактера од посебног значаја за развој међународних и трговинских односа спадају:

---

¹²²http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/svjetska_trgovinska_organizacija_wto/bih_j_wto/?id=128

¹²³ Пoближе o тoме видјети: Споразум o стабилизацији и придруживању са БиХ, из јуна мјесеца 2008. год.

1. Међународни монетарни фонд – ММФ (The International Monetary Fund – IMF);
2. Група Светске банке

У групу Свјетске банке спадају:

- а) Међународна банка за обнову и развоју (*International Bank for Reconstruction and Development – IBRD*)
- б) Међународно удружење за развој (*International Development Assoviation-IDA*)
- в) Међународна финансијска корпорација (*International Finance Corporation – IFC*)
- г) Мултилатерална агенција за инвестиционе гаранције (*Multilateral Investment General Agency – MIGA*)
- д) Међународни центар за решавање инвестиционих спорова (*International Centar for Settlemnet of Investment Disputes – ICSID*)

У неким од ових међународних финансијских организација универзалног карактера је било ријечи у претходном дијелу овог рада.

Г) Међународне организације регионалног карактера

Основ за настанак регионалних организација која се налази у глави VIII Повеље који носи наслов Регионални споразуми.¹²⁴

Ови Споразуми могу бити билатерални или регионални мултилатерални споразуми у слободној трговини. Могућност њиховог

---

¹²⁴ Поближе о томе видјети члан 52. став 10. који гласи Повеље УН који гласи: Ниједна одредба Повеље не искључује постојање регионалних споразума или установа чија је сврха бављење питањима која се тичу одржавања међународног мира и безбедности и која су подесна да буду предмет регионалне акције, под условом да су ти споразуми и установе и њихово пословање у складу са циљевима и начелима УН.“?

оснивања је предвиђена чланом XXIV у форми царинских унија и зона слободне трговине, док је земљама у развоју био признат преференцијални третман.

Уговори са преференцијалним статусом представља изузетке од система изједначења будући да у суштини представљају дискриминацију у односу на мултилатерализам. Стога је 1996 године у оквиру СТО, основан је Комитет за регионалне трговинске споразуме, чија је обавеза да испита ускалђеност споразума са критеријумима утврђеним Споразумом ГАТТ-а.¹²⁵

Од почетка примјене ГАТТ-а, па до данас, је закључен је велики број трговинских споразума, мада је међутим, Комитет постигао сагласност о усаглашености Споразума о царинској унији између Чешке и Словачке са критеријумима из члана XXIV, ГАТТ-а.

У правној теорији постоје различити приступи о овим регионалним споразумима. Према једнима, они угрожавају мултилатерални систем, док према другима, економски регионализам се не сматра негативним фактором у односу на развој свјетске трговине.

Одговор на питање мјере утицаја регионалног удруживања на најшири планетарни мултиконцепт МТО, ваља тражити преко анализе значаја многобројних међународних регионалних организација за МТО и нивоа усаглашености њиховог деловања са правом СТО.

Преовладава став да се економски регионализам данас не сматра негативним фактором у односу на развој светске трговине.¹²⁶

У најпознатије међународне организације регионалног карактера спадају:

1. Регионалне економске комисије ОУН:

---

¹²⁵ А. Ђирић, *Међународно трговинско право*, стр. 161.

¹²⁶ А. Ђирић, *Међународно трговинско право*, стр. 162.

- а) Европска економска комисија (*ЕЕК, Economic Commission for Europe – ECE*), основана 1947. са седиштем у Женеви,
  - б) Комисија за Азију и Далеки Исток са седиштем у Банкоку, основана 1947,
  - в) Комисија за Латинску Америку, основана 1948,
  - г) Комисија за Африку, установљена 1958. године, и
  - д) Комисија за економску и социјална питања за Западну Азију, (*Economic and Social Commission for Western Asia - ESCWA*), основана 1973. године.
2. Организација за економску сарадњу и развој (*Organization for Economic Cooperation and Development – OECD*)
  3. Европска унија

Правни дио!

4. Међународни споразуми ЕУ од значаја за међународну трговину
  - а) Трговински споразуми
  - б) Споразуми о сарадњи
  - в) Споразуми о приступању
  - г) Споразуми о одржавању посебних веза Уније и држава нечланица
5. Споразуми о стабилизацији и придруживању (*SSP*)

6. Заједница Независних Држава – ЗНД (*Содружество НезависимбiX Государств- СНГ, Commonwealth Independent States-CIS*);
7. Северно-амерички споразум о слободној трговинској размени (*North American Free Trade Agreement – NAFTA*);
8. Латинско америчка зона слободне трговине (eng. *Latin American Free trade Association Forum –APECF*);
9. Азијско-тихоокеански форум сарадње (eng. *Asia-Pacific Economic Cooperation Forum –APECF*);
10. Азијско-пацифичка економска корпорација (eng. *Asia Pacific Economic Corporation –APEC*);
11. Организација земаља извозница нафте (eng. *Organisation of the Petroleum Exporting Countries –OPEC*);
12. организација црноморске економске сарадње (eng. *Organization of Black Sea Ecomic Cooperation – BSEC*);
13. Међународна група за спречавање прања новца (eng. *Financial Action Task Force on Money Laundering – FATF*).

1. Европска унија

Европска унија је регионална интеграциона организација, један од три најразвијенија центра савременог свијета, заједно са САД и Јапаном.¹²⁷

Процес привредноправне интеграције земаља Европе почиње још 1991. години у Паризу стварањем Европске заједнице за угаљ и челик ECSC, *Eurpan Coal and Community*. Потом 1957. године у Риму ствара Европска економска заједница – ЕЕС, *European Economic Community*, те такођер 1957. У риму Европска заједница за атомску енергију – Еуроатом, *European Atomic Energy Community*. Уговором о удруживању, тзв. *Marger Treaty* из 1965. године, су ове три самосталне организације интегрирају у Европске заједнице – ЕС, *European Communities*. Истина, оне правно и даље остају самосталне цјелине, тако да се рационализације ради интегришу само извјесне њихове стручне и управне службе. И коначно, уговором из Мастрихта, 7. фебруара 1992. године, се ове три правно самосталне интеграције европских држава преобликују у садржајно ново привредно правно стање под називом Европска унија – *European Унион*.¹²⁸

Међутим, након измјена Римског уговора које су извршене Јединственим европским актом и Споразумом из Мастрихта, Заједница је изгубила искључиво економски карактер. Улога и значај заједничког и унутрашњег јединственог тржишта су потиснути од улоге „примадоне на улогу помоћника мајстора“¹²⁹. Стога је у складу са таквим промјенама, одредбама члана 1. Измењеног Уговора о оснивању Европске заједнице и формално промењен на зив Европске економске заједнице у Европску заједницу.

---

¹²⁷ А. Тирић, *Међународно трговинско право*, стр. 165.

¹²⁸ А. Борић, Ф. Дервишевић, Е. Хашић, А. Јакуповић, В. Казазић, Н. Кнего, Х. Коњхоџић, С. Липовић, З. Лучић, Н. Николић; *Међународна привреда – Економски и политичко-правни аспекти*, Логос, Сплит 2001., стр. 222-223.

¹²⁹ Вид. D. Chalmers, *The Single Market; From Prima Donna to Journeyman*, у: Shaw and More (Eds.), *New Legal Dynamics of European Union*, Oxford, 1995, 55.

Споразумом из Мاستрихта је дошло до проширења раније економских циљева Европске економске заједнице. Наиме, измјењен је члан 2. Уговора о оснивању Европске заједнице, тако да исти сада гласи: „Заједница има за циљ да успостављањем заједничког тржишта и спровођењем заједничких политика или активности предвиђених члановима 3. и 4. унапређује складан и уравнотежен привредни развој у цјелој Заједници, висок степен запослености и социјалне заштите, једнакост између мушкараца и жена, трајан и неинфлаторни раст, висок ниво конкурентности и усклађености економских резултата, висок ниво заштите, као и побољшање квалитета животне средине, подизање нивоа и квалитета живота и привредну и друштвену повезаност и солидарност између држава чланица.“¹³⁰

У основне циљеве економске интеграције Европске уније спадају:

- а) **зону слободне трговине**, чије је резултат укидање царина између држава чланица;
- б) **царинску унију**, којом се установљавају заједничке царинске споне за увоз робе из држава нечланица;
- в) **јединствено тржиште**, које подразумијева успостављање слободног протока роба, услуга, рада и капитала између држава чланица и
- г) **економску унију**, чије је достигнуће хармонизација економских политика држава чланица;

Такав механизам праћен је одговарајућом правном регулативом на нивоу ЕЗ, али и имплементирајућим прописима у земљама чланицама Заједнице (9).¹³¹

Римским уговором пред Европску економску заједницу су били постављени углавном економски циљеви који су дефинисани као: успостављање заједничког тржишта и постепено усклађивање економских политика држава чланица. Успостављање заједничког тржишта је требало обезбиједити остваривањем четири основне слободе: слободе промета робе,

¹³⁰ Поближе о томе видјети измјењени члан 2. Уговора о оснивању Европске заједнице.

¹³¹ А. Ћирић, *Међународно трговинско право*, стр. 167.

слободе кретања лица, слободе пружања услуга и слободе промета капитала. Отуда Европска економска заједница у свакодневном говору најчешће изједначавана са заједничким тржиштем или са четири наведене слободе.¹³²

Ово је подразумијевало успостављање Царинске уније и увођење царинске тарифе према другим државама, као унутрашњег елемента заједничког тржишта и практично је значило укидање свих царина на увоз и извоз робе у међусобној трговини између држава чланица, док је заједничка царинска тарифа подразумијевала обавезу држава чланица да прихвате јединствену царинску стопу која ће се примјењивати на увоз робе из трећих држава.

Након што што су предвиђеним роковима постављени циљеви остварени, у Заједници су већ 60-тих година оживеле идеје не само о проширењу економских, већ и формулисању до тада свјесно запостављених политичких циљева. У том смислу је 1970. године сачињен пројекат о постепеном стварању економске и монетарне уније у три фазе у периоду од десет година, као и пројекат успостављања политичке уније.¹³³

Овај процес успостављања царинске уније и заједничке царинске тарифе је у правном смислу подразумијевао доношење читавог низа прописа на нивоу Заједнице (комунитарни прописи), као и бројних прописа у државама чланицама на основу којим ће се вршити имплементација овог процеса. Дакле, након успостављања и функционисања заједничког тржишта Европске уније, јединственим европским актом из 1986. године је утврђен нови економски циљ – успостављање унутрашњег или јединственог тржишта Заједнице.

Унутрашње, односно јединствено тржиште, чији су темељи постављени 01. фебруара 1993. године представља срж данашње Европске уније. Оно се састоји у укидању препрека у слободном кретању роба, лица, услуга и

---

¹³² В. Поповић, Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 190.

¹³³ В. Поповић, Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 191.

капитала и оно спада у највећа достигнућа у функционисању саме Европске уније.

Успостављање таквог тржишта обухвата не само либерализацију трговине међу државама чланицама, већ и либерализацију кретања производних фактора: рада, капитала и услуга. То подразумијева признавање права слободног настањивања физичких лица и трговачких друштава на цијелој територији, коју чине државе – чланице, као претпоставке обављања пословних дјелатности. Јасно је стога да је кључна ријеч унутрашњег тржишта – „слобода“.¹³⁴

1.1.Основна начела јединственог тржишта ЕУ

Уговором о функционисању Европске уније (TFEU), ЕУ се третира као јединствен привредни простор и њиме је предвиђено да Унија има искључиву надлежност у областима: 1) царинске уније; 2) конкуренције на унутрашњем тржишту; 3) монетарне политике у земљама Евро зоне; 4) заједничке трговинске политике. Њима се такође предвиђа забрана примјене царинских дацбина међу државама чланицама, истовремено установљавање опште царинске тарифе, у односима са трећим земљама, као и забрана количинских ограничења у трговини, односно увозу и извозу између држава чланица.¹³⁵

Поменуте слободе се групишу на слободу:

- промета робе;
- промета услуга;
- промета новца;
- кретања радне снаге.

Њих подупиру принципи непосредног дејства, одсуства

---

¹³⁴ А. Ђирић, *Међународно пословно право*, стр. 167-168.

¹³⁵ Пближе о томе видјети члан 3. у вези са члановима 28, 30, 31, 34 и 35, Уговора о функционисању Европске уније.

дискриминације, принцип приоритета Права ЕУ, као и начело међусобног признавања, које омогућава да сви производи који су регуларно произведени у било којој земљи чланици могу бити пласирани на тржишту друге земље чланице. Правна регулатива јединственог тржишта и његове четири темељне слободе спадају у искључиву компетенцију Уније. Начела слободе промета важе само у односима између држава чланица. Промет који се одвија унутар граница једне државе, који без утицаја на унутрашње тржиште ЕУ, није обухваћен његовим начелима функционисања (10).¹³⁶

Чланом 34. Уговора о функционисању Европске уније су прописани правни оквири садржине начела слободе промета робе унутар Уније. Наиме, Уговор, полазећи од тзв. негативне нумерације предвиђа забрану следећих мера:

- а) примјену увозних и извозних царинских дажбина и такси које имају исти значај међу чланицама;
- б) дажбина које су еквивалентне увозним или извозним царинским дажбинама;
- в) директно или посредно дискриминационо опорезвање и
- г) примјену количинских ограничења и мјера сличног дејства у промету робе међу чланицама.¹³⁷

---

¹³⁶ Дијана Марковић Бајаловић, *Правни аспекти либерализације међународног промета услуга*, Београд, 2011., стр. 77.

¹³⁷ Поближе видјети члан 34. Уговора о функционисању Европске уније.

1.1.1. Слобода кретања роба

За слободу промета роба од изузетног значаја је успостављање тзв. „кмунитарне марке квалитета“ („*CE – conformity european marking*“), којом се видно обиљежавају производи на јединственом европском тржишту. Ова ознака „СЕ“ представља неку врсту трговинског пасоша за производ за ЕУ тржиште. Одобрава се на период од десет година. Она садржи: назив, или идентификациони знак произвођача; идентификационе карактеристике самог производа; симбол организације која је, евентуално, била укључена у надзор, као и број атеста, уколико постоји. Производима са овом ознаком је омогућено слободно кретање на јединственом тржишту, а земље чланице немају права забране њиховог промета.¹³⁸

1.1.2. Начело слободе пружања услуга

Слобода кретања услуга је дефинисана члановима 56-62 и директивом 2006/123, из децембра мјесеца 2006. године, познатија као Болкештејнова директива (*Bolkestejn Directive*).¹³⁹

Под услугом, у смислу ове директиве и Уговора о функционисању Европске уније сматра се дјелатност која се пружа од стране физичког или правног лица, ван ограничења која произилазе из Уговора о раду.¹⁴⁰ Према члану 4. Директиве под појмом услуге подразумејева се свака привредна дјелатност извршена од самосталнозапосленог лица уз накнаду.¹⁴¹

---

¹³⁸ Поближе о томе видјети http://europa.eu/legislation_summaries/consumers/product_labelling_and_packaging/121_013_en.htm.

¹³⁹ Frits Volkestein је био комесар Генералног директоријума за унутрашње тржиште ЕУ у време доношења Директиве. Ова директива је ступила на снагу 27.12.2006. године, даном објављивања у Службеном листу ЕУ.

¹⁴⁰ Поближе о томе видјети Одлуку од 12.12.1974. године у предмету *Walrave 36/74*

¹⁴¹ Члан 4 Болкештејнове директиве бр. 2006/123, од 27.12.2006. године.

Дакле, надокнада или плаћање (*remuneration or pay*), је основни критериј за оцјену да ли се нека привредна активност може сматрати услугом.¹⁴²

Услугама се може трговати на више начина, као на примјер када она, аналогно продаји робе прелази државну границу идући од њеног даваоца из једне земље, ка њеном потрошачу, у другу земљу итд.¹⁴³

Суштина начела слободе пружања услуга се заснива на праву даваоца услуга, којима је обављање услужне дјелатности признато у држави чланици на чијој територији се налази њихово настањење, да без посебних формалности може обављати услужну дјелатност и на територији других чланица.¹⁴⁴

1.1.3. Слобода кретања лица и радне снаге

Слобода на тзв. право настањивања подразумијева да држављани земаља ЕУ могу слободно да се крећу, бораве и раде у било којој чланици Уније и да у њој трајно и у својству samozапосленог лица обављају самосталну дјелатност личним радом или право да отвори радњу, односно да оснује трговачко друштво у циљу обављања дјелатности комерцијалног карактера.

За разлику од праксе суда Европских заједница, слобода обављања привредних дјелатности подразумијева и пружање услуга без обавезног и сталног институционалног присуства њихових давалаца у привредном животу земље пријема.¹⁴⁵ Право настањивања изискује интеграцију у

---

¹⁴² Пближе о томе видјети Одлуку од 27.09.1988. године у предмету Humbel бр. 263/86.

¹⁴³ Пближе о овоме видјети Радован Вукадиновић, *Увод у институције и Право европске уније*, Крагујевац, 2008., стр. 286-287.

¹⁴⁴ А. Ћирић, *Међународно трговинско право*, стр. 172.

¹⁴⁵ Пближе о томе видјети члан 4. параграф 5. Директиве и одлуку од 25. јула 1991. године, у предмету Factortame бр. C221/89

привреду државе – чланице, укључујући и привлачење клијента у тој чланици посредством сталног професионалног присуства.¹⁴⁶

Слобода кретања лица је посебно дефинисана у Шенгенском споразуму,¹⁴⁷ од 14. јуна 1975. године¹⁴⁸.

Садржину начела опште слободе кретања лица, употпуњује принцип слободе кретања радне снаге. Према члану 45. став 2. Уговора о функционисању Европске уније је прописано да „таква слобода обухвата укидање сваке дискриминације између радника, држава – чланица, по основу држављанства у погледу запошљавања, награђивања и осталих услова рада“.

1.1.4. Слобода трансфера капитала

Основни принцип слободе кретања капитала односи се на забрану ограничења у кретању новчаних вриједности, инвестиционог улагања и плаћања за робу и услуге. Захваљујући слободном кретању капитала европски грађани и пословни субјекти имају слободан приступ финансијским услугама на територији цијеле Уније.¹⁴⁹

Међутим, треба имати у виду да члан 65. Уговора о функционисању ЕУ садржи изузетке од Начела слободног кретања капитала и оставља чланицама слободу у односу на пружање финансијских услуга, пласман хартија од вриједности на финансијско тржиште, сектор опорезивања и примјене краткорочних мјера за отклањање поремећаја на националном тржишту.

Овдје треба имати у виду чињеницу да је Споразумом из Мастрихта основана и монетарна унија.

---

¹⁴⁶ Поближе о томе видјети Одлуку од 11. децембра 2003. године, у предмету *Schnitzer br C215/01*.

¹⁴⁷ Поближе о томе видјети Јелена Теранић, *Облици повезивања држава чланица у ЕУ*, Београд 2011., стр. 108-159.

¹⁴⁸ Поближе о томе видјети Душко Лопандић и М. Јањевић, *Споразум из Шенгена – за Европу без граница*, Београд, 1996., стр. 5.

¹⁴⁹ А. Ћирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 418.

Д) Привредна друштва и транснационалне компаније као субјекти међународне трговине

Поред државе и међународних организација, значајну улогу у развоју међународне трговине и међународних економских односа имају и предузећа и транснационалне компаније, затим физичка лица која се баве привредном дјелатношћу као сталним занимањем. Без ових субјеката међународне трговине скоро да није могуће замислити одвијање међународних трговинских односа.

1. Привредна друштва

Привредна друштва су у нашој пракси најзначајнији организациони облик обављања привредних дјелатности.¹⁵⁰

Појам привредна друштва (ранија предузећа) су основни субјекти међународне трговине и међународног пословног права. Појам предузеће није правни и у основи означава предузетништво као дјелатност ради стицања профита. Стога се у правној теорији не третира као посебан правни субјекат. У правне односе са трећим лицима улази носилац предузећа – дјелатности, а то су привредна (трговачка) друштва и физичка лица као трговци појединци (предузетници). У том смислу је у Новом Закону о привредним друштвима напуштен овај израз и замјењен појмом привредно (трговачко) друштво.¹⁵¹

У правној теорији предузеће се по правилу не третира (као и трговачка радња) посебним субјектом права – не признаје му се правни субјективитет, већ се третира економском категоријом, као привредна активност – предузетништво. Појам предузећа (или трговачке радње) јавља се као објекат

¹⁵⁰ Миодраг Мишовић, *Привредно право*, Крагујевац 2010, 27.

¹⁵¹ Пближе о томе видјети: Мирко Васиљевић, *Водич за читање Закона о привредним друштвима*, Београд, 2004., стр. 28-29.

трговачког права или као елемент у дефинисању појма трговца (неко лице сматра се трговцем само ако обавља неки посао у форми предузећа).¹⁵²

Међутим, и овдје постоје различити приступи у тзв. западним теоријама које појам „предузећа“ употребљава у различитом смислу. Прво, под „предузећем у објективном смислу“ подразумијева се скуп објективних елемената, тјелесних и бестјелесних, којима се обавља трговинска (привредна) дјелатност. Ово „економско јединство“ без људског супстрата, назива се у Француској „*fonds de commerce*“, у Италији, „*azienda*“, у Њемачкој „*xandelsghaft*“, а у англосаксонском праву „*goodwill*“. Друго, под „предузећем у субјективном смислу“ подразумијева се дјелатност трговца или скуп лица чија је дјелатност удружена ради постизања одређеног економског циља. За овај појам француско право има израз „*l'entreprise*“, а италијанско „*impresa*“.¹⁵³

Пошто предузеће нема правну способност у правне односе са трећим лицима улази носилац предузећа, који може бити правно лице (трговачко-привредно друштво) и физичко лице (трговац – појединац). Трговац – појединац има своју приватну имовину и своју имовину са којом улази у предузеће за обављање привредне дјелатности.¹⁵⁴

У упоредном праву постоје различити приступи око дефинисања појма трговачког, односно привредног друштва. У земљама романског система (под утицајем француске правне доктрине) трговачко друштво се дефинише као Уговор два или више лица, правних и/ или физичких, са циљем обављања неке трговачке дјелатности под персоналним или реалним пословним именом, на основу улагања одређених улога и/ или рада, остваре одређену добит коју ће између себе подијелити према критеријумима

---

¹⁵² Поближе о томе видјети, Мирко Васиљевић, *Привредна друштва – Домаће и упоредно право, Удружење правника СР Југославије*, Београд, 1999., стр. 11.

¹⁵³ Види Hamel- Lagarde – Jauffret, *Droit commercial*, Paris, 1980., стр. 338-344, Guiyon, *Droit des affaires*, Paris 1984., стр. 622-623.

¹⁵⁴ М. Васиљевић, *Привредна друштва – Домаће и упоредно право, Удружење правника СР Југославије*, стр. 12.

утврђеним тим Уговором.¹⁵⁵ За одређивање појма трговачког друштва најчешће се употребљава израз *societe*.¹⁵⁶ Трговачком друштву супроставља се појам *association*- грађанско друштво, удружење. Сви елементи из дефиниције трговачких друштава постоје и у грађанском друштву (удружењу), осим елемента стицања добити, будући да циљ ових друштава није стицање и расподјела добити међу члановима (лукративни циљ трговачког друштва и нелукративни циљ грађанских друштава – удружења).¹⁵⁷

За разлику од романског система у земљама германског система не постоји јединствен термин за „трговачко друштво“. Адекватан таквом појму у романским земљама. Овдје се срећу два појма и то: *Gesellschaft* (за *societe*) и *Verein* (за *association*). Међутим, критеријуми разграничења између ових појмова нису адекватни критеријумима разграничења у романском систему, јер се и удружење, грађанско друштво (*Verein*), може образовати са циљем стицања добити, док може постојати трговачко друштво, (*Gesellschaft*), које нема лукративни циљ.¹⁵⁸

Англоамерички правни систем нема идентичног појма који би био компаративан појму „трговачко друштво“, континенталног права. Појму трговачког друштва у овом систему више одговара заједница појмова *partnership* и *company (corporation)*, под условом да (*company (corporation)*) има лукративни циљ.¹⁵⁹ Правни систем Републике Србије и Републике Српске у својим Законима о привредним друштвима употребљавају термин „привредно друштво“ за њихово означавање, а не и термин „трговачка (трговинска) друштва“. Према овим законима привредно друштво је правно лице, које оснивају правна или физичка лица, ради обављања дјелатности у

---

¹⁵⁵ J. Hamel, G. Lagarde, A. Jauffret, *нав. чланак*, str.17-20; Y. Guyon, *нав. чланак*, str. 95-97.

¹⁵⁶ Мирко Васиљевић, *Компанијско право- Право привредних друштава*, Београд 2010., стр. 57.

¹⁵⁷ М. Васиљевић, *Компанијско право- Право привредних друштава*, стр. 57.

¹⁵⁸ В. Јовановић, *Привредно право – Привредне организације*, Београд 1961., стр. 25-26.

¹⁵⁹ М. Васиљевић, *Компанијско право- Право привредних друштава*, стр. 58.

циљу стицања добити. Ова дефиниција на одређен начин представља хармонизујућу правну форму трговачких друштава (ортачког, командитног, друштва за ограниченом одговорношћу и акционарског друштва), док за сваки од ових облика Закон садржи појединачну дефиницију.¹⁶⁰

Споразум о стабилизацији и придруживању закључен 14. јуна 2008. године између Босне и Херцеговине и земаља чланица ЕУ¹⁶¹ под предузећем подразумијева предузеће основано у складу са законима неке државе чланице, односно Босне и Херцеговине, чије се регистровано сједиште, централна управа или главно мјесто пословања, налази на територији Заједнице, односно Босне и Херцеговине. Међутим, ако предузеће које је основано у складу са законима неке државе чланице Заједнице, односно Босне и Херцеговине, има само своје регистровано сједиште на територији Заједнице, односно Босне и Херцеговине, то се предузеће сматра предузећем Заједнице, односно Босне и Херцеговине, ако је његово пословање стварно и трајно повезано са привредом једне од чланица Заједнице, односно Босне и Херцеговине.¹⁶²

1.1. Врсте привредних друштава

Правна наука познаје више облика и класификација трговачких друштава. Међутим, најчешћа је подјела на **друштво лица** и **друштва капитала**.¹⁶³ Овакву подјелу заступа већина правних теоретичара, како у

---

¹⁶⁰ Поболиже о томе видјети, члан 2. Став 1. Закона о привредним друштвима Републике Српске, Сл. гласник Републике Српске, бр. 127/08, 58/09 и 100/11 и члан 2. Закона о привредним друштвима Републике Србије, Сл. гласник бр. 36/2011 и 99/2011.

¹⁶¹ Овај Споразум није ступио на снагу и има карактер прелазног рјешења.

¹⁶² Приједлог Споразума о стабилизацији и придруживању, 2006, глава V, поглавље 2 „Пословно настањивање“.

¹⁶³ Михајло Велимировић, *Привредно право*, Подгорица 1998., стр. 51.

домаћем, тако и у упоредном праву¹⁶⁴, али се ми ради природе овог рада нећемо тиме посебно бавити.

1.1.1. Друштва лица (трговачки ортаклуци), које одликују персонална својства, познанство и повјерење чланова, и отуда и неограничена одговорност за обавезе друштва. У друштвима лица доминирају персонална својства, познанство и повјерење чланова и отуда и неограничена одговорност за обавезе друштва. У овом облику друштава доминирају елементи *intuitu personae*. У ова друштва спадају: ортакчко и командитно друштво.

Ортакчко друштво је привредно друштво, које оснивају два или више физичких и/или правних лица у својству ортака друштва ради обављања одређене дјелатности под заједничким пословним именом.¹⁶⁵

Командитно друштво је привредно друштво које оснивају два или више физичка и/или правних лица у својству ортака, ради обављања одређене дјелатности, под заједничким пословним именом, од којих најмање једно лице одговара неограничено за његове обавезе (комплементар), а најмање једно лице сноси ризик до висине свог уговореног улога (командитор).¹⁶⁶

1.1.2. Друштва капитала (компаније, корпорације) одликује их ишчезавање персоналних својстава и доминација интереса капитала. Удјели у друштву (посебно акције) су релативно лако преносиви и друштво не престаје због чињеница везаних за појединог члана или акционара. Друштвом капитала управљају органи друштва, а не чланови или акционари (што не значи да чланови или акционари не могу бити органима управе) У

---

¹⁶⁴ Мирко Васиљевић, Пословно право, Београд, 2001; Мирко Васиљевић, Трговинско право, Београд, 2008; Драгутин Мировић, Витомир Поповић, *Трговинско право, Статусни дио – привредна друштва*, Бијељина, 2007., стр. 75.; Хилмија Шемић, *Трговачко право*, Бихаћ, 2000., стр. 44;

¹⁶⁵ Члан 48 Закона о привредним друштвима Републике Српске (Сл. гласник РС, бр.127/08.)

¹⁶⁶ Члан 85. Закона о привредним друштвима Републике Српске (Сл. гласник РС, бр 127/08)

друштво капитала спадају: друштво са ограниченом одговорношћу, акционарско друштво, командитно друштво на акције.¹⁶⁷

Друштво са ограниченом одговорношћу је привредно друштво које оснива једно или више правних и/или физичких лица, у својству чланова друштва ради обављања одређене дјелатности под заједничким пословним именом.¹⁶⁸

Акционарско друштво је привредно друштво које оснива једно или више правних и/или физичких лица у својству акционара ради обављања одређене дјелатности, под заједничким пословним именом чији је основни капитал утврђен и подијељен на акције.¹⁶⁹

Командитно друштво на акције је облик командитног друштва која оснивају најмање два лица (правна, физичка), са циљем да, пресоналном фирмом комплементара, обављају неку привредну дјелатност као регистровано занимање, уз солидарну неограничену одговорност комплементара који имају удјеле у друштву и ограничену одговорност за ризик пословања командитора, који имају акције у друштву (и евентуално комплементара коју уз удјеле имају акције). Закон о предузећима Републике Српске и Републике Србије, за разлику од осталих врста друштава, не регулишу овај облик друштва.¹⁷⁰

Међутим, поред организовања у форми правних лица, трговци могу бити организовани и у форми физичких лица. Најчешће су организовани у форми правних лица: као предузећа, трговачка (привредна) друштва или корпорације (мултинационалне компаније).¹⁷¹

---

¹⁶⁷ J. Hamel G. Lagarde, A. Jauffret, *нав. чланак*, стр. 93-102; R. Rodiere, 33-41; Y. Guyon, *нав. чланак*, стр. 221-234; M. Cozian, A. Viandier, 21-24; M. Ebeling, B. Gomard, *Corporations and Partnership in Denmark*, De venter – Boston 1993, str. 36-50; ; О. Госпавић (1938), 95; В. Јовановић (1961), 227

¹⁶⁸ Члан 99., Закона о привредним друштвима Републике Српске (СЛ. гласник РС, бр 127/08)

¹⁶⁹ Члан 179., Закона о привредним друштвима Републике Српске (СЛ. гласник РС, бр 127/08)

¹⁷⁰ Драгутин Мирковић, Витомир Поповић, *Трговинско право, Статусни дио – привредна друштва*, стр. 105.

¹⁷¹ Поближе о томе видјети, Драго Дивљак, *Право спољне трговине*, Нови Сад, 2009., стр. 43.

Индивидуални трговци који се баве спољнотрговинским пословањем, су у домаћем праву означени као предузетници и морају пословати као и привредна друштва у складу са посебним Законом о привредним друштвима и бити организовани у некој од наведених форми.

Према форми организовања, субјекти спољнотрговинског промета (трговци) не разликују од субјеката унутрашње трговине и према законодавству већине држава право да обављају послове у међународном трговинском промету стичу аутоматски – самим конституисањем, што се означава као нормативни систем. У том смислу је у Закону о спољнотрговинском пословању изричито стимулисано да правна лица и предузетници у обављању спољнотрговинског пословања имају иста права као и у домаћем промету, што практично значи да је и за бављење спољнотрговинским пословима једино потребна претходна регистрација, тј. да се та дјелатност упише у одговарајући регистар.¹⁷²

1.2.Регистрација привредних друштава

Једини услов који се тражи од привредних друштава (предузећа) за обављање спољнотрговинског пословања је упис у одговарајући регистар. Националним законима држава је регулисано гдје се ти регистри воде. Раније су регистре водили трговински судови или судови удруженог рада, а предузетници су се углавном регистровали у надлежним општинама. Данас су та питања различито регулисана.

Тако на примјер у Републици Србији привредне регистре води Агенција за привредне регистре, која је почела са радом 4. јануара 2005. године. Овај регистар привредних субјеката представља јединствену,

---

¹⁷² Р. Вукадиновић, *Спољнотрговинско пословање*, стр. 75-76

централизовано електронску базу података по свим привредним субјектима на територији Републике Србије.¹⁷³

У Црној Гори су Измјенама и допунама Закона о привредним друштвима из 2011. године је надлежност регистрације привредних друштава пренијета из Централног регистра Привредног суда на Централни регистар привредних субјеката у оквиру пореске управе.

У Републици Српској привредне регистре воде Окружни привредни судови.

У неким другим државама, поред регистарских судова и агенција за привредне регистре, регистре воде и привредне коморе, министарства трговине. Тако нпр. у Француској такве регистре воде трговачки судови, у Њемачкој грађански судови прве инстанце, у Енглеској тај посао је повјерен министарству трговине, у САД регистар воде административни или судски органи Савезних држава, у Русији регистар предузећа води регистарска комора при министарству економије, у Италији овај регистар се води при привредним коморама, итд.

Готово цјелокупно спољнотрговинско пословање се обавља преко привредних друштава која су зато овлашћена и која се у сваком говору означавају као спољнотрговинска предузећа. Чак се и они послови у чијем закључивању учествују државни органи, извршавају преко или посредством одговарајућих привредних друштава.¹⁷⁴

Сва национална законодавства имају читав низ закона којима се регулишу услови под којима се неко друштво може бавити спољнотрговинским пословима. То су на примјер у Републици Србији, Закон о спољнотрговинском пословању Републике Србије¹⁷⁵, као и други законски и подзаконски прописи, као што су Закон о привредним друштвима¹⁷⁶,

---

¹⁷³ Сл. гласник Републике Србије бр. 55/2004.

¹⁷⁴ Р. Вукадиновић, *Спољнотрговинско пословање*, стр. 71-72.

¹⁷⁵ Сл. гл. РС бр. 36/2009 и 36/2011

¹⁷⁶ Сл. гл. РС бр.36/2011, и 99/2011.

Царински закон¹⁷⁷, Закон о царинској тарифи¹⁷⁸, Закон о девизном пословању¹⁷⁹, Закон о страним улагањима¹⁸⁰, Закон о концесијама¹⁸¹, Закон о фонду за осигурање и финансирање спољнотрговинских послова¹⁸². Спољнотрговинским пословима у смислу наведених закона могу се бавити и домаћа и страна лица.

Члан 3. Закона о спољнотрговинском пословању Републике Србије дефинише **домаће лице**, као правно лице, огранак правног лица и предузетника који имају сједиште или су регистровани у Републици Србији и физичко лице са пребивалиштем у Републици Србији, док под **страним лицем** дефинише свако лице које није дефинисано као домаће лице.

1.3. Припадност привредних друштава

И привредна друштва и мултинационална предузећа без обзира на облик организације и неке друге припадности се оснивају као национална предузећа и правно су „везана“ за конкретну државу оснивања, чију националну припадност имају. Правно се то изражава кроз њихову националну припадност. Одређивање припадности је од значаја како за државу, тако и за односна привредна друштва. За државу је то од значаја јер преко „својих“ привредних друштава могу да спроводе економску политику, а за привредна друштва због тога би унапријед знала услове оснивања и пословања, па у складу са њима водиле одређену пословну политику.¹⁸³ Ова припадност се у упоредном праву и пракси одређује кроз постојање читавог низа критеријума, а као најчешћи критеријуми се узимају:

1. мјесто сједишта главне управе и

¹⁷⁷ Сл. гл. РС бр. 18/2010.

¹⁷⁸ Сл. гл. РС бр. 62/2005; 61/2007 и 5/2009.

¹⁷⁹ Сл. гл. РС бр. 62/2006 и 31/2011

¹⁸⁰ Сл. лист СРЈ бр. 3/2002 и 5/2003

¹⁸¹ Сл. гл. РС бр. 55/2003.

¹⁸² Сл. лист СРЈ, бр. 3/2002.

¹⁸³ Р. Вукадовић, *Спољнотрговинско пословање*, стр. 73.

2. мјесто оснивања предузећа.

Одређивање критерија припадности према сједишту предузећа, односно према стварном мјесту његовог административног центра, постоји у већини континентално европских држава као што су Њемачка, Француска, Швајцарска, Аустрија, итд.

Земље *Common law* –а одређују припадност правног лица на основу доминцила, тј. мјеста оснивања правног лица, односно мјеста регистрације оснивачког акта.

У домаћем праву припадност се одређује:

- према праву по коме је правно лице основано и
- према стварном сједишту правног лица.

Ако оба критеријума упућују на право исте државе, онда правно лице има припадност те државе.

Међутим, ако наведени критерији упућују на различите државе, ако на примјер у случају када домаће предузеће оснује предузеће у иностранству, али му стварно сједиште није у држави по чијем је праву основано, могућа су два рјешења:

- 1) ако према праву земље стварног сједишта предузеће има њену припадност, сматраће се да припада тој држави;
- 2) ако према праву земље стварног сједишта предузеће не припада тој држави, на основу првог критеријума ће се сматрати да предузеће припада оној држави по чијем праву је основано.¹⁸⁴

2. Транснационалне компаније као субјекти међународне трговине

Транснационалне компаније су неспорно важан сегмент развоја светске привреде и међународних трговинских односа. Њихов убрзани развој и значај цјелокупног утицаја, који имају, је одраз заоштравања међународне

---

¹⁸⁴ Тибор Варади, *Међународно приватно право*, Нови Сад, 1990., стр. 190.

конкуренције, засноване на основама међународне подјеле рада. Као корпоративни облици обављања привредне дјелатности на међународном тржишту промета робе, услуга, новца и радне снаге, транснационалне корпорације представљају покретачку снагу свјетске привреде. Оне су резултат брзог развоја међународних економских и трговинских односа, али оне истовремено веома снажно утичу на њихов даљи развој и судбину у цјелини¹⁸⁵.

Израз транснационална или мултинационална компанија је новијег датума и приписује се Дејвиду Лилијенхолу (*David E. Lilienthal*) са почетка седамдесетих година прошлог вијека.¹⁸⁶ Познати нобеловац Džon Kenet Gelbraјт помиње у својим мемоарима да је први пут чуо за мултинационалну компанију 1943. године у вријеме када је био први планер америчког министарства авијације. Сазнао је да постоје скривени интереси америчких компанија према фирмама у Њемачкој. Услед тога америчке снаге нису могле бомбардовати селективна циљна подручја. Од тада је концепт МНК пролазио своју метаморфозу, пр чему су многе националне компаније преузимале њихове моделе пословања.¹⁸⁷ Данас, међутим, у правној теорији не постоји јединствен прихваћен ни термин, нити појам транснационалне или мултинационалне компаније. У ранијим публикацијама УН као и у другим радовима, више је коришћен је израз мултинационална компанија, али је у каснијим материјалима УН сугерисано коришћење израза транснационална компанија.¹⁸⁸

Разлика је прављена у поријеклу капитала којем су основане. Тако би за мултинационалне компаније било карактеристично да својину и управљање заснивају на удруженом капиталу који потиче из двије или више

---

¹⁸⁵ Александар Љ. Ћирић, „Транснационалне компаније као облик пословања на међународном тржишту“, *Право и привреда*, Часопис за привредноправну теорију и праксу, Београд бр.5-8/2008, стр. 124.

¹⁸⁶ В. Поповић, Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 230.

¹⁸⁷ А. Ћирић, *Међународно трговинско право*, стр. 196.

¹⁸⁸ Поред термина транснационална предузећа у литератури се користе и термини интернационална, наднационална и супранационална компанија, предузеће или фирма.

земаља, док код транснационалних компанија удружени капитал потиче из једне земље. И једне, и друге, своју активност, која се може састојати у производној, трговинској, услужној или истраживачкој или финансијској дјелатности испољавају у двије или више страних земаља. Мултинационалне компаније су дефинисане као група предузећа различите националне припадности која представљају економско јединство обезбијеђено држањем акција, управљачком контролом или закљученим уговором¹⁸⁹.

У ширем смислу, под мултинационалном компанијом се подразумева свака компанија чија активност није ограничена само на простор једне државе, већ своју активност обавља у најмање двије државе.

Према ужем схватању, под мултинационалном компанијом се подразумевају само оне које су основане мултинационалним капиталом тј. капиталом који потиче из извора који се налазе у различитим државама или у којима се примјењује мултинационални систем одлучивања. Овом другом критеријуму могу да одговоре, међутим само мали број компанија, као што су: *Unilever, Royal Dutch Shell, Agfa – Gevaert*.¹⁹⁰

У документима УН транснационалне компаније су дефинисане као предузећа која:

- 1) имају пословне ентитете у два или више земаља, без обзира на правну форму и поље активности тих ентитета;
- 2) развијају систем пословног одлучивања који омогућава донешење конкретних политика и заједничких стратегија, координираних из једног или више центара;
- 3) у оквиру којих ентитети тако повезани, на подлози власничких и других односа, да један или више њих могу вршити значајан утицај над активностима других, и нарочито, да дијеле искуство (знање), ресурсе и одговорност са другим. Одлучујући критеријуми

---

¹⁸⁹ С. М. Schmitthoff s, *Export Trade, The Law & Practice of International trade*, London, 1990., str. 322.

¹⁹⁰ Р. Вукадиновић, *Спољнотрговинско пословање*, стр. 82-83.

су, дакле, власништво или контрола над више пословних ентитета (јединица), које се налазе у различитим државама од стране једног предузећа.¹⁹¹

Другачије речено, транснационалне компаније представљају сложене облике повезивања предузећа која имају своја сједишта у различитим државама и која су тако повезана да могу битно утицати на дјелатност других предузећа јер располажу значајним знањем и материјалним средствима. Иако су у питању правно самстална и одвојена предузећа она су економски међузависна јер су подвргнута јединственој контроли и руковођењу из једног мјеста – од стране матичне компаније или друштва мајке. У организационо правном смислу и мултинационалне и транснационалне компаније могу бити организоване у форми картела, трустова, концерна и холдинг компанија.¹⁹²

Атрибут „транснационалности“, потиче од латинске ријечи “транс“, што значи „преко“ и што је у конкретном случају, израз обављања прекограничне трговинске дјелатности домицилне компаније.

Термин „компанија“ се користи да означи трговачко друштво у његовом генусном појмовном значењу као организованог облика обављања трговинске дјелатности.

„Корпорација“ је термин који се користи за привредне субјекте који су основани у форми акционарских трговачких друштава, тек као један од могућих организационих видова транснационалних компанија.

Тешкоће код одређивања њеног појма се могу сврстати у три групе. Првој групи припадају разлози правне, другој организационе, а трећој проблеми терминолошке природе.¹⁹³

---

¹⁹¹ Р. Вукадиновић, *Спољнотрговинско пословање*, стр. 83.

¹⁹² Р. Вукадиновић, *Спољнотрговинско пословање*, стр. 83.

¹⁹³ А. Ћирић, *Међународно трговинско право*, стр. 196-197.

Транснационална компанија не представља правну цјелину, њен правни положај није јасно одређен. Њу чини њена матица и одређени број јединица – филијала, из њеног састава, са сједиштем у различитим државама широм свијета. И матице и филијале имају статус трговачких друштава, према националном законодавству земаља њихових сједишта у том смислу, оне имају положај домаћег трговачког друштва домицилне земље. Констатација да се мозак мултинационалне компаније налази у једној земљи, а удови у више земаља¹⁹⁴ је више него сликовита. И мозак и удови су садржани у лику трговачких друштава, што ствара слику о ТХК, као о појави која се одликује правним плурализмом.

2.1. Улога и значај транснационалних компанија

Транснационалне компаније спадају у најзначајније облике трговачких друштава и пословних субјеката у међународној трговини. Састоје се од већег броја филијала или огранака, основаних у више држава, на чијем челу се налази једно доминантно друштво и више њему потчињених друштава међусобно повезаних ради координисаног обављања привредне дјелатности.¹⁹⁵

Оне директно утичу на обим међународне трговине јер концентришу велики дио свјетске производње, па је према неким процјенама крајем прошлог вијека, око 200 највећих транснационалних компанија контролисало око половине цјелокупне свјетске производње. Својом активношћу оне мијењају модел и структуру свјетске трговине, коју практично свде на интракомпанијску трговину, а својом моћи и активношћу оне утичу на положај, не само домаћих предузећа, већ могу утицати на

---

¹⁹⁴ М. Сукијасовић, *Мултинационално предузеће*, Београд, 1981., стр. 34.

¹⁹⁵ А. Ћирић, *Међународно трговинско право*, стр. 217.

укупну политичку и економску структуру домаће државе.¹⁹⁶ У циљу превазилажења различитих схватања њиховог значаја и могућих конфликта и конкуренције између њих са једне стране и домаћих предузећа или држава са друге стране, у оквиру УН и других међународних организација је предузет читав низ мјера и акција на доношењу одговарајућих правила понашања транснационалних компанија. Тако нпр. у оквиру ОУН и UNCTAD су 1975. године осниовани Комисија и Центар за транснационалне корпорације а у оквиру ОЕСД–а су 1976. године усвојени Водичи за мултинационална предузећа. Нема дилеме, да транснационалне компаније утицале и утичу на укупну глобализацију свјетске привреде, међународне трговине и међународних економских односа, у општем смислу ријечи.

2.2. Најчешћи организациони облици транснационалних компанија

Данас се у свијету и пракси појављују различити организациони облици транснационалних компанија у корпоративном систему пословања од којих ћемо навести само неке:

2.2.1. Холдинг компанија (енг. *Holding Company, F. Societe holding, P.*

Холдинг общество, N. Holdinggesellschaft) спада у најчешће облике по правилу трговачких акционарских друштава које се налазе на челу групације друштва. Холдинг компанија контролише групацију друштава на основу чињенице да контролише свако друштво у оквиру ње. Она има у власништву довољан број акција или удјела у сваком од друштава да би могла имати утицаја на избор и рад органа управљања ових друштава.¹⁹⁷ Карактеристично је за англоамерички правни систем, али постоји и у другим правним

¹⁹⁶ Р. Вукадиновић, *Спољнотрговинско пословање*, стр. 85.

¹⁹⁷ Поближе о томе видјети *Лексикон права међународних привредних односа*, Савремена администрација Београд 1982., стр. 146.

подручјима. „Централна холдинг организација“ се најчешће јавља у улози „финансијског центра и мозга“, цијелог система привредних друштава, при чему она као субјект непосредно не обавља привредну дјелатност, а каткад нема ни уговорни капацитет за послове у правном промету.¹⁹⁸ У пракси постоји више врста холдинга, као на примјер:

- акционарски холдинг,
- холдинг компаније са правом управљања друштвом,
- холдинг за пружање услуга,
- патентни и лиценцни холдинг,
- финансијски холдинг, итд.

2.2.2.Труст представља посебан облик удруживања већег броја трговачких друштава којима управља неко треће лице или друштво. Настао је из посебног института англоамеричког права *Trustee*, којим је неком лицу од повјерења повјеравано чување и управљање одређеном имовином. Данас се најчешће појављује као вертикалне интеграције, типа холдинга, код којег водеће предузеће (матично), управља зависним предузећем. У пракси су позната два начина настанка труста и то консолидацијом и откупом већине гласова.¹⁹⁹

2.2.3.Картел представља облик споразумног хоризонталног удруживања истородних конкурентских друштава која удруживањем у картел теже монополском положају на тржишту у циљу увећања своје добити. Другим ријечима, Споразумом о картелу се ствара удружење (савез) предузећа привредне гране у коме се учлањена предузећа обавезују да ће извршити одлуке картела ради постизања заједничких привредних циљева.²⁰⁰ У пракси постоје разне врсте картела, зависно од подручја дјеловања, могу бити национални и међународни, зависно од начина остваривања

¹⁹⁸ А. Ђирић, *Међународно трговинско право*, стр. 204.

¹⁹⁹ Р. Вукадиновић, *Спољнотрговинско пословање*, стр. 84.

²⁰⁰ Р. Ђуровић, *Мултинационалне компаније*, стр. 33.

постављених циљева, могу бити картел увоза и извоза, картели рабата, картели стандарда, итд.

Картели не спадају у стабилне облике удруживања ради непоштовања Споразума о удруживању, а картелно удруживање у многим законодавствима је посебно контролисано или забрањено.

2.2.4. Концерн

Удруживањем у форми концерна, трговачка друштва рјешавају питање снабдијевање сировинама, енергијом, репроматеријалом и другим ресурсима за сопствену производњу, али и за пласман производа. Тако производи једног дијела концерна постају сировине или репроматеријал за друге његове дијелове. Компаније се удружују у концерн и ради пласмана готових заједничких производа крајњим потрошачима.²⁰¹

2.2.5. Међународни конзорцијуми представљају облике уговорног удруживања чланица ради заједничког обављања одређених привредних послова. По правилу их оснивају банке и друге финансијске институције ради финансирања сложенијих подухвата и давања кредита (случај финансирања испоруке „заставиних“ аутомобила у САД средином деведесетих година), или продаје хартија од вриједности. У конзорцијуме се могу удруживати и велика привредна предузећа ради извршавања обимнијих и сложенијих послова, као што је извођење инвестиционих радова, извршење обимније поруцбине или у циљу оснивања нових предузећа.²⁰²

2.2.6. Пулови представљају облик уговорног удруживања више предузећа која и даље задржавају правну самосталност, стим што уговором преузимају обавезу заједничког обављања одређених дјелатности, уз

---

²⁰¹ А. Ђирић, *Међународно трговинско право*, стр. 206.

²⁰² Р. Вукадиновић, *Спољнотрговинско пословање*, стр. 84-85.

заједничко сношење ризика и подјелу добити сразмјерно учешћу у капиталу. Основни циљ пула је заједнички наступ његових чланица на тржишту.²⁰³

2.2.7.Синдикати представљају посебни облик картела код којих се ствара нова организација са својством правног лица која за своје чланице обавља одређени дио њихове привредне дјелатности, најчешће продају производа.²⁰⁴

2.2.8.Off-shore компаније, представљају самостална правна лица која обављају трговинску дјелатност сагласно законима земље регистрације. Данас постоје многа мјеста у свијету позната као *Off-shore* центри или *Off-shore* зоне, које су популарне у свјетским пословним круговима као крајеви „егзотичног пореског раја“, „порске оазе“ или „луке“. „*Off-shore* финансијски центар“ (*off shore financial centre*) подразумејева државу са либералним правним системом и веома ниским пореским стопама, чија је инфраструктура специјализована за оснивање и управљање ***Off-shore* компанијама.**²⁰⁵

---

²⁰³ А. Ћирић, *Међународно трговинско право*, стр. 208-209.

²⁰⁴ Р. Вукадиновић, *Спољнотрговинско пословање*, стр. 84.

²⁰⁵ А. Ћирић, *Међународно трговинско право*, стр. 209.

ГЛАВА II
ПРАВНИ РЕЖИМ МЕЂУНАРОДНЕ ТРГОВИНЕ

ПРАВНИ РЕЖИМ МЕЂУНАРОДНЕ ТРГОВИНЕ

Међународна трговина се у најопштијем смислу ријечи дефинише као трговина која се обавља између држава. Међутим, државе су по свом политичком, економском и сваком другом погледу, а нарочито достигнутом степену економског развоја, разликују једна од друге и у практичном смислу би било тешко замислити свјетску трговину у свјетлу данашње глобализације као прости збир трговина националних држава. Аутаркичан развој националних привреда, без постојања међународне трговине, довео би до значајног економског заостајања свих националних привреда, а поготово оних мањих. Потреба за извозом одређених врста роба у друге земље је наметнуло потребу за развојем свјетске трговине, која је не само надмашила националне трговине, него је довео до глобализације свјетског тржишта и привреде у општем смислу ријечи. Национална трговина, односно трговина сваке од држава појединачно је регулисана националним прописима, а свјетска трговина читавим низом међународних извора права које доносе и прописују међународне организације без којих не би било могуће замислити правну и сваку другу сигурност на међународним тржиштима. Ово успостављање економских веза између држава различитих националних привреда је довело до стварања међународних економских односа и глобализације свјетске привреде. Савремени процеси повезивања држава и њихових привредних субјеката у универзалне и регионалне организације, као и сам процес глобализације су данас прихваћени као неминовност и без обзира на разлике у вредносним судовима у погледу његове оправданости. Уосталом, то потврђује и стварање Свјетске трговинске организације, а постојеће регионалне економске интеграције, од којих посебно мјесто имају Европска унија и Сјеверноамеричка зона слободне трговине, које имају велики утицај у међународним трговинским односима. Тако створене

економске интеграције, утичу, преко различитих облика институционалних савеза, не само на економске односе између привредних субјеката држава чланица, већ и на положај трећих држава нечланица и њихове привредне субјекте. У правном погледу, овако створени савези су од посебног значаја за теорију и науку међународног пословног права, јер се у њиховим оквирима стварају једиинствена или усклађена правила међународног пословања.²⁰⁶

Стварање и примјена јединствених и заједничких правила је подстакло и убрзало процес мисаоног или доктринарног уобличавања Међународног пословног, односно Међународног трговинског права, као посебне гране права.²⁰⁷

Трговина је творац трговачких обичаја и норми које се баштине у најстарије изворе људске цивилизације, а међународни трговински односи су стално покретали човјечанство на нова достигнућа и били темељ великих култура. Има схватања „да је она створила читаво међународно право“.²⁰⁸

Стварање заједничких услова међународног пословања на макро нивоу су допринијеле и друге међународне организације које немају карактер економских или политичких интеграција, већ струковних удружења. Њихов значај је у томе што, или непосредно доносе заједничке прописе о регулисању појединих питања у међународном промету, као што то чине тзв. *formulating agencies*, или што различитим мјерама подстичу друге субјекте да учествују у процесу хармонизације и унификације правила међународног пословања. Захваљујући раду ових организација процес универзалне и регионалних економских интеграција је праћен универзалном и регионалним унификацијама и хармонизацијом правила међународне трговине.²⁰⁹

---

²⁰⁶ М. Shapiro, *The Globalization of Law*, Global Legal Studies Journal,

<http://www.gelso.unitn.it/cardadm/Review/Comparative/Shapiro-1996/shapiro.htm>

²⁰⁷ Поближе о томе видјети: Р. Вукадиновић, В. Поповић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 5.

²⁰⁸ Д. Милкотин – Томић, *Право међународне трговине*, Загреб, 1999., стр. 3 и 7.

²⁰⁹ Р. Вукадиновић, В. Поповић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 6.

На развој међународних трговинских односа утичу и мултинационалне компаније чије активности и значај далеко превазилазе границе једне државе.²¹⁰

Самим пословањем у више држава или често и у цијелом свијету, оне бришу државне границе и чини их правно невидљивим у бројним пословима.

Процес глобализације који је крајем прошлог вијека захватио цијели свијет је условио појаву новог начина производње, развоја међународног финансијског тржишта, експанзију транснационалних компанија, промјену улоге државе, која често није у стању да правним нормама прати брзину динамичних промјена глобализованог свјетског тржишта. Улога државе у стварању нормативно-правних и других услова за обављање међународних трговинских односа се све чешће сели у арену бројних међународних организација у области трговине и привредног развоја, прије свега у мултилатерални трговинско-правни режим Свјетске трговинске организације.²¹¹

Свјетска трговинска организација је настала као резултат успјешног окончања Уругвајске рунде преговора у оквиру Општег Споразума о царинама и трговини и има тежњу да постане системски структурирани нормативно-регулаторни и институционални оквир свјетске трговине. Без ГАТТ-а 1947. године не би било ни Свјетске трговинске организације. А овај глобализациони процес је дао правно-политички основ и оправдање за признање неопходности да међународна трговина добије свој институционални карактер.²¹²

Нема дилеме, да правна регулатива међународних трговинских односа отјеловљена прије свега у праву Свјетске трговинске организације, не само тежи изједначавању правних норми кроз процесе њихове

---

²¹⁰ Поближе о томе видјети: Оскар Ковач, *Унутар балканска економска сарадња и интеграције*, Смисао, Београд, 1998., стр. 4-5.

²¹¹ А. Ђирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 3.

²¹² П. Цветковић, *Увод у право светске трговинске организације*, стр. 1.

институционализације, него је у директној вези са мултилатерализацијом слободне трговине.

1. Улога државе у креирању спољнотрговинског пословања

Држава се јавља као субјект јавног права (*acta iure imperii*), дакле, као носилац власти на једној страни, и као субјект приватно-правних односа уопште (*acta iure gestionis*).²¹³ У међународним економским односима држава може иступати као посебан субјект међународног јавног права и носилац суверених овлашћења. То чини, на тај начин, што она ствара правне оквире и основе за заснивање међународних пословних односа у које ступају остали субјекти међународног пословног права, али и она сама. У овом својству држава се упушта у опште међународне економске односе као главни носилац своје националне економије, тј. у складу са основама свог друштвено-економског система, односно своје националне вањске политике, што практично значи, да држава иступа као носилац власти, тј. да су њени акти, *acta iure imperii*.²¹⁴

У другом случају, тј. поступајући као субјект приватно-правних овлашћења она учествује непосредно у појединим правним пословима помоћу којих се одвија међународна трговина. Дакле, она је непосредни учесник међународних трговинских односа, и сви њени акти и поступци у овом случају су *acta iure gestionis*. То је случај нпр. код Уговора о међународној продаји робе у којима се она јавља, било као купац, било као продавац, с тим да друга уговорна страна не мора бити држава, него то може бити било који субјект међународних трговинских односа. Исто тако, она се може појавити и код било којих других непосредних облигационо-правних односа, нпр. Уговора о размјени, закупу, грађењу, зајму, итд. Учешће државе

---

²¹³ С. Савић, *нав. дело*, стр. 72.

²¹⁴ С. Савић, *нав. дело*, стр. 72.

као уговорне стране у међународним пословним односима и институт уговорног (приватног) права са међународним елементима који се огледају у томе што се уговорне стране два различита субјекта који припадају различитим правним поретцима.²¹⁵

Овдје не би дошло у обзир теорија о два различита суверенитета, јер се ради о уговорним странама који послују, односно закључују уговор на принципу равноправности у погледу својих обавеза и права, па чак и у случају принудног извршења обавеза, као о правним пословима приватног права. Држава овакве уговоре може закључивати са другим државама, као и са осталим субјектима међународног привредног права, иако поједини аутори када се ради о уговорима између двије државе сматрају да се ради о актима суверенитета, дакле да је у питању јавно-правни аспект државног субјективитета.²¹⁶

Посебно су специфичне врсте Уговора о такозваној међународној пословној сарадњи и на основу њих се стварају у правилу услови и правни оквири за неку дугорочну пословну сарадњу.

Као субјекти међународних трговинских односа државе све више успостављају и спроводе националне трговинске политике и сарађују са великим бројем међународних организација из свих сфера, а нарочито из сфере међународних економских односа. Тако да, у том контексту, постоји наглашена потреба за међусобном условљеношћу сарадње између државе са једне стране, и међународних организација са друге стране, и обрнуто.

Другим ријечима, државе настоје, не само да усагласе садржаје својих привредних и трговинских политика (*commercial policies*), већ теже реализацији заједничких тржишта, царинских унија, зона слободне трговине и других облика дугорочне трговинске интеграције и сарадње. Другим ријечима, право државе да регулише спољнотрговинску дјелатност на својој

---

²¹⁵ Радомир Ђуровић, „Заступање у међународним привредним пословима“, *Анали Правног факултета у Београду* 1-4/83, стр. 333.

²¹⁶ Милан Бартош, *Међународно јавно уговорно право*, Београд, 1986., стр. 88.

територији данас није апсолутно, и оно трпи бројна ограничења у виду екстерне и интерне релативизације, њених суверених овлашћења. Релативизација ове врсте се заснива на међудржавним споразумима, као и на правилима међународних организација, којима се уређују различита питања у вези са прекограничном трговинском размјеном. На тај начин се успоставља институционализација и мултилатерализација међународних трговинских односа (МТО).²¹⁷

Реализујући такве процесе, државе све више губе самосталност у области националне законодавне надлежности у сфери спољнотрговинске дјелатности. Својим чланством у међународним универзалним и регионалним трговинским интеграцијама, државе успостављају норме, које су еманација међународног правног режима у области промета робе, услуга и новца на свјетском тржишту. На тај начин долази до „испражњујућег дејства“ међународно-правног режима на национални легислативни капацитет. Државе имплементирају у своје национално законодавство правне норме из међународно-правног регулаторног оквира, чиме утицај међународно-правног режима на спољнотрговинско законодавство појединих држава постаје све значајнији.²¹⁸

Нарочито значајно, а можда и највећу улогу на национално законодавство државе, у овом смислу ријечи, имају опште прихваћена начела транснационалне трговине и нормативно-регулативна функција права Свјетске трговинске организације као основног елемента међународног спољнотрговинског режима.

---

²¹⁷ Александар Љ. Ћирић, „Међународно-правни режим и право Свјетске трговинске организације као елементи националног спољнотрговинског законодавства“, *Правни живот*, Београд 2012, 233.

²¹⁸ Александар Љ. Ћирић, „Међународно-правни режим и право Свјетске трговинске организације као елементи националног спољнотрговинског законодавства“, стр. 234.

2. Право Свјетске трговинске организације

Поред регулаторне функције које има Свјетска трговинска организација у уређивању међународних трговинских односа на глобалном нивоу правила Свјетске трговинске организације представљају институционални оквир мултилатералног трговинског система, односно правно-регулаторни облик свјетске трговине. Она су се почела изграђивати у оквиру ГАТТ-а 1947. године, без којег не би ни било Свјетске трговинске организације, а сам процес глобализације је наметнуо потребу и оправдање за признање неопходности да међународна трговина добије свој институционални карактер.

Остваривање регулаторне функције СТО било је могуће успостављањем адекватно конституисаног нормативног система, подржаног механизма запрећених санкција за случај његовог нарушавања мјерама земаља – чланица.²¹⁹

Право Свјетске трговинске организације својом природом, поријеклом и перспективом представља квалитативно нову фазу регулисање међународне економске размјене за разумијевање правног система Свјетске трговинске организације, потребно је начелно објаснити економске и политичке разлоге њеног настанка.²²⁰

У економском смислу Свјетска трговинска организација базирана је на принципу економског либерализма, који полази од претпоставке да ефикасна алокација ресурса доприноси развоју општег благостања.

---

²¹⁹ А. Ћирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 295.

²²⁰ Видети: Carmody, Choix, „A Theory of WTO Law“, *Journal of International Economic Law*, 11(3) Oxford University Press, 2008., стр. 1-31 (<http://jiel.oxfordjournals.org/cgi/reprint/11/3/527>).

У политичком смислу СТО је заснована на екстензивном тумачењу Кантове тезе о „демократском миру“, по којој демократски уређена друштва међусобно не ратују.²²¹

Свјетска трговинска организација је мјесто за хармонизацију националних, регионалних и универзалних интереса са важном регулаторно-правном функцијом и истовремено је поприште рјешавања сукоба који могу настати услед повреде норми које су резултат те функције. Непоштивање права Свјетске трговинске организације подразумијева наметање санкција за државу која не поштује обавезе које проистичу из њеног чланства у овој организацији. Ове санкције се састоје у могућности да друга држава или државе суспендује концесије које је одобрила држави прекршиоцу као против престацију за концесију коју ова није одржала или одобрила. О начину и системима у оквиру Свјетске трговинске организације биће више говора у каснијем дијелу овог рада.

Резултат коме теже органи Свјетске трговинске организације на плану унификације правних правила међународних трговинских односа, је стварање универзалног система правног регулисања правног промета, као правне надградње привредне глобализације. СТО је данас јединствени центар за израду и усвајање правног оквира међународне трговине у свијету.²²²

Ова правила која ствара Свјетска трговинска организација, не само да обавезује земље чланице Свјетске трговинске организације, него, у ширем смислу ријечи, обавезује и оне друге земље које то нису.²²³

Данашња међузависност структуре у свјетској привреди, данас, не допушта једностране одлуке националног карактера. У таквим околностима

---

²²¹ Емануел Кант теорију је изнео у свом есеју „Zum ewigen Frieden : Ein philosophischer Entwurf“, издатој 1795. године. Текст есеја доступан је на адреси http://www.sgipr.org/politpsy/vorbild/kant_zef.htm.

²²² А. Ђирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 295.

²²³ Нпр. Република Србија и Босна и Херцеговина нису чланице Свјетске трговинске организације, али су кроз Споразум о стабилизацији и придруживању да своје законодавство ускладе са правом СТО.

СТО је постала регулатор рада Влада земаља у области међународних трговинских односа, као и регулатор услова конкуренције са којим се на домаћем тржишту суочавају увезени производи.²²⁴

Право Свјетске трговинске организације, као њена нормативно-регулативна основа не забрањује заштиту националног тржишта појединих држава чланица и супротно томе када се ради о реализацији националног примарног циља економске, политичке или идеолошке природе СТО допушта примјену одговарајућих мјера од стране државе – чланице у циљу постизања конкретне правне заштите њених националних интереса. То значи да СТО под одређеним условима допушта државама да оне у циљу заштите својих легитимних интереса који се могу појавити у конкретним међународним трговинским односима одступе од обавеза преузетих приступањем овој организацији. На овај начин, право СТО установљава „маргину толеранције“ и уважава стварне потребе држава чланица, које могу бити политичког, социјално-еколошког, или економског карактера. При том, оно утврђује дисциплину у вези са спровођењем заштитних мјера и тестира оправданост њиховог предузимања.²²⁵

Овакве мјере привременог ограничења државе могу увести нпр. због заштите платног биланса и спречавања настанка неодрживог спољнотрговинског дефицита.

Нема дилеме, да је појава Свјетске трговинске организације обиљежила изградњу процеса преласка држава са двостарног на мултилатерални вид регулисања међународне трговине (мултилатерализација међународних трговинских односа – МТО). За правни механизам Свјетске трговинске организације се може рећи да он представља

---

²²⁴ А. Тирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 295.

²²⁵ О томе Yuksel, Ali Sait, „Die WTO (World Trade Organisation) als Motor der Globalisierung“ (http://ites-europa.org/Ali_Sait_Yuksel.pdf):М. Божић/С. Голубовић, „Развој трговине између балканских земаља на путу ка Европској унији“. Рад у тематском Зборнику радова Филозофског факултета у Нишу, „Друштвене промене и етнички односи и евроинтеграцијски процеси на Балкану“, Ниш, 2004., 77-78.

инструмент универзализације права спољнотрговинског пословања и унификације правних система њених држава – чланица. Национална права чланица су потчињена нормама СТО. Супротно од тога, у систему Општег споразума о царинама и трговини (ГАТТ) 1947, норме Споразума су се примјењивале у складу са националним законодавством. Важило је начело приоритета унутрашњег права у односу на норме ГАТТ-а. Данас, правни систем СТО афирмише дејство међународно-правног режима и приоритета међународно-правних норми над националним.²²⁶

Основна регулаторна улога Свјетске трговинске организације и њених споразума који је чине и усмјерена на успостављање стабилних и предвидивих услова за потенцијални приступ привредника и свих других земаља чланица на тржиште конкретне земље чланице.

2.1. Однос регулаторне функције права СТО на национална законодавства

Однос права и правила Свјетске трговинске организације се може посматрати као однос вишег према нижем. Важи принцип да су национална права, не само држава чланица, него и оних других који то нису, а на различите начине учествују у међународним трговинским односима потчињена правилима и нормама Свјетске трговинске организације. Другим ријечима, правни систем Свјетске трговинске организације, данас, афирмише и даје приоритет овом праву наднационалним правима. То се нарочито види из система рјешавања спорова до којих између држава чланица може доћи непоштивањем овог права, које би могло да угрози остваривање ефикасног начина да се вриједности слободне трговине, остварују правично и принципијелно. За разлику од оваквих односа у хијерархији у коме постоји примат права СТО у односу на национална права у Општем Споразуму о

---

²²⁶ А. Ћирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 23-236.

царинама и трговини из 1947. године важило је начело приоритета унутрашњег права у односу на тај Споразум и норме споразума, односно ГАТТ-а 1947, су се примјењивале у складу са националним законодавством.

Прихватајући ова правила СТО кроз разне врсте међудржавних преговора и међусобних уступака земаља чланица право СТО добија наднационалне елементе, а прихватањем и примјеном ових правила у знатној мјери се смањује и престаје потреба за регулисањем истих питања двостраних међудржавних уговора. Његов значај је утолико већи што се преко 98% укупног свјетског промета одбија у трговинским односима између земаља чланица Свјетске трговинске организације.

У постојећем правном систему СТО може се детектовати двостепена структура његове нормативно-регулаторне функције и то кроз два модалитета: Први, општи модалитет те структуре је изражен у правној заштити тзв. „интереса очекивања“ („*expectation interests*“) држава чланица СТО. Он се заснива на вјеровању да ће све чланице, учествујући у међународној трговинској размјени, поштовати правила понашања установљена споразумима, који чине право СТО.

Други, конкретнији модалитет, који је у функцији првог, је примјена националног хармонизованог и унификованог правног механизма у материји спољнотрговинског посовања државе.²²⁷

Нема дилеме, да ће се и будуће одлуке од стратешког значаја за развој привреда свијета, укључујући и област међународне трговине доносити на глобалној основи. На тој основи се установљавају принципи контролисаног привредног развоја појединих дијелова наше планете, не на националном, већ на супернационалном плану. У јуриспруденцији се истиче да читаво међународно право има перспективу једино уколико се на планетарном нивоу успостави сценарио ефективне мултилатерализације, што би требало

---

²²⁷ А. Ђирић, *Међународно-правни режим и право Свјетске трговинске организације као елементи националног спољнотрговинског законодавства*“ стр. 237.

да омогући реализацију интереса мањих, политички и економски, слабијих нација.²²⁸

Ипак, највећи и најснажнији утицај међународно правног режима на национална легислативна рјешења у области спољнотрговинског пословања представљају устаљена начела проистекла као резултат уобичајене примјене одређених стандарда у међународној трговинској пракси. У најзначајнија начела, у овом контексту спадају:

- начело слободе и трговине;
- трговина без дискриминације (начело недискриминације);
- начело најповлашћеније нације (MFN);
- систем националног третмана;
- транспарентност трговинских политика чланица;
- слободна трговина;
- укидање баријера (царина и административних мјера) кроз преговоре, посебно у области пољопривреде;
- предвидив и растући приступ тржиштима;
- стална либерализација трговине (утврђивање горњих граница царинских стопа, избјегавање квота и других квантитативних мјера);
- промовисање коректне конкуренције;
- подршка развоју и економским реформама;
- посебан и различит третман земаља у развоју у циљу помоћи на путу интегрисаном глобалном трговинском партнерству;
- минимизирање формалности у међународним трговинским односима;
- укидање система административних дозвола и одобрења;

---

²²⁸ Крејчи О, *Geopolitics and International Law, Tracing the Global Crisis 2010, Czech Yearbook of International Law, Volume I, Praha, 2010.*, str. 207-219.

- накнаде за услуге (контрола робе, царинске услуге) не могу имати карактер пореза на увоз.²²⁹

О основним начелима дјеловања Свјетске трговинске организације, као и о њиховом значају на регулаторну функцију права Свјетске трговинске организације биће више говора у централном дијелу овог рада.

2.2. Начини изградње националних правних норми

У спољнотрговинским односима у правилу постоји супремација и доминација права Свјетске трговинске организације у односу на национално право. Међутим, и држава има веома значајну улогу да као субјект јавно-правног карактера у спољнотрговинском пословању дефинише структуру и садржину релевантног правног оквира у овој области. Оваква могућност државе је предвиђена и чланом 3. Општег споразума о трговини, услугама (GATS), који носи наслов „транспарентност“ и предвиђа да ће свака држава чланица без одлагања објавити све релевантне мјере опште примјене, које се односе или утичу на провођење овог Споразума, осим у ванредним ситуацијама којима то морају чинити најкасније са даном ступања на снагу таквих мјера. Такође ће се објавити међународни споразуми, који припадају, или се односе на трговину услугама, прописани од земље чланице. Када објављивање у смислу става 1. овог члана није могуће, такве ће информације бити доступне широј јавности на неки други начин.²³⁰

Поступајући на овај начин држава се укључује у област њених спољнотрговинских односа и реализације и спроводи своју економску политику.

---

²²⁹ А. Ђирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 122-123.

²³⁰ Пближе о томе видјети члан 3. Општег споразума о трговини услугама Анекса 1б, завршног документа о резултатима Уругвајске рунде мултилатералних преговора о трговини, Свјетска трговинска организација – резултати Уругвајске рунде мултилатералних преговора о трговини, Министарство вањске трговине и економских односа БиХ, Сарајево, 2002. 321.

Суверено право државе да регулише спољнотрговинску дјелатност трпи два веома значајна вида релативизације:

а) интерна релативизација, када држава или њен економски савез (царинске уније и други облици интеграција), својим законодавством допуштају правним субјектима других држава да учествују у трговинској размјени на њеном домаћем тржишту, и

б) екстерна релативизација, која подразумијева прихватање међудржавних споразума, којима се држава обавезује да усклади прописе са преузетим обавезама са међународног нивоа.²³¹

Нормативно уређивање спољнотрговинског пословања својих привредних субјеката од стране државе се обавља уз коришћење оргинерног и деривативног метода поступања.

Оргинерни метод се заснива на независном статусу националног законодавства у поступку доношења законских и подзаконских државних аката. Он је резултат вршења законодавне власти и независног легислативног капацитета држава. За разлику од оргинерног, деривативни метод, у изградњи националних извора права се остварује учешћа државе, преко њених представника, у раду на доношењу међународних мултилатералних и универзалних конвенција и других аката, који се ратификацијама инкорпоришу у националне правне системе.²³²

Чини се да се деривативни метод, а тиме супремација права Свјетске трговинске организације као међународног права све више добијати на значају и утицати на бржи развој међународних трговинских односа, и достигнутог нивоа глобализације свјетске привреде.

У том контексту нека национална законодавства у својим законима о спољнотрговинском пословању, изричито наводе да „своје законодавство

---

²³¹ Поближе о томе видјети: А. Ђирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 184

²³² А. Ђирић, *Међународно-правни режим и право Свјетске трговинске организације као елементи националног спољнотрговинског законодавства*, стр. 238.

којим уређују спољнотрговинско пословање „уређују“ у складу са правилима СТО и прописима ЕУ“, дакле, прихватајући га као своје национално право.²³³

Идентична рјешења садржи и Закон о вањскотрговинској политици Босне и Херцеговине²³⁴.

Наиме, Закон у члану 1. тачка 4. прописује да „утврђује правила доследна међународним обавезама које произилазе из трговинских споразума за ванредну примјену заштитних мјера и за заштиту домаћег тржишта од међународне неправедне конкуренције, као што су дампинг и субвенције“.

Овакав начин утврђивања правила „за заштиту домаћег тржишта од међународне неправедне конкуренције, као што су дампинг и субвенције“, допушта и не забрањује право Свјетске трговинске организације.

У члану 2. тачка 3. закон експлиците прописује: „У смислу овог закона под споразумима са трећим земљама који се тичу вањске трговине подразумијева се сваки споразум или инструмент у вези са међународном трговином, а нарочито сваки трговински споразум са другим земљама, сваки споразум са Европском унијом, свако чланство у царинским унијама, на подручјима слободне трговине и у Свјетској трговинској организацији“

2.3. Антидампинг заштита

Либерализована међународна привреда подразумијева отворену трговинску политику, недискриминаторни приступ и једнаке могућности за

---

²³³ Поближе о томе видјети: члан 1. Став1. Закона о спољнотрговинском пословању Републике Србије, „Сл. гласник РС“ бр. 36/09,36/2011,и 88/2011.

²³⁴ Закон о вањскотрговинској политици БиХ-а је објављен у Службеном гласнику БиХ, бр. 07/98, од 1105.1998.г.

све учеснике, уз поштовање правила и прописа формулисаних од званичних институција.²³⁵

Процес либерализације међународне трговине, као и све шира примена међународних стандарда у овој области, временом у први план све више истичу заштитни систем као централно питање режиму спољне трговине сваке земље.²³⁶ У овом контексту, треба схватити настојања националних привреда и њихових правних регулатива за обезбјеђењем заштите домаће производње, односно привреде која би примјеном дампинга могла бити доведена у веома неповољан економски и сваки други положај.

У правној и економској теорији и пракси постоје различити приступи у дефинисању дампинг. У економском смислу дампинг се дефинише као цјеновна дискриминација између различитих тржишта, односно ради се о посебном облику начина пласмана робе на страно тржиште. За разлику од економског, правни појам дампинга подразумијева недопуштену радњу у међународној трговини против које држава увоза може предузети иначе, недопуштене, заштитне мјере. Сматра се да дампинг постоји када једна земља уноси производе на тржиште друге земље по цени нижој од нормалне цене и при том изазива или прети да изазове озбиљну штету устаљеној производњи у другој земљи и знатније успорава стварање националне производње.²³⁷ Идентична рјешења у дефинисању дампинга садржана је у читавом низу националних законодавстава, који се баве регулисањем спољне трговине и која, иако полазећи од начела слободне трговине, у циљу очувања сопствене економије не искључују примјену различитих облика забрана и рестрикција, односно мјера заштите од дампинга.

---

²³⁵ Драго Дивљак, „Ново домаће спољнотрговинско законодавство о субвенцијама и међународним стандардима“, *Зборник радова* Правног факултета у Новом Саду, 2012 бр.4, стр., 165.

²³⁶ Драго Дивљак, „Правна заштита од дампинга“, *Правни живот*, Удружење правника Србије, Београд 2007, бр.12, стр., 479.

²³⁷ Д. Дивљак, *нав. чланак*, стр., 480.

У нашем праву, као заштитне мјере у случају дампинг пословања су утврђене антидампиншка накнада, као и обавезе у погледу цена.²³⁸

Право Свјетске трговинске организације не забрањује заштиту националног тржишта и под одређеним условима чланицама се допушта да ради заштите својих легитимних интереса у међународним трговинским односима одступе од обавеза преузетих чланством у СТО. На овај начин, право СТО установљава „маргину толеранције“ и уважава стварне потребе држава-чланица, које могу бити политичког, социјално-еколошког, или економског карактера. Оно утврђује дисциплину у спровођењу заштитних мјера тестирајући оправданост њиховог предузимања.²³⁹ СТО признаје право чланицама да уведу мјере привременог ограничења увоза ради заштите платног биланса и спречавања настанка неодрживог спољнотрговинског дефицита („*safeguard measures*“). У интересу оправдане заштите националне привреде, одступања од међународно-правног режима спољнотрговинског пословања су допуштена увођењем рестриктивних мјера, чија примјена: а) не доводи до произвољне или неоправдане дискриминације међу државама, односно царинским територијама, у којима су на снази исти услови; б) нема за циљ прикривено ограничавање међународне трговине, или в) има за циљ заштиту: јавног морала; живота и здравља људи, животиња или биљака; правила трговине златом и сребром; права интелектуалне својине; умјетничког, историјског или археолошког блага; необновљивих природних богатстава; извршења обавеза из међународних споразума; животне средине, природних ријеткости и угрожених биљних и животињских врста; или заштиту безбједности.²⁴⁰

Питања антидампинга су децидно регулисана Споразумом СТО о примјени члана 6. ГАТТ из 1994. године, који допушта увођење

²³⁸ Д. Дивљак, нав. чланак, стр.,485.

²³⁹ О томе: Yuksel, Ali Sait, „Die WTO (World Trade Organisation) als Motor der Globalisierung“ (http://ites-europa.org/Ali_Sait_Yuksel.pdf.); М. Божић/С: Голубовић, (2004), 77-78.

²⁴⁰ А. Ћирић, *Међународно-правни режим и право Свјетске трговинске организације као елементи националног спољнотрговинског законодавства*, стр. 241.

антидампинских дажбина за дампиговану робу, ако дампинг наноси материјалну штету произвођачима конкурентских производа у земљи увозници. Ово је познато као узрочност (*causality*). Антидампиншке мјере могу бити наметнуте ако је цијена наплаћена земљи увозници од стране иностране фирме испод нормалне вриједности (*normal value*) у матичној земљи. Нормална вриједност се обрачунава на основу фиксних и варијабилних трошкова производње, који се обично јављају у производњи и трговини. Спразум, поред наведеног, на доста прецизан начин прописује транспарентност поступка за усвајање ових мјера. Међутим, данас неки креатори трговинске политике сматрају да би политика конкуренције (*competition policy*) била бољи начин за рјешавање дампинга, али то претпоставља да би све чланице СТО биле расположене да спроводе ефикасну политику конкуренције. Евентуалне нејасноће, везане за правила о антидампингу, нуде транспарентан, иако легалистички и понекад несавршен механизам за рјешавање неких проблема који настају у трговинској заједници, и њих би требало разјаснити у дјелом мултилатералних трговинских преговора започетих у Дохи, у новембру 2001. године, односно у оквиру Споразума о заштитним мјерама (*Agreement on Safeguards*) који дефинише када и како чланице могу прибјећи активностима по члану XIX, ГАТТ-а, који је такође, познат као клаузула о одступању (*escape clause*). Наведени члан се бави могућношћу хитног дјеловања ради заштите домаће индустрије од непредвиђеног повећања увоза, што наноси или пријети да нанесе озбиљну штету (*injury*) индустрији.²⁴¹

У данашњој правној теорији постоји бројна литература у тзв. начинима и средствима балансирања између слободне, или слободније трговине, установљене ГАТТ-ом из 1994, односно правом СТО-а са једне стране, и сувереног права држава – чланица, да регулаторним мјерама остварује заштиту сопствених и јавно-правних интереса, са друге стране,

---

²⁴¹ W. Goode, *нав. дело*, стр. 20-21.

кроз начело пропорционалности²⁴². Дакле, суштина система пропорционалности се састоји из изналажења равнотеже из остваривања начела слободе трговине, са једне, и очувања права држава чланица да сопственим мјерама штите јавне интересе са друге стране. У том контексту треба посматрати и горе наведена рјешења која садрже Закон о вањској политици БиХ, и Закон о спољнотрговинском пословању Републике Србије.

2.4.Извори права СТО

У правној теорији постоји читав низ приступа и подјела извора права Свјетске трговинске организације. У суштини ради се о веома сложеној и комплексној структури правног система, којим се уређују сви важнији аспекти правног система уз примјену читавог низа начела од који ћемо навести само неке и то: начело најповлашћеније нације са свим његовим органичењима и изузетцима; националног третмана; тарифних и нетарифних трговинских мјера; преференцијала, итд.

Споразуми Уругвајске рунде који чине правни систем Свјетске трговинске организације обухватају преко 60 различитих докумената, који се разврставају на двије велике групе:

- а) постојећи и/или, током преговора, измјењени споразуми ГАТТ-а;
- б) споразуми из нових области.²⁴³

Сам Споразум о оснивању Свјетске трговинске организације се састоји од преамбуле 16 чланова и 4 Анекса. У преамбули су садржани основни циљеви СТО, док су анексима дати тзв. Мултилатерални трговински споразуми. Споразумом се утврђује надлежност, функција, структура и

---

²⁴² Пближе о томе видјети, А. Роберт, „*On the Structure of Legal Principles*“, *Ratio Juris*, Vol 13. No. 3, 2000, г. 294-304. Више о улози принципа пропорционалности у међународном јавном праву видјети у: А. Мадс; Zlepting, Stefan, „*Proportionality: WTO Law in Comparative Perspective*“, *Texah International Law Journal*, Vol, 42, г. 372-428. Наведено према: П. Цветковић, *нав. чланак*, стр. 692-705.

²⁴³ А. Ћирић, *Међународно трговинско право општи део*, стр. 298.

статус СТО-а, као и њене привилегије, имунитети, поступак доношења одлука.

Први анекс чини Мултилатерални споразум о трговини робом и њега чине следећи споразуми:

- а) GATT 1994;
- б) Споразум о пољопривреди;
- в) Споразум о примјени санитарних и фитосанитарних мјера;
- г) Споразум о текстилу и одјећи;
- д) Споразум о техничким баријерама у трговини;
- ђ) Споразум о трговинским инвестиционим мјерама;
- е) Споразум о спровођењу члана VI GATT-1994;
- ж) Споразум о спровођењу члана VII GATT-1994;
- з) Споразум о надзору пре испоруке;
- и) Споразум о поријеклу робе;
- ј) Споразум о поступку издавања увозних дозвола;
- к) Споразум о субвенцијама и компензаторним мјерама;
- л) Споразум о заштитним клаузулама;
- љ) Општи Споразум о трговини услугама и
- м) Споразум о трговинским аспектима трговине правима интелектуалне својине.

У Анексу II су садржана Правила и поступак за рјешавање сукоба између држава чланица, што ће бити предмет наше посебне пажње у дијелу рада који се заснива на истраживањима о механизмима рјешавања спорова пред Свјетском трговинском организацијом.

Садржину трећег анекса чине Правила којима је регулисан механизам за усклађивање националних трговинских политика.

У четвртом анексу су дати тзв. плуралитетни трговински аранжмани, који представљају правну основу за закључење секторалних споразума између држава чланица.

Поред Споразума о оснивању СТО и Општег споразума о царинама и трговини, међу најзначајније изворе права Организације убрајају се Општи споразум о трговини услугама (*General Agreement on Trade in Services – GATTS*), као и Споразум о трговинским аспектима права интелектуалне својине ([*Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights-TRIPS*](#)).

Ширења приступа давалаца услуга на међународно тржиште услуга је постало приоритетном трговинском политиком привредно развијених чланица СТО. За њих је потреба за доградњом и још већом либерализацијом формално-правног оквира у међународном промету услуга постала очигледна. Међутим, таква тенденција не карактерише оријентацију већине земаља у развоју. Узајамно дејство питања либерализације трговине услугама и заштита националних тржишта са унутрашњих страна државних граница, има значајно мјесто у оквирима међународних трговинских преговора, прије свега на Доха рунди Свјетске трговинске организације.²⁴⁴

Општи споразум о трговини услугама је један од веома запажених резултата Уругвајске рунде преговора. Односи се на сву трговину услугама, осим билатералних права у ваздушном саобраћају и услуга које се пружају или купују у вршењу владиних надлежности, као што су нпр. владине набавке (*government procurements*). Права и обавезе се предузимају на два нивоа.

У оквиру првог нивоа постоје опште обавезе, које се односе на цјелокупну трговину услугама, која се заснива на руководним идејама оличеним у третману најповлашћеније нације (*most-favorued-nation-*

---

²⁴⁴ Александар Ђирић, „Нови концепт правних оквира за пружање услуга на међународном тржишту“, *Правни живот*, бр.11, Београд 2013., стр. 261-262.

treatment), транспарентности (*transparency*), правичности домаће регулативе, признавању квалификација, затим на споразумима о економским интеграцијама (*economic integration arrangements*), монополима, пословној пракси, плаћању и трансферу новца и новчаних вриједности, општим изузецима (*general exceptions*) и изузецима из безбједносних разлога (*security exceptions*).

У оквиру другог нивоа, GATTs садржи специфичне дужности држава чланица, засноване на обавезама које произилазе из самог Споразума. Оне укључују гарантован приступ тржишту и национални третман.²⁴⁵

Чланице GATTs-а морају поднијети листе концесија којима се посебно обавезују да неће уводити нове рестриктивније услове за приступ тржишту и национални третман у року од три године. Овај Споразум је од великог значаја и представља значајан помак ка предвидљивијој, слободнијој и транспарентној глобалној трговини у сектору услуга.

Споразум о трговинским аспектима трговине правима интелектуалне својине ([*Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights-TRIPS*](#)), настао је такође као резултат Уругвајске рунде преговора. Он има за циљ уклањање растућих тензија у међународној трговини које су настале због веома различитих стандарда у заштити и спровођењу права на интелектуалну својину и недостатка мултилатералних правила у међународној трговини која се односе на кривотворене робе. Овај Споразум се примјењује на ауторско право и са њим сродна права, жигове, географске ознаке, индустријски дизајн, патенте, нацрте дизајна, интегрисаних кола и заштиту пословних тајни.²⁴⁶ Прописани стандарди заштите права интелектуалне својине, су садржани у Паришкој конвенцији, измијењеној 1967. године, Бернској конвенцији, измијењеној 1971. године, Римској конвенцији, као и у другим међународним изворима права у овој области.

---

²⁴⁵ W. Goode, *нав. дело*, стр. 153

²⁴⁶ W. Goode, *нав. дело*, стр. 13.

Уругвајски пакет је понуђен учесницама преговора, уз могућност да потпишу све документе, уз незнатне изузетке, или да одбију њихово потписивање такође у пакету. Тако је онемогућено селективно прихватање појединих споразума, па се није могло приступити само Споразуму о пољопривреди, уколико није потписан, на примјер, Општи споразум о трговини и услугама.²⁴⁷

Другим ријечима, сви су споразуми морали бити потписани, или одбијени у „пакету“.²⁴⁸

Кључна подјела споразума Свјетске трговинске организације се заснива на постојању или непостојању норми заштите „интереса очекивања“ чланица кроз механизам рјешавања спорова у систему СТО. У том смислу, разликују се:

- „**обухваћени споразуми**“ („*covered agreements*“), или споразуми у ужем смислу, чија се повреда може санкционисати пред органима СТО и
- „**интерпретативни споразуми**“ – споразуми у ширем смислу, чији се предмет нормирања не штити у предвиђеним механизмом СТО за рјешавање спорова. Они су инструмент тумачења уговора СТО.²⁴⁹

Неки правни теоретичари изворе права Свјетске трговинске организације дијеле на: изворе на СТО у ужем смислу и изворе СТО у ширем смислу.

Извори СТО у ужем смислу ограничени су на „обухваћене“ споразуме. Симултано са овим изворима, постоје и други којима се не дефинишу права и обавезе држава чланица која могу бити предмет рјешавања спорова пред СТО; они се, међутим, сматрају изворима права Свјетске трговинске

---

²⁴⁷ М. Г. Велрминов, *Международное экономическое право и процес*, Москва „Wolters Kluwer“, 2004., стр. 162.

²⁴⁸ А. Ђирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. (2010), 301.

²⁴⁹ А. Ђирић, *Међународно трговинско право*, стр. 128.

организације у ширем смислу, с обзиром да служе као комплемент у интерпретацији права СТО у ужем смислу. Правни режим СТО се стога у доктрини карактерише као хибридан: извори права СТО дефинисани су „обухваћеним“ споразумима (СТО право у ужем смислу), а интерпретативни елементи (СТО право у ширем смислу), служе као његов комплемент.²⁵⁰

Систем права СТО, који чине споразуми у ужем и ширем смислу, обезбјеђује примјену тзв. колективне „дистрибутивне“, мултилатерализоване и „корективне“ правде. Када се деси кршење мултилатерализоване обавезе, од стране поједине државе-чланице, коју она има према свим другим земљама, такав акт се санкционише тзв. „дистрибутивном правдом“. Она је механизам заштите „колективних очекивања“ држава –чланица, која се заснива на примјени резултата начела најповлашћеније нације.²⁵¹

Многи институти права СТО попоримају карактер “когентних” норми (*ius cogens*), а у њедрима „права СТО“ тињају елементи наднационалног права. Развој права СТО је рефлексија тежње за успостављањем глобалног правног система и представља његову најактивнију даљу развојну компоненту. Са материјално-правним нормама СТО се рађа и садржајан блок процесних норми, а Орган за рјешавање спорова СТО је претеча међународног трговинског суда.²⁵²

3. Утицај Права европске уније на национална законодавства

Европска унија је једна од највећих регионалних заједница и интеграционих организација. Она је основана Споразумом из Мастрихта 7. фебруара 1992. године, а који је ступио на снагу 1. новембра 1993. године.²⁵³

---

²⁵⁰ Видјети: Mitsuo Matsushita/Thomas Shoenbaum/Petros Mavroidis, „The World Trade Organization: Law, Practice and Policy“, Oxford University Press, New York, 2006, str. 24.

²⁵¹ А. Ћирић, *Међународно трговинско право*, стр. 302.

²⁵² А. Ћирић, *Међународно трговинско право*, стр. 302.

²⁵³ Овај Споразум је објављен у Службеном листу Европске заједнице ОЈ Но. Ц191/1992, од 29. 07. 1992,1.

Споразум из Мастрихта за Европску унију представља оснивачки акт. Тако су након ступања на снагу Споразумом из Мастрихта паралелно постојале три „Европске заједнице“: Европска заједница, Европска заједница за атомску енергију и Европска заједница за угаљ и челик, али и новооснована Европска унија.²⁵⁴

Први предлози оснивања Европске уније као посебног облика политичке сарадње се јављају почетком седамдесетих година (Фушеови планови 1961 и 1962 године) и везују се за тадашњег предсједника Француске Де Гола, да би послје десет година били обновљени у Тиндемансовом извјештају 1972. године.²⁵⁵

У извјештају је било амбициозно предвиђено да се Европска унија као независни политички идентитет успостави до краја декаде, тј. до краја осамдесетих година прошлог вијека.²⁵⁶

Након ступања на снагу Споразумом из Мастрихта правни положај Европске уније је дограђиван и дефинисан каснијим Измјенама и допунама Уговора о Европској унији из Амстердама и Нице. Међутим, у правном смислу Унија ће остати недоречена све до Споразума из Лисабона.²⁵⁷

Лисабонски споразум је усвојен 13. децембра 2007. године, а ступио на снагу 1. децембра 2009. године. Он се састоји из три дијела: Уговора о Европској унији, Уговора о функционисању Европске уније и Протокола и декларација који су додати уз уговоре.²⁵⁸

Поред читавог низа других промјена значајно је напоменути да су „поједностављена правила о појачаној сарадњи“, на основу којих поједине групе држава чланица Европске уније могу између себе да успоставе чвршће

---

²⁵⁴ Р. Вукадиновић, *Увод у институције и Право европске уније*, стр. 27.

²⁵⁵ Поближе о томе видјети; Leenaerts and P. Van Nuffel; *European Union Law*, London 2011, 25, marg. Вг. -2002. О „Де Головској иницијативи“, више вид. Д. Сиђански, *Федералистичка будућност Европе*, Београд, 1996., стр. 75 и даље.

²⁵⁶ Вид. Р. Ј. Г. Картеун, *The Law of the European Union and the European Communities: with refernce to shanges to be made by the Lisbon Treaty*, Kluwer 2008., стр. 24,54 и даље.

²⁵⁷ Поближе о томе видјети: Невенко Мисита, *Европска унија, оснивање и развој*, Сарајево 2010., стр. 93.

²⁵⁸ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни дио*, стр. 34.

економске и политичке односе унутар Уније, као што је нпр. Еврозона, уз истовремено пуно поштовање права држава оних чланица које су остале ван тога.

Посебну улогу у настанку и очувању европских заједница, односно Европске уније има њен правни поредак или систем, као посебан мање или више аутономан систем прописа.²⁵⁹

Када је ријеч о Праву европске уније његово аутономно постојање признао је Суд правде Европске уније, већ и судови држава чланица.²⁶⁰

Тако је и њемачки Савезни уставни суд, након извјесног колебања неких нижих судова, прихватио став Суда правде да право Европских заједница (уто вријеме) чини посебан аутономни (самостални) правни поредак, чије норме не припадају ни међународном праву, ни унутрашњем праву држава чланица, па не може оспорено пред судом позивањем на правила националног права.²⁶¹ У теорији је посебност или *sui generis* природа образлагана чињеницом да не потиче сами из карактера норми, већ и због тога што није имало историјску претечу или савремени еквивалент.²⁶²

4. Подјела извора права ЕУ

У правној теорији постоји читав низ приступа и погледа у односу на подјеле права ЕУ. Тако нпр. извори права ЕУ се могу подијелити у изворе у **материјалном и у формалном смислу.**

У материјалном смислу се под изворима права ЕУ подразумевају основни и одлучујући разлози и мотиви стварања прописа и друштвене снаге

---

²⁵⁹ Поближе о томе видјети: Shermers, *International Institutional Law*, Leiden, 1980, стр. 993-1192.

²⁶⁰ Чак и теоретичари класичне теорије државе и права прихватају комунитарно право као особено право или правни систем. Вид. Mac Cormick, *Liberalism, Nationalism and the Post-sovereign State*, 44 *Political Studies*, (1996), стр. 553, 556., по Р. Вукадиновићу, *Међународно пословно право, општи и посебни део*, стр. 94.

²⁶¹ Предмет *Internationale Handelsgesellschaft u EVGF (SolangeI)* (1970) ECR 1125,2 CMLR; (1974) 540, таč. 3. пресуде.

²⁶² Tridimas, *The General Principles of EC Law*, Oxford 1999., стр. 9.

које су стварале, у почетку прописе Европских заједница, а касније право ЕУ.

У формалне изворе права ЕУ спадају облици у којима је садржана воља оснивача европских заједница / Уније, који се у правној теорији дијеле на примарне и секундарне.²⁶³

Подјела је изведена с обзиром на субјекте који их доносе и њихову правну снагу.²⁶⁴

Међутим, и у оквиру ове подјеле постоје одређене разлике, због којих се исти извори, код једних налазе у примарним, а код других аутора у секундарним изворима.²⁶⁵

Међутим, када говоримо о изворима Права европске уније, требамо имати у виду да се под овим правом подразумевају правни прописи који су настали у оквиру ранијих трију заједница: Европске економске заједнице, Европске заједнице за угљ и челик и Европске заједнице за атомску енергију и у оквиру Европске уније, након њеног оснивања. Због тога је дуго времена називано „правом европских заједница“ или „кунитарно право“ (engl. European community law, Community law, нем. Gemeinschaftsrecht, Kommunitarrecht). После оснивања Европске уније, Споразумом из Матрихтаод 1993. Године, ово право се назива „Право европске уније“ (EU Law, Europarecht).²⁶⁶

У току четрдесетогодишњег постојања, органи Европске економске заједнице су донијели више десетина хиљада разних аката кунитарног права на око 180. 000 страница, а Суд правде преко 4.000,00 пресуда²⁶⁷, док

---

²⁶³ K. Lasok, *Law & Institutions of the European Union*, Butterwoths 2001., стр. 122-203; Oppermann/Classen/Nettesheim, *Europarecht*, 2009, 159-210; A. Kaczopowska, *European Union Law*, Taylor & Francis 2008, стр. 204.

²⁶⁴ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни део*, стр. 95.

²⁶⁵ Тако Ентин, М., *Европеуско право*, Москва 2001., стр. 32.

²⁶⁶ Поближе о томе видјети, Радован Д. Вукадиновић, „Појам и мјесто Право европске уније у правном систему држава чланица“, *Ревија за Европско право*, бр.1/1999, стр. 9-37.

²⁶⁷ K. Mortelmans, *Community Law: More than a Functional Area of Law, Less Than a Legal System*, 1(1996)LIEI., стр. 23.

су државе чланице у циљу њиховог спровођења, донијеле низ такозваних спроведбених (имплементирајућих прописа).

Према неким ауторима Право европске уније обично се дијели на:

1. Примарне изворе;
2. Међународне уговоре и
3. Секундарно законодавство.

4.1.Примарни извори

Примарне изворе остварују државе чланице приликом уређивања међусобних односа, и Европске заједнице на основу сопственог уговорног капацитета као субјекти међународног права, закључивање споразума са трећим државама и међународним организацијама. Они имају приоритет у примјени, односно јачу правну снагу у односу на секундарне изворе.

У ове изворе спадају:

- 1) Уговори о оснивању и
- 2) Општа правна начела.

4.1.1.Уговори о оснивању

Ови уговори подразумијевају Уговоре о оснивању европске заједнице за угљ и челик, Европске економске заједнице, Европске заједнице за атомску енергију и Европске уније. У току важења ови уговори су више пута мијењани и допуњавани: Јединственим европским актом (1986) и Споразумима из Мадрихта (1992), Амстердама (1997), Нице (2000) и Лисабона (2007). Споразумом из Лисабона, Европска заједница је престала да постоји, а Уговором о оснивању Европске заједнице је са одређеним измјенама и допунама преименован у Уговор о функционисању Европске уније, док је Уговор о оснивању Европске уније измјењен и допуњен.

За нас су у контексту овог рада од посебног значаја извори права ЕУ у области међународног трговинског права, који се тичу:

а) успостављања „*јединственог тржишног простора без унутрашњих граница*“, сагласно нормама Уговора о функционисању ЕУ из 2007. године, који је ступио на снагу 2009, што омогућава *слободно кретање робе, лица, услуга и капитала*, као основних карактеристика и посебних вриједности јединственог унутрашњег тржишта ЕУ (чл. 26 Уговора);

б) оснивања економске (привредне) и монетарне уније, са јединственом новчаном јединицом ЕУ (не учествују све земље чланице);

в) вођења *заједничке политике* у области: аграра, права конкуренције, имиграционе политике, транспорта, екологије и другим сферама.²⁶⁸

Већина од одредби којима су регулисана наведена питања имају директну примјену и производе директно дејство.

4.1.2. Општа правна начела

Под општим правним начелима се подразумијевају правила која одражавају основне појмиове права и правде које мора поштовати сваки правни систем. Она се примјењују приликом примјене комунитарног права у попуњавању првих празнина и приликом утврђивања правог значења нејасних одредби позитивног комунитарног права. То су најчешће, поред општих начела и посебна комунитарна начела као нпр. начела аутономије, директне примјене, директног дејства и примата права заједнице, начело пропорционалности, заштите легитимних очекивања, право на одговарајуће саслушање и начело одговорности државе чланице, затим одговорности државе чланице због повреде комунитарног права, итд. поред ових општих за област међународних трговинских односа и међународног пословног

---

²⁶⁸ А. Ђирић, *Међународно трговинско право*, стр. 165-166.

права су посебно значајна: начело слободе промета робе; начело слободе кретања лица, услуга и капитала.²⁶⁹

4.1.3.Међународни споразуми

У ову врсту извора спадају: међународни споразуми којима Европска унија регулише своје односе са трећим државама нечланицама или међународним организацијама. Зависно од степена узајамно преузетих права и обавеза и предмету регулисања разликују се:

- 1) Трговински споразуми;
- 2) Споразуми о придруживању и
- 3) Споразуми о пуном чланству.

За треће државе нечланице су од посебног значаја 4 врсте споразума:

- 1) Трговински споразуми;
- 2) Споразуми о сарадњи;
- 3) Споразуми о придруживању и
- 4) Споразуми о стабилизацији и придруживању.

4.1.3.1.Трговински споразуми

Постоји више врста ових извора Трговинских споразума. У једну групу спадају Трговински споразуми који у претходном периоду са државама нечланицама закључивала Европска заједница којима је на реципрочној основи регулисала услове међусобне трговинске размјене без давања једностраних привилегија. Друга врста споразума је закључивана и са бројним међународним организацијама. У контексту овог рада

---

²⁶⁹ Пближе о томе видјети Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни дио*, стр. 63.

најзначајнији су: Споразум о оснивању Свјетске трговинске организације (СТО, WTO), са саставним и пратећим и мултилатералним трговинским споразумима којима се у име држава чланица обавезала да води трговинску политику у складу са принципима СТО. Отуда се спољнотрговински режим Заједнице, односно њених чланица заснива на поштовању правила СТО и на поштовању принципа на којима је успостављено унутрашње тржиште.²⁷⁰

4.1.3.2. Споразуми о сарадњи

Европска економска заједница је закључила бројне споразуме са земљама нечланицама на основу којих је велики број домаћих производа уживао привилеговани статус приликом извоза на унутрашње тржиште Заједнице. Погодности су се састојале у једностраном, (нереципрочном) укидању ли смањењу царина или укидању квота за већину домаћих производа, осим тзв. осјетљивих. У овакве врсте спадају споразуми које је Европска економска заједница закључила са СФР Југославијом 1980. године који је остао на снази све до једностраног раскида од стране Заједнице 1992. године, затима са Русијом, и неком земљама бившег Совјетског Савеза.

4.1.3.3. Споразуми о придрживању

Ове врсте споразума спадају Споразуми којима Европска унија успоставља посебну врсту односа са придруженом државом који је „више од сарадње, а мање од чланства“.²⁷¹ Поред регулисања трговинских односа и економске сарадње споразуми предвиђају и финансијску помоћ Европске уније ради оспособљавања придружене државе да испуни услове за пријем у Унију. У ову групу спадају:

---

²⁷⁰ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни дио*, стр. 64.

²⁷¹ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни дио*, стр. 64.

- Споразуми о одржавању посебних веза са прекоморским апартманима и територијама;
- Споразуми о припреми за пријем у Заједницу – Унију или за успостављање Царинске уније;
- Споразуми о европском привредном простору.

4.1.3.4. Споразуми о стабилизацији и придруживању (ССП)

Ово је нова врста споразума које је Европска унија у оквиру процеса стабилизације и придруживања закључила са земљама западног Балкана: Хрватском, (2013. године примљена у чланство ЕУ), Босном и Херцеговином, Србијом, Црном Гором, Македонијом и Албанијом. Сврха ових споразума је стабилизација институција треће државе, њено оспособљавање да се преко придруживања припреми за чланство у ЕУ.²⁷²

За међународно пословно право и међународне трговинске односе су од посебног значаја Одредбе споразума, које се односе на успостављање зоне слободне трговине између треће државе и Заједнице, постепено успостављање Царинске уније, међусобни режим извоза и увоза, право настањивања, правила конкуренције и правила о хармонизацији или усклађивању домаћих прописа привредног (пословног) права.²⁷³

Споразуми о стабилизацији и придруживању²⁷⁴ спадају у категорију мјешовитих споразума и ступају на снагу тек када их ратификују све државе чланице и Заједница са једне стране и са друге стране држава потписница. Споразумом се предвиђа рок у коме треће државе преузимају обавезу да Споразум спроведу или имплементирају у уговореном року. Тако нпр. у горњи рок за Македонију износи 10 година, за Хрватску и Србију 6 година, итд.

²⁷² Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни дио*, стр. 65.

²⁷³ В. Поповић, Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 73.

²⁷⁴ Босна и Херцеговина је овај Споразум потписала 14. јуна 2008. године,

Ратификацијом Споразума о стабилизацији и придруживању (у даљем тексту ССП или само Споразум) Србија је преузела обавезу усклађивања унутрашњих прописа са правним тековинама Европских заједница. Иако се под усклађивањем у ужем смислу ријечи подразумијева само доношење нових прописа или измјена постојећих (тзв. формална хармонизација), у ширем смислу обавезу усклађивања из Споразума би трбало схватити тако да обухвати и тумачење и примјену на усклађени начин тако усвојених прописа (тзв. функционална хармонизација).²⁷⁵

Свака држава која жели постати пуноправном чланицом Европске уније мора прихватити одлуке оснивачких уговора и ускладити своје законодавство са правним тековинама Заједнице.

Као примарни извор комунитарног права, третиран као „нередовни“ извор, али у потпуности прихваћен од Суда правде као „интегрални дио комунитарног права“. Ови споразуми су првенствено у функцији припреме придружене државе и испуњавању одређених услова као претпоставки за будући могући пријем.²⁷⁶

Босна и Херцеговина се овим Споразумом обавезала да ће он бити потпуно усклађен и проведен у складу са релевантним одредбама и прописима Свјетске трговинске организације (СТО), нарочито са чланом 24 Општег споразума о царинама и трговини (GATT), из 1994. године, те чланом 5 Општег споразума о промету услугама (GATS).

Споразумом је предвиђена обавеза Босне и Херцеговине да започне преговоре са земљама које су већ потписале Споразум о стабилизацији и придруживању ради закључења билатералних конвенција о регионалној сарадњи са циљем повећања обима сарадње са тим земљама, нарочито водећи рачуна о успостављању подручја слободне трговине између страна у

---

²⁷⁵ Радован Вукадиновић, „Непосредна примјена Споразума о стабилизацији и придруживању“ – Усклађеност домаћег права са правним тековинама Европске уније“, *Правни живот*, Часопис за правну теорију и праксу, Београд бр.12, 2010, 413.

²⁷⁶ Р. Вукадиновић, *Право европске уније*, стр. 10.

складу са одговарајућим одредбама Свјетске трговинске организације (СТО), затим узајамних концесија у погледу кретања радника, права оснивања предузећа, пружања услуга, текућих плаћања и кретања капитала, као и других политика везаних за кретање лица на нивоу једнаком оном из овог Споразума. Овај дио сарадње односи се и на остале земље обухваћене процесом стабилизације и придруживања и земље кандидате за приступ Европској унији.²⁷⁷

а)Усклађивање домаћег законодавства са Споразумом о стабилизацији и придруживању

Усклађивање домаћег законодавства са ССП представља не само обавезу, него и дуготрајан процес који дугорочно има за циљ усаглашеност домаћег законодавства са Правом ЕУ, односно СТО.

Под појмом усклађивања се у нарави подразумијева појам тзв. хармонизације националних прописа држава чланица са комунитарним тековинама.²⁷⁸ За овај процес се у Уговору о оснивању користе различити изрази као што су: енглески: *harmonization, approximation, coordination*, њемачки: *angleichung*. Овим трима варијантама у енглеском језику је требало одразити различите степене интензитета интеграционих процеса који се њима остварују између држава чланица. Тако је одредбама чланова 3(ж) и 94. Уговора о оснивању Европске заједнице, предвиђено усклађивање (*harmonization*) законских, подзаконских и административних мјера у обиму у коме је то потребно за успостављање или функционисање заједничког тржишта. Апроксимација (*approximation*) царинских прописа је била предвиђена одредбама бившег члана 27. Уговора о оснивању Европске заједнице, али и „хармонизација или усклађивање“ пореза на промет и

---

²⁷⁷ Витомир Поповић, „Неки аспекти хармонизације права Републике Српске са Споразумом о стабилизацији и придруживању“, *Актуелна питања савременог законодавства*, Зборник радова, Будва, 2010., стр. 221.

²⁷⁸ N. Sheridan, Introduction to Approximation Tools and Instruments Developed by the EU, http://www.envis.org/Microsoft_Word_-_EUtools-e.pdf, p.1.

државне помоћи одредбама чланова (93 и 132(1) Уговора о оснивању ЕЗ. За неке прописе је предвиђена и „хармонизација и апроксимација“, као што су на примјер прописи о социјалним системима (члан 136), док је „координација“ законских, подзаконских и управних прописа предвиђена у области права настањивања (чл. 44 (е) и 46(2), признавања професионалних квалификација (47(2) и у монетарним промјенама (бивши члан 70).²⁷⁹

Појам усклађивања је збиран, јер се не састоји само из технике доношења одговарајућих националних прописа и других мјера, већ је потребно обезбиједити и одговарајуће услове за њихово тумачење и примјену. У том смислу се у страниј теорији наводи да он обухвата три елемента:

1. транспозицију (*transposition*)
2. имплементацију (*implementation*), и
3. примјену (*enforcement*).²⁸⁰

Имплементација представља практичну примјену, односно уградњу комунитарних прописа од стране надлежних националних власти у појединачне одлуке или њихово уношење у одговарајуће планове и програме.

Под примјеном се подразумијевају све мјере које су дужни да предузму домаћи органи с циљем осигурања да усклађени прописи буду поштовани.

И Споразум о стабилизацији и придруживању спада у примарне изворе комунитарног права ЕУ. У том смислу треба посматрати и примјену правила комунитарног права на тумачење и примјену Споразума у свим осталим ситуацијама. Суд правде је у више случајева почев од предмета

---

²⁷⁹ Види D. Lasok, *The Trade and Customs Law of the European Union*, Kluwer, 1998, pp. 39-40, поближе видјети Радован Д. Вукадиновић, *Како усклађивати домаће прописе са правом Европске Уније*, Крагујевац 2004., стр. 55.

²⁸⁰ N. Sheridan, нав. дело, стр. 2-3, поближе видјети Р. Вукадиновић, *Како усклађивати домаће прописе са правом Европске Уније*, str.. 55.

Naegeman²⁸¹, споразуме о придруживању, прво признао као део комунитарног права, а након тога са различитим образложењима потврдио и своју надлежност да расправља о ваљаности и тумачењу, не само Споразума о придруживању, већ и осталих споразума о слободној трговини, с тим да се у придруженој држави на тумачење и примјену Споразума примјењују и правила њеног унутрашњег права на начин како је то одређено њеним уставним прописима.²⁸²

б) Хармонизација права Босне и Херцеговине са ССП

Хармонизацију Права Босне и Херцеговине са ССП, има за циљ да обезбиједи:

1) стварања одређених услова и претпоставки за омогућавање потпуне слободе кретања лица, роба, услуга и капитала на цијелој територији БиХ, у складу са Уставом БиХ, с једне стране и

2) усаглашавањем овог законодавства са правом Европске уније у циљу стварања услова за улазак на ово тржиште и пријем у чланство ЕУ.

Данас Европска унија, са 28 земаља чланица и око пет стотина милиона становника представља огромно тржиште не само за БиХ, него и за цијели свијет.

Једна од основних обавеза Босне и Херцеговине према овом Споразуму је да у циљу омогућавања слободног кретања роба у периоду од највише 10 година од ступања на снагу овог Споразума постепено успостави подручје слободне трговине, у складу са одредбама ГАТТ-а из 1994. године те СТО-а. То се истовремено односи и на примјену заједничких царинских

---

²⁸¹ Суд правде је први пут у предмету Naegeman, против Белгије, case 96/71 (1972) ECR 449, тачка 5 и тачка 6 заузео став да Споразуми о придруживању (у питању је био Споразум између Грчке и ЕЕЗ, тзв, Атински споразум), чине саставни део комунитарног права. Вид. М. Mendez, *The Legal Effect of EU Agreements*, OUP, Oxford, 2013, 66.

²⁸² Пближе о томе видјети: Радован Д. Вукадиновић, „Механизам за рјешавање спорова у споразумима о стабилизацији и придруживању“, *Правни живот*, бр. 12. Београд, 2013., стр. 288.

тарифа Европске заједнице које се примјењују *erga omnes* од дана потписивања Споразума, према Уредби Савјета Европе од 07.09.1987. године.²⁸³ Ова Уредба се односи на индустријске производе, текстилне производе, пољопривреду и рибарство, пољопривредне производе, као и на трговину свим производима, осим у случајевима гдје је то другачије предвиђено овим Споразумом или Протоколом 1. Споразум исовремено искључује могућност увођења нових увозних или извозних царина или такса са једнаким учинком, као и могућност њиховог повећавања оних које се примјењују. Заштитне клаузуле се односе на обавезу примјене Одредбе члана 19 ГАТТ-а из 1994. године и СТО, Споразума о заштитним мјерама.

Овај Споразум, затим дефинише, појам предузећа, обавезу БиХ и Заједнице да олакшају почетак дјеловања на свом територију предузећима и држављанима Заједнице, односно БиХ, недискриминацију.

Упоредо са процесом либерализације стране су се ССП обавезале да ће допустити и привремено кретање физичких лица како то предвиђају њихове обавезе из GATS-а, и да неће предузимати никакве мјере, нити радње којима би се значајно ограничили услови под којима услуге пружају држављани или предузећа Заједнице и Босне и Херцеговине, с пословним сједиштем на територији Стране којој нису намијењене те услуге, у односу на стање затечено на дан који претходи дану ступања на снагу овог Споразума. Споразум, затим садржи и одредбе у погледу пружања превозних услуга копненог, те међународног поморског саобраћаја, затим текућих плаћања и кретања капитала, у складу са одредбама члана 8 Статута Међународног монетарног фонда, затим говори о сигурности слободног кретања капитала у вези са директним улагањима у предузећа која су установљена у складу са законима земље домаћина и улагањима која су обављена у складу са одредбама Поглавља 2 главе 5, као и неке друге

---

²⁸³ Пближе о томе видјети Уредбу Савјета Европе од 07.09.1987. године.

одредбе у вези са ликвидацијом и репатријацијом (враћањем у земљу поријекла) тих улагања и било какве добити настале на основу њих.²⁸⁴

Посебно поглавље овог Споразума посвећено је усклађивању закона, спровођењу закона и конкуренцијским правилима.

в) Усклађеност права Републике Српске са ССП

Република Српска представља дио сложене унутрашње структуре Босне и Херцеговине настале на основу Дејтонског Мирног Споразума који је ступио на снагу 14. 12.1995. године, његовим потписивањем у Паризу.

Наиме, овај Дејтонски Споразум који носи назив Општи оквирни споразум за мир у Босни и Херцеговини спада у ред сложених међународних уговора јавно-правног карактера чији се његов тзв. цивилни дио Споразума састоји од 11 Анекса. Његов Анекс 4, представља Устав Босне и Херцеговине који је по много чему специфичан у односу на остале Уставе, с обзиром да није настао уобичајеном уставно-правном процедуром, није га донијела Уставотворна скупштина, нити представља производ воље народа на које се односи, него је настао на основу Анекса међународног уговора, је регулисао међусобне односе и унутрашњу структуру Босне и Херцеговине.²⁸⁵ Ову унутрашњу структуру Босне и Херцеговине чине Република Српска и Федерација Босне и Херцеговине, а арбитражном одлуком за област Брчко из марта мјесеца 1999. године установљен је Брчко

---

²⁸⁴ Приједлог Споразума о стабилизацији и придруживању, 2006, глава V, поглавље 2 и 3 „Пружање услуга“.

²⁸⁵ Општи оквирни споразум за мир у Босни и Херцеговини, у пракси познатији као Дејтонски мировни споразум, је усаглашен на међународној мировној Конференцији у Сједињеним Америчким Државама, у Охају, Дејтон, од 01. до 21. новембра 1995. године, а дефинитивно потписан у Паризу 14. децембра 1995. године и од тог момента се и примјењује. Споразум су потписале Република Српска, Федерација Босне и Херцеговине, Република Босна и Херцеговина, док су земље гаранте овог Споразума Савезна Република Југославија и Република Хрватска, а свједоци овог Споразума су земље чланице Контакт групе: Сједињене Америчке Државе, Руска Федерација, Њемачка, Француска и Велика Британија.

Дистрикт као посебна јединица локалне самоуправе, која *de iure* није ентитет, која *de facto* то јесте, с обзиром да има и судску и извршну и законодавну власт.²⁸⁶

Уставом су на јасан начин утврђене надлежности и односи између институција Босне и Херцеговине и ентитета. Тако нпр. према члану 3. тачке 1. Устава у надлежности установа у Босни и Херцеговини спадају:

а) спољна политика; б) спољнотрговинска политика; ц) царинска политика; д) монетарна политика; е) финансирање установа и међународних обавеза БиХ; ф) политика и прописи за уселјавање, избјеглице и азил;

г) спровођење кривичних закона на међународном плану и између ентитета, укључујући односе са Интерполом; х) увођење и рад средстава за међусобне и међународне комуникације; и) регулисање саобраћаја између ентитета; ј) контрола ваздушног саобраћаја.

Све остале државне функције и овлаштења која овим Уставом нису изричито додијелена институцијама Босне и Херцеговине припадају ентитетима.

Према Уставном закону за провођење Устава Републике Српске, „до доношења одговарајућих закона и других прописа Републике, примјењиват ће се закони и други прописи СФРЈ и СР БиХ, који су у сагласности са Уставом Републике и нису у супротности са законима и другим прописима које је донијела Скупштина српског народа у Босни и Херцеговини, односно Народна скупштина“.

Уставом Републике Српске је прописано да се економско и социјално уређење заснива на равноправности свих облика својине и слободном привређивању, самосталности предузећа и других облика привређивања у

---

²⁸⁶ Република Српска представља унитарни облик државног уређења, има своју извршну, судску и законодавну власт, а Федерација Босне и Херцеговине представља тзв. сложени облик државног уређења који се састоји од 10 кантона, од којих сваки од њих има своју извршну, судску и законодавну власт. На нивоу Федерације Босне и Херцеговине постоји дио заједничких надлежности утврђених Уставом Федерације Босне и Херцеговине који је настао на основу Вашингтонског споразума из априла мјесеца 1994. године. Данас у Босни и Херцеговини егзистира 13 Устава и Статут Брчко Дистрикта који *de iure* није устав, али *de facto* то јесте.

стицању и расподјели добити и слободном кретању робе, рада и капитала у Републици као јединственом привредном простору.

Уласком у Процес стабилизације и придруживања БиХ и Република Српска су на себе преузели обавезу успостављања јединственог економског простора, у складу са принципима који вриједе на унутрашњем тржишту Европске уније. Функционисање таквог тржишта регулисано је великим бројем директива и уредби, наведених и у Бијелој књизи Европске уније, коју је издала Европска комисија како би земљама указала на приоритет тзв. *acquis communautaire*.

Управо у овом контексту треба посматрати доношење читавог низа Закона, како на нивоу Босне и Херцеговине, тако и на нивоу Републике Српске. Тако на примјер:

1. У области царина и царинског система БиХ:

- Закон о царинској тарифи Босне и Херцеговине,²⁸⁷
- Закон о слободним зонама у Босни и Херцеговини,
- Закон о царинској политици БиХ,
- Закон о царинским прекршајима БиХ.

2. У области спољне трговине БиХ:

- Закон о спољнотрговинској политици БиХ,
- Закон о заштити домаће производње унутар Споразума ЦЕФТА,
- Закон о надзору квалитета одређених производа при увозу и извозу.

3. У области страних улагања БиХ:

- Закон о политици директних страних улагања у БиХ,
- Закон о политици директних страних улагања у БиХ,

---

²⁸⁷ Сви наведени донесени или наметнути Закони, одлукама Високог представника, објављени су у „Службеном гласнику Босне и Херцеговине и Републике Српске“.

- Закон о концесијама БиХ,
- Закон о Агенцији за унапређење иностраних инвестиција у БиХ.

4. У области банака и банкарског система БиХ:

- Закон о Централној банци БиХ,
- Оквирни закон о приватизацији предузећа и банака у Босни и Херцеговини (Закон наметнуо својом одлуком Високи представник за БиХ),
- Оквирни закон о приватизацији предузећа и банака у Босни и Херцеговини,
- Закон о измјенама и допунама Оквирног закона о приватизацији предузећа и банака у Босни и Херцеговини (Закон наметнуо својом одлуком Високи представник),
- Закон о осигурању депозита у банкама БиХ.

5. У области осигуравајућих организација БиХ:

- Закон о Агенцији за осигурање у БиХ.

6. У области привреде БиХ:

- Закон о конкуренцији,
- Оквирни закон о регистрацији пословних субјеката у БиХ,
- Закон о заштити потрошача у БиХ.

7. У области кредита и кредитног пословања БиХ:

- Закон о оснивању извозно-кредитне агенције.

-

На нивоу Републике Српске донесени су слиједећи прописи:

1. У области царина и царинског система РС:

- Закон о привременој примјени Закона о царинској тарифи,

- Закон о привременом утврђивању царине при увозу моторних и прикључних возила и машина,
- Закон о примјени Закона о царинској политици Босне и Херцеговине,
- Закон о слободним зонама.

2. У области девизног пословања РС:

- Закон о девизном пословању

3. У области страних улагања РС:

- Закон о концесијама,
- Закон о страним улагањима.

4. У области банака и банкарског система РС:

- Закон о Агенцији за банкарство РС,
- Закон о приватизацији државног капитала у банкама,
- Закон о почетном билансу стања у поступку приватизације државног капитала у банкама,
- Закон о измјенама и допунама Оквирног закона о приватизацији предузећа и банака у БиХ,
- Закон о банкама РС (Закон наметнуо својом одлуком Високи представник),
- Закон о банкама РС,
- Закон о ревизији приватизације државног капитала у предузећима и банкама,
- Закон о Инвестиционо-развојној банци РС,
- Закон о штедно-кредитним организацијама.

5. У области осигуравајућих организација РС:

- Закон о осигурању имовине и лица,
- Закон о друштвима за осигурање,
- Закон о посредовању у осигурању,
- Закон о осигурању од одговорности за моторна возила и осталим осигурањима од одговорности.

6. У области привреде РС:

- Закон о приватизацији државног капитала у предузећима,
- Закон о преузимању акционарских друштава,
- Закон о привредним друштвима,
- Закон о подстицању развоја малих и средњих предузећа,
- Закон о јавно-приватном партнерству,
- Закон о Привредној комори РС,
- Закон о регистрацији пословних субјеката у РС.

7. У области кредита и кредитног пословања РС:

- Закон о микрокредитним организацијама, као и многи други Закони и подзаконски акти.

д) Усклађеност права Републике Србије са ССП

Споразум о стабилизацији и придруживању је, на скоро идентичан начин наметнуо обавезу свим државама потписницама да своје законодавство ускладе са њим. Скупштина Републике Србије је овај Споразум ратификовала (потврдила) 9. септембра 2008. године, чиме је он као такав постао дијелом унутрашњег права и правног поретка Србије

Наиме, чланом 16, става 2. Устава Републике Србије је прописано да општеприхваћена правила међународног права и потврђени међународни уговори чине саставно дио правног поретка Србије и непосредно се примјењују, а што се односи и на овај Споразум.²⁸⁸

Према члану 167. став 1. Тачка 1. Устава Србије Споразум о стабилизацији и придруживању у односу на остале унутрашње прописе (законе и подзаконске акте), аналогно као и у осталим државама на које се овај Споразум односи, има већу правну снагу, тако да домаћи закони, који су били предметом усклађивања и други општи правни акти морају бити у сагласности са Споразумом.

Овдје треба имати у виду да начело директне примјене, ако се схвати у ширем смислу, тако да обухвата и директно дејство у себи садржи елементе начело примата међународног, односно комунитарног права.

Другим ријечима, Споразум о ССП је у правној хијерархији нижи од Устава Републике Србије, а виши у односу на домаће законе. Идентично становиште, које је заузео Уставни суд Републике Србије је прихваћено и од стране Уставног суда Босне и Херцеговине.²⁸⁹

Република Србија као и Република Српска, односно БиХ, је извршила хармонизацију свог привредног и другог законодавства са прописима предвиђеним Споразумом о стабилизацији и придруживању и тиме закључно са 2013. годином испунила све предвиђене услове, на основу чега су надлежни органи ЕУ донијели одлуку о отварању предприступних преговора као вишој фази за пријем у чланство Уније. Међутим, Република Србија је у протеклом периоду била суочена и са читавим низом других обавеза наметнутих, мимо Споразума о стабилизацији и придруживању,

---

²⁸⁸ Поближе о томе видјети, Боса Ненадић, Европско усмјерење новог Устава Републике Србије, Ревија за Европско право, бр. 9, 2007, 5-25.

²⁸⁹ Поближе о томе видјети Одлуку Уставног суда Републике Србије број I Ут бр. 165/2008, од 09.06.2011.

рјешавањем статуса Косова и Метохије, који ће резултирати тзв. Бриселским споразумом.²⁹⁰

4.1.3.5. Споразум о европском привредном простору

Ову врсту Споразума Европска заједница је закључила са државама Европске зоне слободне трговине или ЕФТА земљама: Аустријом, Шведском, Финском, Норвешком, Исландом, Швајцарском и Лихтенштајном, којим су државе ЕФТЕ, прихватиле обавезу да им корпорисањем законодавства Европских заједница поставе основе за касније приступање ЕУ.²⁹¹ На основу овог Споразума Аустрија, Шведска и Финска су 1995. године примљене у ЕУ. Споразуми су посвећени питањима примјене права ЕУ.

Према правној природи и хијерархијској снази ови Споразуми као извори Права ЕУ се налазе испод примарних, а изнад секундарних извора.

4.2. Секундарни извори Права ЕУ

У трећу групу извора права ЕУ спадају секундарни извори. Ове изворе стварају органи Заједница у вршењу својих овлашћења која су им додјељена уговорима о оснивању. Доноси их Европски парламент заједно са Савјетом, Савјет и Комисија на основу овлашћења која су им на основу вертикалне подјеле надлежности, пренијеле државе чланице, а која су касније расподјељена између њих у складу са принципом хоризонталне подјеле власти. Секундарни извори морају бити у складу са примарним изворима.

---

²⁹⁰ Бриселски споразум је потписан 19. Априла 2013. Године и посвећен је нормализацији односа између Србије и Косова.

²⁹¹ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни дио*, стр. 65.

Ови извори су од велике важности и двоструког значаја и за државе које нису чланице ЕУ, а потписале су Споразум о стабилизацији и придруживању.

Прво, јер их као прописе који се непосредно примјењују на унутрашњем тржишту морају поштовати, на примјер у погледу квалитета, паковања или обиљежавања робе коју извозе на то тржиште, или у погледу услова дистрибуције и маркетинга, плаћања царина, или заштите потрошача.

Друго, јер служе као модели за хармонизацију или унификацију унутрашњих прописа, на шта се треће државе обавезују након закључивања Споразума о стабилизацији и придруживању. При томе, комунитарна упутства служе као средства или модели хармонизације, док се уредбе морају у потпуности и у неизмјењеном облику и садржини унијети у унутрашње право.²⁹²

У секундарне изворе спадају:

- комунитарне уредбе,
- упутства,
- одлуке,
- препоруке и мишљења.

4.2.1.Комунитарне уредбе

Комунитарне уредбе имају општу важност, обавезују у потпуности и директно се примјењују у свим државама чланицама. Оне се примјењују на неодрђен број случајева и субјеката и формулисане су на апстрактан и општи начин. Самим Уговором о оснивању им је одређен карактер, тзв. директне примјењивости и позитивног или важећег права у свим државама чланицама од дана ступања на снагу без доношења било каквих накнадних мјера. Потпуна обавезност уредби значи да државе

---

²⁹² Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни дио*, стр. 66.

чланице нису овлашћене да их примјењују дјелимично или да бирају који ће њен дио примјенити, а који не. У случају њиховог непоштовања комунитарни субјекти могу покренути одговарајући поступак пред националним судовима за накнаду штете и против државе и против појединца, који су одговорни за непоштовање. Ово је у ријечнику комунитарног права познато као директно вертикално и директно хоризонтално дејство уредби.²⁹³

4.2.2. Упутства

Упутства су правни акти који обавезују државе чланице на које су адресирани у погледу циља који треба остварити, али адресатима је остављена слобода да изаберу облик и средство њиховог спровођења у живот. Слобода се састоји у избору најповољнијег инструмента имплементације (*процедурална дискреција*) и слободи избора садржине (*материјална дискреција*).

Упутства се не могу непосредно примјењивати као уредбе јер захтијевају националне мјере трансформације, односно имплементације у национални правни систем. Њима се регулишу различита питања као на примјер заштита потрошача, продаја изван пословних просторија, неправичне клаузуле уговорима, и друга питања из компанијског права, права хартија од вриједности и конкуренције.

4.2.3. Одлуке

Одлуке спадају у такозване појединачне акте које обавезују само оне адресате који су у њима назначени и након што су им саопштени. То могу бити и државе, правна лица и физичка лица, као појединци. Према правном дејству одлуке могу бити извршне, административне и квазисудске.

---

²⁹³ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни дио*, стр. 67.

4.2.4. Препоруке и мишљења

Препоруке и мишљења не спадају у правно обавезујуће акте, већ представљају „корисне инструменте за усмјеравање понашања и за национално законодавство.“ Међутим, у случајевима када разјашњавају значење националних прописа који су донијети у циљу њиховог спровођења, или са циљем да допуне мјере Уније. Национални судови их морају узети у обзир у поступку тумачења и примјене националног права.²⁹⁴

4.3. Обавеза поштовања и примјена Права европске уније

Слично међународном, и комунитарно право настаје изван државе. У односу на државно, комунитарно право представља „страно право, па се примјена његових норми у државама чланицама не подразумијева, већ претходно мора бити унето или прихваћено од националних правних поредака. Без тога би комунитарно право, општеприхваћене суверености држава и начела територијалности у примјени „државног“ права, било заустављено „пред вратима државних граница“ и остало би без правног дејства.²⁹⁵

Како Заједница међутим, осим административним апаратом не располаже сопственим апаратом принуде, то се комунитарно право спроводи толеранцијом његових субјеката, а у случају његове повреде државе чланице су обавезане да обезбједе његово поштовање и спровођење према правилима унутрашњег права. У том смислу се примјена комунитарног права остварује углавном „пред органима држава чланица, доношењем управних аката по процедури прописаној у свакој држави“.²⁹⁶

---

²⁹⁴ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни дио*, стр. 68.

²⁹⁵ В. Поповић, Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 78.

²⁹⁶ Б. Старовић, „Поглед на право и остваривање права европских заједница“, *Право, теорија и пракса*, 8-10/1992., стр. 51.

Поступак принудног извршења управних аката и судских пресуда остварује се у складу са одредбама члана 256. Уговора о оснивању, пред управним и судским органима држава чланица и према њиховом праву. Налог за извршење издаје без других формалности, осим провјере аутентичности одлуке, национални орган који је влада сваке државе чланице подредила за ту сврху и о томе упознала Комисију и Суд правде. Због тога се прије примјене комунитарног права у државама чланицама претходно поставља питање начина његовог увођења у унутрашње правне системе.²⁹⁷

Постоје два начина прихватања комунитарних прописа. Први је, непосредно или директно прихватање који подразумијева да су државе чланице и придружене државе признале правну снагу комунитарном пропису, такав какав је и донесен. То је тзв. признање **директне примјене**.

Посредан начин прихватања комунитарног права се састоји у томе што треће државе преносе садржину комунитарног прописа у унутрашњи правни поредак доношењем националног прописа или предузимањем друге одговарајуће мјере или акције. У овом случају се примјењује национални пропис или мјера. Када су у питању примарни извори, они могу обавезивати само након њихове ратификације, обзиром да су они по начину настанка нека врста међународних мултилатералних уговора.

Поред оснивачких уговора Суд правде је признао и директно дејство Споразумима са трећим државама²⁹⁸

Директно дејство наведених одредби је од практичног значаја само за државе чланице ЕУ. За треће државе, односно, њихове субјекте комунитарног права, од практичног значаја могу бити само неке одредбе из или врсте споразума коме је Суд правде признао директно дејство. Тако на примјер, за Републику Србију и Босну и Херцеговину је то Споразум о стабилизацији и придруживању и то након ступања на снагу. Директну

---

²⁹⁷ В. Поповић, Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 79.

²⁹⁸ Случај 181/73, R & B. Haegeman v Belgian State, (1974) ECR 449.

примјену и директно дејство имају уредбе у свим државама чланицама, на основу судске праксе, док упутства обавезују преко националних мјера имплементације, након доношења тих мјера. Уговором о оснивању, за разлику од уредби, ни одлукама, као ни упутствима, није изричито признато директно дејство. Одлуке могу обавезивати, само непосредне адресате: државе чланице, правна или физичка лица, који се на таква права или обавезе могу непосредно позвати и тражити заштиту од националних судова.

5.Значај и улога међународних организација за правно регулисање међународне трговине

Поред наведених међународних организација као субјеката међународних трговинских односа, које су значајне за развој међународне трговине постоји читав низ других међународних организација од великог значаја за правно регулисање међународне трговине. Овдје, свакако, посебно мјесто и улогу има Генерална скупштина ОУН на основу овлашћења садржаних у члану 13 Повеље о оснивању ОУН²⁹⁹. Овим одредбама се Генералној скупштини, поред основног задатка да унапређује међународну сарадњу на политичком пољу и да потпомаже постепени развој међународног права и његову кодификацију, ставља у задатак и да унапређује међународну сарадњу и на економском пољу. Док је извршавањем ових задатака повјерено органима ОУН и специјализованим агенцијама.³⁰⁰

Кад се говори о Уједињеним нацијама и њеном доприносу, стварању и развоју међународног привредног права, онда треба истаћи да није реч само о ономе што су Уједињене нације (или раније Друштво народа) на том плану

---

²⁹⁹ Поближе о томе видјети члан 13 Повеље о оснивању ОУН.

³⁰⁰ В. Поповић, Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 176.

непосредно учинила, већ треба водити рачуна да се преко система Уједињених нација (што значи преко њених органа, тела, комисија, специјализованих агенција) одвија једна широка активност на стварању нових правила понашања (у виду правних и других правила) која доприноси стварању новог међународног, економског (привредног) права које би требало да буде пандан оном што се на економском плану назива нови међународни економски поредак.³⁰¹

Поред органа ОУН и специјализованих агенција коме су повјерена ова питања, посебно мјесто о рјешавању одређених општих питања „међународне економске и социјалне сарадње“, заузима Генерална скупштина ОУН. Тако је већ 1961. године, на 16 засједању Генералне скупштине усвојена резолуција 1707, од 19. децембра о „Међународној трговини као најважнијем инструменту економског развоја“, којом је постављено питање сазивања међународне конференције о проблемима трговине. Конференција је одржана 1964. године, којом приликом је основан **UNCTAD**³⁰².

Поред наведеног, Генерална скупштина је на свом 25 засједању 1970. године у оквиру рјешавања појединих општих питања међународне трговине усвојила документ о „међународној стратегији развоја“, а затим на 29. засједању 1974. године, Повељу о економским правима држава.³⁰³

Што се пак тиче активности од значаја за сам развој међународног пословног права значајно је напоменути да је она од стране ОУН углавном обављана преко **економског и социјалног савјета**.

Мада се овом приликом нећемо посебно бавити **UNCTAD**, као конференцијом ОУН о трговини и развоју и економским и социјалним савјетом (**ECOSOC**), као органом ОУН, ипак заслужује пажњу да се у

---

³⁰¹ Славко Царић, Јелена Вилус, Душанка Ђурђев, Драго Дивљак, *Међународно пословно право*, Нови Сад, 2007., стр. 78.

³⁰² Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни дио*, стр. 157-158.

³⁰³ В. Поповић и Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 177.

најужем смислу ријечи помену неки основни елементи и њихов значај за развој међународне трговине и међународног пословног права.

5.1. Конференција ОУН о трговини и развоју - UNCTAD

Као што смо већ и напоменули, Конференција ОУН о трговини и развоју – UNCTAD: United Nations Conference on Trade and Development је установљена 1964. године, као стални орган Генералне скупштине ОУН са сједиштем у Женеви. У њеном развоју учествују све чланице ОУН и низ међународних организација.

UNCTAD се бави широким кругом питања усмјерених ка развоју МТО у свету. У том смислу од посебног значаја је његов рад на интеграцији и развоју у областима: трговине; финансија; технологије; инвестиција; општг привредног развоја; изради препорука, начела организационо-правних услова и механизма функционисања савремених МТО. Значајно доприноси **усаглашавању трговинских политика** појединих држава и регионалних економских интеграција.³⁰⁴

UNCTAD дјелује путем одлука које се доносе у **форми резолуција**, а које немају правно обавезујућу снагу, али имају великог значаја за изградњу општих трговинско-политичких начела и стратегију даље глобалног развоја, односно има посебан значај на нормативном плану и изградњи система правне регулативе МТО.³⁰⁵

UNCTAD представља основни форум за анализе, дискусије и грађење консензуса око политика усмјерених на постизање одрживог развоја у свим регионима и убрзавања развоја у слабијим економијама. Шире посматрано,

---

³⁰⁴ А. Ћирић, *Међународно трговинско право*, стр. 104-105.

³⁰⁵ Поближе о томе видјети: А. Ћирић, *Међународно трговинско право*, стр. 105.

разлози који су довели до формирања UNCTAD-a су тешкоће које су искусиле земље у развоју током свог привредног развоја, као и недостатак било каквих специјализованих међународних организација које би биле у могућности да им помогну у изаовима са којима су се суочавале. Непосредан резултат UNCTAD-a, је било формирање Групе 77 (Group of 77), која је одмах преузела иницијативу за састављање програма UNCTAD-a, о коме се посебно расправљало на конференцији укључујући ту и трговину примарним производима и робне споразуме, проблеме произвођача, трансфер капитала и шпедицију.³⁰⁶

5.2. Економски и социјални савјет (ECOSOC)

Економски и социјални савјет (ECOSOC), према члану 62 Повеље представља један од основних органа ОУН који је основан са задатком и овлашћењима да саставља или иницира извјештаје и студије о питањима међународних економских односа и да у том смислу даје препоруке Генералној скупштини, члановима УН и односним, специјализованим агенцијама.³⁰⁷

Значајно мјесто у раду ECOSOC-a заузима припремање приједлога међународних конвенција о економским и социјалним питањима. У том циљу Савет је за поједина питања основао посебне комитете, комисије и помоћна тела као што су: Комисија за транснационалне корпорације и Центар за транснационалне корпорације, у оквиру којих је усвојен Кодекс понашања транснационалних корпорација.³⁰⁸ У оквиру ECOSOC-a дјелују разне врсте комитета као што су: економски, социјални, координациони, за техничку помоћ, за преговоре са међувладиним тијелима, за невладине организације и привремени комитет.

³⁰⁶ Walter Goode, нав. дело, стр. 382.

³⁰⁷ Пближе видјети члан 62 ОУН.

³⁰⁸ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни део*, стр. 158.

ECOSOC не прописује правила, а његове годишње сједнице челника СТО, Свјетске банке (IBRD), и ММФ-а (IMF), на високом нивоу, сматрају се корисне у промовисању кохеренције у економској политици међу земљама.

5.3. Комисија ОУН за међународно трговинско право – UNCITRAL

Посебно мјесто и улогу у развоју међународног трговинског права које чини саставни дио и неодвојиво ткиво међународних трговинских односа има Комисија за међународно трговинско право UNCITRAL - United Nations Commission on International Trade Law)³⁰⁹ је основана као специјализована агенција Организације уједињених нација посебном резолуцијом генералне скупштине ОУН бр. 2205. Од 17.12.1966. године. Комисија је почела са радом 1. Јануара до 26. Фебруара 1968. године. Сједиште Комисије је у Њујорку, док се секретаријат налази у Бечу.

Према резолуцији 2205 ова Комисија има за основу дужност „унапређење постепеног развоја, усаглашавања и унификације права међународне трговине“, при чему се подвлачи да се од Комисије захтева да „води рачуна о интересима свих народа, а нарочито оних у земљама у развоју.“³¹⁰

Основни задатак ове Комисије је да ради као агенција на формулисању (formulating agency), а то значи да формулише и да усваја правила међународне трговине.³¹¹

Ова Комисија је у току досадашњег рада дала велики допринос и резултате у разним областима, међународне продаје робе, међународног транспорта робе, међународне трговачке арбитраже, јавних набавки, области

---

³⁰⁹ <http://www.uncitral.org/>

³¹⁰ С. Царић, Ј. Вилус, Д. Ђурђевић, Д. Дивљак, *Међународно пословно право*, стр. 79.

³¹¹ Пближе о томе видјети Јелена Вилус, о раду UNCITRAL-а, Београд, 1973, по Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни део*, стр. 159.

међународних плаћања, области електронске трговине, области стечаја са иностраним елементом, итд, али се ми ради саме природе овог рада, нећемо тиме посебно бавити.³¹²

Поред наведених постоји и читав низ других међународних организација универзалних и регионалних организација које су дале велики допринос у циљу смањења или укидања правних препрека за одвијање међународне трговине и постизања прогресивне хармонизације и унификације закона у међународној трговини, а тиме и даје значајан допринос у развоју међународних трговинских односа и међународног пословног права.

---

³¹² Пближе о томе видјети: Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни део*, стр. 160-161; С. Царић, Ј. Вилус, Д. Ђурђевић, Д. Дивљак, *Међународно пословно право*, стр. 81,82.; В. Поповић, Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 181.

ГЛАВА III
ПРАВНИ СТАНДАРД ЈЕДНАКОГ ТРЕТМАНА

ПРАВНИ СТАНДАРД ЈЕДНАКОГ ТРЕТМАНА

Опште напомене

У периоду либерализма, који неки смјештају у временско раздобље између 60. тих година XIX вијека до почетка I свјетског рата, а други од 1815. до 1914. године,³¹³ трговина се одвијала на основу пуног уважавања приватне иницијативе и златног стандарда. Све што се од држава очекивало је да закључивањем „неразрађених трговинских уговора“ осигурају максимум слободе за трговину и пловидбу.³¹⁴ Тај циљ је било могуће постићи уговарањем уобичајених клаузула као што су: клаузуле најповлашћеније нације, клаузуле националног третмана или клаузуле минималног стандарда. Међутим, после велике свјетске кризе 30-тих година прошлог вијека, као и послје II свјетског рата, држава настоји да се због поремећених политичких и економских односа све више мијеша у домаћи привредни живот, а посредно да утиче и на услове међународне размјене. Она то чини кориштењем нових метода и инструмената. Овај период се означава као период државног интервенционизма или дирижизма.³¹⁵

За разлику од либерализма, у вријеме државног интервенционизма, улога државе у доношењу бројних правила у области међународне трговине постаје све значајнија. Тако су се почеле развијати различите правне форме у којима су усвајана таква правила, али најчешће су то били разни облици клаузула у уговорима, које се разликују од осталих уобичајених класичних уговорних клаузула у већем степену општости и домену примјене. Неке од тих уговорних клаузула су прерасле у обичајна правила међународног права и правна начела призната од просвећених

³¹³ Schwarzenberger, Начела и стандарди међународног економског права, ЈПМ, 3/1961, 345.

³¹⁴ Schwarzenberger, *nav. članak*, str. 345.

³¹⁵ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни део*, стр. 75.

народа, док друга своју примјену и даље заснивају на уношењу у конкретан уговор. Ова друга правила се према начину обавезивања означавају као уговорна или опциона правна начела и стандарди.³¹⁶ Разлика између уговорних или опционих начела и обичајних правила је у томе што се примјена правила међународног обичајног права, као и њихова обавезност претпостављају, док се примјена опционих правила и стандарда мора уговорити.³¹⁷

Међутим, за разлику од периода либерализма у коме се међународна трговина одвијала на основу пуног уважавања приватне иницијативе и златног стандарда и државног интервенционизма у коме су државе имале најзначајнију улогу у доношењу бројних правила у којима су регулисани услови одвијања међународне трговине, развој производних снага и производних односа и њихове глобализације у општем смислу ријечи је наметнуо потребу настанка великог броја међународних организација које ће у област регулисања међународних трговинских односа, затим услова и начина на којима ће се они одвијати и имати доминантну улогу. Овдје, прије свега мислимо, на настанак Споразума о царинама и трговини – ГАТТ, 1947. године који ће, у почетку бити прихваћен као привремено рјешење, а који ће остати на снази све до оснивања Свјетске трговинске организације-СТО, 1994. године у овом Споразуму ће у почетку, у вријеме његовог формулисања и усвајања, учествовати 23 државе чланице из реда високо развијени држава, а касније ће му формално и практички приступити око 130 држава између којих се обављало око 80% свјетске трговине.³¹⁸

Оснивање мултилатералне трговинске организације, познатије као Свјетска трговинска организација (СТО, World Trade Organization – WTO)³¹⁹, ће донијети прекретницу у развоју међународних трговинских односа и

---

³¹⁶ Schwarzenberger, *nav. članak*, str. 348.

³¹⁷ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни део*, стр. 75.

³¹⁸ В. Поповић, Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 117.

³¹⁹ Видјети члан 1 Споразума о оснивању Светске трговинске организације.

афирмацији правних начела у оквиру којих ће се одвијати међународни економски односи. Као јединствена и универзална међународна међувладимна трговинска организација је почела са радом јануара 1995. године. Њен основни циљ је да у складу са усвојеним принципима³²⁰ кроз заједнички институционални оквир, олакша и помогне одвијање међународне трговине између држава чланица у материји на које се односе споразуми и прикључени правни инструменти који су укључени у авансе, као и да организује трговинске преговоре и рјешава трговинске спорове између држава чланица и сарађује са другим међународним организацијама које су укључене у формулисање и спровођење глобалне економске политике.

Услови под којима ће се одвијати трговина комплетном робом, услугама, пољоприврним производима, текстилом и одјећом или правима интелектуалне својине су детаљно регулисани конкретним мултилатералним споразумима: GATT-ом, 1994.; GATS –ом, или TRIPS-ом.

Основни принципи или начела која чине основу међународног мултилатералног трговинског система чине принципи:

- 1) Принцип забране дискриминације;
- 2) Принцип слободне трговине;
- 3) Принцип предвидивости;
- 4) Принцип веће конкурентности;
- 5) Принцип пружања већих погодности земљама у развоју.³²¹

Оснивањем Свјетске трговинске организације 1994, суштински се мијења правни режим међународних трговинских односа. СТО тежи успостављању универзалног система правног регулисања међународног промета, као правне надградње привредне глобализације. Ова организација

---

³²⁰ Према неким економским процјенама ови ефекти се у свјетској привреди до 2005. Процјењују на износ између стоосамдесетчетири и петсто десет милијарди долара по В. Поповић и Р. Вукадиновић, (2005), 135.

³²¹ Видјети Ж. Шивић, „Свјетска трговинска организација, Институционални и правни аспекти“, Финансије, 1997, 1-2., стр. 141.

је следбеник изворне идеје Општег споразума о царинама и трговини – ГАТТ, 1947, о мултилатерализацији међународних трговинских односа. Њен основни концепт почива на сталној либерализацији националног и међународног трговинског промета уклањањем препрека у циљу подстицаја и развоја трговинских односа. При томе је недискриминација претпоставка за постизање циљева слободније трговине, чија је непосредна еманација режим безусловне клаузуле најповлашћеније нације. Право СТО је установило колективне обавезе свих својих чланица да поштују право засновано на споразумима донијетим у оквиру Организације.³²²

Успостављени нормативни систем без кога Свјетска трговинска организација не би могла остваривати регулаторну функцију прати механизам запређених санкција у случају његовог нарушавања. Начело недискриминације представља *conditio sine Quanon*, односно услов без кога није могуће замислити успостављање и даљи развој међународних трговинских односа, као изразу тежње за реализацијом система изједначења субјеката спољнотрговинског пословања. Забрана дискриминације биће приказана кроз двије димензије, прву, која се односи на систем најповлашћеније нације и другу која је допуна прве, а позната је као систем националног третмана.

Сагласно класификацији Комисије ОУН за међународно трговинско право државе у материјално-правном смислу примјењују стандард једнаког третмана, оличеног у дејству најповлашћеније нације, у следећим областима: царинске дажбине; царинска обрада робе; порези и таксе; нетарифне мере регулисања (технички стандарди, административна правила, санитарне и карантинске формалности и т. д.); сфера валутно-финансијских односа; правни положај иностраних физичких и правних лица; режим транспорта (бродови, терет, друга транспортна средства); транзит; режим

---

³²² Александар Љ. Ђирић, „Третман најповлашћеније нације у Међународним трговинским односима“, *Правна ријеч*, 2012 бр. 33/2012, Бања Лука, 2012., стр. 42.

интелектуалне својине; приступ правосуђу, признање и испуњење иностраних судских и арбитражних одлука; посебан статус дипломатских, конзуларних и других представништава; друга питања трговинско-економске сарадње, укључујући област индустрије, технологије и веза, као и друге области јавног привредног сектора.

Стандард „једнаког третмана“ подстиче либерализацију међународне трговине, укидањем постојећих баријера и забраном увођења нових, што је један од основних циљева постављених, најпре, *GATT*-ом, а касније и правним механизмом СТО. У режиму СТО, стандард је подупрт системом мултилатерализације дејства најповлашћеније нације: уколико једна чланица одобри трговинске олакшице некој другој, дужна је да их одмах и безусловно одобри и свим другим чланицама СТО, које имају правни и пословни интерес у односима са том чланицом.

Особине стандарда „једнаког третмана“ у праву СТО, данас, ваља посматрати у контексту заштите интереса очекивања, као општег правног постулата реализације односа и сарадње њених чланица. Он полази од колективне обавезе свих чланица СТО да поштују начела и правила установљена споразумима донетим у оквиру Организације. Обавеза чланице је мултилатерализована дејством клаузуле највећег повлашћења на правну ситуацију других чланица СТО. Оне ову обавезу „присвајају“ као премису чију реализацију очекују, преносећи такво „очекивање“ и на привредне субјекте под својим суверенитетом, који на таквој премиси и заснивају своје пословне одлуке. Овакав „интерес очекивања“ – "*expectation interest*", заслужује правну заштиту, а њу обезбеђује право СТО, активирањем механизма решавања спорова.

Стандарди најповлашћеније нације и националног третмана су препрека дискриминацији у међународним трговинским односима и они представљају окосницу успостављања мултилатерализације и функционисања стандарда недискриминације. Истовремено, ова начела су

регулатор услова слободне конкуренције .

Постојање сопственог механизма рјешавања спорова у оквиру права СТО даје могућност за накнадно тумачење и провјеру његове примјене и у директној је функцији очувања начела најповлашћеније нације.

Својом атрибутивном појмовном интенцијом о мултилатерализацији и раширеном дејству на све чланице СТО, систем „најповлашћеније нације“ омогућава равноправност у праву коришћења погодности и олакшица које произилазе из мјера предузетих у трговинским односима унутар СТО. Кључна питања у вези са појмовним домашајем и ширином дејства „најповлашћеније нације“ заснивају се на начину тумачења клаузуле о MFN, посебно у вези са његовом примјеном у пракси. Ми ћемо на та питања указати, уз констатацију да она, као и многа друга, посебно она која се тичу изузетака и ограничења од „најповлашћеније нације“ заслужују посебне анализе.³²³

1. Клаузула најповлашћеније нације

1.1 Настанак термина најповлашћеније нације

У правној теорији постоје различити термини који се користе у дефинисању израза појединих начела, односно уговорних клаузула или стандарда, тако да у том контексту треба посматрати и клаузулу најповлашћеније нације. То је случај, не само са упоредно правним теоријама, него и у домаћој терминологији која често изазива збрку у недоследном коришћењу наведених института.

Тако на примјер у енглеској теорији се поред израза стандарди³²⁴ користе и следећи изрази: специјални принципи међународног економског

---

³²³ А. Ђирић, „Третман најповлашћеније нације у Међународним трговинским односима“, стр. 43.

³²⁴ Schwarzenberger, *nav. članak*, str. . 345.

права³²⁵ специјални правни принципи међународне трговине³²⁶, уговорна начела,³²⁷ системи принципа садржаних у међународним трговачким уговорима³²⁸ или једноставно клаузуле.³²⁹

Но, без обзира на термилошке разлике ријеч је о уговорним одредбама које садрже опште појмове, чија је улога да у конкретним односима одреде обим важења специјалног или опционог правног начела и да прецизирају начин његовог остваривања. Уговарањем принципа или стандарда државе као субјекти Међународног пословног права уређују своје односе са другим државама и међународним организацијама.³³⁰

Међутим, поред горе различито употребљаваних термина клаузула „најповлашћеније нације“ је често пута тумачена другачије у односу на оно што би се дословним језичким тумачењем могло закључити. Наиме, не ради се , како би се могло лаички протумачити о повлашћивању једне земље у односу на друге државе, што често уноси забуну у јавности. Супротно од тога, ријеч је о изједначавању земаља и спречавању дискриминације у МТО. Погрешним тумачењем употребљених термина и израза су посебно биле иритиране САД, нарочито у односу на саопштења у јавности да неки тоталитарни режими у свијету уживају њихову „преференцију“ најповлашћеније нације. Услед тога је 1998. Године у Сједиљњеним Државама, израз „статус најповлашћеније нације“ преименован у „нормални трговински односи“ („*normal trade relations*“ -*NTR*).³³¹

Међудржавни споразуми из периода билатералне међународне сарадње, који су закључивани без клаузуле најповлашћеније нације, су се

---

³²⁵ М. Богуславскии, *Международное экономическое право*, стр. 113.

³²⁶ В. Лисовскии, *Международное торговое право*, Москва, 1979., стр. 64.

³²⁷ М. Сукијасовић, *Правне карактеристике двостраних уговора*, стр. 62 и даље.

³²⁸ Радомир Ђуровић, *Међународно привредно право*, Београд, 2004., стр. 31 и даље

³²⁹ С. Обрадовић, *Највеће повлашћење трговинским уговорима*, докторска расправа, Београд, 1933.,

³³⁰ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи и посебни део*, стр. 76.

³³¹ Wikipedi, the free encyclopedia, http://en.wiki/Most_favoured., по А. Ћирићу, „Третман „најповлашћеније нације“ у Међународним трговинским односима,“ стр. 44.

означавали „хладним трговинским споразумима“³³². Данас се уговорне одредбе о MFN, у дискурсу међународне јуриспруденције означавају као *Grandfather clause*.³³³ У основи, поред манљивости у називу у теорији и пракси је у најчешћој употреби израз „најповлашћенија нација“ (е. „*The most favored nation* „Ф. „*La nation la plus favorisee*; р. „*Наибольшее благоприятствование*“).³³⁴

1.2. Појам клаузуле најповлашћеније нације

У правној теорији постоје различити приступи око појмовног дефинисања клаузуле најповлашћеније нације.

Према неким, то је правило обично успостављено трговинским споразумом да земља даје трговинским партнерима са којима је закључила одговарајући споразум, најбољи третман који иначе даје било којем другом партнеру за дати производ. Он по себи није обавеза којом се повољнији третман преноси на другу страну нити је обавеза о преговарању о бољем третману. Његов основни смисао је стога, једнакост третмана са другим земљама и у неким старијим споразумима, он се и зове „страним паритетом“.³³⁵

На основу клаузуле највећег повлашћења која се уноси у међународни уговор, једна држава уговорница се обавезује да ће другој у погледу увоза или извоза робе дати (царинске и друге) повластице које је дала или ће дати некој трећој држави. Сматра се, да су државе на основу билатералних или мултилатералних уговора, у којима се налази клаузула највећег повлашћења

---

³³² М. Бартош, *Међународно јавно право*, стр. 78-88.

³³³ Овај израз у буквалном преводу значи „деда клаузула“, што би преносно могло да се протумачи као начело са улогом „*pater familias*-а“ читавог правног поретка успостављеног у споразуму GATT и касније преузетог у праву СТО. У вези са тим видјети: Kenneth Dam, *The GATT, Law and International economic organization*, The University of Chicago, 1970, р. 19.

³³⁴ А. Ђирић, „Третман „најповлашћеније нације“ у Међународним трговинским односима“, стр. 44.

³³⁵ W. Good, *нав. дело*, стр. 241.

дужне да једне другима обезбиједи исти третман који су у погледу увозних или извозних олакшица дале некој трећој држави.³³⁶

Клаузула најповлашћеније нације је уговорна одредба којом се државе уговорнице међусобно обавезују да ће у одређеној области међусобних односа, једна другој признати права, преимућства, повластице и олакшице које су дале, или ће убудуће дати трећој држави. Самом одредбом најповлашћенијој нацији не одређују се конкретне повластице и остале привилегије које се признају саговорачу, већ само област у којој ће важити.

У том смислу одредба о највећем повлашћењу је неодређена и у међународну трговину „уноси елемент неизвјесности“³³⁷

Неизвјесност постоји, у погледу мјера које ће држава предузети, као и у погледу конкретних повластица које ће бити одобрене трећим државама. Чак и у језичком смислу, постоји контрадикторност између језичког значења и стварне садржине овог појма. Држава којој је одобрен статус најповлашћеније нације није у односу на треће државе добила најповлашћенији положај, нити је једино она добила посебне повластице и привилегије. Напротив, она је само изједначена са трећим државама.³³⁸

Постојање уговореног статуса ове клаузуле не забрањује држави да уводи рестриктивне и друге прохибитивне мјере у спољној трговини, али се оне морају подједнако примјењивати на све државе.

Због тога је за стварну садржину ове клаузуле и њено практично функционисање неопходно паралелно да постоји бар још један уговорни однос, осим у случају када се повластице одобравају непосредно на основу националног законодавства.³³⁹ Ово због тога, што се код уговарања највећег повлашћења морају имати у виду већ дате повластице, или оне које ће бити

---

³³⁶ С. Царић, Ј. Вилус, Д. Ђурђев, Д. Дивљак, *Међународно пословно право*, стр. 41.

³³⁷ С. Обрадовић, *нав. дело*, стр. 9.

³³⁸ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни део*, стр. 78.

³³⁹ Поближе о томе видјети, А. Јелић, и М. Сукјасовић, *Повластице у међународним економским уговорима*, Београд, 1963, 138.

дате некој трећој држави, које служе као примјер за поређење, (*Tertium comparationis*).³⁴⁰

Правило највећег повлашћења формулисано је као неопозиво право. То значи, да није засновано на успостављању – не може се дати статус најповлашћеније нације, а да се заузврат нешто тражи. Било која царинска олакшица неке од уговорних страна, имаће *erga omnes* ефекат на све државне уговорнице³⁴¹ Кроз призму правила о највећем повлашћењу исказан је принцип националног третмана (члан 3. ГАТТ-а), који гарантује национални третман за увезену робу. Отуда клаузула највећег повлашћења захтијева да производи из земље извоза имају исти третман као и домаћи производи у земљи увоза (национални третман).³⁴² ГАТТ у свом уговору у члану 1. Прихвата третман најповлашћеније нације. По њему, било које повластице и привилегије гарантоване од уговорне стране за производ који има поријекло или одредиште у другој земљи моментално и неопозиво важиће за исти производ који има поријекло или одредиште у свим земљама уговорницама.³⁴³

У основи систем подразумијева обавезу сваке стране уговорнице из међународног трговинског споразума, да призна другој страни, њеним физичким и правним лицима у областима његових узајамних односа, права, преимућства, привилегије и олакшице у мјери у којој их је она одобрила, или ће их и у будућности одобрити било којој трећој држави, њеним физичким или правним лицима. Дакле, страна уговорница, која даје трговинске уступке другој страни из вишестраног (мултилатералног)

---

³⁴⁰ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни део*, стр. 78.

³⁴¹ Van Houtte; „*The law of international trade*“ Sweet / Maxwell 1998. J.C.T. Chuan: Law of International trade., стр. 59

³⁴² R.Fulson/ M. Gordon/J. Spanogle: *International trade and Investment 2nd, edit West Law*, 2000., стр. 59-60.

³⁴³ Владимир Стојиљковић, *Међународно привредно право*, Београд, 2001., стр. 63.

споразума мора одобрити дате уступке свим потписницама из таквог споразума.³⁴⁴

Клаузула најповлашћеније нације, упркос свом привидно статичном карактеру, дјелује као моћан мотор недискриминаторне трговинске либерализације (*Trade liberalization*)³⁴⁵, односно подстиче либерализацију међународне трговине укидањем постојећих баријера и забраном увођења нових, а што у суштини представља један од основних циљева, у почетку ГАТТ-а, а касније, односно данас, Свјетске трговинске организације.

У контексту клаузуле најповлашћеније нације се намеће неколико тема:

1. Да ли ће тарифна структура максималне свјетске добробити бити недискриминаторна, зависи од оправданости тарифа.
2. Нације могу изабрати глобално неефикасне дискриминаторне тарифе када се оне утврде једнострано. Међутим, извор проблема није дискриминација *per se*, него њен појавни облик.
3. Држава која у недостатку MFN клаузуле тежи ка дискриминацији, може имати користи од наметања такве клаузуле.
4. МФН клаузула може утицати на исход преговора чак и њеним наметањем у ситуацијама када преговори неће резултовати тарифама којима се крши MFN. Уопштено, MFN утиче на „неизбалансиране“ околности, и може бити од веће користи него се то чини.
5. Билатерални преговори који се воде под окриљем MFN-а онемогућавају додатне рестрикције у вези са нус-појавама, пошто исход таквих преговора утиче на стране које не учествују у преговорима.
6. Међутим, MFN може да дјелује у спрези са других карактеристичним обилежјима ГАТТ/WTO система, као што је реципроцитет, како би се

---

³⁴⁴ А. Ћирић, „Међународно-правни режим и право Свјетске трговинске организације као елементи националног спољнотрговинског законодавства“, стр. 45.

³⁴⁵ W. Good, *нав. дело*, стр. 241.

унијела стабилност у мултилатералне трговинске споразуме. Додатно, МФН промовише мултилатералну трговинску либерализацију тако што чини билатералну либерализацију неатрактивном, што се више шири.

7. *Free riding* има најмање два тумачења. Прво тумачење представља намјеру државе да одбаци понуду како би друге државе постигле споразум од које ће она имати користи, а да не мора прибјећи концесији. Ово би се сматрало недјелотворним било из разлога што би дошло до одлагања у постизању споразума, било због тога што би споразум подразумијевао више тарифе од оних које одређена ситуација налаже. Ова могућност није нашла своје упориште у литератури – уравнотежена понуда је креирана на такав начин да долази до непосредног прихватања. Друго могуће тумачење представља појаву *free riding* када могућност одбијања понуде како би се друге стране договориле утиче на стратешко међудјеловање, а самим тим, и на обим и расподјелу вишка. Постоји више извора који подржавају ово тумачење.
8. MFN може да има дистрибутивни утицај, и постоји претпоставка да MFN изједначава исходе у преговорима, и ствара корист за мање државе.
9. MFN ради на промовисању мултилатералне трговинске либерализације супротстављајући политичке интересе који би иначе утицали на политички исход ка формирању РТА-а. Импликације за добробитне стране зависе од правила приступа овим аранжманима.³⁴⁶

Клаузула најповлашћеније нације, у режиму СТО значи да, уколико једна њена чланица одобри трговинске олакшице некој другој, дужна је да их

---

³⁴⁶ Поближе о томе видјети Henrich Horn, Petros C. Mavroidis, „Economic and legal aspects of the Most-Favored – Nation clause“, *European Journal of political Economy*, vol. 17, 2001., str. 268-269.

одмах и безусловно одобри и свим другим чланицама СТО, које имају правни и пословни интерес у односима са том чланицом. На примјер, ако земља увозница снизи царину са 8% на 5 % продавцу одређене робе из државе извознице, та стопа се аутоматски мултилатерализује у односу на такву врсту робе („*like products*“), која има поријекло са територије било које од осталих чланица.³⁴⁷

Што се пак економске литературе тиче, у погледу примјене ове клаузуле најповлашћеније нације, она у правилу представља чисту теорију. Јасно је да значајан дио свјетске трговине лишен клаузуле најповлашћеније нације – MFN-а, на примјер, због РТА-а. Може се такође заступати, као што то чини Schwarz and Sukes (1996), да у извјесној мјери жеља за дискриминацијом потиче од разлика у еластичности извозних набавки, гдје до изражаја долази безначајност MFN-а, пошто поменуте разлике не могу у суштини бити енормне, ако се узме у обзир сличан захтјев за производом.³⁴⁸

Покушај да се квалификују ови ефекти, налазимо код Chosh et al. (1998) који је примијенио нумерички модел калибриран на пројекат анализе глобалне трговине из 1992. Као и док Цаплин анд Крисхна (1988, одјељак 3), предмет студије представља економија размјене. Међутим, модел Chosh et al., је уопштенији, допуштајући шири приказ предности, и допуштајући постојање разлика између држава у контексту вриједности извозне робе. Модел подразумијева савршену конкуренцију на свим тржиштима, тако да се преференције потрошача могу представити двофазном CES услужном функцијом. Виша фаза прави разлику између различитих увоза. Свијет је подијељен на седам регија, свака одређена фиксном количином извозне робе.³⁴⁹

---

³⁴⁷ А. Ђирић, *Међународно трговинско право*, стр. 46.

³⁴⁸ Н. Horn, Petros C. Mavroidis, *nav. članak*, str. 276.

³⁴⁹ Н. Horn, Petros C. Mavroidis, *nav. članak*, str. 276..

1.3.Историјски развој клаузуле најповлашћеније нације

Клаузула најповлашћеније нације своје коријене и поријекло не вуче само из Споразума о царинама и трговини ГАТТ, 1947, и Споразума о оснивању Свјетске трговинске организације, СТО, 1994, него датира из много ранијег периода. Било у форми правила најповлашћеније нације или националног третмана ову клаузулу је могуће пратити кроз историју од XVI вијека, па и раније. Олакшице у виду клаузуле највећег повлашћења су давно познате, па се, чак с тим у вези спомиње акт цара Хенриха, који је 1055 године, обећао у граду Мантови све привилегије које би се признале, ма ком другом граду.³⁵⁰

Међутим, треба имати у виду да су сличне одредбе садржане и у формулацијама у Споразуму о миру и пријатељству између Велике Британије и Шпаније из 1713. године; дијелу инструментаријума који чини Уговор из Утрехта, итд. У њима се наводи да ће „субјекти сваког краљевства... имати сличне погодности у свим предметима какве субјекти из Француске, или било које друге стране националности, највише фаворизоване, имају, посједују, или уживају, или у било којем моменту могу имати, посједовати, или уживати“.

Ова клаузула је била укључена у Споразум Cobden-Ševalje, (*Cobden – Chevalier Treaty*) између Енглеске и Француске 1860. године.

Неки аутори сматрају да су се и у односима између европских држава, већ почев од XV вијека облици ових клаузула о највећем повлашћењу појављивали у овим уговорима и много раније. У том смислу, се као један од

---

³⁵⁰ С. Царић, Ј. Вилус, Д. Ђурђев, Д. Дивљак, *Међународно пословно право*, стр. 41.

првих уговора наводи уговор између енглеског краља Хенриха V са Бургундијским војводом Јованом из 1417. године.³⁵¹

Ипак, највећи значај ова клаузула ће имати у периоду економског либерализма и то управо у вријеме закључења Кобденовог уговора у коме се клаузула највећег повлашћења односила на слободу трговине, уклањање забрана и укидање и снижење постојећих царина.³⁵²

Непосредно пред почетак Првог свјетског рата, она је губила на значају, па ни модел од триста ријечи у овој клаузули који је објавила лига народа 1933. године није био у стању да привуче ширу подршку. Најзначајнију улогу у јачању ове клаузуле ће имати Атланска повеља (*Atlantic Charter*) из 1941. године, која ће је оживјети и од ње направити камен темељац послератног мултилатералног трговинског система (*multilateral trading system*). Ова Повеља је договорена у августу 1941. године између Предсједника Рузвелта и Премијера Черчила. Она у параграфу 4 и 5 даје дефиницију мултилатерализма, којим је требало да се води послератна обнова. Изразила је жељу САД и Велике Британије „уз дужно поштовање њихових постојећих обавеза, да све земље мале или велике, побједничке или поражене, уживају приступ трговини и сировинама које су потребне за њихов развој, под истим условима.“ Ријечи „постојеће обавезе“ су значиле империјалне преференцијале Велике Британије и њихову жељу да дође до најпотпуније сарадње међу свим нацијама на економском плану са циљем да се за све обазбиједи бољи стандарди рада, економски развој и социјална сигурност.³⁵³

Атланска повеља представља увод у Бретонвудске споразуме и на крају ГАТТ, 1947. године, односно Споразуме о оснивању Свјетске трговинске организације 1994. године.

---

³⁵¹ Пближе о томе видјети Van Themaat, *The Changing Structure...*, 19, dok Erler н. дело, наводи да је ова пракса била развијена и у XII и XIII вијеку посебно у фанзеатским градовима.

³⁵² Пближе о томе видјети: С. Обрадовић, *нав. дело*, стр. 56.

³⁵³ W. Good, *нав. дело*, стр. 33.

За разлику од ранијих клаузула које су се појављивале у билатералним споразумима до усвајања ГАТТ-а. ГАТТ, 1947. године, је ову клаузулу најповлашћеније нације учинио мултилатерализованим правним институтом, јер је њено дејство у систему ГАТТ-а постало аутоматско. Друго, ГАТТ се определио за безусловну клаузулу MNF. Према члану 1. ГАТТ-а, клаузула најповлашћеније нације се међу његовим потписницама признаје „одмах и безусловно“.³⁵⁴ То омогућава једнаке конкурентске могућности учесника МТО и њихов равноправан положај на тржишту. Члан II Општег споразума о трговини услугама (*The General Agreement on Trade in Services – GATS*) утврђује режим „најповлашћеније нације“ у односу на цијели Споразум. Он изричито предвиђа да: „У односу на посебне мјере, обухваћене GATS-ом, сваки члан СТО је дужан да пружи одмах и безусловно за услуге и даваоце услуга из сваке друге чланице СТО режим не мање повољан, од оног који он пружа услугама или даваоцима услуга из било које друге земље“ (тзв. негативна клаузула најповлашћеније нације).³⁵⁵

Обзиром на изузетно велики значај ове клаузуле било је покушаја да се она на међународном плану ближе одреди. Тако на примјер, Комисија УН за међународно право, определила је систем најповлашћеније нације као „третман признат од стране државе гаранта, држави корисници, према њеним лицима или правима у одређеном односу, који не може бити мање повољан од третмана који је већ продужен од стране државе гаранта некој трећој држави, у односу на њена лица или права“.³⁵⁶

Комисија је предложила Генералној скупштини да државе чланице ОУН, усвоје одговарајућу Конвенцију на резултатима примјене клаузуле

---

³⁵⁴ Повлиже о томе видјети: International Law Commission (ILC), Draft Articles on Most-Favoured-Nation Clauses with Commentaries, http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn41719.pdf.

³⁵⁵ А. Ћирић, „Међународно-правни режим и право Свјетске трговинске организације као елементи националног спољнотрговинског законодавства“, стр. 47.

³⁵⁶ Поближе о томе видјети: M.F. Nsour: Rethinking the World Trade Order: Towards a Better Legal Understanding of the Role of Regionalism in the Multilateral Trade Regime, p. 51, <http://books.google.rs/books>

најповлашћеније нације у пракси. Сама та чињеница показује да принцип најповлашћеније нације није опште признат и он се не може примјењивати аутоматски, без конкретног уношења у текст уговора.³⁵⁷

У највећем броју радова који су о овој клаузули објављени у нас и у свету (нарочито у западноевропским државама) истиче се да клаузула највећег повлашћења представља ванредан инструмент којим се обезбјеђује једнак третман свих земаља учесница у међународној трговини на бази реципроцитета, недискриминације, и узајамних користи.³⁵⁸

У данашњој свјетској привреди постоје најмање два узајамно-опречна метода у погледу примјене ове клаузуле. Тако нпр., док један полази и инсистира на примјени клаузуле највећег повлашћења, други инсистира на преференцијалном третману. У првом случају, инсистирање на примјени клаузуле највећег повлашћења има за циљ да обезбиједи формалну једнакост и недискриминацију свих субјеката у међународном промету. У другом случају, инсистирање на преференцијалном систему у нарави се инсистира на „дискриминацији“ у корист земаља у развоју. У правној теорији постоје и схватања о противречности и међусобној узајамној искључености ових приступа. Ово друго схватање, полази од тога да преференцијални систем треба да замијени клаузулу највећег повлашћења. Постоје и треће схватање, према коме би преференцијални третман могао да се формулише у облику изузетака који би важили само за земље у развоју. На тај начин, би дејство клаузуле највећег повлашћења би било привремено ограничено, чиме би се изашло у сусрет оправданим тежњама земаља у развоју.³⁵⁹

Клаузула најповлашћеније нације је инкорпорирана у Закону о спољнотрговинском пословању Републике Србије и Закону о вањскотрговинској политици Босне и Херцеговине.

---

³⁵⁷ А. Тирић, „Међународно-правни режим и право Свјетске трговинске организације као елементи националног спољнотрговинског законодавства“, стр. 47.

³⁵⁸ С. Царић, Ј. Вилус, Д. Ђурђев, Д. Дивљак, *Међународно пословно право*, стр. 41.

³⁵⁹ Пближе о томе видјети: С. Царић, Ј. Вилус, Д. Ђурђев, Д. Дивљак, *Међународно пословно право*, стр. 41.

Наиме, према члану 6. Закона о спољнотрговинском пословању Републике Србије, схватање најповлашћеније нације „подразумијева примјену најповољнијих услова у спољнотрговинском промету са земљом којој је овај третман додијељен међународним споразумом или одлуком Владе“. Најповољнији услови не укључују концесије одобрене Споразумом о слободној трговини, Споразумом о царинској унији, аранжманом о пограничној трговини и услове одобрене или засноване на прелазним споразумима о успостављању зоне слободне трговине или Царинске уније.³⁶⁰

1.4. Карактеристике клаузуле најповлашћеније нације

Клаузула најповлашћеније нације има више својих карактеристика од којих ћемо поменути само неке:

- 1) **Диспозитивност** клаузуле се састоји у томе да она чини производ воље уговорних страна и огледа се у слободи сваке државе да сама одлучи да ли ће закључити уговор са таквом клаузулом или не.

Другим речима, правила међународног права која се тичу ове клаузуле немају когентни карактер (нису *ius cogens*), већ спадају у домен диспозитивних правила, које користе државе, уколико то желе и на начин који им најбоље одговара. Међутим, након што држава закључи уговор, односно у њега унесе ову клаузулу, без обзира да ли он био једностран или вишестрани, такви уговори обавезују уговорне стране и изричито представљају међународно-правну обавезу.

Дакле, диспозитивни карактер клаузулер највећег повлашћења значи слободу држава да се њом користе, али кад се за њу одлуче,

---

³⁶⁰ Члан 6. Закона о спољнотрговинском пословању, Сл. Гласник Републике Србије, бр. 36/2009, 36/2011 и 88/2011.

онда је то за њих обавеза која има снагу и дејство између њих и обавезује их на поштовање.³⁶¹

2) Недискриминација, чини садржину клаузуле највећег повлашћења, у суштини чини обећање недискриминације једне или више (групе) држава, другим државама у међусобној трговини.³⁶² Недискриминација се тиче међусобних односа и положаја трећих држава. Наиме, привредни субјекти из тих држава су у истом положају у погледу услова трговине са привредним субјектима из држава са којима су закључени уговори о највећем повлашћењу. Међутим, привредни субјекти из трећих држава нису изједначени са домаћим субјектима.³⁶³ Другим ријечима, положај најповлашћеније нације признат једној земљи мултилатерализује се у односу на друге државе и клаузула се не односи на повластице које једна држава даје својим грађанима и предузећима, као ни на повластице које се међусобно примјењују између чланица једне савезне државе.

3) Безусловност

Иако клаузула највећег повлашћења може да буде условна правило је да буде безусловна, јер се тиме обезбјеђује њена аутоматска примена, што је такође једна од важних особина овог инструмента међународних привредних односа. Писци, који се баве овим питањем истичу да је стављање било каквих услова супротно природи клаузуле највећег повлашћења, јер се тиме врши дискриминација, која се примјеном ове клаузуле управо жели избјећи.³⁶⁴

---

³⁶¹ С. Царић, Ј. Вилус, Д. Ђурђев, Д. Дивљак, *Међународно пословно право*, стр. 42.

³⁶² Ј. Вилус, С. Царић, С. Шогоров, *Међународно привредно право*, Београд 1989, стр. 30

³⁶³ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни део*, стр. 80.

³⁶⁴ С. Царић, Ј. Вилус, Д. Ђурђев, Д. Дивљак, *Међународно пословно право*, стр. 43.

Безусловност је поближе одређена у члану 1. Општег споразума о царинама и трговини, ГАТТ, и она се састоји у следећем: све предности, погодности, привилегије и имунитети које једна страна уговорница одобри ма ком производу поријеклом из друге земље или намјене другој земљи, биће одмах и безусловно проширене на сличан производ који је поријеклом из или је намијењен територији сваке друге стране уговорнице. Ова одредба се односи на царине и друге дажбине које оптерећују увоз или извоз и које се наплаћују приликом увоза или извоза, као и на дажбине које погађају међународни трансфер дажбина на све прописе који се односе на формалности око увоза или извоза или су у вези с њима.³⁶⁵

У генералном смислу, безусловна примјена клаузуле највећег повлашћења значи да се све погодности из одређене области која би једна уговорна страна пружила ма којој другој уговорној страни проширује одмах и без икакве накнаде (*ipso facto*) и на све треће државе уговорнице. Само изузетно се примјена клаузуле највећег повлашћења може условити испуњавањем претходних услова. У том смислу се наводи да је било какво условљавање супротно природи саме клаузуле, јер се тиме врши дискриминација трећих држава, што је овом клаузулом управо требало избјећи.³⁶⁶

4) Права и повластице трећих држава се код клаузуле највећег повлашћења појављују као предмет упоређивања – *tertium comparationis*. То значи да држава корисница највећег повлашћења може захтијевати да јој се аутоматски признају, под истим

---

³⁶⁵ Поближе о томе видјети члан 1. Споразума о царинама и трговини, ГАТТ-а, интернет страна: <http://www.org/wto/legal/finalact.htm>.

³⁶⁶ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни део*, стр. 80.

условима, права која су трећој земљи призната на основу уговора, закона или чланства у СТО, или некој другој организацији.³⁶⁷

- 5) Положај најповлашћеније земље не изискује подређивање строго дефинисаним правилима понашања. Обим права и обавеза у првом реду зависи од већ датих повластица, као и повластица које ће бити евентуално и у будуће дате трећим земљама.

Особине стандарда „најповлашћеније нације“ у праву СТО, данас, ваља посматрати у контексту заштите интереса очекивања, као општег правног постулата реализације односа и сарадње њених чланица. Он полази од колективне обавезе свих чланица СТО, да поштују начела и правила установљена споразумима донијетим у оквиру Организације.³⁶⁸ Овакво „очекивање“ (односно интерес очекивања) –*expectation interest*“ заслужују правну заштиту. Њу обезбеђују норме садржане у систему споразума СТО, чија се примјена гарантује кроз ефикасан механизам рјешавања спорова и изрицања санкција за случај њиховог нарушавања.³⁶⁹

1.5. Област примјене клаузуле најповлашћеније нације

Оквири примјене дејства клаузуле најповлашћеније нације су садржани у ГАТТ-у 1994. године. Они подразумевају обавезу примјене ове клаузуле од стране уговорнице – државе гаранта, или чланице СТО, коју је преузела при ступању у чланство организацији. Обавеза се истовремено

---

³⁶⁷ А. Тирић, „Међународно-правни режим и право Свјетске трговинске организације као елементи националног спољнотрговинског законодавства“, стр. 48.

³⁶⁸ А. Тирић, „Међународно-правни режим и право Свјетске трговинске организације као елементи националног спољнотрговинског законодавства“, стр. 48.

³⁶⁹ П. Цветковић, *О праву Свјетске трговинске организације: асиметрија права и обавеза као кључна детерминанта*, <http://teme.junis.ni.ac.rs/teme2-2009-09.pdf>

односи и на привредне субјекте држава потписница, који на таквој премиси и заснивају своје пословне одлуке.³⁷⁰

Овакав интерес очекивања „*expectation interest*“, заслужује правну заштиту, а њу обавезује право СТО, посебно активирањем механизма рјешавањем спорова.³⁷¹

Област примјене клаузуле најповлашћеније нације је одређена чланом 1. ГАТТ-а, који прописује да се она односи на царине и остале дажбине, као на примјер, на таксе које утичу на међународни трансфер средстава плаћања увоза и извоза на начин наплате, на све прописе и формалности у погледу увоза и извоза на унутрашње дажбине и таксе, на унутрашње прописе о продаји и куповини, прописе о дистрибуцији и друга договорена питања.³⁷² То прије свега зависи од начина на који су уговорне стране одредиле област њене примјене. Уговором се обично предвиђају олакшице у погледу царинских дажбина, услова увоза и извоза, услова поморског саобраћаја, транзита, слободе инвестирања и слично.

У пракси се понекад договара клаузула која обухвата „трговину уопште“ или „кретање држављана у сврху трговине“.³⁷³

На основу нових уговора СТО, који припадају „пакету“ тзв. „обухваћених споразума“ („*covered agreements*“), који чине окосницу права СТО, дејство принципа MFN је проширено ван подручја његовог традиционалног предмета – робе. Оно се протегло на бројне друге области, од којих су најзначајније сфере услуга и право интелектуалне својине. Тако је систем најповлашћеније нације постао „угаони камен темељац“ и тзв. „нових трговинских споразума СТО“, као што су, у првом реду, Општи

---

³⁷⁰ П. Цветковић, *О праву Свјетске трговинске организације: асиметрија права и обавеза као кључна детерминанта*, <http://teme.junis.ni.ac.rs/teme2-2009-09.pdf>

³⁷¹ А. Ћирић, „The Dispute Settlement Procedure Before the World Trade Organization“: *Yearbook on international Arbitration*, Antwerp, Berlin Copenhagen, Venna, Garz, „European Academic Press“, 2010-Vol. I (2010), 57-74.

³⁷² Поближе видјети члан 1. Гатт-а, 1994.

³⁷³ М. Сукијасовић, *Правне карактеристике правних уговора*, стр. 64.

споразум о трговини услугама (*The Agreement on trade Related Aspects of Intellectual Property Rigghs – TRIPS*).³⁷⁴

Попис конкретних привилегија и других погодности које државе чланице међусобно једна другој одобравају, наведене су у посебној тзв. листи концесија, које су као анекс придружене Споразуму и чине његов интегрални дио.

Чланом 2. Споразума уговорним странама је наметнута обавеза да у међусобној трговини једна другој признају третман „који није мање повољан од оног који је предвиђен у одговарајућем дијелу листе која је придружена Споразуму“. То практично значи обавезу држава чланица да, на производе који су произведени у другим државама уговорницама, или воде поријекло са територија тих држава, а који су наведени у листи или попису, приликом увоза на територију државе на коју су поменута листа и под тамо одређеним условима, не наплаћују редовну царину и друге дажбине ма које врсте у износу већем од оног који је одређен Споразумом и овом листом. Исти статус уживају и производи који воде поријекло из држава уговорница којима је одобрен преференцијални статус приликом њиховог увоза на територију осталих држава уговорница које су наведене у листи.³⁷⁵

Као једино дозвољено средство вођења трговинске политике, којом се може штитити домаћа привреда, ГАТТ предвиђа увозне царине. То се правда чињеницом да су царине транспарентне и да јасно одређују и показују обим заштите. Споразум, међутим, има за циљ њихово смањење, до потпуног укидања. Поред царина, Споразумом је уговорним странама чланицама ГАТТ-а дозвољено да под предвиђеним условима на увоз производа намећу и друге дажбине. Ове дажбине су одредбама члана II став 2. Споразума дефинисане као:

---

³⁷⁴ А. Ћирић, „Међународно-правни режим и право Свјетске трговинске организације као елементи националног спољнотрговинског законодавства“, стр. 51.

³⁷⁵ Поближе видјети „попис или листу концесија“, као Анекс члана 2. ГАТТ-а

а) дажбине еквивалентне унутрашњим порезима које су у складу са одредбама члана III, став 2. Споразума, наметнуте на сличне домаће производе или на одговарајуће дијелове из којих је дјелимично или у потпуности израђен или произведен увезени производ;

б) антидампиншке и компензаторне дажбине у складу са одредбама члана VI;

в) таксе и друге дажбине за покриће трошкова пружених услуга.

Што се тиче монопола, Споразумом је државама уговорницама забрањено да оснивају, задржавају или повлашћују, на формални или фактички начин, тзв. увозне монополе да послују тако да им пружају заштиту у већем обиму од заштите која је предвиђена у листи.³⁷⁶

1.6.Врсте клаузуле најповлашћеније нације

Правна теорија познаје више врста клаузула најповлашћеније нације.

Тако на примјер, имамо подјелу на:

а) једностране и двостране;

б) условне и безусловне,³⁷⁷

в) садашње и будуће;

г) позитивне и негативне, итд.

1.6.1.Једностране и двостране клаузуле највећег повлашћења

За разлику од једностраних клаузула које се ријетко јављају у пракси³⁷⁸, двостране клаузуле се често јављају и оне представљају израз реципроцитета на коме се у правилу и заснивају односи између држава. У

³⁷⁶ В. Поповић, Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 120-121.

³⁷⁷ С. Обрадовић, *нав. дело*, стр. 22-31.

³⁷⁸ У пракси се наводи примјер једностране клаузуле на основу којих се бродовима једне државе, која нема поморску обалу једнострано признаје статус корисника морских лука од стране приобалне земље.

правилу се то и наглашава у уговорним клаузулама у којима се наводи да ће једна држава дати другој овај статус, „под условом реципроцитета“. У случају да уговорне стране не уговоре такозвани потпуни реципроцитет, оне онда у уговору то посебно нагласе, и наведу, на шта се те узајамности и погодности односе. У противном, важи претпоставка да положај најповлашћеније нације дат и примљен под условом пуног реципроцитета.³⁷⁹

1.6.2. Условне и безусловне клаузуле највећег повлашћења

Условне клаузуле највећег повлашћења подразумевају да страна уговорница може претендовати на повластице датој трећој земљи само уколико испуни одређени услов да би дошла у исти положај који има трећа земља. Овакве условне клаузуле у правилу нису у функцији система најповлашћеније нације и негативно утичу на либерализацију и мултилатерализацију међународних трговинских односа. То нарочито долази до изражаја у уговорима које закључују развијене и мање развијене земље.

За разлику од ових условних клаузула, безусловна клаузула највећег повлашћења обавезује уговорну страну, да све повластице одобрене ма којој трећој држави одмах и без услова призна и другој страни уговорници.³⁸⁰ Ове клаузуле представљају „стандард“ у будућим међународним трговинским односима и једну од темељних вриједности у процесу либерализације међународне трговине.

1.6.3. Садашње и будуће клаузуле највећег повлашћења

Садашњом (*pro futuro*) клаузулом се може утврдити да ће њен корисник уживати само оне повластице које земље буду стекле после потписивања међудржавног уговора са клаузулом највећег повлашћења.

---

³⁷⁹ А. Тирић, „Међународно-правни режим и право Свјетске трговинске организације као елементи националног спољнотрговинског законодавства“, стр. 49.

³⁸⁰ Поближе о томе видјети, С. Обрадовић, *нав. дело*, стр. 22-25.

Клаузулом de (*pro*) *peterio* корисник се овлашћује да може уживати само оне повластице које су трећим земљама признате у односу на државу уговорницу до момента потписивања међудржавног уговора. У случају сумње, сматра се да се ради о временски неограниченој клаузули.³⁸¹

1.7.Ограничења и изузеци клаузуле најповлашћеније нације

Овири дејства клаузуле најповлашћеније нације су садржани у члану 1. ГАТТ-а 1994, који прописује да се клаузула највећег повлашћења односи на царине и друге дажбине које се примјењују на увоз или извоз, чија се наплата реализује у увозу или извозу, као и на дажбине које погађају међународни трансфер средстава намијењених плаћању увоза или извоза, на начин наплате дажбина, на све прописе који се односе на формалности око увоза, извоза, или су у вези са њима.³⁸² Област примјене клаузуле проистиче из начела диспозиције странака и њихове воље да слободно и саме одреде њено дјеловање.

Самом клаузулом се не даје било каква повластица, већ се коришћењем правних стандарда (отуда и назив стандарди), одређује механизам давања привилегија (повластица) кориснику, које су предвиђене другим уговором. У том смислу, обим и област коришћења повластица зависе од другог већ постојећег уговора, а садржину овог уговора, који служи као *tertium comparationis* одређују суверено уговорне стране. Исто тако, од воље уговорних страна зависи да ли ће у будућим уговорима трећим државама бити признате све повластице или ће се уговорити ограничења, изузеци и резерве.³⁸³ Међутим, треба имати у виду да ова ограничења, изузеци и резерве, било које врсте и облика представљају сужавање дејства

³⁸¹ А. Ђирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 50.

³⁸² Пближе о томе видјети, члан 1. ГАТТ-а, 1994.

³⁸³ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни део*, стр. 81.

клаузуле највећег повлашћења и нису у функцији либерализације и мултилатерализације међународних трговинских односа, у општем смислу ријечи. Ова ограничења најчешће могу бити територијална, стварна временска и институционална.

1.7.1. Територијална ограничења

Клаузула највећег повлашћења се односи на државе потписнице, али и друге државе које потписнице одреде. Међутим, оне могу те неке од других држава третирати различито. Наиме, некима од њих се признају све повластице па се могу позивати на све повластице које су одобрене било којој трећој држави, док се другим државама то право ограничава само на повластице дате одређеним државама. Разлози зато могу бити различити, као на примјер; постојање посебних економских односа и веза између одређених држава (односи између Савезних јединица у Федеративним државама, односи у економским интеграцијама, односи метрополе и колонија, итд.). то су тзв. колонијалне или федералне клаузуле.

1.7.2. Стварна ограничења

Код стварних ограничења дејство клаузуле највећег повлашћења се ислјучује, односно ограничава у погледу одређене робе или производа, или се клаузула не примјењује у одређеним областима привредних односа. Другачије речено, клаузула се примјењује само на одређену робу или производе или на царинске повластице у одређеним привредним односима. То су тзв. ограничења по листи, обзиром, да се производи на које се примјењују **царинске повластице** наводе посебним листама.

У савременим условима повластице се готово никада не дају на сву робу у генералном смислу, већ само на ону робу која је предмет у воза или извоза из конкретних држава уговорница.³⁸⁴

1.7.3. Временска ограничења

Клаузула највећег повлашћења се односи, како на закључене уговоре, (клаузула *de (pro) preterito*), тако и на будуће уговоре *pro futuro*. Међутим, уговорне стране њено дејство могу ограничити на одређен временски период, иако се у пракси, у правилу уговара клаузула са неограниченим дејством. Може се десити, да уговорне стране у погледу времена ништа не предвиде. У том случају, постоје различити приступи и мишљења у правној науци. Тако на примјер, једни су мишљења да се у том случају има сматрати да не постоји временско ограничење клаузуле,³⁸⁵ док други мисле супротно.³⁸⁶ Мишљења смо да, би ово прво мишљење требало имати предност у односу на друго, односно да се у случају да у погледу времена није ништа прописано, треба сматрати да не постоји временско ограничење клаузуле. Овакав приступ би, поред теоретског могао бити и од практичног значаја, односно у функцији остваривања даљне либерализације и мултилатерализације међународних трговинских односа, а што представља један од основних циљева Свјетске трговинске организације.

1.7.4. Институционална ограничења

Ова ограничења су везана за регионалне економске интеграције, односно она су последица мултилатералних споразума о оснивању ових интеграција. Стога државе приступањем овим организацијама преузимају и

³⁸⁴ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни део*, стр. 62.

³⁸⁵ Р. Ђуровић, *Међународно привредно право*, стр. 45.

³⁸⁶ По Р. Вукадиновићу, *Међународно пословно право, општи и посебни део*, стр. 82.

обавезу да своје трговинске односе уређују на један начин са трећим државама нечланицама, а на други начин са државама чланицама. Треће државе нечланице се у односима са државама чланицама не могу позивати на повластице које између њих важе.³⁸⁷

Поред горе наведених ограничења, постоје **изузечи и резерве** у примјени ове клаузуле. У овом случају се ради о потпуном искључењу примјене клаузуле.³⁸⁸ Изузеци могу постојати у пограничном или малограничном промету, код царинских унија и због домаћег и међународног јавног поретка. Када је у питању погранични промет у том случају се међудржавним уговором пограничном становништву са једне и друге стране границе могу дати одређене погодности на које се не могу позивати друге државе приликом закључења уговора клаузулом највећег повлашћења. У правилу, ове погодности се дају у циљу фаворизовања и поспјешивања пограничног промета и одобравају се под условом реципроцитета, који треће земље по природи ствари не би могле да испуне.³⁸⁹

1.8. Посебне врсте изузетака

Поред горе наведених постоје и тзв. посебне врсте ових изузетака у примјени клаузуле највећег повлашћења. У те тзв. посебне врсте изузетака спадају: царинска унија, зона слободне трговине, и други облици међународних привредних интеграција. За нас су од посебног значаја царинска унија и зона слободне трговине, и оба ова посебна изузетка су предвиђена Споразумом о царинама и трговини- GATT, 1994, који чини

---

³⁸⁷ По Р. Вукадиновићу, *Међународно пословно право, општи и посебни дио*, стр. 82.

³⁸⁸ То се практикује за поједине производе или мјере јавних власти као што су нпр. ветеринарске, санитарне, промет оружја и муниције, и слично.

³⁸⁹ С. Обрадовић, *нав. дело*, стр. 75.

саставни дио Споразума о оснивању СТО, као његов Анекс IA, који носи наслов Мултилатерални споразуми о трговини робама.³⁹⁰

1.8.1.Царинска унија- *customs union*

Царинска унија је област која се састоји од двије или више привреда или царинских територија (*customs territories*), између којих су уклоњене све царине, а понекад и веће трговинске препреке. Чланице које чине царинску унију, тада примјењују заједничку спољну царину (*common external tariff*)³⁹¹. У том смислу, царинску унију карактеришу два елемента: унутрашњи и спољни. Унутрашњи елемент обухвата укидање царина на робу у увозу и извозу у промету између држава чланица. Спољни елемент обухвата обавезу држава чланица да приликом увоза на робу која води поријекло из трећих држава примјењују исту царинску стопу. Са становишта међународног права, стварање царинске уније подразумијева ограничења суверенитета њених чланица, посебно у дијелу вођења мјера економске политике.³⁹²

Према члану XXIV став 8а, ГАТТ-а, царинска унија је дефинисана као замјена двију или више царинских територија једном царинском територијом на којој су царине и други прописи о ограничавању трговине(изузев нужних и дозвољених), укинута у трговинској размјени између чланица које чине царинску унију, или бар у погледу трговинске размјене производима који воде поријекло са тих територија, као и примјена истих царина и других прописа у трговини са трећим државама.³⁹³

---

³⁹⁰ Поближе видјети Анекс IA, Мултилатералног споразума о трговини робама.

³⁹¹ W. Goode, *нав. дело*, стр. 91.

³⁹² Поближе о томе видјети, Дејан Јанча, „Особености мултилатералне сарадње у међународним привредним организацијама интеграционог карактера“, *Право, теорија и пракса*, септембар, 1986., стр. 28.

³⁹³ Поближе видјети члан XXIV став 8А, ГАТТ-а.

1.8.2. Зона слободне трговине

Зона слободне трговине *Free-trade area* представља групу од двије или више земаља или економија, царинских територија (*customs territories*) у техничком језику, које су укинуле царине (*tariff*) и све или већину нецаринских мјера (*non-tariff measures*) које утичу на њихову међусобну трговину. Земље учеснице обично продужавају да примјењују своје постојеће царинске тарифе на робу изван зоне.³⁹⁴

Споразум о царинама и трговини ГАТТ, 1994, у члану XXIV, став 8б, зону слободне трговине дефинише као групу двије или више царинских територија између којих се царине и друга трговинска ограничења укидају на највећи дио трговинске размјене.³⁹⁵

Зона слободне трговине у односу на царинску унију представља нижи степен економске повезаности, обзиром да се унутрашњим односима у овом случају, не тражи апсолутно укидање царина, док у спољним односима остаје потпуна слобода.³⁹⁶

Као и код царинске уније и овдје је искључено дејство клаузуле највећег повлашћења, али је то у уговорима између држава чланица зоне и трећих држава потребно изричито уговорити. Државе које намјеравају да успоставе овај облик међународне сарадње морају то учинити у складу са правилима СТО.

На потребу успостављања овог облика међусобне сарадње изричито се упућују у тзв. регионалном приступу Европске уније и у процесу стабилизације и придруживања. Наиме, у наведеним правно-политичким платформама Европска унија тражи од држава Западног Балкана да у

---

³⁹⁴ W. Goode, *нав. дело*, стр. 149.

³⁹⁵ Поближе видјети члан XXIV, став 8б, ГАТТ-а.

³⁹⁶ Данас зона слободне трговине постоји у оквиру Европске зоне слободне трговине (ЕФТА), Централно европске зоне слободне трговине (СЕФТА) или Северноамеричке зоне слободне трговине (НАФТА).

процесу приближавања Европској унији, да између себе успоставе зону слободне трговине, затим да исте односе прошире и са другим државама, кандидатима, како би се припремиле за касније чланство у Унији.

На овој основи је у Букурешту 2006. године, потписан Споразум о слободној трговини за Југоисточну Европу - СЕФТА.³⁹⁷ Овај Споразум је до краја 2007. године, ступио на снагу у свим земљама потписницама.

Стварањем зоне слободне трговине, земље западног Балкана су се определиле за економски и привредни развој, показујући да су способне да воде заједничку економску политику и преузму обавезу и одговорност за будућност читавог региона, а што је у функцији стварања услова ових земаља за придруживање европској унији.³⁹⁸

У циљу праћења провођења овог споразума формирана је Посебна радна група за либерализацију, и олакшавање трговине Пакта за стабилност југоисточне Европе. И без обзира на постојање читавог низа практичних проблема у њиховој примјени овај Споразум је од великог значаја за даљну либерализацију и мултилатерализацију међународних трговинских односа земаља југоисточне Европе.

У циљу отклањања великог броја царинских баријера, на које је указала радна група директно утиче хармонизација домаће правне регулативе са правилима СТО и Европске уније. Нема дилеме, да је овај Споразум и поред постојања бројних царинских баријера знатно утицао, нарочито на повећање обима робне размјене између земаља југоисточне Европе. Хармонизација домаће регулативе са овим Споразумом ће бити у функцији

---

³⁹⁷ Споразум су потписале, Албанија, Босна и херцеговина, Бугарска, Хрватска, Македонија, Молдавија, Румунија, Црна Гора, Србија, и Привремена административна мисија УН на Косову, у складу са Резолуцијом Савјета безбједности 1244.

³⁹⁸ Пближе видјети <http://www.seio.gov.rs>

замјене читавог низа других билатералних споразума са овим јединственим мултилатералним Споразумом о слободној трговини у југоисточној Европи.

Чланство у СЕФТА је од значајног интереса не само за Србију и Босну и Херцеговину, него и за остале земље, а оно подразумијева испуњавање три услова: чланство у СТО, Споразум о стабилизацији и придруживању ЕУ и постојање билатералних споразума са земљама чланицама СЕФТА. У овом контексту само Србија и Босна и Херцеговина нису чланице Свјетске трговинске организације.

Овај Споразум је настао по угледу ранијих Споразума о слободној трговини земаља централне Европе (Република Чешка, Мађарска, Пољска, Румунија, Словачка, Словенија, итд.), а првобитни текст Споразума је ступио на снагу 1. марта 1993. године, између Чешке, Мађарске, Пољске и Словеније, односно овом Споразуму се Словенија прикључила 1. јануара 1995. године, а Румунија 1 јуна 1997. године.³⁹⁹

За разлику од изузетно великих резултата постигнутих у трговини индустријским производима у либерализацији пољопривредне трговине између чланица СЕФТА, није постигнут значајнији напредак.⁴⁰⁰

Ограничење дејства клаузуле највећег повлашћења постоји и код неких других облика повезивања. У ове облике спадају: заједничко тржиште, унутрашње тржиште, изузеци због домаћег и међународног јавног поретка.

Заједничко тржиште карактеришу елементи царинске уније и зоне слободне трговине, као и укидање свих не само царинских, већ и ванцаринских дажбина и квантитативних мјера које претстављају препреке слободном промету робе између држава чланица. Заједничко тржиште претставља уствари облик међународне економске интеграције.

За разлику од заједничког тржишта **унутрашње тржиште** претставља виши облик сарадње, и оно обезбјеђује својим државама чланицама, не само

---

³⁹⁹ W. Goode, *нав. дело*, стр. 57

⁴⁰⁰ <http://www.kombeg.org.rs/Komora/Opsta.aspx?veza=3097>.

слободан промет робе, већ слободно кретање и осталих фактора производње, радне снаге, услуга и капитала. Заједничко тржиште је Римским уговором о оснивању постављено као основни циљ Европске економске заједнице, а касније је Јединственим европским актом од 1986. године, пред државе чланице Заједнице постављен задатак да до краја 1992. године између себе успоставе унутрашње тржиште. Након што је у планираном року успостављено унутрашње или јединствено тржиште, државе чланице су прихватањем јединствене валуте (евра), оснивањем Европске централне банке и прихватањем јединствене монетарне политике почетком 2002. године успоставиле и монетарну унију.⁴⁰¹

1.9.Изузеци због домаћег и међународног јавног поретка, којима се ограничава дејство клаузуле највећег повлашћења проистичу из права државе да у међусобним односима штити свој јавни поредак, а који се заснива на обезбјеђењу поштовања основних установа домаћег јавног поретка. Ова ограничења се, прије свега могу односити на забране увоза одређених производа, било ради заштите домаће производње, или из здравствених разлога, разлога морала или социјалних потреба, осигурања јавне безбједности итд. Када је у питању међународни поредак, ова ограничења се оправдавају тзв. поштовањем „Општих међународних конвенција“ којима су приступиле или којима могу приступити једна или друга уговорна страна.⁴⁰²

Ограничења дејства клаузуле највећег повлашћења је могуће и у погледу одређене категорије корисника. То су тзв. **резерве**.

---

⁴⁰¹ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни део*, стр. 84.

⁴⁰² Р. Ђуровић, *Међународно привредно право*, стр. 47.

1.10. Мјере супротне принципима клаузуле највећег повлашћења

Поред читавог низа изузетака и разних ограничења у примјени клаузуле највећег повлашћења, постоји и неке мјере у међународној пракси, које су директно супротне принципима на којима ова клаузула почива. У те мјере спадају:

1. Протекционизам;
2. Монополски положај и
3. Преференцијални систем.

1.10.1. Протекционизам

Протекционизам представља степен у којем су домаћи произвођачи заштићени од конкуренције међународног тржишта. Он уствари, представља економску политику која налази смисао у спречавању излагања домаћих произвођача суровости међународног тржишта. Основна средства у спречавању излагања домаћих произвођача, такозваној суровости међународног тржишта представљају царине, субвенције, договори о добровољном ограничавању и остале нецаринске мјере са нагласком на мање транспарентним мјерама.⁴⁰³

Протекционизам се не ограничава само на увозну заштиту, већ све више добија и карактеристике активне заштите која подстиче извоз. Проблем такве активне заштите, нарочито се заострио у сектору код пољопривреде, код којих су правила међународне трговине у погледу субвенција мање строга, него за индустрију. Може се закључити да ескалација протекционизма, оријентисаног нарочито на производе који су веома важни

---

⁴⁰³ W. Goode, *нав. дело*, стр. 292.

за извоз земаља у развоју, постаје један од чинилаца ограничавања подстицајне улоге земаља у развоју за извоз из развијених земаља.⁴⁰⁴

У већини случајева протекционизам само одлаже неизбјежна прилагођавања неефикасних индустрија тржишту и његовој либерализацији.

1.10.2.Монополски положај

Поред протекционизма и монополски положај представља мјеру директно супротну принципу клаузуле највећег повлашћења. Монополским положајем се искључује конкуренција и контролни положај над понудом или потражњом робе или услуга, иако је монополско понашање у свијету у правилу ограничено или се забрањује, а многе од земаља су регулишућом ова ограничења и забране донијеле посебне законе. Као класичан примјер овакве врсте закона узима се Шерманов акт у САД донесен 1890 године са циљем да забрани монопол и ограничења у трговини између савезних држава, али и међународној трговини. Овај Закон представља основу америчког система антимонополских закона и мера. Врховни суд САД га је 1958 године овако представио: „Шерманов закон је донесен да би представљао свеобухватну повељу о економској слободи усмереној ка очувању слободне и неспутане конкуренције као закона трговине“.⁴⁰⁵

1.10.3.Преференцијални систем

Преференцијални систем представља погодности дате неким трговинским партнерима, обично у виду нижих царинских стопа или укидања примјене неких нецаринских мјера и они су у супротности са клаузулом најповлашћеније нације. Преференцијални систем се даје земљама у развоју у погледу производа које те земље треба и желе да пласирају на тржишта развијених земаља. Међутим, из разлога који су раније

---

⁴⁰⁴ С. Царић, Ј. Вилус, Д. Ђурђевић, Д. Дивљак, *Међународно пословно право*, стр. 47.

⁴⁰⁵ Поближе о томе видјети: W. Goode, *нав. дело*. стр. 322.

изнети, земље у развоју нису задовољне ни тим, наизглед, великим повластицама које су добиле, јер се не спроводе у пракси, односно правила којима су формулисана поменута повластица су диспозитивног карактера и зависе од њих који треба да их одобре.⁴⁰⁶ Према неким ауторима, у оквиру система међународне трговине, би било могуће помирити клаузулу највећег повлаштења са преференцијалним системом на тај начин што би се преференцијални систем би се могао формулисати у облику изузетака, који би важили само за земље у развоју. На тај начин дејство клаузуле највећег повлаштења би било привремено ограничено чиме би се изашло у сусрет оправданим тежњама земаља у развоју. Они сматрају, да би овакав приступ био најреалнији, јер би се показало као корисно, како са становишта земаља у развоју, тако и развијених земаља којима све више постаје јасно да инсистирање на класичном поимању клаузуле највећег повлаштења данас не одговара огромној већини земаља у свету.⁴⁰⁷

1.11. Незаслужени повољнији положај клаузуле најповлашћеније нације других држава уговорница

Иако је клаузула најповлашћеније нације, преко скоро стотину година била главни дио међународних трговинских споразума и позната као један од главних стубова система ГАТТ-а и СТО у правној и економској теорији и пракси су се појавила питања да ли остале државе, захваљујући клаузули најповлашћеније нације треба да добијају незаслужено повољнији положај у међународним трговинским споразумима.

Забринутост за овај проблем произилази из чињенице да када год државе, чланице СТО, приступе редукцији (смањењу) међусобних трговинских баријера, захваљујући клаузули најповлашћеније нације, оне

⁴⁰⁶ С. Царић, Ј. Вилус, Д. Ђурђев, Д. Дивљак, *Међународно пословно право*, стр. 48.

⁴⁰⁷ Пближе о томе видјети: С. Царић, Ј. Вилус, Д. Ђурђев, Д. Дивљак, *Међународно пословно право*, стр. 41

морају проширити и на све остале чланице СТО, чак иако оне тај уступак не узврате реципрочно.⁴⁰⁸

У мјери, у којој остале чланице СТО, а које нису дужне реципрочно да узврате уступак који им је учињен, профитирају од користи побољшаног приступа тржишту земаља које су им, захваљујући клаузули најповлашћеније нације уступак учиниле, појављују се два проблема: државе би могле избјегавати уласке у преговоре, у нади да ће аутоматски бити ослобођене разних трговинских баријера, у поступку давања тих ослобођења неким другим државама; и државе које приступе преговорима, могу постићи неефикасне споразуме, ако у потпуности не искористе привилегије либерализације, коју им, као чланицама СТО дају друге чланице.⁴⁰⁹

Питања о економском значају овог проблема окупира академску заједницу и политичаре већ деценијама. Данас је клаузула најповлашћеније нације један од стубова система ГАТТ-а и СТО. Свака трговинска мјера, коју чланица СТО примијени на производ друге чланице СТО, мора се једнако применити на исте производе свих држава чланица СТО. Како СТО расте у погледу чланства, повећава се и значај питања да ли клаузула најповлашћеније нације ствара или не ствара проблем незаслужено повољнијег положаја других уговорница.⁴¹⁰

У пракси је познат случај у ефекту клаузуле најповлашћеније нације који се састоји у незаслуженом повољнијем положају других држава уговорница у вези са америчко-холандским уговором. Наиме, у свом Извјештају у Конгресу у вези са америчко- холандским уговором, амерички државни секретар иностраних послова Џон Џеј (касније први шеф канцеларије

---

⁴⁰⁸ Rodney D. Ludema, Anna Maria Mayda, Georgetown University, Do Countries Free Ride on MFN, June, 2006, str. 1.

⁴⁰⁹ Rodney D. Ludema, Anna Maria Mayda, Georgetown University, Do Countries Free Ride on MFN. str. 1

⁴¹⁰ Rodney D. Ludema, Anna Maria Mayda, Georgetown University, The Free-Riding Effect of the MFN Clause: Evidence Across Commodities and Countries, september, 2008., str. 1

Врховног суда САД) изразио је неслагање на уговарање клаузуле безусловно најповлашћеније нације (*the MFN Clause*) у међународним трговинским споразумима.

Џеј је приговорио овом правилу из разлога што клаузула најповлашћеније нације обавезује државу (у овом случају САД) да све стране потписнице уговора третира једнако, уговорни уступци које она размијени са једним уговорним партнером (са Француском), мора аутоматски проширити и на остале уговорнице (Холандија), који тиме добијају незаслужено повољнији положај (енг. *the free rider problem* – у дословном преводу – привилегија бесплатне вожње).

Док је Џеј очигледно био забринут због правичности овог правила, теоретичари су наслутили опасност од настанка проблема незаслужено повољнијег положаја треће уговорнице (*free rider problem*), при чему се државе намјерно уздржавају од давања уступака било којој уговорници, у намјери да избјегну обавезу проширивања таквих уступака и на друге земље " (Винер , 1924 , стр . 105)⁴¹¹ .

Теоријска схватања су подељена о значају проблема незаслужено повољнијег положаја других уговорница код постојања клаузуле најповлашћеније нације.

Док је према некима неспорно постојање овог проблема (Carlin i Krishna, 1988), новија литература баца сумњу на његов значај за систем ГАТТ / СТО (нпр. , Ludema, 1991 , Bagwell и Staiger , 2002). На емпиријском пољу, радови Фингера (1979) и Лавергна (1983) садрже доказе, који указују на то како проблем незаслужено повлашћених других уговорница у случају постојања клаузуле најповлашћеније нације, утиче на таксе у САД. Ово је

---

⁴¹¹ Rodney D. Ludema, Anna Maria Mayda, Georgetown University, The Free-Riding Effect of the MFN Clause: Evidence Across Commodities and Countries. str. 1

потврђено од стране Ludema и Mayda (2006), који пружају прве теорије засноване на емпиријским проценама утицаја незаслужено повлашћених других уговорница у случају постојања клаузуле најповлашћеније нације на таксе у САД.⁴¹²

Основни смисао теоретичара који су се бавили овом материјом је био да направе процјену ефекта клаузуле најповлашћеније нације, који се састоји у томе да незаслужено повољнијем положају других држава уговорница, посматрајући више чланица СТО. Можемо очекивати да ће овај проблем бити израженији за веће државе, као и за производе, у погледу којих су доминантне веће државе.⁴¹³

Анализе теоретичара су полази од теоретског модела који се састоји у томе да само највеће државе извозници једног производа учествују у преговорима са државама увозницима за смањење таксе на тај производ у држави увозници. Овај модел такође полази од тога да висина тарифе земље увознице, која произађе из преговора о њој, требала би бити обрнуто пропорционална концентрацији извозника, мјерено према Herfindahl-Hirschman index-у (збир квадрата извозних акција).⁴¹⁴

Укључујући резултате америчких истраживања (Ludema, Mayda, 2006), резултати упоредно-правне емпиријске анализе доказ су да су царине заиста условљене ефектима услова споразума међу државама. Посматрајући чланице СТО, овај емпиријски рад потврђује ставове заутете у теорији на

---

⁴¹² Rodney D. Ludema, Anna Maria Mayda, Georgetown University, The Free-Riding Effect of the MFN Clause: Evidence Across Commodities and Countries. str. 2.

⁴¹³ Rodney D. Ludema, Anna Maria Mayda, Georgetown University, The Free-Riding Effect of the MFN Clause: Evidence Across Commodities and Countries. str. 2.

⁴¹⁴ Rodney D. Ludema, Anna Maria Mayda, Georgetown University, The Free-Riding Effect of the MFN Clause: Evidence Across Commodities and Countries. str. 3.

исту тему, која је усмерена на државе које нису чланице СТО и земље које јој тек приступају, (Broda, Limao и Weinstein 2006, Bagwell и Staiger 2006)⁴¹⁵.

Нема дилеме, да ће горе наведена теоретска размишљања о ефектима клаузуле најповлашћеније нације, који се састоје у незаслужено повољнијем положају других држава и даље бити предметом озбиљних разматрања теоретичара и пословне праксе. Међутим, чини се да, иако постоји још увијек релативно висок степен и велики јаз у економском смислу ријечи између развијених и неразвијених земаља, да ће ова питања доминирати и у наредном периоду, све док се не постигне високи степен либерализације и мултилатерализације међународних трговинских односа.

2.Клаузула националног третмана

Поред клаузуле најповлашћеније нације која представља угаони камен темељац за успостављање и даљни развој међународних трговинских односа и израз тежње за реализацијом начела недискриминације и реализацију система изједначења спољнотрговинског пословања, које чини прву димензију, клаузула националног третмана чини његову другу димензију, и на одређен начин претставља допуну ове прве.

Да се примјеном система највећег повлашћења обезбјеђује једнакост свих страних субјеката (без обзира на националност) који послују са правним субјектима који су под суверенитетом једне државе или на тржишту те државе, дотле **национални третман омогућава једнак положај страних привредних субјеката са домаћим економским оператерима у одређеној дјелатности на унутрашњем тржишту једне државе.**⁴¹⁶

---

⁴¹⁵Rodney D. Ludema, Anna Maria Mayda, Georgetown University, The Free-Riding Effect of the MFN Clause: Evidence Across Commodities and Countries. str. 20.

⁴¹⁶ П. Цветковић, *Увод у право Светске трговинске организације*, стр. 205.

Клаузула националног третмана, једнакости или изједначења са домаћим привредним субјектима или клаузула паритета се састоји у правном изједначавању страних правних и физичких лица и иностране робе на домаћем тржишту са одговарајућим домаћим привредним субјектима и домаћом робом у погледу примјене домаћих законских и подзаконских прописа и других административних мјера.⁴¹⁷

Примјена одређене клаузуле се може третирати као обавеза државе у ужем и у ширем смислу.

У ужем смислу државама чланицама је забрањено да, на производе који воде поријекло из уговорних страна приликом њиховог увоза на територију других држава уговорница директно или индиректно наплаћују унутрашње порезе или друге унутрашње дажбине било које врсте у већем износу од онога који се директно или индиректно наплаћује на сличне домаће производе.⁴¹⁸

У ширем смислу, државама чланицама није само забрањено да на увезене производе наплаћују веће унутрашње дажбине, већ и да на такве производе примјењују и све друге унутрашње прописе, законе, уредбе и друге захтјеве, који се односе на унутрашњу продају, стављање у продају, куповину, транспорт, дистрибуцију или коришћење производа као и на унутрашње квантитативне прописе којима се захтијева мијешање, производња или коришћење производа у прописаном износу, или дијелу, ако се њиховом примјеном штити домаћа производња, тако што се директно или индиректно захтијева да одређени специфирани износ, или пропорција било ког производа, потиче из домаћих извора.⁴¹⁹

---

⁴¹⁷ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни део*, стр. 85.

⁴¹⁸ Поближе о томе, В. Поповић, Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 121.

⁴¹⁹ В. Поповић, Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 122.

Третман националног третмана се установљава међународним уговором, приступањем и чланством у међународним организацијама, као што је нпр. СТО, али може бити и резултат једностраног акта домаће државе.

Код националног третмана, предмет поређења (*Tertium comparationis*) је статус домаћих привредних субјеката у земљи која гарантује такав третман. То значи да домаћа држава обезбјеђује страним субјектима на својој територији иста права која је признала својим привредним субјектима. Међутим, понекад земље намјерно дају страним инвеститорима бољи третман него домаћим, да би привукле одговарајуће фирме.

Клаузула националног третмана, која је у општем Споразуму о царинама и трговини означена као „принцип“, спада уствари у једну од основних клаузула овог Споразума.

Наиме, ова клаузула своје поријекло и коријене вуче од много прије настанка Споразума о царинама и трговини, али је заједно са клаузулом најповлашћеније нације своје мјесто и улогу нашла прво у Споразуму о царинама и трговини – ГАТТ, 1947, а касније, и у Споразуму ГАТТ, 1994. године, који чини саставни дио мултилатералног споразума о оснивању Свјетске трговинске организације.

Ово начело, односно клаузула се јавља као релевантно, како мултилатералним трговинским односима, тако и у правном режиму страних инвестиција.⁴²⁰

Поред општег оквирног Споразума о царинама и трговини, ова клаузула се јавља и у општем Споразуму о трговини и услугама- ГАТТ-с, али и у читавом низу других споразума, као нпр. Споразуму о техничким баријерама у трговини, Споразум о санитарним и фитосанитарним мјерама, итд.

---

⁴²⁰ Поближе о томе видјети, П. Цветковић, *Начело правног третмана страних инвестиција у међународним изворима и инвестиционим законодавствима земаља Балкана*, Ниш, 2003., стр. 195-206.

У општем Споразуму о царинама и трговини ова клаузула је садржана у члану III, који носи наслов „Национални третман у домаћем опорезивању и прописима“. Наиме, чланом III – 1, је прописано да „стране уговорнице признају да се таксе и остале домаће дажбине, као ни закони, уредбе и захтјеви који се односе на продају, пуштање и промет, куповину, транспорт, дистрибуцију или искоришћавање производа на унутрашњем тржишту, нити домаћи прописи о количинама које прописују мијешање, прераду или коришћење извјесних производа у одређеним количинама или сразмјерама, неће примјењивати на увозне производе или домаће производе како би се на тај начин вршила заштита националне производње.“⁴²¹

Чланом III-2, је прописано да „Производи са територије ма које стране уговорнице, неће бити директно ити индиректно оптерећивани порезима или другим домаћим дажбинама било које врсте, које су више од пореза и дажбина који се директно или индиректно наплаћују на сличне домаће производе. Ниједна страна уговорница неће иначе примјењивати порезе или остале домаће дажбине на увезене или домаће производе на начин који је противан принципима изложеним у првом ставу.“⁴²²

„Производи са било које стране уговорнице, увезени на територију било које друге стране уговорнице, неће уживати неповољнији третман од третмана који уживају слични производи домаћег поријекла када су у питању закони, уредбе и прописи који се односе на продају, пуштање у промет, куповину, транспорт, дистрибуцију и коришћење ових производа на домаћем тржишту. Одредбе овог става не забрањују примјену различитих тарифа у домаћем транспорту ако се ове заснивају искључиво на економичном искоришћавању превозних средстава, а не поријеклу производа“⁴²³

---

⁴²¹ Пближе о томе видјети, Општи Споразум о царинама и трговини – ГАТТ, 1994, СТО- Резултати Уругвајске рунде мултилатералних преговора о трговини, Сарајево, 2002, 21.

⁴²² Пближе о томе видјети члан III-2, ГАТТ-а.

⁴²³ Пближе о томе видјети члан III-4, ГАТТ-а.

Начелом националног третмана спречава се и дискриминаторно примјењивање регулативе којом се уређује мјешање, обрада, прерада или коришћење производа у одређеном износу. Начело се не примјењује на прописе којима се регулишу набавке државних органа учињене у циљу задовољења јавно-правних потреба (а у циљу комерцијалне продаје), нити се њиме забрањује додјеливање субвенција искључиво домаћим произвођачима. Ови прописи, дакле, не улазе у „*tertium comparationis*“ начела националног третмана у режиму Општег споразума о царинама и трговини. Када се ради о интерпретацији „изузетка“ примјене начела националног третмана на субвенције намјењене домаћим произвођачима, панели „ГАТТ“-а заступали су став о његовој рестриктивној интерпретацији: супротна концепција, која би била заснована на екстрензивном тумачењу наведеног изузетка од примјене начела националног третмана, имала би за резултат да се било која мјера којом се производи из других држава (тада) уговорница дискриминишу у односу на одређене домаће производе сматрају субвенцијом.⁴²⁴

Уговарање клаузуле националног третмана може довести до различитих ефеката у погледу положаја привредних субјеката из различитих држава уговорница. То прије свега зависи од предмета и привредне развијености држава уговорница. Досадашња пракса показује да су принцип националног третмана углавном уговарале САД у својим односима са земљама у развоју.⁴²⁵ У овом контексту постоји читав низ Одлука ГАТТ-а и надлежних органа Апелационог вијећа Свјетске трговинске организације, а о чему ће бити више ријечи у следећој глави овог рада.

У Европској унији принцип, односно клаузула националног третмана представља један од основних принципа на коме се теомље 4 основне

---

⁴²⁴ Поближе о томе видјети, П. Цветковић, *Увод у право Свјетске трговинске организације*, стр. 207-208.

⁴²⁵ М. Богуславскии, *Международное экономическое право*, стр. 171

слободе: Слобода промета робе кретања лица, вршења услуга и промета капитала.⁴²⁶

Као што смо у претходном дијелу овог рада напоменули начело, односно клаузула националног третмана је предвиђена и чланом XVII-1, којим је прописано да „у секторима унетим у листу концесија на које се примјењују сви услови и квалификације наведене у листи, свака држава чланица одобриће услугама и пружаоцима услуга било које друге државе чланице, у односу на све мјере које се односе на пружање услуга, третман не мање повољан од третмана који одобрава својим сопственим сличним услугама или пружаоцима услуга.⁴²⁷

У правној и економској теорији постоји релативно висок степен конзистентности између судске праксе и економске теорије са циљем да национални третман треба да стави ван снаге протекционистичку примјену домаћих инструмената у смислу члана III GATT-а. Наиме, полази се од претпоставке да су циљеви GATT-а и механизми преко којих регулатива који исти намеће постижу ове циљеве, прије свега економске природе. Анализа члана III GATT-а која је искључиво утемељена на традиционално-правној (легалистичкој) перспективи, не би адекватно представила важност и значење циљева. Економска анализа стога, представља кључну компоненту приликом анализирања питања тумачења члана III GATT-а.⁴²⁸

---

⁴²⁶ Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, општи и посебни део*, стр. 86.

⁴²⁷ Поближе о томе видјети члан XVII – 1, Општег споразума о царинама и трговини.

⁴²⁸ Поближе о томе видјети, Gene M. Grossman et al., *Legal and Economic Principles of World Trade Law: National Treatment*, Princeton University, 2012., стр. 3 и 4.

ГЛАВА IV

ПРАВНА ЗАШТИТА СТАНДАРДА ЈЕДНАКОГ ТРЕТМАНА

ПРАВНА ЗАШТИТА СТАНДАРДА ЈЕДНАКОГ ТРЕТМАНА

1. Опште напомене о рјешавању спорова у оквиру СТО

Једна од основних функција Свјетске трговинске организације јесте управљање системом рјешавања спорова у оквиру СТО.⁴²⁹ Без успостављеног система рјешавања спорова и ефикасности споровођења тако донијетих одлука, сва правила мултилатералних споразума на којима почива мултилатерални трговински систем у оквиру СТО не би имао практичну вриједност. Из ових разлога, управо се систем рјешавања спорова сматра једним од камена темељаца Свјетске трговинске организације. Правила и поступак рјешавања спорова садржана су у Анексу 2 уз Споразум о оснивању СТО. Ова правила о поступку се примјењују на спорове из свих мултилатералних трговинских споразума који су у виду анекса придружени Споразуму о оснивању СТО.

Спорове који, по правилу, настају на двостраној основи између држава као субјеката МТО, СТО рјешава на мултилатералном нивоу. У функцији реализације тог циља налази се систем чијом примјеном је до сада ријешено више стотина спорних трговинских односа између бројних држава у свијету, по правилу привредно најразвијенијих. Дакле, ријеч је о споровима у којима се у улози странака појављују суверене државе поводом спорних правних питања која могу настати услед повреде обавеза у вези са споразумима који чине „право“ Свјетске трговинске организације.⁴³⁰

Рјешавање спорова се заснива на јасно одређеним правилима, а коначни циљ се не исцрпљује простим доношењем одлуке у формално-правном смислу, већ се тежи суштинском уклањању конфликта. Због тога

---

⁴²⁹ П. Цветковић, *Увод у право Светске трговинске организације*, стр. 12.

⁴³⁰ А. Ћирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 543.

СТО настоји да се настали сукоби у односима њених чланица, када је то могуће, рјешавају и „вансудским методама“, мирним путем и на пријатељски начин, без ангажовања панела, експертских група и арбитражних вијећа.⁴³¹

Систем рјешавања спорова СТО-а заснива се на систему рјешавања спорова ГАТТ-а (Општег споразума о царинама и трговини). Овај други систем се развио између касних 40-тих и раних 90-тих година из система који је, прије свега, био систем рјешавања спорова заснован на моћи, и који се одвијао у виду дипломатских преговора, у систем рјешавања спорова заснован на правилима, кроз пресуду.⁴³² ГАТТ је у основи избјегавао и саму употребу термина „спор“. Његов основни механизам регулисања неспоразума на свјетској економској арени биле су консултације дипломатског карактера и политички преговори. У литератури се наглашава да начин рјешавања спорова према механизмима ГАТТ-а 1947. излази из оквира међународног трговинског права (*International trade law*), као и да има искључиво јавно-правни карактер. Нпр. извозник као приватно-правно лице, суочава се са дискриминационим карактером законске регулативе или административне праксе одређене државе у коју извози своју робу и услуге, или обавља друге врсте привредне дјелатности. Ове једностране мјере које предузимају државе-чланице СТО услед којих и настају спорови представљају повреду међународног права, под условом да се то докаже у поступку њиховог рјешавања.⁴³³

Систем рјешавања спорова у оквиру члана XIII ГАТТ-а је трпио одређене критике, које су се прије свега односиле на: дуготрајно формирање панела; блокирање усвајања одлука панела у Савјету ГАТТ-а и одлагање у имплементацији препорука Савјета. Поред тога, у току Токијске рунде

---

⁴³¹ А. Ћирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 544.

⁴³² Пближе о томе видјети: Р. Van den Bossche, *The Law and Policy of the World Trade Organization, Text, Cases and Materials*", Maastricht University, Cambridge University Press, 2005., стр. 299-304.

⁴³³ Пближе о томе видјети: А. Ћирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 544.

преговора о ГАТТ-у (1973-1979), усвојен је низ различитих докумената који су садржавали и правила за рјешавање спорова.⁴³⁴ Резултат тога била је обимна, неконзистентна и контрадикторна процедура рјешавања несагласности држава чланица у погледу примјене Општег споразума о царинама и трговини. Ове слабости условиле су потребу креирања новог система рјешавања спорова унутар Свјетске трговинске организације.⁴³⁵

Систем рјешавања спорова СТО-а, спада у ред највећих достигнућа „Уругвајске рунде“ и представља корак даље у процесу прогресивног „установљавања судске јурисдикције“ у рјешавању међународних трговинских спорова.⁴³⁶

Систем рјешавања спорова СТО-а је у званичној примјени од јануара 1995. године и већ су постигнути завидни резултати, у погледу броја и предмета ријешених спорова. Развијене земље и земље у развоју, као чланице СТО-а, често су користиле овај систем у рјешавању трговинских спорова, који обухватају широк спектар питања из области права СТО-а. Спорови СТО-а се рјешавају у оквиру Органа за рјешавање спорова – *Dispute Settlement Body - DSB*) и двије независне псеудо правосудне институције, панела, или вијећа за рјешавање спорова и Апелационог тијела. Орган за рјешавање спорова - DSB, састављен од свих чланица СТО-а, спроводи систем рјешавања спорова. Он је надлежан да формира панеле (вијећа), усваја извјештаје вијећа и апелационог тијела, а надлежан је и да одобри суспензију концесија и обавеза из споразума. Одлуке о важним питањима доноси консензусом.⁴³⁷

---

⁴³⁴ Пближе видјети: http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/prevto_legal_e.htm.

⁴³⁵ Пближе видјети: П. Цветковић, *Увод у право Светске трговинске организације*, стр. 14.

⁴³⁶ Пближе о томе видјети: Р. Van den Bossche, *nav. delo*, стр. 299-304.

⁴³⁷ Р. Van den Bossche, *nav. delo*, стр. 299-304.

2. Могућност настанка спорова и њихови субјекти

Правна теорија и пракса познаје различите могућности и разлоге настанка спорова.

Спорови, у правилу настају, као последица сукоба интереса у примјени мјера спољнотрговинске политике појединих држава. Дакле, спорови настају у правилу када нека од држава чланица СТО донесе мјеру трговинске политике, унилатералног карактера, или предузме неку другу акцију у оквиру своје спољнотрговинске политике коју једна или више других држава чланица доживе као повреду неког од мултилатералних споразума постигнутим у оквиру СТО, или када држава чланица не испуни неку преузету обавезу.⁴³⁸

Поступак покреће заинтересована страна захтјевом који подноси Органу за рјешавање спорова (*Dispute Settlement Body*).⁴³⁹ Било која трећа земља, тј. држава-чланица која има интерес у неком предмету спора има право да се укључи у процес.

Приступ СТО систему за рјешавање спорова је ограничен само на чланове СТО-а. Члан СТО-а може користити систем када тврди да су му ускраћене или умањене користи по основи наведених споразума. Тужилац ће готово увијек заговарати да је тужени прекршио одредбу СТО права (тужба за повреду). Уколико је повреда видна, постоји претпоставка ускраћености или умањења користи.⁴⁴⁰

Невладине организације, привредна друштва или појединци немају приступ СТО систему. Међутим, мора се примијетити да је највећи број

---

⁴³⁸ Александар В. Поповић, *Рјешавање спорова у оквиру свјетске трговинске организације*, магистарски рад, Правни факултет, Бања Лука, 2012., стр. 61.

⁴³⁹ В. Поповић, Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Општи део*, стр. 143.

⁴⁴⁰ Поближе о томе видјети: Р. Van den Bossche, *nav. delo*, str. 299-304.

спорова који се воде по СТО систему покренут на иницијативу предузећа и привредних друштава.⁴⁴¹

3. Карактеристике система рјешавања спорова у оквиру СТО

За разлику од система рјешавања спорова у оквиру ГАТТ-а који је предност давао политичким консултацијама и дипломатским ативностима, систем рјешавања спорова у оквиру СТО је установљен као правни механизам. Овај механизам се заснива на Договору о правилима и процедурама за рјешавање спорова садржаном у Анексу 2 Споразума о оснивању. Наиме, чланом 3. став 2. и 3. Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова („*Understanding on Rules and Procedures Governing Settlement of Disputes*“ – *Agreement DSU*), је прописано:

1. СТО-ов систем рјешавања спорова од великог је значаја у обезбјеђењу сигурности и транспарентности Мултилатералног трговинског система. Чланице су свјесне да он служи очувању права и обавеза чланица у складу с предметним споразумима те појашњењу постојећих одредби тих споразума у складу са уобичајеним правилима тумачења међународног јавног права. Препоруке и правила Органа за рјешавање спорова - DSB-а не могу увећати или умањити права и обавезе које су загарантоване предметним споразумима.

2. За ефикасно функционисање СТО и одржавање одговарајуће равнотеже између права и обавеза чланица, битно је правовремено рјешавати ситуације у којима Чланица сматра да су повластице које јој припадају на основу предметних споразума, директно или индиректно умањене мјерама што их предузима друга чланица.⁴⁴²

---

⁴⁴¹ P. Van den Bossche, *nav. delo*, str. 299-304.

⁴⁴² Поближе видјети: *Свјетска трговинска организација*, Резултати Уругвајске рунде мултилатералних преговора о трговини, Министарство вањске трговине и економских односа БиХ, Сарајево 2002, стр. 399-400.

СТО систем функционише као међународни привредни суд: има установљену јурисдикцију; спорови се рјешавају примјеном правних норми; одлуке су обавезујуће за стране; предвиђене су санкције за непоштовање одлука. У самом тексту Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова - DSU наглашава се његова веза са праксом и правилима ГАТТ-а 1947. Наиме, став 1. члан 3. DSU афирмише примјену чланова XXII и XXIII ГАТТ-а 1947, предвиђајући да државе чланице изражавају приврженост основним принципима на којима се рјешавају спорови у тзв. „ГАТТ 1947“ ери.⁴⁴³

Другим ријечима, основни циљ овог система рјешавања спорова је да се гарантују права држава уговорница која проистичу из Споразума закљученим у оквиру Свјетске трговинске организације, с обзиром да је *„ефикасно рјешавање ситуација у којима државе чланице сматрају да су им права угрожена од есенцијалне важности за функционисање СТО“*, а како је то и наведено у члану 3. става 2. и 3. Договора. На основу чл. 3. ст. 7. Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова - DSU, процедура треба да обезбиједи:

- а) елиминисање било које мјере или радње несагласне са одредбама споразума закључених у оквиру СТО, и
- б) подстицање постизања узајамно прихватљивог превазилажења неспоразума, које би било у сагласности са правилима СТО.⁴⁴⁴

Приликом рјешавања спорова води се рачуна о начелу економичности поступка (начело процесне економије - *„judicial economy“*), односно принципу да се у оквиру СТО система рјешавају само питања која су неопходна за остваривање горе наведених циљева.⁴⁴⁵

---

⁴⁴³ П. Цветковић, *Увод у право Светске трговинске организације*, стр. 15.

⁴⁴⁴ Поближе видјети члан 3 став 7 Договора.

⁴⁴⁵ Примјер оваквог размишљања је став апелационог тијела у спору „United States-Measure Affecting Imports of Woven Wool Shirts and Blouses from India“. Апелационо тијело је, позивајући се на начело процесне економије, одбило захтјев Индије да рјешава правна питања која по мишљењу апелационог тијела нису од значаја за одлуку у спору. Индија је свој захтјев засновала на члану 11. DSU којим се

Државе чланице СТО, у складу са чланом 25. става 1. Договора, могу као алтернативу систему установљеном у Договору уговорити арбитражно рјешавање спорова.⁴⁴⁶

Чланом 25. став 5. је прописано да непоштовање такве арбитражне одлуке подлијеже санкцијама предвиђеним Договором о правилима и процедурама за рјешавање спорова и другим споразумима закљученим у оквиру Свјетске трговинске организације.

4. Предмет спорова

Предмет спорова су најчешће питања трговинско-економског карактера, која се тичу: непоштовање статуса најповлашћеније нације, повреда начела националног третмана, као и других руководних идеја права СТО; нарушавање правила СТО националним мјерама царинског права; царинских дажбина; тарифних уступака; као и поједина питања техничког карактера у вези са неиспуњењем или неуредним извршењем преузетих обавеза из споразума у оквиру СТО.⁴⁴⁷ Државе-чланице СТО су се споразумјеле да, у случају да нека од њих сматра да је било која друга од њих повриједила утврђена правила понашања међународног трговинског промета, која су установљена споразумима у оквиру правног система СТО, неће предузимати мјере унилатералног карактера, већ ће користити вишестрани систем рјешавања спорова. Ово значи да спор у пракси и настаје

предвиђа да су панели обавезни како да објективно сагледају чињенично стање конкретног спора, узимајући у обзир одредбе СТО споразума, тако и да ријеше сва питања која могу бити од значаја за одлучивање „органа за рјешавање спорова“ (е. „Dispute Settlement Body“-DSB) о овом тијелу видјети више *infra* у тач. 2.3.2. ове Главе.)-ово брисати будући. Апелационо тијело констатовало је да у ранијој пракси рјешавања спорова у оквиру ГАТТ-а 1947 има случајева да су панели рјешавали правна питања која нису од непосредног значаја за доношење одлуке у конкретном спору, али да у DSU нема одредбе која би предвиђала такву обавезу панела или апелационог тијела. Видјети: *Appellate Body Report, „United States-Measure Affecting Imports of Woven Wool Shirts and Blouses from India“*; [http://www.worldtradelaw.net/reports/wtoab/us-woolshirts\(ab\).pdf](http://www.worldtradelaw.net/reports/wtoab/us-woolshirts(ab).pdf). 19. По П. Цветковићу, *Увод у право Светске трговинске организације*, стр. 16.

⁴⁴⁶ Видјети члан 25. став 1.

⁴⁴⁷ Поближе о томе видјети: А. Ћирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 549.

у двостраним односима, а да се спорови рјешавају у једном вишестраном систему предвиђеном правилима СТО. Дакле, спорове који по правилу, настају на двостраној основи између држава као субјеката међународних трговинских односа (МТО) Свјетска трговинска организација рјешава на мултилатералном нивоу. Другим ријечима, ријеч је о споровима у којима се у улози странака појављују суверене државе поводом спорних правних питања која могу настати услед повреде обавеза у вези са споразумима који чине „право“ Свјетске трговинске организације.⁴⁴⁸

Дакле, чланом 1. става 1. Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова је прописано да се у оквиру система Свјетске трговинске организације могу рјешавати сви спорови који проистичу из примјене споразума закључених у оквиру СТО („обухваћени споразуми“). Панели и апелационо тијело, у одређивању појма „обухваћених споразума“ у смислу члана 1. става 1. Договора воде се правилима интерпретације међународног јавног права, на која упућује члан 3.2. Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова - DSU. Ипак, доношење коначне одлуке о томе шта се сматра „обухваћеним споразумима“, у смислу утврђивања надлежности панела и апелационог тијела, у надлежности је Министарске конференције и Генералног савјета СТО.⁴⁴⁹

Овдје би било илустративно поменути спор Индије која се обратила СТО против САД и ЕУ, које су уводиле ограничења на увоз готових производа, тканине и одјеће из Индије. Након спроведених поступака у оквиру СТО, туженицима су изречене забране у погледу примјене допуштених протекционистичких мјера. Поред тога, у другој половини 2001. године, Индија је иницирала пред СТО 51 антидампиншки поступак, од којих 9 против Кине, 7 против Сингапура и 3 против Тајланда. Поједине одлуке поводом насталих спорова су произвеле веома широк одјек у

---

⁴⁴⁸ Пближе о томе видјети: А. Ђирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 543.

⁴⁴⁹ Пближе видјети: П. Цветковић, *Увод у право Светске трговинске организације*, стр. 18.

свјетској јавности. Међу такве одлуке може се сврстати на примјер, Одлука из 1991. године, која је донијета по основу покренутог захтјева према систему ГАТТ 1947, против законских мјера САД, којима је регулисано питање увоза рибе туне. Амерички Закон о заштити морске млађи је забрањивао увоз рибе уловљене примјеном одређеног типа мрежа, чијом су употребом могли stradати делфини. Закон се примјењивао како у односу на америчке, тако и на стране продавце рибе и, по мишљењу владе САД, његова примјена је служила легитимном циљу заштите природне околине. Мексико, као земља у којој се практиковао такав начин улова туне, је покренуо поступак против примјене наведене одредбе Закона, износећи аргумент да она крши Споразум о слободној трговини и представља нетарифно ограничење, које је забрањено Споразумом ГАТТ-а. У вези са спорним питањем је заузет став да је поменута норма Закона у супротности са правилима о слободи трговине и да је америчка влада, упркос настојању да заштити животну средину, што представља легитиман акт, ипак то могла да постигне другим методима који не би погађали интересе других држава.⁴⁵⁰

Надлежност СТО система је веома широка. Она обухвата спорове настале из СТО споразума, Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова – DSU, свих мултилатералних споразума о трговини робама, GATS-а и TRIPS споразума. Додатно, надлежност СТО система је обавезујућа, искључиво и оспорива по својој природи.⁴⁵¹

Поред предвиђеног процесног механизма, који прије свега, служи за рјешавање спорова, који се тичу повреде обавеза предвиђених споразумима у оквиру СТО, постоји и екстензивно тумачење, које има оправдања норме „Договора - DSU“ да се ове одредбе могу примјењивати и на спорове

---

⁴⁵⁰ Видјети: Tuna/Dolphin Case I, <http://ru.wikipedia.org/wiki>. По А. Ђирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 549-550.

⁴⁵¹ Пближе о томе видјети: P. Van den Bossche, *нав. дело*, стр. 299-304.

настале између чланица, када једна од њих сматра да јој је причињена штета мјерама предузетим од стране неког другог члана СТО.⁴⁵²

Члан 26. тачка 1. „Договора - DSU“ у вези са чланом XXIII 1.(b) ГАТТ-а⁴⁵³ допушта покретање поступка за рјешење спора и у случају када мјере неке од чланица, које су предмет спора, не противријече било ком споразуму у оквиру СТО. Другим ријечима, покретање за рјешење спора је легитимно уколико се тиме омогућава отклањање трговинских ограничења и препрека, чак и када не постоји директна повреда СТО споразума.⁴⁵⁴

Циљ установљавања ове могућности покретања процедуре је да се омогући уклањање трговинских баријера, чак и када нема повреде СТО споразума у правном смислу.

Onus probandi постојања услова предвиђених чланом 26. ст. 1. Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова – DSU (лишавање од користи из „обухваћених“ споразума или спречавање остваривања циља тих споразума) је на држави чланици која је покренула поступак.⁴⁵⁵ Тужилац мора јасно аргументовати свој захтјев, што укључује:

- а) дефинисање користи из „обухваћених“ споразума, односно циљева тих споразума чије је остваривање спријечено;
- б) јасно одређивање мјере која за последицу има такво лишавање или спречавање;
- в) доказивање каузалног односа између мјере због које се поступак

---

⁴⁵² А. Ђирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 551.

⁴⁵³ Поближе о отме видјети: Члан 26 тачка 1 Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова; *Свјетска трговинска организација*, Резултати Уругвајске рунде мултилатералних преговора о трговини, Министарство вањске трговине и економских односа БиХ, Сарајево 2002, стр. 421.

⁴⁵⁴ А. Ђирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 551.

⁴⁵⁵ У спору „Japan-Measures Affecting Consumer Photographic Film and Paper“ (даље и: „Japan-Film“), панел је (примјењујући одредбу члана 26. ст. 1. ДСУ) утврдио да је терет доказивања да постоји лишавање користи из „обухваћених“ споразума, односно спречавања остваривања њихових циљева, на таужиоцу (Јапан), с образложењем да је могућност коришћења члана 26. ст. 1а) ДСУ у таквим ситуацијама изузетак од правила да се ДСУ процедура користи прије свега за повреде одредби споразума из оквира СТО. Видјети: Report of the Panel, „Japan-Film“, [http://www.worldtradelaw.net/reports/wtopanels/japan-film\(panel\).pdf](http://www.worldtradelaw.net/reports/wtopanels/japan-film(panel).pdf), стр. 378; по П. Цветковићу, *Увод у право Светске трговинске организације*, стр. 19-20.

покреће, са једне стране, и спречавања остваривања користи из „обухваћених“ споразума, односно циљева тих споразума са друге стране.⁴⁵⁶

Већина трговинских спорова у пракси у оквиру СТО тиче се спорова између њених чланица, које су најзначајнији субјекти међународне трговине. Тако је, на примјер, велики одјек имао конфликт који је настао увођењем високих царинских дажбина од стране САД-а у марту 2002. године на увоз европског челика у циљу заштите и помоћи америчкој индустрији прераде челика. Европска унија је такву мјеру оцијенила као дискриминацију и недопуштено понашање које је супротно нормама СТО и покренула поступак за рјешавање насталог спора. Орган за рјешавање спорова је оцијенио да су САД нарушиле правила СТО мјерама које су предузеле у конкретном случају, што је резултирало обустављањем примјене дискриминационих дажбина.⁴⁵⁷

Уз све ово ваља нагласити да циљ поступка није само доношење одлуке у формално-правном смислу него она као таква треба да омогући трајно отклањање насталих конфликта. Из свега овог произилази да би функционисање СТО без средстава за рјешавање спорова било мање ефикасно. Међутим, поред доношења одлуке, да би се обезбиједио један вид гаранције функционисања и примјене правног система заснованог на споразумима у оквиру СТО, потребно је и њено ефикасно извршење.⁴⁵⁸

Структура предмета и повреда споразума СТО земаља чланица је различита. У времену од 10. јануара 1995. до 20. септембра 2011. године, пред надлежним органима СТО рјешавано је 427 спорова, подијељених у три велике групе:

1. Спорови који се односе на добра;
2. Спорови који се односе на интелектуалну својину и

---

⁴⁵⁶ П. Цветковић, *Увод у право Светске трговинске организације*, стр. 19-20.

⁴⁵⁷ <http://ru.wikipedia.org/wiki>; по А. Ћирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 552.

⁴⁵⁸ А. Поповић, *нав. дело*, стр. 68.

3. Спорови који се односе на услуге.

У најчешће спорове који су се односили на прву групу, спадају: пољопривредни производи и храна, ваздухоплови, алкохолна пића, аутомобили, цигарете, кафа, житарице, кредити, зајмови, увозне, извозне лиценце, итд.

Спорови који су се односили на другу групу, тј. интелектуалну својину су: повреда ауторских права, географских ознака, индустријског дизајна, патенти, фармацеутске иновације, повреде жига, односно заштитног знака. Тако нпр. пред надлежним органима за рјешавање спорова у оквиру СТО је рјешавано 10 спорова у периоду од 1996. до 2007. године. У осам од десет наведених спорова, као тужитељ су се појавиле Сједињене Америчке Државе, а у два спора Европска заједница, односно Европска Унија.⁴⁵⁹

У трећу групу спадају спорови настали повредама споразума о услугама. Они су се углавном односили на повреде прописа у области пословања, комуникација, дистрибуције, образовања, електронског пословања, финансија, коцкања и клађења, итд.⁴⁶⁰

Панели и Апелациони орган, у одређивању појма „гарантованих споразума“ у смислу члана 1. става 1. Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова - DSU, воде се правилима интерпретације међународног јавног права (члан 3.2. Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова - DSU).⁴⁶¹

---

⁴⁵⁹ А. Поповић, *нав. дело*, стр. 69.

⁴⁶⁰ Пближе о томе видјети:

www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_subjects_index_e.htm#selected_subject.

⁴⁶¹ Пближе о томе видјети: Члан 3. став 2. DSU. Панели и Апелациони органи су ову одредбу користили да оправдају примјену Бечке конвенције о уговорном праву из 1969. године. Тако је у спору „Japan-Taxes on Alcoholic Beverages“, Апелациони орган јасно изнио став да одредбе о интерпретацији међународних споразума садржане у члану 31. ст. 1. и члану 32. Бечке конвенције, представљају „обичајно право интерпретације међународних уговора“, у смислу члана 3. ст. 2. DSU. Видјети: „Report of the Appellate Body“, WT/DS8/AB/R; WT/DS10/AB/R; WT/DS11/AB/R од 4. октобра 1996. године, стр. 10-12; документ је доступан на сајту www.wto.org. По Предраг Н. Цветковић, „Систем рјешавања спорова у оквиру Свјетске трговинске организације“, *Право и привреда*, бр. 5-8/2006., стр. 664.

5. Извори права за рјешавање спорова

Постоје бројни правни извори за рјешавање спорова у оквиру СТО.

Основни правни извор, којим се уређује поступак рјешавања спорова у систему Свјетске трговинске организације је документ донијет 1994. године у оквиру Маракешког пакета СТО споразума под називом Договор о правилима и процедурама за рјешавање спорова (*Understanding on Rules and Procedures Governing Settlement of Disputes* – “*Agreement DSU*”), а који се налази у прилогу Споразума о СТО, садржан у Анексу број 2.⁴⁶²

Овај Договор је настао као резултат Уругвајске рунде преговора у чијој основи лежи чињеница да је брзо рјешавање спорова битно за адекватно функционисање Свјетске трговинске организације. Он детаљније садржи низ процедура као и редослијед који треба пратити у рјешавању спорова. Примјена тактике одуговлачења је сведена на минимум.

Договор о правилима и процедурама за рјешавање спорова (*Agreement DSU*) се примјењује на следеће фазе поступка:

- а) консултације;
- б) рјешавање спорова између чланица Свјетске трговинске организације и
- ц) испуњење одлука и препорука.⁴⁶³

Први степен у процесу рјешавања спорова јесу консултације (*consultation*) између страна у спору, којима може да присуствује и директор СТО у циљу посредовања. Ако се консултације покажу као неуспјешне, скоро аутоматски се сазива панел (*panel*). Ако се стране не сложе са извјештајем панела, имају право жалбе Апелационом органу (*Appellate Body*). Жалба мора имати основу у правним одредбама СТО.⁴⁶⁴

---

⁴⁶² www.wto.org/english.

⁴⁶³ Александар Ћирић, “Поступак решавања спорова пред Светском трговинском организацијом“ *Правни живот*, број 11, Београд, 2010, том III, стр. 314.

⁴⁶⁴ Пближе видјети: W. Goode, *нав. дело*, стр. 384.

Примјена Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова - DSU се односи на рјешавање спорова, који настају у вези са примјеном правила предвиђених нормативним оквирима Свјетске трговинске организације. Предмет спора се тиче повреде права и обавеза предвиђених цијелокупним пакетом споразума на нивоу Свјетске трговинске организације, у односу на које се примјењује “*Agreement DSU*“. Правила поступка предвиђена “*Agreement-om DSU*“ се примјењују на консултације и спорове који се односе на права и обавезе сагласно нормама о оснивању Свјетске трговинске организације, као и на споразуме из њихових Анекса, који су означени као “*convered agreements*“ – “покривени-гарантовани споразуми“, који су изричито наведени у Додатку I Договора - *Appendix I DSU*.⁴⁶⁵

У нормативне оквире Свјетске трговинске организације на које се односи Договор о правилима и процедурама за рјешавање спорова као Анекс 2. наведени у Додатку 1. спадају:

- а) Споразум о формирању Свјетске трговинске организације;
- б) Мултилатерални споразуми о трговини;
  - Анекс 1А: Мултилатерални споразум о трговини робама;
  - Анекс 1Б: Општи споразум о трговини услугама;
  - Анекс1Ц: Споразум о трговинским аспектима права интелектуалног власништва;
  - Анекс2: Договор о правилима и процедурама за рјешавање спорова;
- ц) Плурилатерални споразуми о трговини;
  - Анекс 4: Споразум о трговини цивилним авионима;
- д) Споразум о јавним набавкама;
- е) Међународни споразум о мљекарству;

---

⁴⁶⁵ Поближе о томе видјети: А. Ћирић, “Поступак решавања спорова пред Светском трговинском организацијом“, стр. 314.

ф) Међународни споразум о говеђем месу.⁴⁶⁶

„Договор“ (*Agreement DSU*) предвиђа да државе – чланице своју приврженост потврђују начелима која су утврђена за рјешавање спорова, а која су усклађена са новим правилима и процедурама из његових одредби. Најзначајнији међу њима су принцип оперативности и ефикасности, начело прихватљивости процедуре за све странке у поступку, начело једнаког третмана странака, итд.⁴⁶⁷

Посебно је потребно напоменути да се уз „Договор“ (*Agreement DSU*) примјењују и посебне допунске материјалне норме, као и норме о процедури регулисања спорова, које су садржане у споразумима из његовог прилога број 2. Када постоји разлика између норми „Договора“ (*Agreement DSU*) и допунских правила о процедури из Прилога број 2, допунска правила, као специјална, имају приоритет у примјени.⁴⁶⁸

У случају да спорна питања задиру у норме више од једног „обухваћених споразума“ поставља се питање сукоба у примјени специјалних или допунских правила појединих споразума. Ово питање странке могу да ријеше споразумно. Ако не ријеше споразумно у року од двадесет дана од дана образовања панела, који у поступку рјешавања спорова има улогу трибунала, предсједник сталног Органа Свјетске трговинске организације за рјешавање спорова - *Dispute Settlement Body – DSB*, а уз консултације са странкама, у року од десет дана од дана подношења захтјева државе – чланице, одређује мјеродавне норме које ће се примјенити на рјешавање одређеног спора.⁴⁶⁹

При томе, приликом рјешавања спорова води се рачуна о начелу економичности поступака (начело процесне економије - *judicial economy*),

---

⁴⁶⁶ Поближе видјети: *Свјетска трговинска организација*, Резултати Уругвајске рунде мултилатералних преговора о трговини, Министарство вањске трговине и економских односа БиХ, Сарајево 2002, 422-423.

⁴⁶⁷ А. Поповић, *нав. дело*, стр. 71

⁴⁶⁸ А. Ћирић, „Поступак решавања спорова пред Светском трговинском организацијом“, стр. 315.

⁴⁶⁹ А. Ћирић, „Поступак решавања спорова пред Светском трговинском организацијом“, стр. 315.

односно принципу да се у оквиру СТО система рјешавају само питања која су неопходна за остваривање горе наведених циљева.⁴⁷⁰ Примјер оваквог резоновања је став Апелационог органа у спору „United States-Measure Affecting Imports of Woven Wool Shirts and Blouses from India“. Апелациони орган је, позивајући се на начело економије поступка, одбио захтјев Индије (заснован на члану 11. DSU који предвиђа да су панели обавезни да објективно сагледају чињенично стање конкретног спора, а узимајући у обзир одредбе WTO споразума, као и да при томе ријеше сва питања која могу бити од значаја за Орган за рјешавање спорова - DSB приликом доношења одлуке), да рјешава правна питања која, по мишљењу Апелационог органа, нису од значаја за одлуку у спору. При томе је Апелациони орган констатовао да у ранијој пракси рјешавања спорова у оквиру GATT-а 1947. има случајева да су панели рјешавали правна питања која нису од непосредног значаја за доношење одлуке у конкретном спору, али да у DSU нема одредбе која би предвиђала такву обавезу панела или апелационог органа.⁴⁷¹

6. Право на покретање поступка

Једно од веома значајних питања у систему рјешавања спорова у оквиру СТО јесте и питање права на покретање и вођење поступка.

Питање активне процесне легитимације, односно права на покретање поступка је прописано чланом 3. тачка 7. Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова. Ово право имају све државе чланице Свјетске трговинске организације, при чему је свака од њих слободна да

---

⁴⁷⁰ П. Цветковић, „Систем рјешавања спорова у оквиру Свјетске трговинске организације“, *Право и привреда*, Београд, бр.5-8, 2006, стр. 662.

⁴⁷¹ Видјети: Report of the Appellate Body, WT/DS33/AB/R, од 25. априла 1997. године, стр. 19; документ је доступан на сајту www.wto.org, по П. Цветковићу, *нав. чланак*, стр. 106.

самостално, у складу са аутономном процјеном изгледа за успјех у таквом спору, одлучи да ли ће покренути поступак.⁴⁷²

Овај либерални приступ, у односу на активну легитимацију, нов је и контроверзан: у пракси ГАТТ-а нема традиције такве врсте. Њиме се отвара простор да право на покретање спора пред СТО добије карактер „*actio popularis*“, јер теоретски, свака држава чланица Свјетске трговинске организације може имати интерес да спријечи било коју материјалну повреду „обухваћених“ споразума.⁴⁷³

Овакво становиште заузели су Панел и Апелациони орган у тзв. „банана спору“ између Европске заједнице и САД-а. Наиме, Панел и Апелациони орган рјешавали су покретање спора пред СТО. Европска унија оспорила је „правни интерес“ САД-а да покрену поступак с аргументом да САД не производе банане нити их извозе. Апелациони орган закључио је да свака држава чланица СТО има широку дискрецију у одлучивању о покретању спора пред DSB тијелима, сматрајући да је у конкретном случају за легитимацију САД-а да покрене процедуру рјешавања спора довољно што је та држава произвођач банана, као и да потенцијално може бити угрожен њен интерес као извозника. Уз то, не може се занемарити чињеница да домаће тржиште (тржиште САД-а) за овај производ може трпјети штетне последице промјена цијена на свјетском тржишту. Апелациони орган је сматрао да нити споразуми закључени у оквиру СТО, нити Договор о правилима и процедурама за рјешавање спорова – DSU, не садрже одредбу која захтијева постојање правног интереса као услов за постојање активне легитимације за покретање спора пред СТО.⁴⁷⁴

---

⁴⁷² Пoближе o тoме видјети: Члaн 3. тaчкa 7. Дoгoвoрa o пpaвилимa и пpoцeдурaмa зa рјeшaвaњe спoрoвa – ДСУ, *Свјетскa тргoвинскa oргaнизaцијa*, Рeзултaти Уругвaјскe рундe мултилaтeрaлних прeгoвoрa o тргoвини, Министaрствo вaњскe тргoвинe и eкoнoмских oднoсa БиХ, Сaрaјeвo 2002, 399-400.

⁴⁷³ Пoближе видјети: П. Цвeткoвић, *Увoд у пpaвo Свeтскe тргoвинскe oргaнизaцијe*, стр. 21.

⁴⁷⁴ Пoближе видјети: Report of Appellate Body, „EC-Bananas III“, <http://ctrc.sice.oas.org/TRC/Articles/Dispute/WTDS27ABR.doc>, §132.

Договор о правилима и процедурама за рјешавање спорова у свом члану 10. став 4. даје право свакој држави чланици СТО која није странка у спору, да под одређеним претпоставкама учествује у поступку у улози заинтересованог лица. За реализацију таквог права, држава мора имати реални интерес у вези спорног питања, што је легитимно да свој захтјев истакне усмено или у писаној форми у току трајања поступка или да иницира његово покретање у циљу реализације таквог свог спора.⁴⁷⁵ Уколико више држава чланица захтјева покретање поступка и установљавање панела за исто правно питање, Договор – DSU предвиђа могућност да, кад год за то постоје услови, о тим захтјевима рјешава панел.⁴⁷⁶

Иако предвиђени процесни механизам, прије свега, служи за рјешавање спорова који се тичу повреде обавеза предвиђених споразумима у оквиру СТО, на основу екстензивног тумачења норме Договора – DSU се могу примјењивати и на спорове настале између чланица, када једна од њих сматра да јој је предузетим нормама неког другог члана СТО причињена штета.⁴⁷⁷

7. Органи за рјешавање спорова

У рјешавању спорова у оквиру Свјетске трговинске организације учествују бројни органи, и то:

1. Орган за рјешавање спорова – *Dispute Settlement Body* – DSB;
2. Панели – *Panels*;
3. Апелациони орган – *Appellate Body* – AB и
4. Арбитража - *Arbitration*, под одређеним условима.⁴⁷⁸

---

⁴⁷⁵ Пближе видјети: Члан 10. став 2. у вези са ставом 4. Договора - DSU.

⁴⁷⁶ Пближе видјети: Члан 9. став 1. DSU.

⁴⁷⁷ Пближе видјети: А. Ђирић, „Поступак решавања спорова пред Светском трговинском организацијом“, стр. 318.

⁴⁷⁸ А. Ђирић, „Поступак решавања спорова пред Светском трговинском организацијом“, стр. 553.

7.1. Орган за рјешавање спорова (*Dispute Settlement Body – DSB*)

Функцију Органа за рјешавање спорова обавља Генерални савјет Свјетске трговинске организације, често означен као Орган за рјешавање спорова (*Dispute Settlement Body – DSB*). Он се састаје ради разматрања питања из области рјешавања спорова. Механизам за рјешавање спорова је у систему ГАТТ-а спровођен преко радних група, које су осниване за рјешавање појединачних спорова.

Савјет је надлежан за:

1. Формирање панела;
2. Усвајање извјештаја панела и другостепеног органа;
3. Вршење надзора над примјеном одлука и препорука;
4. Давање овлаштења за суспензију концесија.

Овај орган оснива два друга органа, који учествују у поступку рјешавања спорова, и то:

- а) Панел – *Panel*, који разматра конкретне спорове, а има карактер арбитражног вијећа или трибунала;
- б) Апелациони орган - *Appellate Body – AB*, који као другостепени орган рјешава спор у поступку по жалби на извјештаје, одлуке и препоруке панела.

Када иступа у својству органа за рјешавање спорова, Савјет примјењује друга правила поступка, која се разликују од правила поступка која се иначе примјењују код редовног засједања Савјета.

С обзиром да Савјет оснива панеле и Апелациони орган, он такође разматра и оцјењује њихове извјештаје, те спроводи надзор и контролу препорука и одлука. Затим, исти води рачуна о примјени санкција за случај неизвршења одлука од стране држава-чланица, те одобрава суспензију концесија. Своје одлуке Савјет доноси консензусом.

Другим ријечима, Савјет у основи представља квази-судски орган који је позван да непристрасно, брзо и ефикасно поступа у границама своје надлежности.⁴⁷⁹ Његова основна дјелатност је у надгледању спровођења споразума и министарских одлука. Састављен је од представника свих држава чланица, а састаје се по потреби.⁴⁸⁰

7.2. Панели – Panels

Панел представља трибунал који је надлежан да спор ријеша као првостепени орган. Поријекло води из механизма за рјешавање спорова према Општем споразуму о царинама и трговини (*General Agreement on Tariffs and Trade – GATT*) од 1947. године.⁴⁸¹

Панели се састоје од три, а у посебним случајевима и од пет чланова. “Панелисте“ именује Генерални савјет Свјетске трговинске организације – DSB, на захтјев тужиоца, са списка Секретаријата Свјетске трговинске организације.⁴⁸²

То су *ad hoc* тијела формирана за потребе рјешавања одређеног спора и престају са радом по окончању поступка. Панел формира Орган за рјешавање спорова - DSB на захтјев тужиоца. На другом састанку Органа за рјешавање спорова - DSB-а, на ком се расправља о захтјеву за панел, панел се формира консензусом. Стране одлучују о саставу панела (вијећа). Међутим, уколико то не учине ни двадесет дана од формирања вијећа, тужилац може да се обрати генералном директору СТО-а ради именовања чланова панела (вијећа). По правилу, панел чине три високо квалификована владина или невладина појединца, који нису држављани страна или

---

⁴⁷⁹ Поближе о томе видјети: А. Ћирић, „Поступак решавања спорова пред Светском трговинском организацијом“, стр. 553.

⁴⁸⁰ Поближе о томе видјети: В. Поповић, Р. Вукадиновић, *Међународно пословно право, Опти део*, стр. 136.

⁴⁸¹ А. Поповић, *нав. дело*, стр. 76.

⁴⁸² Поближе о томе видјети: А. Ћирић, „Поступак решавања спорова пред Светском трговинском организацијом“, стр. 554.

заинтересованих страна. Сви панели имају исти опис послова и задатака, који упућују на захтјев тужиоца за њихово формирање. Стога, о тужби одлучује панел (вијеће). Панели поштују начело судске економичности, тако што се баве оним тужбама које се морају разматрати како би се ријешио предмет спора. Извјештај панела садржи утврђено чињенично стање, примјенљивост релевантних прописа и основно образложење утврђеног чињеничног стања или препорука. Ако панел утврди да мјера чланице није конзистентна са правом СТО-а, предложиће да земља чланица усклади наведену мјеру са правом СТО-а. Препоруке и одлуке панела нису правно обавезујуће. Оне постају правоснажне тек када их усвоји Орган за рјешавање спорова - DSB консензусом.⁴⁸³

Основна правила формирања панела дефинисана су у члану 12. Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова - DSU-а. Члан 12.1 Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова - DSU-а обавезује панел да поштује пословник о раду садржан у анексу 3. Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова - DSU-а. Панел ће – када год је то могуће, седам дана од формирања, одредити распоред рада и одлучити о начину рада. Свака страна у спору доставља два поднеска вијећу: „први писани поднесак“ и „побијајући поднесак“. Одмах након достављања поднесака, вијеће се састаје са странкама. У току поступка, вијеће ће се у два наврата састати са странкама, прво након достављања „првог писаног поднеска“, а други пут након достављања „побијајућег поднеска“. Осим ако *ad hoc* пословником о раду није одређен рок, странке могу достављати нове доказе све до другог састајања са вијећем. Вијеће има дискреционо право да тражи информације и стручни савјет од експерата како би боље разумјело и оцијенило предочене доказе, као и аргументе које су стране изложиле. Право трећих страна да учествују у поступку је ограничено. Панели достављају прелиминарни извјешај странама ради „претходне ревизије“. По извршеној

---

⁴⁸³ Пoближе видјети: P. Van den Bossche, *nav. delo*, стр. 299-304.

претходној ревизији, панел финализира извјештај, доставља га странама и коначно – када је извјештај доступан на сва три службена језика – чини га доступним јавности тако што га доставља свим СТО чланицама. Поступак панела теоријски не би требало да траје дуже од девет мјесеци, али у пракси, он траје и до 12 мјесеци. У оквиру периода дистрибуције од шездесет дана, извјештај панела је или усвојен од стране Органа за рјешавање спорова - DSB-а, или је против њега уложена жалба Апелационом тијелу.⁴⁸⁴

На међународној конференцији одржаној 5. марта 2002. године на Правном факултету Универзитета Georgetown у Вашингтону, која је била посвећена рјешавању спорова пред СТО у трговинском законодавству, преовладало је становиште већине присутних учесника да се процес рјешавања спорова у оквиру СТО одвија несметано, односно да добро функционише, затим да СТО панели и Апелациони орган стриктно и равноправно тумаче СТО споразуме. За дискусију на овој конференцији одабрана су три предмета, а у једном од ових предмета изнесен је приговор да трговински споразуми нису равноправно примјењени у корист САД, односно да су на њихову штету. Међутим, ни ова, а ни неке друге одлуке, није ни боља ни лошија у односу на неке друге чланице СТО-а те да у њима постоји принцип равноправног третмана страна у поступку.⁴⁸⁵

7.3. Апелациони орган (*Appellate Body* – *AB*)

Апелациони орган је орган сталног карактера, који у својству другостепеног органа поступа по поднијетим жалбама на препоруке и одлуке панела, тј. првостепеног органа.⁴⁸⁶ То је стални међународни трибунал који чини седам независних појединаца признатог ауторитета, именованих од стране Органа за рјешавање спорова - DSB-а на период од

---

⁴⁸⁴ P. Van den Bossche, *nav. delo*, str. 299-304.

⁴⁸⁵ Пближе о томе видјети: John Greenwald, *Journal of International Economic Law*, WTO Dispute Settlement: An Exercise in Trade Law Legislation, (2003), Oxford Univeristy Press., str. 113-124.

⁴⁸⁶ Пближе о томе видјети: П. Цветковић, *нав. чланак*, стр. 663.

четири године. Састав Апелационог органа је репрезентатив СТО чланства. Апелациони орган одлучује по жалби у вијећима од по три члана. Само стране у спору могу уложити жалбу на извјештај вијећа. Жалба се може бавити само питањима права које се наводи у извјештају вијећа као и правним тумачењем вијећа. Чињенице не могу бити предмет жалбе. Међутим, однос вијећа према чињеницама и доказима, може покренути питање да ли је вијеће дјеловало у складу са чланом 11. Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова - DSU-а. Апелациони орган може прихватити, измијенити или укинути мишљење и закључке Вијећа који су били предмет жалбе.⁴⁸⁷

Апелациони орган - *Appellate Body* – *AB* образује Орган за рјешавање спорова *Dispute Settlement Body* – *DSB*. По истеку мандата чланови Апелационог органа могу бити изабрани на још један мандат. Они имају обавезу да прате начине рјешавања и других спорних односа, у којима они нису чланови вијећа, које доноси конкретне одлуке.

За разлику од вијећа, Апелациони орган има детаљну радну процедуру изложену у Пословнику о раду за потребе апелационе ревизије. Апелациони поступак иницира обавијест о жалби. Обје стране су дужне да доставе жалбени поднесак у року од 15 до 25 дана од дана обавијести о жалби. Усмено саслушање, у пракси, обично се одржава четрдесетог дана од почетка апелационог поступка. За разлику од поступка вијећа, треће стране имају широка права да учествују у апелационом поступку. Након усменог саслушања и прије окончања извјештаја, одјељење које одлучује о жалби увијек ће размијенити мишљења о питањима из жалбе са члановима Апелационог тијела који не чине одјељење. Када је извјештај припремљен на сва три службена језика, доставља се чланицама СТО –а и пушта у јавност. Апелациони поступак не траје дуже од деведесет дана, и овај рок је ријетко прекорачен. У периоду дистрибуције од тридесет дана, извјештај

---

⁴⁸⁷ Пoближе o томе видјети: P. Van den Bossche, *nav. delo*, str. 299-304.

Апелационог тијела и вијећа, након што је усвојен, преиначен, или враћен од стране Апелационог тијела, усваја DSB.⁴⁸⁸

Препоруке и одлуке вијећа и/или Апелационог тијела, усвојене од стране DSB-а, морају се одмах усвојити. Ако је то немогуће, онда у разумном року. Ако се стране не могу усагласити око наведеног рока онда ће то, на захтјев страна, учинити обавезујућа арбитража (чл. 21.3(ц) DSU-а).

У случају да страна која је изгубила спор не изврши препоруке у разумном року, и не може се реализовати надокнада штете, страна која је добила спор може тражити одобрење Органа за рјешавање спорова - DSB-а да укине концесије или друге обавезе. У случају да постоји неслагање око постојања СТО конзистентности имплементирајућих мјера, развијена је пракса према којој страна која је добила спор ће се прво позвати на чл. 21.5 поступка усаглашавања, прије тражења одобрења Органа за рјешавање спорова - DSB-а да изврши компензацију. Уколико страна која је изгубила спор није имплементирала или усвојила СТО неконзистентне имплементирајуће мјере, Орган за рјешавање спорова - DSB може на захтјев стране која је добила спор одобрити укидање концесија или других обавеза консензусом. У случају да чланица која није извршила усаглашавање уложи приговор на степен предложеног укидања или тврди да нису испоштовани кораци и поступак укидања, ствар се може упутити на арбитражу (чл. 22.6 Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова - DSU-а) прије коначне одлуке DSB-а.⁴⁸⁹

8. Фазе у рјешавању спорова у оквиру СТО

Да би се могао разумјети систем рјешавања спорова у оквиру СТО, неопходно је поћи од претпоставке да се он одвија кроз неколико фаза, а свака од њих је регулисана посебним правилима и процедурама.

---

⁴⁸⁸ P. Van den Bossche, *nav. delo*, str. 299-304.

⁴⁸⁹ P. Van den Bossche, *nav. delo*, str. 299-304.

Основни циљ и сврха система рјешавања спорова СТО-а је брзо отклањање насталих конфликта кроз мултилатерални поступак. Систем даје предност рјешавању спорова кроз савјетовања прије него судски поступак. Овај систем служи да заштити права и обавезе чланица одређеног споразума, као и да појасни постојеће одредбе наведених споразума. Међутим, систем не може увећати или умањити права и обавезе СТО чланица. Договор о правилима и процедурама за рјешавање спорова – DSU, нуди четири нивоа рјешавања спорова између СТО чланица: савјетовања или преговори (члан 11 DSU-а); вођење поступка од стране панела (вијећа) и Апелационог тијела (чланови 6. до 20. DSU-а); арбитража (чланови 21.3(ц), 22.6 и 25 DSU-а); добре услуге (*good offices*), мирење и медијација (члан 5 DSU-а).⁴⁹⁰

Иако Свјетска трговинска организација има властита правила и процедуре, о чему се посебно водило рачуна да сама процедура не подсјећа на поступак пред судовима и арбитражама, она ипак има бројне карактеристике тих начина рјешавања спорова.

Сам поступак рјешавања спорова је заснован на начелу економичности што значи да се у оквиру система Свјетске трговинске организације рјешавају само она питања која су неопходна за рјешавање сваког конкретног спора.

У фазе рјешавања спорова у оквиру СТО спадају:

1. Поступак консултација и мирног рјешавања спорова;
2. Поступак пред панелом;
3. Процедура усвајања извјештаја панела и право апелације;
4. Испуњење донијетих одлука и арбитражни поступак;
5. Друге процедуре и поступци за рјешавање спорова.

---

⁴⁹⁰P. Van den Bossche, *nav. delo*, str. 299-304.

8.1. Поступак консултација и мирног рјешавања спорова

Прва фаза у поступку рјешавања спорова између влада држава – чланица су консултације (*consultations*) између странака у спору и обавјештавање надлежних органа Свјетске трговинске организације о насталом спору. Чланица Свјетске трговинске организације која сматра да је оштећена неким активностима друге чланице, подноси захтјев за консултације.⁴⁹¹ Дакле, држава – чланица којој је нанесена штета има право да се, у циљу заштите сопствених права и права својих лица, незванично или дипломатским каналима, обрати другој страни захтјевом за консултације. Захтјев за консултације је обавезно у писменој форми, о којем се држава – чланица којој је он упућен изјашњава у року од 10 дана од дана његовог пријема.⁴⁹²

Другој страни је остављен рок од 30 дана да одговори на позив за консултације – преговоре, односно да њима приступи. Ако се странке у наредних 60 дана не договоре, тужилачка страна може да тражи установљавање панела. У случају да се друга страна уопште не одазове на позив за мирно рјешавање конкретног спора тада постоји могућност да се директно тражи установљење панела.

Правила инсистирају на вансудском мирном рјешавању спорова, односно договором заинтересованих страна. Поред овог, странке су слободне да изаберу нека друга алтернативна средства мирног рјешавања спорова као што су мирење, посредовање и арбитража.⁴⁹³

Када се преговори успјешно окончају, стране које су биле у спору обавјештавају Орган за рјешавање спорова (DSB) и одговарајуће савјете и комитете о чињеници да је проблем постојао и да је он ријешен. За ову фазу

---

⁴⁹¹ <http://www.wto.org/english>

⁴⁹² Поближе о томе видјети: А. Ђирић, „Поступак решавања спорова пред Светском трговинском организацијом“, стр. 319-320.

⁴⁹³ А. Ђирић, „Поступак решавања спорова пред Светском трговинском организацијом“, стр. 319-320.

поступка предвиђа се рок од 60 дана. Консултације су конфиденцијалног карактера што значи да се покрећу и спроводе на начин који не смије нанијети штету или погоршати позицију било које државе – чланице у процесу рјешавања спора.⁴⁹⁴

У случају да директне консултације не дају резултат, на захтјев било које стране учеснице спора и по договору страна могу тражити пружање добрих услуга, мирења и посредовања (*good offices, conculuacion and meduatuon*). Овакве услуге су добровљне а пружа их Генерални директор по службеној дужности, те су оне, као такве, повјерљиве природе.⁴⁹⁵

Дакле, уколико овакав покушај странака, путем директних преговора, тј. консултација, не успије у року од 60 дана, од дана његовог покретања, стране имају право да покрену процедуру за рјешавање спора, а у складу са правилима “*Agreement DSU*“. То значи да правила “*Agreement DSU*“ предвиђају образовање “судећег“ органа у првом степену под називом панел (трибунал, вијеће) чија је улога да донесе одлуку о насталом спору.

Чланом 5 Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова – DSU је прописано да захтјев за спровођење процедуре за мирно рјешење спора, странке могу истаћи у било којој процесној фази, укључујући и ток поступка пред панелом, уз претпоставку да о томе постоји њихова међусобна сагласност. Мјере које странке предузимају у циљу мирног начина рјешења спора се сматрају повјерљивим и оне не утичу на право било које стране у даљој процедури панелног начина рјешавања спора, укључујући и поступак по жалби пред Апелационим органом. Такве мјере немају ни преклузивно дејство у односу на право странака да захтијевају „судски“ панелни начин рјешења њиховог спора.⁴⁹⁶

---

⁴⁹⁴ А. Ћирић, „Поступак решавања спорова пред Светском трговинском организацијом“, стр. 319-320

⁴⁹⁵ А. Ћирић, „Поступак решавања спорова пред Светском трговинском организацијом“, стр. 319-320

⁴⁹⁶ Видјети: Члан 5 Договора DSU.

У знак препознавања потешкоћа с којима се сусрећу земље у развоју када су умијешане у СТО систем, Договор о правилима и процедурама за рјешавање спорова - DSU располаже специјалним правилима за те земље. Већина ових правила имају ограничен значај. Дјелотворну правну подршку земљама у развоју у систему рјешавања спорова пружа Савјетодавни Центар за СТО право са сједиштем у Женеви, независна, међународна организација, која пружа правни савјет и заступање земљама у развоју као и најнеразвијенијим земљама.⁴⁹⁷

8.2. Поступак пред панелом

Поступак пред панелом је регулисан чланом 6. до 16. Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова – DSU. Он представља другу фазу у рјешавању спорова.

Друга фаза у поступку рјешавања спорова је оснивање панела. Најкасније послје 60 дана од дана покретања процедуре за миран начин рјешења спора (консултациони стадијум), која није дала позитиван резултат јер странке нису рјешиле спор, земља –чланица – тужилац преузима даљу иницијативу. Она подноси захтјев *Dispute Settlement Body* – DSB и тражи формирање панела, као органа за доношење одлуке о спору у првом степену. Захтјев за оснивање панела се подноси у писменој форми и садржи податке о евентуалном спроведеном поступку консултација, мјерама повреде права и карактеру и природи спора.⁴⁹⁸ Панел се формира у року од 30 дана од дана доношења одговарајуће одлуке о његовом саставу од стране Органа за рјешавање спорова - DSB.

Састав панела, посебна правила поступка и крајњи рок за доношење одлуке по тужби одређује Свјетска трговинска организација. Он се, у

---

⁴⁹⁷ Поближе о томе видјети: P. Van den Bossche, *nav. delo*, str. 299-304.

⁴⁹⁸ P. Van den Bossche, *nav. delo*, str. 321.

правилу, састоји од три члана (панелиста), а уколико странке то посебно захтјевају панел може бити састављен од пет чланова, али се такав захтјев странака мора послати Секретаријату Свјетске трговинске организације на одобрење. Без сагласности странака, у састав панела не могу ући лица која су њихови држављани. Странке се без одлагања обавјештавају о саставу панела.⁴⁹⁹

У састав панела улазе висококвалификовани владини и невладини службеници, укључујући лица која су већ учествовала у панелу, лица која су предавала или објављивала у области трговинског права или политике, и лица која су радила као трговински аташеи земаља чланица Свјетске трговинске организације. Ова лица треба да буду независна у раду, да имају довољно широко образовање и искуство.

Сам поступак пред панелом одвија се тако да странке које су у спору, прије првог састанка, односно “расправног рочишта“, достављају панелу податке о предмету спора, као и своје позиције о чињеничном и правном основу, са одговарајућим доказима и аргументацијом.

Након овога се заказује “прво рочиште“. На “првом рочишту“ заступници “тужиоца“ истичу своје захтјеве, а заступници “туженика“ договарају на наводе “тужиоца“ и износе своју одбрану. На овом тзв. “првом рочишту“ се могу појавити и трећа лица ако имају интерес. Трећа лица могу да изнесу своја запажања у вези са насталим спором, те добијају релевантне материјале од самих странака на првом засједању панела.

Ако се у току расправе појаве питања другог профила стручности, панел може одредити вјештаке одговарајуће струке и тражити од њих да доставе стручне налазе и мишљења.

Дио процедуре пред панелом се одвија на другом састанку пред панелом и он се тиче суштине спора.

---

⁴⁹⁹ А. Поповић, *нав. дело*, стр. 84.

Засједања панела су затворена за јавност, а странке у спору и заинтересована трећа лица немају обавезу, осим ако их панел изричито не позове, да присуствују сједницама.

Послије разматрања чињеничног и правног основа конкретног спора, панел подноси странкама у спору тзв. међуизвјештај који садржи ставове, закључке, чињенични опис предмета спора и доказе. На такав међуизвјештај странке могу поднијети примједбе и тражити преиспитивање његовог садржаја. Панел је дужан да у року од двије недеље размотри примједбе и евентуално закаже допунске састанке са странкама. Након тога панел странкама у спору доставља коначан извјештај, а три недеље од дана достављања странкама, извјештај постаје доступан свим чланицама Органа за рјешавање спорова - DSB.

Коначан извјештај, односно одлуку о спору панел је дужан да донесе најкасније у року од шест мјесеци од дана покретања поступка, а у хитним случајевима или случајевима у којима је ријеч о лако кварљивој роби тај рок може бити скраћен и на три мјесеца.

Када панел оцијени да неће бити у могућности да припреми извјештај у остављеном року од шест, односно три мјесеца, дужан је да писмено обавијести Орган за рјешавање спорова (*Dispute Settlement Body – DSB*). Поред тога дужан је да да процјену периода у којем ће поднијети извјештај. Панел је дужан да од дана свога оснивања па до подношења извјештаја свим чланицама Свјетске трговинске организације, обави задатак најкасније у року од девет мјесеци.

Ако странке у спору не постигну међусобно прихватљиво рјешење, панел је дужан да достави Органу за рјешавање спорова - DSB своје закључке као и одлуку у виду писаног извјештаја. У извјештају се износе утврђене чињенице, примјењивост правних норми, основни смисао сваког од

ставова о конкретним питањима, као и одговарајуће препоруке.⁵⁰⁰ Панел својим закључцима и препорукама, садржаним у извјештају, нема мандат да призна већа или мања права и обавезе странкама у односу на она која су предвиђена одговарајућим трговинским споразумом.

У оним случајевима када спор током поступка пред панелом буде ријешен поравнањем странака, извјештај панела садржи кратак опис предмета спора и одговарајуће сведочење о томе како је ријешен спор.

Панели имају функцију да помогну Органу за рјешавање спорова у вршењу његових послова и то тако што ће сачинити објективну процјену сваког конкретног случаја. Након тога слиједи фаза усвајања извјештаја панела од стране Органа за рјешавање спорова.

Панел је надлежан да, осим ако се странке нису другачије споразумјеле, „у свјетлу мјеродавних норми одговарајућег трговинског споразума у оквиру СТО, размотри захтјев за рјешење спорне правне ствари, који је конкретна држава-чланица поднијела Органу за рјешавање спорова и да донесе закључке, који ће омогућити Органу за рјешавање спорова доношење одговарајућих одлука и препорука у вези конкретног спора“.⁵⁰¹

8.3. Постпанелни поступак

8.3.1. Процедура усвајања извјештаја панела и право апелације

Процедура одобрења, односно усвајања извјештаја панела и право апелације су двије одвојене фазе у постпанелном поступку.

8.3.2. Усвајање извештаја панела

У циљу обезбјеђења потребног времена за разматрање извјештаја панела, извјештај се пре истека 20 дана од дана његовог достављања, не

---

⁵⁰⁰ А. Поповић, *нав. дело*, стр. 84

⁵⁰¹ Поближе видјети: Члан 7 Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова - DSU.

разматра од стране Органа за рјешавање спорова - DSB у циљу његовог прихватања. Странке које су у спору имају право да у цјелости учествују у разматрању извјештаја панела пред DSB. Оне чланице које имају примједбе на извјештај панела, морају доставити писмено образложене разлоге свог неслагања у року од десет дана прије сједнице Органа за рјешавање спорова - DSB, на којој ће бити разматран извјештај панела.⁵⁰²

У року од 60 дана од дана достављања извјештаја панела чланицама Свјетске трговинске организације, извјештај се прихвата на сједници Органа за рјешавање спорова – DSB-а. Под условом да ни једна од странака не саопшти своју намјеру да уложи жалбу Органу за рјешавање спорова (*Dispute Settlement Body*), постиже се “консензус“,⁵⁰³ а извјештај панела се сматра коначно усвојеним.

Разматрање извјештаја у циљу његовог прихватања се неће спроводити уколико било која од странака у спору званично саопшти Органу за рјешавање спорова – DSB-у о својој одлуци да захтјева апелацију. Међутим, ако је странка обавјестила DSB о својој намјери покретања апелационог поступка, извјештај се не може прихватити све док се не оконча жалбени поступак. Овакво рјешење не штети реализацији права држава – чланица, ако оне на тај начин испољавају свој став у односу на извјештај панела.

Било да се ради о примјени СТО споразума или домаћег законодавства државе чланице од панела и другостепеног органа се очекује крајње објективно поступање и објективна оцјена спора који се рјешава, укључујући у објективну оцјену чињенице из тог случаја и примјењивост релевантних предметних споразума, односно усклађеност са њима, како би се дошло до налаза који ће помоћи Органу за рјешавање спорова - DSB-у у изради препорука и одлука предвиђених предметним споразумима. Панели

---

⁵⁰² Поближе о томе видјети: А. Ћирић, „Поступак решавања спорова пред Светском трговинском организацијом“, стр. 561.

⁵⁰³ А. Ћирић, „Поступак решавања спорова пред Светском трговинском организацијом“, стр. 408.

би се требали редовно консултовати са странама у спору те им дати одговарајуће прилике за доношење међусобно задовољавајућег рјешења.⁵⁰⁴

8.3.3. Право апелације и апелациони поступак

Право покретања поступка по жалби, на које имају странке у поступку није обавезна фаза.

Оно подразумјева постојање права на жалбу Апелационом органу у циљу преиспитивања извјештаја панела.

Што се тиче трећих лица, она немају право на подношење жалбе на извјештај панела. Међутим, трећа лица која су обавјестила Орган за рјешавање спорова (*Dispute Settlement Body – DSB*) о постојању свог оправданог интереса у односу на спорна питања међу странкама, имају право да подносе писмене поднеске Апелационом органу.

Жалбени поступак се односи на правна питања која су садржана у извјештају панела, као и на питања њиховог тумачења.⁵⁰⁵

Апелациони орган је другостепени орган и стално тијело које разматра поднијету жалбу на извјештај панела. Састоји се од седам чланова, од којих ће три радити на појединачном случају.⁵⁰⁶ За окончање поступка апелације предвиђа се рок од 60 дана, а најдуже 90 дана.

Његов поступак рада је повјерљиве природе док су мишљења лица која учествују у његовом раду анонимна. Овај орган може да потврди, укине или измијени налазе и закључке панела.⁵⁰⁷

Важно је истаћи да Апелациони орган нема право да призна већа или мања права и обавезе, од оних који су предвиђени мултилатералним споразумима у оквиру Свјетске трговинске организације. Уколико панел или

---

⁵⁰⁴ Пближе о томе видјети: 1) Claus-Dieter Ehlermann and Nicolas Lockhart, Standard of Review in WTO Law, *Journal of International Economic Law* 7(3). 491-521.

2) Члан 11. Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова.

⁵⁰⁵ Пближе о томе видјети: А. Ђирић, *Међународно трговинско право, општи део*, стр. 562.

⁵⁰⁶ Пближе о томе видјети: П. Цветковић, *нав. чланак*, стр. 663.

⁵⁰⁷ Пближе о томе видјети: Члан 17. Договора DSU.

Апелациони орган, као другостепени орган, закључе да мјера коју је једна конкретна држава – чланица унилатерално предузела и поводом које је спор настао, није у складу са одговарајућим споразумом у оквиру Свјетске трговинске организације, препоручиће држави – туженику да своје мјере усклади са нормама споразума у питању. Овим препорукама ће Апелациони орган предложити начине и механизме за њихово спровођење у пракси.

Апелациони орган при комплетирању налаза и закључака панела своју праксу развија по принципу случај по случај те је из тих разлога тешко дефинисати и доћи до егзактних параметара.

Постоји и други приступ у циљу избјегавања могућег нерјешавања спорова да се уклањају разлике између чињеница и права у жалбама пред СТО, што омогућује апелационом органу укључивање у испитивање чињеница, као и у правну анализу. Међутим, овај приступ може да доведе у питање рок од 90 дана за окончање поступка апелације.

Из тих разлога преовладава становиште да би увођење механизма укидања одлука панела и враћања на поновно одлучивање у Договор о правилима и процедурама за рјешавање спорова, како је и предложено од стране неколико држава чланица, било прихватљивије за брже рјешавање спорова.⁵⁰⁸

8.3.4. Испуњење донијетих одлука и арбитражни поступак

Извјештај Апелационог органа одобрава Орган за рјешавање спорова у року од 30 дана од дана пријема. Он подлијеже извршењу осим у оним случајевима када је извјештај укинут на основу “негативног консензуса“ Органа за рјешавање спорова.

---

⁵⁰⁸ Пближе о томе видјети: Alan Yanovich and Tania Voon, Completing the Analysis in WTO Appeals: The Practice and its Limitations, *Journal of International Economic Law* 9 (4), 933-950, Advance Access Publication 20 September 2006, Oxford University Press 2006.

Извјештај панела против којег није изјављена жалба, којом би био покренут поступак апелације, је такође подобан за извршење.

Након што извјештај панела постане коначан, на савјетовању, које се организује 30 дана послје усвајања коначног извјештаја панела или извјештаја Апелационог органа, странке у спору имају обавезу да информишу Орган за рјешавање спорова - DSB о својим намјерама у вези са извршењем препорука и одлука из коначног извјештаја.

Хитно спровођење препорука или одлука Органа за рјешавање спорова је неопходно како би се обезбједило ефикасно рјешавање спорова у корист свих чланица. Ако хитно спровођење препорука или одлука није могуће, тој чланици ће бити остављен разуман временски рок да то учини.

Дакле, ако је извршење за “дужника“ немогуће, оставља му се разуман рок у коме је извршење препорука или одлука реално могуће. Овај разуман рок је одређен “Договором о правилима и процедурама за рјешавање спорова - DSU“ а тиче се периода времена који:

- а) предложи држава – чланица под условом да га потврди Орган за рјешавање спорова - DSB;
- б) узајамно усаглашен међу странкама у периоду 45 дана послје датума коначности одлуке или препоруке, или ако такве сагласности нема;
- в) одређен од стране обавезне арбитраже, у року од 90 дана након коначности препорука и одлуке.⁵⁰⁹

Најдужи период времена за извршење одлука и препорука не може пријећи 15 мјесеци од дана коначности извјештаја панела или Апелационог органа, а странке се нису усагласиле о чињеници постојања изузетних околности, које могу утицати на продужење предвиђеног рока. Међутим, и

---

⁵⁰⁹ Поближе о томе видјети: А. Ћирић, *Међународно трговинско право, опити део*, Ниш 2010, стр. 563.

код постојања оваквих објективних и неспорних тешкоћа, рок не би требало да прелази 18 мјесеци.

Након тога слиједи фаза одређивања компензације оштећеним чланицама и одобравање суспензије концесије чланици за коју је утврђено да крши правила Свјетске трговинске организације.⁵¹⁰

Када странка која је дужна да испуни одређене обавезе у одређеним роковима, то не учини, дужна је да ступи у преговоре са “тужиоцем“, а у циљу утврђивања узајамно прихватљиве компензације. Компензација и уступци су мјере привременог карактера, које се примјењују онда када се препоруке и одлуке не извршавају у току разумног рока. Компензација није допуштена уколико противрјечи обухваћеним споразумима, а сама по себи је добровољна.

Она се може тицати нпр. одобрења смањења царинских тарифа од стране “туженика“ у областима које представљају интерес за “тужиоца“. Ако се истеком 20 дана не постигне споразум о компензацији, “тужилац“ може захтијевати од Органа за рјешавање спорова - DSB мјере у виду обустављања од примјене постојећих повољности (суспензија концесија), којим се користи “туженик“.

Суспензија концесија има карактер и правну природу привремених мјера у случајевима када “туженик“ не испуњава своје обавезе по донијетим одлукама и препорукама у вези коначно рјешеног спора.⁵¹¹

Ниво суспензије концесија или других обавеза ће бити еквивалентан нивоу поништења или умањивања користи. Ако чланица којој је препорука или одлука упућена има примједбу на ниво суспендованих концесија случај ће изнијети пред арбитражу.

Стране прихватају одлуку арбитра као коначну и не могу тражити другу арбитражу.

---

⁵¹⁰ www.wto.org/english.

⁵¹¹ А. Ћирић, *нав. дело*, стр. 564.

Суспензија концесије или других обавеза је, као што смо раније навели, привременог карактера и примјењује се док се мјера која је неконзистентна са односним споразумом не уклони или док чланица којој је препорука или одлука упућена не пружи рјешење за поништење или умањивање користи или док се не постигне узајамно задовољавајуће рјешење.

Страна “тужилац“ има право да примјени репресивну обуставу уступака у истом сектору која је предмет спора у односу на страну која не испуњава одлуке и препоруке, или друге обавезе Свјетске трговинске организације који је њеним споразумом гарантују.

Уколико ово не да позитиван ефекат, обустава уступака се може проширити и на друге секторе истог споразума, на коме се заснивају одговарајући правни односи. Ако се и овакве мјере покажу непрактичним и неефикасним и ако су разлози озбиљни, мјера обуставе може бити проширена и на друге споразуме у оквиру Свјетске трговинске организације.

Одобрена суспензија концесија се примјењује све док се кршење одређених норми понашања не отклони одговарајућим споразумом, или док евентуално “туженик“ не понуди рјешење за елиминисање или умањење користи коју је имао сопственом повредом правила понашања, односно док се саме странке о томе не договоре.⁵¹²

Најинтересантније рјешење је предвидио “*Agreement DSU*“ у случају када је чланица Свјетске трговинске организације, на коју се односи препорука или одлука, врстом и обимом компензација и суспендованих концесија.

Према Договору о правилима и процедурама за рјешавање спорова - “*Agreement DSU*“, странка се може обратити арбитражи у оквиру Свјетске трговинске организације. Арбитража се сматра средством за хитно

---

⁵¹² Поближе о томе видјети: А. Ћирић, „Поступак решавања спорова пред Светском трговинском организацијом“, стр. 326.

рјешавање насталог спора у фази извршења већ донијете одлуке или препоруке.

Арбитражни поступак се мора окончати у року од 60 дана.

Основна њена функција је да утврди да ли је ниво суспендованих концесија једнак степену умањења користи. Затим, арбитража утврђује да ли је предложена суспензија дозвољена самим споразумом, а ако јесте да ли су испоштоване све правне норме које се на такву суспензивну мјеру односе.

Арбитражни поступак се одвија пред првобитним панелом.

Арбитражне одлуке су се према свом начину доношења наметнуле као незаобилазан фактор који има за циљ да дјелује, не само на субјекте пословног правног односа, него дјелују *erga omnes*, према субјектима из будућих пословних односа, ради чега имају огроман значај, не само у регулисању међународних пословних односа, него и развоју међународног пословног права.⁵¹³

Према члану 25. Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова - “*Agreement DSU*“, странке не могу спорни однос повјеравати на рјешавање некој другој арбитражи, те морају да прихвате њену одлуку као коначну, те су сагласне да је поштују.

Из истражене судске праксе утврђено је континуирано неразумијевање садржаја и важности *travaux preparatoires* (*припремних радњи*). Прихваћено је да су они по свом значају секундарни. Међутим, гдје год је то могуће, охрабрује се упућивање на њих. Међусобно зависна уговорна обећања о приступу тржишту су предмет размјене и ,из тог разлога, тијела за рјешавање спорова морају то имати на уму (баланс права и обавеза). С тим у вези, биће сврсисходније уколико користе инструменте који боље приказују предмет размјене него да изграђују свој суд о томе шта би могао да буде предмет. Препоручује се примјена историјског контекста и

---

⁵¹³ Јелена В. Граховац, *Значај арбитражног рјешавања међународних трговинских спорова за развој међународног пословног права*, магистарски рад, Бања Лука 2011., стр. 125.

додатних средстава који ће помоћи панелима (вијећима) да боље разумију предмет уговора.⁵¹⁴

Примјетна је уздржаност у погледу примјене права изван оквира одређеног споразума, осим ако то није општи принцип права. Бечка конвенција садржи адекватне инструменте заштите (члан 30) од проширивања уговорних обавеза на неуговорне стране. Апелациони орган је указивало на опасност од конструисања СТО Споразума који ће бити у клиничкој изолацији од остатка међународног јавног права.⁵¹⁵

Систем рјешавања спорова пред СТО је увелико допринио побољшању испуњења споразума СТО. Поступак преиспитивања Панела и Апелациог органа, те препорука Органа за рјешавање спорова – DSB-а, након тога је кључна у овом систему. Укратко, Панел и Апелациони орган испитују да ли мјере одговорне стране представљају повреду обавеза СТО споразума и ако је закључак позитиван Орган за рјешавање спорова - DSB препоручује да предметна земља чланица изда мјере у смислу испуњења споразума. Предметна земља чланица је обавезна испунити DSB препоруке повлачењем или модификовањем својих мјера.⁵¹⁶

Једна од најпроминентнијих особина система поравнања СТО је тај што су успостављени разрађени *multilevel* механизми да би помогли и осигурали имплементацију DSB препорука.

Систем рјешавања спорова пред СТО има незаобилазну улогу у осигурању испуњења СТО споразума. Имплементација DSB препорука је битна за систем да би се у потпуности постигао жељени циљ.

По успостави овог, велики значај система је у тежњи остварења савшеног испуњења и није увијек најпожељније у дугорочном смислу за стабилитет система. Било који предлози за побољшање Договора о

---

⁵¹⁴ Matsushita, Mitsuo et al, *The World Trade Organisation: Law, Practice, and Policy*, Oxford University Press, Oxford, 2005, str. 87.

⁵¹⁵ Matsushita, Mitsuo et al. *nav.delo*, str. 87.

⁵¹⁶ А. Поповић, *нав. дело*, стр. 94.

правилима и процедурама за рјешавање спорова – DSU, требају бити размотрени на основи разумијевања природе система рјешавања спорова пред СТО.⁵¹⁷

На основу свега изнесеног може се закључити да се основни циљ рјешавања трговинских спорова у оквиру СТО, исцрпљује у настојању да се отклони свака мјера или радња која је супротна одредбама споразума у оквиру СТО, као и да се превазиђе и ријеши сваки настали спор у трговинским односима између њених чланица примјеном норми СТО.⁵¹⁸ Такав циљ је у потпуности у складу са начелом ефикасности у раду и дјеловању СТО, као једном од темељних принципа читавог облика институционалног организовања свјетске трговине.⁵¹⁹

8.3.5. Друге процедуре и поступци за рјешавање спорова

Постоје и неке друге процедуре за рјешавање спорова у оквиру Свјетске трговинске организације. Оне су специфичне и не могу се убројити у процедуре за рјешавање спорова већ у поступке које трговински систем чине правно извјеснијим и тако остављају мало простора за будуће спорове. Међутим, и поред тога често се дешава да се појављују и неки недостаци процеса рјешавања спорова у Свјетској трговинској организацији а то су:

- а) Сукоб надлежности правног система Свјетске трговинске организације са другим постојећим правним режимима;
- б) Право чланица Свјетске трговинске организације да утврде која питања значајна за националну безбједност леже ван надлежности Свјетске трговинске организације;

---

⁵¹⁷ Yuka Fukunga, Securing compliance through the WTO Dispute Settlement System: Implementation of DSB Recommendations, *Journal of International Economic Law* 9 (2), pgs 383-426, Advance Access Publication 8 May 2006, Oxford University Press 2006.

⁵¹⁸ Видјети: Члан 3. ст. 7. Договора DSU.

⁵¹⁹ Пближе о томе видјети: А. Ћирић, *Међународно трговинско право, опити део*, стр. 565.

в) Сукоб судске надлежности Свјетске трговинске организације са надлежношћу домаћих и међународних судова.

И поред ових недостатака за очекивати је да ће овај систем рјешавања спорова у Свјетској трговинској организацији и даље бити унапријеђен како би служио интересима чланица Свјетске трговинске организације, али и интересима саме организације.

На крају би требало напоменути и то да Орган за рјешавање спорова није само надлежан за доношење одговарајућих одлука и препорука у вези са насталим споровима, већ и да је он истовремено и орган контроле, који директно надзире њихово извршење.⁵²⁰

9. Значај рјешавања спорова у оквиру СТО

СТО систем за рјешавање спорова се сматра великим успјехом. Неки аутори га дефинишу као „драгуљ у круни“ Свјетске трговинске операције⁵²¹ и сматрају га престижнијим системом рјешавања међународних (међудржавних) спорова. Закључно са фебруаром 2010. године, пред Органом за рјешавање спорова - DSB тијелима покренуто је 405 спорова. 2008. године је уз 19 захтјева за консултацијама у циљу рјешавања спорова пред Органом за рјешавање спорова – DSB, ово тијело установило три панела за рјешавање пет нових спорова (када више тужилаца покреће поступак на идентичном чињеничном стању, те спорове, у складу са начелом процесне економије рјешава један панел). Апелационо тијело је у току 2008. године рјешавало 13 захтјева за испитивање одлуке панела.⁵²² Рјешавање мањег броја предмета у току 2008. године неки аутори приписују консолидацији система до те мјере да државе не покрећу спорове, осим уколико немају довољно разлога за претпоставку да ће панел или

⁵²⁰ А. Поповић, *нав. дело*, стр. 95.

⁵²¹ П. Цветковић, *Увод у право Светске трговинске организације*, стр. 27.

⁵²² Видјети: WTO Annual Report, 2009.

http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/anrep09_e.pdf

Апелациони орган прихватити њихов захтјев.⁵²³ Поред наведеног значајно је напоменути да је постојање ефикасног система рјешавања спорова потврда успјешне „јудицилизације“ која се од стране појединих аутора сматра кључном за даљу „позитивну интеграцију“. Ефикасан систем рјешавања спорова има повратно дејство на јачање кредибилитета правног система СТО и Свјетске трговинске организације као институције.⁵²⁴

СТО систем се успјешно развија из разлога што правила Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова – DSU-а пружају одређену флексибилност СТО чланицама. Та способност развоја се такође везује и за чињеницу да Договор о правилима и процедурама за рјешавање спорова – DSU оставља простора СТО тијелима за рјешавање спорова – панелима (вијећима) и Апелационом органу – за усвајање сопствених пословника о раду.

Развој СТО система је сличан развоју његовог претходника ГАТТ-а из 1947. године који се развијао готово 50 година. ГАТТ 1947 је у суштини обухватао двије одредбе о рјешавању спорова, наиме чл. XXII и XXIII. У почетку је то био систем мирења, а постепено је прерастао у систем за рјешавање спорова.⁵²⁵ Процедуре развијене по основи ГАТТ-а биле су кодификоване на основи споразума усвојеног 1979. године у току Токијске рунде.⁵²⁶ На крају, већи дио онога што је настало по основи ГАТТ-а као

---

⁵²³ П. Цветковић, *Увод у право Свјетске трговинске организације*, стр. 28.

⁵²⁴ Видјети више у: De Bièvre, Dirk, „Governance in International Trade: Judicisation and Positive Integration in the WTO”, Preprints of the Max Planck institute on Collective Goods, July 2004; <http://www.mpp-rdg.de>. На овом је мјесту неопходно указати да је у око 90% спорова вођених од 1995. до 2007. године усвојен захтјев тужиоца, што је био аргумент за закључак појединих аутора о „асиметричном карактеру“ DSU процедуре: у њеном спровођењу доминира став о потреби екстензивног тумачења норми правног оквира установљеног правилима СТО. Видјети више у: Colares, F. Juscelino, „A Positive Theory of WTO Adjudication, Society of International Economic Law“, (SIEL) Inaugural Conference 2008 Paper, <http://ssrn.com/abstract=1266244>.

⁵²⁵ G. Abi-Saab, „The WTO dispute settlement system and general international law“, in Rufus Yerxa and Bruce Wilson (eds), *Key issues in WTO Dispute Settlement: The First ten years*(Cambridge, 2005), str. 7-11.

⁵²⁶ Understanding Regarding Notification, Consultation, Dispute Settlement and Surveillance, BISD 26/210. Jackson refers to this as a „restatement of procedures“ (vidi John Jackson, *The World Trading System: The Law and Policy of International Economic Relations* (2nd edn, Cambridge, MA, 1997), p. 116).

пракса постаје основ за поступак рјешавања спорова усвојен Уругвајском рундом у форми Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова – DSU-а, иако уз знатне измјене.⁵²⁷

У првих десет година СТО-а (1995-2004), формално је покренуто 324 спора, формирано 129 вијећа и дистрибуирано 89 извјештаја вијећа.⁵²⁸ Поред наведеног, СТО систем уводи нове облике поступка који нису постојали у вријеме ГАТТ-а, као што су жалбе, арбитраже за утврђивање разумног рока по основи члана 21.3(ц), арбитраже ради утврђивања степена укидања концесија по основи члана 22.6, као и поступак усаглашавања по основи члана 21.5. Ови поступци су такође били интензивни у првих десет година СТО-а, па је тако сачињено 59 извјештаја Апелационог органа, 19 арбитража по основи члана 21.3(ц), девет арбитража по основи члана 22.6, и 14 (од укупно 89 претходно наведених извјештаја вијећа) извјештаја панела (вијећа) о усклађивању по основи члана 21.5.⁵²⁹ Упркос, интензитету активности, развој СТО система је био постепен; природа система је остала непромијењена.

У великом броју случајева, развој СТО система зависи од иницијативе СТО чланица. Често то подразумијева споразум страна у спору. Понекад, може да буде резултат иницијатива поједине чланице СТО-а или групе чланица. Очигледан примјер праксе која обухвата споразум између страна у спору односи се на питање секвентности. Ово питање се први пут појавило у ЕС – Bananas III спору и одмах је идентификовано као питање због којег треба Договор о правилима и процедурама за рјешавање спорова – DSU подвргнути измјенама. Питање секвентности значи како ускладити захтјеве за одобрење укидања концесија или других обавеза по основи члана 22. Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова – DSU-а и

---

⁵²⁷ Које су то најважније измјене, види J. Jackson, *nav. članak*, str. 124-127.

⁵²⁸ Bruce Wilson, „The WTO Dispute Settlement System and its Operation: A brief overview of the first ten years“, in Yerxa and Wilson, *WTO: The first Ten Years*, 20-21.

⁵²⁹ Bruce Wilson, *nav. delo*, str. 21.

испитивање СТО конзистентности мјере предузете у циљу усклађивања са правилима и препорукама Органа за рјешавање спорова - DSB-а у складу са чланом 21.5 Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова – DSU-а.⁵³⁰ Било је приједлога за рјешавање питања секвентности, али до сада се рјешење није пронашло. У пракси, чланице СТО-а су рјешавале проблем међусобним споразумом према којем су се истовремено достављали захтјеви за укидање концесија и упућивање на члан 21.5 вијећа, али су се поступци одмазде стављали ван снаге све до окончања поступка по основи из члана 21.5.⁵³¹ Постоји и други тип споразума према којем су стране сагласне да задрже право чланице да затражи одобрење за укидање концесија до окончања поступка по основи члана 21.5, чак ако је то и након истека рока предвиђеног чланом 22. DSU-а.

Други скорији примјер, односи се на транспарентност. Сједнице вијећа страна затворене су за остале чланице СТО-а и за јавност. Неколико СТО чланица тражило је већи степен јавности СТО поступака. У међувремену, ЕУ, Канада и САД заједнички су тражиле да сједнице вијећа у поступку, који је у току, буду отворене за јавност. Вијеће се сагласило и прва наредна сједница у присуству страна емитована је јавно, путем видео преноса у другу просторију СТО зграде, гдје је јавност могла директно да прати пренос. Сједнице вијећа у присуству трећих страна остале су затворене за јавност, зато што то треће стране нису жељеле.⁵³²

Транспарентност служи и као примјер како се развија поступак на иницијативу појединих чланица. Члан 18.2 Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова – DSU-а каже да иако су поднесци панелу (вијећу) или Апелационом органу повјерљиви... стране могу извијестити јавност о сопственом статусу у спору. Неке СТО чланице, као

---

⁵³⁰ Видјети: WTO Secretariat, *A Handbook on WTO Dispute Settlement* (Cambridge, 2004), p. 85.

⁵³¹ Видјети: WTO *Handbook*, pp. 85-86. За примјер, видјети: WT/DS245/10,

⁵³² Пближе о томе видјети: А. Поповић, *нав. дело*, стр. 99.

САД, јавно објављују своје поднеске. Истовремено, овај примјер илуструје границе до којих СТО чланице могу ићи када иступају појединачно.

Правни лијекови су област у којој се примјећују интересантне промјене настале из индивидуалног или групног иступања страна. Најтрадиционалнији облик укидања концесија или других обавеза у СТО јесте повећање тарифа на увоз одређене врсте роба од тужене чланице Свјетске трговинске организације у другу земљу чланицу.⁵³³ Међутим, чланице СТО-а су захтијевале одобрење за укидање концесија или других обавеза и на друге начине.

Један од приједлога насталих у контексту реформе Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова – DSU-а је и могућност колективног спровођења СТО обавеза од стране чланице СТО-а *vis-a-vis* чланице која је пропустила извршење обавезе. Неколико спорова је покренуто од стране више чланица СТО-а, које понекад иступају на координисани начин.⁵³⁴

Специфично питање, које се појавило у новије вријеме, односи се на укидање контрамјера. Трговинске контрамјере представљају један аспект у низу радњи самопомоћи које су, прије конкретизације ГАТТ/СТО система, биле област искључиво регулисана општим међународним правом. Стварањем Свјетске трговинске организације, утврђена су нова правила у вези са трговинским противмјерама, али то није значило њихово потпуно потискивање из општег међународног права. Напротив, сличности између СТО права и општих међународноправних поставки о противмјерама и чињеница да СТО_споразум препознаје противмјере као правни лијек, указују на јединство постулата противмјера у међународном праву.⁵³⁵

---

⁵³³ Под одређеним околностима чланица СТО-а може тражити одобрење да укине концесије на услуге или интелектуалну својину. (видјети чл. 22.3 DSU-а).

⁵³⁴ Примјер више тужилаца је US-закон о компензацији (Byrd amendment), ЕС – Извозне субвенције на шећер, и US – челични инструменти заштите.

⁵³⁵ А. Поповић, *нав. дело*, стр. 100.

Као прво, у вези са сличностима, већина материјалних аспеката противмјера у СТО праву признаје постојећа правила општег међународног права. Ово је случај са узроком, објектом, привременим карактером и преклузијом незаконитости противмјера. Неки други услови имају специфичности на основи СТО права, али чини се да сличности имају превагу у односу на разлике. Ове разлике представљају прилагођавање принципа пропорционалности и усклађености са одређеном ситуацијом, у примјени принципа *lex specialis*. С тим у вези, улога уговорних правила у сажимању и систематизацији обичајних правила је од изузетног значаја. Међутим, ништа не може спријечити повратак на обичајна правила када посебан пропис не може понудити рјешење, како то, чини се, предлажу и сами ограни за рјешавање спорова.⁵³⁶

Област у којој постоје стварне разлике и у којима се могу утврдити нове појаве у вези са општим међународним правом представљају процедурални аспекти противмјера. Правила утврђена Договором о рјешавању спорова (DSU) забрањују државама чланицама да противмјере при СТО процесу рјешавања спорова примјењују изван система. Обавеза тражења дозволе за примјену противмјера, утврђивање њиховог максималног нивоа и њихова контрола од стране треће стране, представљају истинска ограничења за овакву врсту мјера.⁵³⁷

Друго, сличности противмјера између СТО система и општег међународног права лежи у признавању прије него ли у одбацивању крајњег правног лијека општег међународног права од стране СТО права. Постоје тврдње да самостални постулат подразумијева систем који утврђује сопствене обавезе, штетне радње, као и сопствене правне лијекове. Разматрајући тврдњу да СТО право може да посједује степен независности

---

⁵³⁶ Видјети: *Brazil- Avio eksportni finansijski program (Brasil – Export Financing Programme for Aircraft)* WT/DS46/ARB, *op.cit.* (vidi fusnotu 146), 3.59, .6.33, . 6.16.

⁵³⁷ Perez-Aznar, Facundo, *Countermeasures in the WTO Dispute Settlement System*, La Plata, 2005., str. 114.

од међународног права сличну оној европских заједница или дипломатског права, долази се до закључка да то није могуће из разлога што потоњи системи имају сопствене правне лијекове и одбацују могућност примјене противмјера. Насупрот томе, СТО споразум признаје и регулише противмјере. У том контексту чини се да се нижи степен аутономије СТО права у односу на опште међународно право може боље објаснити примјеном концепта *lex specialis*.⁵³⁸

Основни ефекат блиске везе противмјера у општем међународном праву и СТО споразуму чини примјена обичајних правила о противмјерама на субсидијарни начин код тумачења СТО правила и приликом понуде рјешења када СТО правила не могу понудити рјешење одређеног проблема. Стога, општа правила пропорционалности или концепт усклађивања, на примјер, су аспекти који се чине добро развијени у општем међународном праву и на које се органи за рјешавање спорова могу ослонити. У односу на реверзибилност, услов противмјера који није понуђен у Договору о рјешавању спорова, чини се да не постоји ништа у СТО споразумима што спречава примјену овог услова на противмјере у СТО систему.⁵³⁹

С тим у вези, члан 22.3 (д) (II) Договора о рјешавању спорова чини се кључан и представља излаз за друга међународна правила која се морају узети у обзир приликом примјене противмјера, као што су ефекти противмјера на популацију, када утичу на „осјетљиви“ сектор економије или чак поштовање људских права.

Разлог за овакву примјену није тривијалан. Флексибилна, свеобухватна природа општег међународног права дозвољава органима за рјешавање спорова да прибјегну обичајним правилима о противмјерама како би тумачили СТО правила, попунили евентуалне празнине и донијели правичне одлуке, обезбјеђујући „безбједност и предвидивост“ у економским

---

⁵³⁸ Поближе о томе вијети: А. Поповић, *нав. дело*, стр. 101.

⁵³⁹ Perez-Aznar, Facundo, *нав. дело*, стр. 115.

односима. Субсидијарна примјена ових правила не дозвољава органима за рјешавање спорова да „додају или умање права и обавезе из наведених споразума“, уколико се овај мандат тумачи тако да се не односи само на одређени члан споразума већ, прије, као признавање свих права, обавеза и принципа дефинисаних у укупном пакету споразума. Такво тумачење обухватало би, између осталог, одрживи развој, заштиту животне средине, интересе земаља у развоју, принципе обухваћене Споразумом из Маракеша о утемељењу СТО-а.⁵⁴⁰

Ово отвара ново питање: увођење противмјера у међународни систем рјешавања спорова. Зашто легитимисати нешто што се чини као антитеза судског (или квази-судског) механизма за рјешавање спорова, нешто што намеће неиспуњење међународне обавезе? Зашто би такав комплексан поступак на крају признао самопомоћ као начин спровођења одлука Органа за рјешавање спорова?

Може се рећи да је сврха увођења подизање ефикасности у систему рјешавања спорова. У сваком случају, овај аргумент није сасвим убједљив, пошто је искуство у систему СТО рјешавања спорова показало да је ефекат противмјера у одлукама страна, које нису испуниле своје обавезе да поштују одлуке Органа за рјешавање спорова, релативан.⁵⁴¹ Понекад државе не спроводе одлуке СТО-а иако је издато одобрење за примјену противмјера против њих, или чак и када се противмјере успјешно примјењују.

Може се такође рећи да је увођење ових мјера само одраз децентрализованог система међународног права. Без обзира, међународна пракса показује да су противмјере инструмент најмоћнијих држава. Стога, прихватањем противмјера као правог лијека, систем рјешавања спорова би тиме одобрио спровођење својих одлука само неколицини држава. Додатно,

---

⁵⁴⁰ Perez-Aznar, Facundo, *nav. delo*, str. 116.

⁵⁴¹ Cf. CHARNOVITZ, S., *nav. delo*, (nota 217), p. 429. Još vidi BRONCKERS, Marco i VAN DEN BROEK, Naboth, „privredna odmazda je loš način za poravnanje“, u *Financial Times*, izd. 24. juna 2004, p.15.

ово објашњење подразумијева и ризик трансформисања неједнакости међу државама која постоји у пракси у ново правно правило, одобравајући спровођење одлука само „јаким“ државама.⁵⁴²

DSU нема изричитих правила о овом питању, али дефинише да ће укидање бити привремено и примјењиваће се све док се неконзистентна мјера СТО не уклони. У том погледу постоји неслагање између Европске заједнице, с једне стране, и САД и Канаде, с друге стране, да ли су мјере које је предузела ЕЗ, како би се усагласила са препорукама и одлукама DSB-а у првобитном спору ЕС-Hormoni СТО-конзистентне. САД и Канада одбијају да укину контрамјере зато што, по њиховом мишљењу, мјере ЕЗ нису у потпуности у складу са СТО споразумима. ЕЗ је тражила преиспитивање конзистентности контрамјера које примјењују САД и Канада.

DSU допушта чланицама СТО у неким случајевима да одступе од стандардног поступка рјешавања спорова. СТО чланице могу прибјећи арбитражи по основи члана 25. DSU-а као алтернативи вођења поступка за рјешавање спора пред панелом и Апелационим органом. Додатно, чланице СТО-а могу примијенити и друге облике алтернативног рјешавања спорова, као што су медијација, добре службе и мирење по основи члана 5. Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова – DSU-а. Постоје примјери у којима су чланице СТО-а у потпуности одступиле од поступка по основи DSU-а, и пристале на *sui generis* форму арбитраже у складу са анексом Одлуке о одступању АСП-ЕС Споразума о партнерству који је одобрен на СТО Министарској конференцији у Дохи.⁵⁴³ На основи ове одлуке о одступању, ЕЗ, АСП државе и група чланица СТО-а које извозе банане, слиједиле су посебну форму арбитраже, како би испитале да ли би предвиђено поновно обавезивање ЕС тарифе на банане имало за резултат, у најмању руку, очување укупног приступа тржишту за најповољније (MFN)

⁵⁴² Perez-Aznar, *nav. delo*, str. 117.

⁵⁴³ European communities – The ACP-EC Partnership Agreement, Decision of 14 November 2001, WT/MIN(01)/15.

дистрибутере банана. Специјална арбитража је била двостепени поступак, вођен од стране два члана Апелационог тијела који су иступали сваки за себе и од стране бившег канадског амбасадора СТО-а.

DSU оставља простора панелима или Апелационом органу да донесу своје пословнике о раду. И ова правила су унапредовала како су панели (вијећа) и Апелациони орган стицали искуство у њиховој примјени.

Што се тиче Апелационог органа, члан 17.9 Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова – DSU-а каже да “пословник о раду припрема Апелациони орган на приједлог предсједавајућег Органа за рјешавање спорова - DSB-а и генералног директора и доставља чланицама на одговор“. Апелациони орган је усвојило Пословник о раду 1996. године. Иако усвојен, Апелациони орган, по ријечима Предсједавајућег, задржава право измјена истог пословника у складу са потребама поступка. Последње измјене извршене су у јануару 2005. године.⁵⁴⁴ Најзначајније измјене пословника односиле су се на учешће трећих страна. Треће стране су тражиле да учествују у усменој расправи, без достављања писменог поднеска. Као одговор на њихов захтјев, Апелациони орган је одобрио у пракси њихово присуство у својству „пасивних посматрача“. Коначно, Апелационо тијело је измијенило правило 24. Пословника како би омогућило учешће трећих страна у поступку.

Панели немају јединствени пословник о раду. Договор о правилима и процедурама за рјешавање спорова – DSU дефинише модел поступка за панеле (вијећа) у додатку 3, али вијећа имају право да одступе од тог модела након савјетовања са странама у спору.⁵⁴⁵ Пословник о раду који редовно примјењују вијећа се битно разликује од додатка 3. Нпр., пословник даје вијећу могућност да утврди рок за стране да траже доношење прелиминарне одлуке и за достављање фактичких доказа. Други примјер је када стране

---

⁵⁴⁴ WT/AB/WP/5, 4.01.2005.

⁵⁴⁵ Члан 12.1 DSU-а.

достављају само писани коментар на привремени извјештај без захтјева за одржавање сједнице вијећа у присуству страна.

Неки панели одобравају већи степен права трећим странама. На основу Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова – DSU-а, треће стране имају право да учествују на посебној сједници која се одржава у вријеме када вијеће одржава прву самосталну сједницу са странама. Додато, према Договору о правилима и процедурама за рјешавање спорова – DSU-а, треће стране имају право на копије првих писаних поднесака страна.

Панели и Апелациони орган су се суочили и са недостатком посебних правила о доказима у Договору о правилима и процедурама за рјешавање спорова – DSU-у. Постепено, панели и Апелациони орган су развили правила о терету доказивања и другим стварима у вези са достављањем доказа, укључујући примјену података који представљају пословну тајну, право вијећа да потражује информације од било ког извора, извођење дедуктивног закључка и одбијања стране да достави доказ и третирање случајних доказа. Још једно питање, које се појавило у самом почетку, јесте да ли чланице СТО-а може заступати приватни савјетник. Пошто је Апелациони орган дао позитиван одговор у предмету ЕС-Banane III, приватни савјетник се редовно појављује у име СТО чланица или чини дио њихове делегације.⁵⁴⁶

Захваљујући развоју, СТО систем је превазишао неке недостатке које је имао у почетку свог развоја и прилагодио се бројним специфичним ситуацијама које су се јављале у његовом развоју и настанку. Када се укаже пореба за формалним измјена текста Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова – DSU-а, рјешења из праксе треба да послуже као основ за његову измјену, као и свеобухватну реформу механизма рјешавања спорова, као у случају ГАТТ-а.

---

⁵⁴⁶ Пoближе o томе вијети: А. Поповић, *нав. дело*, стр. 102.

ГЛАВА V
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Трговина спада у најстарије привредне активности. За њу се слободно може рећи да је она стара колико и људски род. Она представља посебну пословну активност на основу које се врши размјена добара са циљем остварења профита. Без трговине, односно међународне размјене роба која представља један од најзначајнијих фактора развоја сваког друштва тешко би било замислити данашњу цивилизацију. Ова размјена није само у функцији развоја савременог друштва, него служи задовољењу људских потреба свих облика и истовремено води ка већем благостању. Њен значај није велики само зато што се на основу ње обавља продаја, односно размјена робе и услуга, него је управо овај интерес за њеном размјеном и њеним бржим кретањем наметнуо читав низ и других потреба за регулисањем ових односа. Без постојања ове правне регулативе се не би могло замислити сигурно одвијање међународних трговинских односа између њихових учесника, а било би тешко замислити како би она уопште функционисала. Без постојања и стварања читавог низа посебних правила и норми би било тешко замислити како би се трговина, односно међународна размјена уопште одвијала и какав степен сигурности би могли имати њени субјекти, односно учесници.

Пажљивом анализом, праћења међународне трговине, почев од њених првих настанака па до данас, може се извести закључак да је она увијек била творац норми, које се баштине у најстарије изворе људске цивилизације, међународни трговински односи који су се у оквиру ње одвијали су били стални покретач човјечанства на нова достигнућа и темељ великих култура. Нема дилеме, да је међународна трговина својом појавом утицала на право и на правну науку и да је била у функцији стварања читавог међународног права. Процес глобализације који је прошлог вијека захватио цијели свијет је наметнуо појаву новог начина производње, развоја међународног

финансијског тржишта, експанзију транснационалних компанија, али и промјену улоге државе у стварању законодавног правног оквира, која није била у могућности да све ове брзе промјене прати и створи услове за њихово несметано одвијање. Њена улога не само да неће бити довољна да буде у функцији брзог одвијања међународних трговинских односа, него ће представљати кочницу тих процеса и то је наметнуло потребу да се њена улога све више сели у арену бројних међународних организације у области међународне трговине и привредног развоја, а нарочито у мултилатерални трговинско-правни режим Свјетске трговинске организације (СТО), без које *u de facto i de yure*, не би било могуће замислити одвијање међународних трговинских односа и међународне размјене роба. Данас, Свјетска трговинска организација и њен правни систем је постала системски структурирани нормативно-регулаторни и институционални оквир свјетске трговине.

Само у последњих 50 година обим свјетске трговине робом је порастао преко 100 пута или за 10 000%. Тако нпр. укупна вриједност извоза за 2010. годину на међународном тржишту је износила 15. 237 милијарди америчких долара, а укупна вриједност увоза 15. 402 милијарде америчких долара.

Овако кретање роба и капитала између њихових учесника који долазе из разних земаља свијета и различитим нивоом достигнутог економског развоја и правне регулативе је наметнуо потребу за постојањем јединственог, једнообразног правног оквира у коме би се учесници међународне размјене, односно њени субјекти могли сигурно осјећати и који би представљао гарант њихове правне сигурности у међународној трговини. Велику улогу у стварању овог једнообразног правног оквира за сигурно и несметано одвијање међународне трговине и размјене роба су имале међународне организације од којих посебно мјесто припада Свјетској трговинској организацији.

Без постојања правне регулативе у оквиру СТО, тешко би било замислити повезивање националних привреда различитих држава у међународним трговинским односима. Пре би се могао извести закључак да су оне ослед убрзаног научно-технолошког прогреса постале све више међусобно зависне у оштрој конкуренцији међународних трговинских односа.

Националне привреде различитих држава се међусобно повезују кроз међународне трговинске односе чија је правна регулатива незаобилазна претпоставка њихове реализације.

Руководне идеје овог система Свјетске трговинске организације, оличеног у читавом правном систему норми почивају прије свега на слободи трговине и прокламацији система недискриминације и једнакости свих учесника на тржишту.

Правна регулатива међународних трговинских односа има за циљ уједначавање правних норми кроз процесе њихове мултилатерализације у области јавно-правних односа и унификације у материји приватно-правне регулативе.

За међународну трговину су, у традиционалном смислу ријечи, значајна начела како јавно-правног (политичког) карактера, важна за међудржавне односе (начело независности држава; слободне егзистенције држава; начело равноправности држава и друга), тако и читав низ трговинских начела приватно-правне природе. Међу њима, централно место заузимају: слобода међународне трговине, системи најповлашћеније нације и националног третмана, монопол, принцип преференцијалног третмана, начело недискриминације, начело заштите националног тржишта, начело пропорционалности, начело забране повреде права конкуренције на тржишту, начело слободе комуникације и слободе транзита, начело слободе искоришћавања електронских средстава везе, начело слободе трансфера капитала и друга. Сва она појединачно и у међусобној интеракцији треба да

допринесу успостављању руководне идеје савременог светског трговинског поретка о царству једнаких могућности за све учеснике у међународним трговинским односима, преко система, односно, стандарда једнаког третмана.

Без постојања читавог низа ових начела и стандарда једнаког третмана не би било могуће замислити „организовану слободну трговину“ засновану на једнакости учесника међународних трговинских односа.

Стандард једнаког третмана представља средство реализације једнаке конкурентске шансе свим субјектима на свјетском тржишту уз обавезу поштовања;

а) права држава да се не подвргавају недискриминацији, као и њихово право на коришћење свих услова у односу на приступ робе на страном тржиште који важе у погледу обављања дјелатности физичких и правних лица на страном тржишту и

б) обавезу признавања иностраној роби, иностраним правним и физичким лицима из једне државе, статуса једнаког третмана, на основу примјене клаузуле најповлашћеније нације, чиме се лицима из било које треће државе не може признати статус који би био мање повољан у односу на конкретну државу.

Забрана дискриминације оличена у систему најповлашћеније нације и националног третмана представља камен темељац за реализацију система изједначења субјеката спољнотрговинског пословања и успостављање и даљи развој међународних трговинских односа.

Државе у материјално правном смислу, сагласно класификацији Комисије ОУН за међународно трговинско право примењују стандард једнаког третмана, оличеног у дејству најповлашћеније нације у следећим областима: царинске дажбине; царинска обрада робе; порези и таксе; нетарифне мере регулисања (технички стандарди, административна правила, санитарне и карантинске формалности и т. д.); сфера валутно-финансијских

односа; правни положај иностраних физичких и правних лица; режим транспорта (бродови, терет, друга транспортна средства); транзит; режим интелектуалне својине; приступ правосуђу, признање и испуњење иностраних судских и арбитражних одлука; посебан статус дипломатских, конзуларних и других представништава; друга питања трговинско-економске сарадње, укључујући област индустрије, технологије и веза, као и друге области јавног привредног сектора.

Стандард једнаког третмана је представљао један од основних циљева Споразума о царинама и трговини – ГАТТ-а, а касније и Свјетске трговинске организације – СТО и настао је првенствено ради подстицања либерализације међународне трговине, укидања постојећих и забраном нових баријера. У правном механизму СТО је овај стандард додатно подупрт системом мултилатерализације дејства најповлашћеније нације: уколико једна чланица одобри трговинске олакшице некој другој, дужна је да их одмах и безусловно одобри и свим другим чланицама СТО, које имају правни и пословни интерес у односима са том чланицом.

Особине стандарда „једнаког третмана“ у праву СТО, данас, ваља посматрати у контексту заштите интереса очекивања, као општег правног постулата реализације односа и сарадње њених чланица. Он полази од колективне обавезе свих чланица СТО да поштују начела и правила установљена споразумима донетим у оквиру Организације. Обавеза чланице је мултилатерализована дејством клаузуле највећег повлашћења на правну ситуацију других чланица СТО. Оне ову обавезу „присвајају“ као премису чију реализацију очекују, преносећи такво „очекивање“ и на привредне субјекте под својим суверенитетом, који на таквој премиси и заснивају своје пословне одлуке. Овакав „интерес очекивања“ – "*expectation interest*", заслужује правну заштиту, а њу обезбеђује право СТО, активирањем механизма решавања спорова.

Међутим, да би се стандард једнаког третмана као средство реализације једнаке конкурентске шансе за све учеснике међународне размјене могао подржати и бити у њиховој функцији у оквиру Свјетске трговинске организације је било неопходно као једну од њених основних функција развити систем за рјешавање спорова.

Без успостављеног система рјешавања спорова и ефикасности споровођења тако донијетих одлука, сва правила мултилатералних споразума на којима почива мултилатерални трговински систем у оквиру СТО не би имао практичну вриједност. Из ових разлога, управо се систем рјешавања спорова сматра једним од камена темељаца Свјетске трговинске организације. Правила и поступак рјешавања спорова садржана су у Анексу 2 уз Споразум о оснивању СТО. Ова правила о поступку се примјењују на спорове из свих мултилатералних трговинских споразума који су у виду анекса придружени Споразуму о оснивању СТО.

У оквиру СТО система могу се рјешавати сви спорови који проистичу из примјене споразума закључених у оквиру СТО. Ови споразуми су наведени у Додатку 1. Договора о правилима и процедурама за рјешавање спорова, тзв. „гарантовани споразуми“. У одређивању појма „гарантованих споразума“ Панели и Апелациони орган се воде правилима интерпретације међународног јавног права, а донесене препоруке и правила не могу увећати или умањити права и обавезе који су загарантовани предметним споразумима.

За разлику од овог система установљеног у облику ГАТТ-а, систем рјешавања спорова у оквиру СТО, је постављен као правни механизам и функционише као међународни привредни суд. Он има своју установљену надлежност, спорови се рјешавају примјеном правних норми, одлуке су обавезујуће за стране, а у случају њиховог непоштивања прописане су санкције. Основни циљ рјешавања спорова у оквиру СТО се састоји у томе да гарантује права државама уговорницама, која проистичу из споразума на

којима се СТО заснива, полазећи од тога да је ефикасно рјешавање ових спорова у функцији заштите не само њихових Споразумима предвиђених права, него и опстанка СТО.

ЛИТЕРАТУРА

---

1. Abi-Saab Georges , „The WTO dispute settlement system and general international law“, in Rufus Yerxa and Bruce Wilson (eds), *Key issues in WTO Dispute Settlement: The First ten years*(Cambridge, 2005).
2. Bhala Raj, „Modern GATT Law: A Treatise on the General Agreement on Tariffs and Trade", Sweet & Maxwell, 2005.
3. Chalmers D., *The Single Market; From Prima Donna to Journeyman*, y:Shaw and More (Eds.),*New Legal Dynamics of European Union*, Oxford,1995.
4. Cormick Mac, *Liberalism, Nationalism and the Post-sovereign State*, 44 *Political Studies*, (1996).
5. Cozian M., Viandier A., 21-24
6. Dworkin, Ronald, „Taking Rights Seriously" , Harvard University Press, 1977.
7. Ebeling M., Gomard B., *Corporations and Partnership in Denmark*, De venter – Boston 1993.
8. Friedman, Thomas, „The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalisation", First Anchor Books, 2000.
9. Fulson R/ M. Gordon/J. Spanogle: *International trade and Investment* 2nd, edit West Law,2000.
10. Haltern U., *Europarecht* Stuttgart 2010.
11. Kaczopowska A., *European Union Law*, Taylor& Francis,2008.
12. Lasok K., *Law &Institutions of the European Union*, Butterwoths, 2001.
13. Leenaerts and P. Van Nuffel; *European Union Law*, London, 2011, marg. Br. -2002. О „Де Головској иницијативи
14. M. Mendez, *TheLegal Effect og EU Agreements*,OUP, Oxford,2013.

15. Matsushita, Mitsuo et al, *The World Trade Organisation: Law, Practice, and Policy*, Oxford University Press, Oxford, 2005.
16. Matsushita, Mitsuo/Shoenbaum, J. Thomas/Mavroidis, C. Petros, „*The World Trade Organization, Law, Practice, and Policy*“, Second Edition, Oxford University Press, Oxford, 2005.
17. Mitsuo Matsushita/Thomas Shoenbaum/Petros Mavroidis, „*The World Trade Organization: Law, Practice and Policy*“, Oxford University Press, New York, 2006
18. Mortelmans K., *Community Law: More than a Functional Area off Law, Less Than a Legal System*, 1(1996).
19. P. J. G. Kapteyn, *The Law of the European Union and the European Communities: with refernce to shanges to be made by the Lisbon Treaty*, Kluwer 2008.
20. Perez-Aznar, Facundo, *Countermeasures in the WTO Dispute Settlement System*, La Plata, 2005.
  - a. Robert, „*On the Structure of Legal Principles*“, *Ratio Juris*, Vol. 13. No. 3, 200.,
21. Schmitthoff C.M. s *Export Trade, The Law & Practice of International trade*, London, 1990.
22. Shermers, *International Institutional Law*, Leiden, 1980.
23. Taniguchi, Yasuhei & Yanovich, Alan & Bohanes, Jan (eds.), *The WTO in the twenty-first century*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.
24. Tridimas, *The General Principles of EC Law*, Oxford, 1999.
25. Van den Bossche, Peter, „*The Law and Policy of the World Trade Organization, Text, Cases and Materials*“, Maastricht University, Cambridge University Press, 2005.

26. Van Houtte; „The law of international trade“ Sweet / Maxwell 1998.
J.C.T. Chuan: Law of International trade.59
27. Wilfred J. Ethier „Modern International Economich“ W.W. North and Company, New York and London, third Edition, 1995.
28. Wilfred J. Ethier „Modern International Economich“ W.W. North and Company, New York and London, third Edition, 1995
29. Wilson Bruce, „The WTO Dispute Settlement System and its Operation: A brief overview of the first ten years“, in Yerxa and Wilson, *WTO: The first Ten Years*, pp. 20-21.
30. А С. Комаров: К. Шмитхофф, Экспорт: право и практика международной торговли, Москва, 1993.
31. Бартош Милан, Међународно јавно уговорно право, Београд, 1986.
32. Бијелић Предраг, „Међународна трговина“, Београд, 2008.
33. Богуславский, М.М., “Международное экономическое право”, Москва 1986.
34. Борић А., Ф. Дервишевић, Е. Хашић, А. Јакуповић, В. Казазић, Н. Кнего, Х. Коњхоцић, С.Липовић, З. Лучић, Н. Николић; Међународна привреда – Економски и политичко-правни аспекти, Логос, Сплит, 2001.
35. Варади Т., Међународно приватно право, Нови Сад, 1990.
36. Васиљевић Мирко, Водич за читање Закона о привредним друштвима, Београд, 2004.
37. Васиљевић Мирко, Пословно право, Савремена администрација Београд 1999.
38. Васиљевић Мирко, Пословно право, Удружење правника и привредника СР Југославије, Београд 2001.

39. Васиљевић Мирко, Привредна друштва – Домаће и упоредно право, Удружење правника СР Југославије, Београд 1999.
40. Васиљевић Мирко, Трговинско право, Службени гласник Београд 2008.
41. Васиљевић Мирко, Компанијско право- Право привредних друштава, Правни факултет, Београд 2010.
42. Велимировић Михајло, Привредно право, Подгорица 1998.
43. Веляминов Г. М: Международное экономическое право и процес, Москва, „Wolters Kluwer“, 2004.
44. Ј. Вилус, С. Царић, С. Шогоров, Међународно привредно право, Београд 1989.
45. Вилус Ј., С. Царић, С. Шогоров, Д. Ђурђевић, Д. Дивљак, Меународно привредно право, Нови Сад 2008.
46. Вукадиновић Радован, „Међународно пословно право-општи део", Крагујевац, 2005.
47. Вукадиновић Радован, Увод у институције и Право европске уније, Крагујевац, 2008.
48. Вукадиновић, Радован „Спољнотрговинско пословање“, Крагујевац, 2011.
49. Вукадиновић, Радован, „Међународно пословно право-општи и посебни део", Крагујевац, 2012.
50. Вукадиновић Радован, Увод у институције и Право европске уније, Крагујевац, 2012.
51. Вукадиновић, Радован, „Право Европске уније", IV измењено и допуњено издање, Крагујевац, 2006.
52. Госпавић О. (1938).

53. Граховац В. Јелена, Значај арбитражног рјешавања међународних трговинских спорова за развој међународног пословног права, магистарски рад, Правни факултет Бања лука 2011.
54. Гуд Валтер, Рјечник термина међународне трговинске политике, Београд 2005.
55. Дивљак Д., Право спољне трговине, Нови Сад, 2009.
56. Димитријевић, В./Рачић, О., “Међународне организације”, Београд 1978.
57. Ђуровић Р., Међународно привредно право, Београд, 2004.
58. Ђуровић Радомир, Мултинационалне компаније, Савремена администрација, Београд 1977.
59. Ђуровић Радомир, Међународно привредно право, Савремена администрација Београд 1994, 1997, 2004.
60. Ђуровић Радомир/Ђирић, Александар, „Међународно трговинско право“, општи део, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш 2005
61. Ентин М., Европеууское право, Москва 2001.
62. Зубић-Петровић, Снежана/Раковић, мр Александра, „Светска Трговинска организација: правни инструменти и савремене тенденције“, Београд, 2005.
63. Ђеранић Јелена, Облици повезивања држава чланица у ЕУ, Сл. Гласник Београд 2011.
64. Јелић А., и М. Сукјасовић, Повластице у међународним економским уговорима, Београд, 1963.
65. К. W. Ryan, International Trade Law, Sydney, Melbourne, Brisbane, 1975.

66. Ковач Оскар, Унутар балканска економска сарадња и интеграције, Смисао, Београд 1998.
67. Лисовскии В., Международное торговое право, Москва, 1979.
68. Лопандић Душко и Јањевић М., Споразум из Шенгена – за Европу без граница, Сл. гласник Београд, 1996
69. Марковић - Бајаловић Дијана, Правни аспекти либерализације међународног промета услуга, „Сл. гласник, Београд, 2011.
70. Милкотин Д. – Томић, Право међународне трговине, Загреб, 1999.
71. Мирковић Драгутин, Поповић Витомир, Трговинско право, Статусни дио – привредна друштва, Бијелина 2007.
72. Мисита Невенко, Европска унија, оснивање и развој, Сарајево 2010.
73. Мићовић Миодраг , Привредно право, Крагујевац 2010.
74. Обрадовић С., Највеће повлашћење трговинским уговорима, докторска расправа, Београд 1933.
75. П. Цветковић, Начело правног третмана страних инвестиција у међународним изворима и инвестиционим законодавствима земаља Балкана, Ниш, 2003.
76. Перовић С. Јелена, “Стандардне клаузуле у међународним привредним уговорима”, Београд, 2012.
77. Поповић В. Александар, Рјешавање спорова у оквиру свјетске трговинске организације, магистарски рад, Правни факултет, Бања Лука, 2012.
78. Поповић Витомир/Вукадиновић, Радован, „Међународно пословно право-општи део", Бања Лука-Крагујевац, 2005.
79. Поповић Витомир/Вукадиновић, Радован, „Међународно пословно право-посебни део", Бања Лука-Крагујевац, 2010.

80. Радивојевић, Зоран/Кнежевић-Предић, Весна, „Институције Европске уније", Ниш, 2008.
81. Савић Снежана, „Држава као правно лице и субјект међународног привредног права“, Бања Лука 1996.
82. Сиђански Д., Федералистичка будућност Европе, Београд, 1996
83. Стојиљковић Владимир, Међународно привредно право, Београд, 2001.
84. Сукијасовић М., Мултинационално предузеће, Београд, 1981
85. Сукијасовић М., Правне карактеристике двостраних уговора, Београд 1959.
86. Ћирић А/Ђуровић Р: Међународно трговинско право, посебни део, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2005.
87. Ћирић А/Цветковић П: Међународно трговинско право, стручни есеји, Правни факултет у Нишу, Ниш, 2001.
88. Ћирић Александар, „Међународно трговинско право-општи део“, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2010.
89. Ћирић, Александар, „Међународно трговинско право“, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш 2012.
90. Царић Славко– Јелена Вилус – Стеван Шогоров – Душанка Ђурђевић, „Међународно привредно право“, Нови Сад, 1994.
91. Царић Славко, Јелена Вилус, Душанка Ђурђевић, Драго Дивљак, Међународно пословно право, Нови Сад, 2007.
92. Цветковић Предраг, „Увод у право Светске трговинске организације“, Задужбина Андрејевић, 2010.
93. Ченић-Јотановић Гордана, „Међународни економски односи“, Економски факултет, Бања Лука, 2006.

94. Чомски Ноам, Профит изнад људи, (Неолиберализам и глобални поредак), Нови Сад 1999.
95. Шевић, Ж., “Светска трговинска организација: институционални и правни аспекти”, Финансије, (1997) 1-2. Свјетска трговинска организација, Резултати Уругвајске рунде мултилатералних преговора о трговини, Министарство вањске трговине и економских односа БиХ, Сарајево, 2002.
96. Шемић Хилмија, Трговачко право, Бихаћ 2000.

ЧЛАНЦИ:

1. Adler, Emanue, Haas, M. Peter, „Epistemic Communities“, „World Order and the Creation of a Reflective Research Program“, (1992), 46 International Organization.
2. Alan Yanovich and Tania Voon, Completing the Analysis in WTO Appeals: The Practice and its Limitations, Journal of International Economic Law 9 (4), 933-950, Advance Access Publication 20 September 2006, Oxford University Press 2006.
3. Andenas Mads, Zleptnig, Stefan, „Proportionality and Balancing in the WTO: A Comparative Perspective“, 2007, 20 Cambridge Review of International Affairs.
4. Andenas, Mads; Zlepting, Stefan, „Proportionality: WTO Law in Comparative Perspective“, Texas International Law Journal, Vol. 42, 2007.
5. Antoniadis, Antonis, „The European Union and the WTO Law: a Nexus of Reactive, Coactive and Proactive Approaches“, WorldTrade Law Review, 2007, No. 6.
6. Busch, Marc/Reinhard, Eric, „Three's a Crowd, Third Parties and WTO Dispute Settlement“, World Politics 58 (April 2006), str. 446-77; <http://userwww.service.emory.edu/~erein/research/3p.pdf>.
7. Cameroon, James/Gray, Kewin, „Principles of International Law in the WTO Dispute Settlement Body“, 50 International and Comaprative Law Quarterly, 50, 2001. <http://www.worldtradelaw.net/articles/grayprinciples.pdf>.

8. Carmody, Chios, „A Theory of WTO Law“, Journal of International Economic Law, 11 (3) Oxford University Press, 2008.
<http://jiel.oxfordjournals.org/cgi/reprint/11/3/527>;
9. Carmody, Chios, „WTO Obligations as Collective“, The European Journal of International Law Vol. 17(2),
<http://ejil.oxfordjournals.org/cgi/reprint/17/2/419>;
10. Claus-Dieter Ehlermann and Nicolas Lockhart, Standard of Review in WTO Law, Journal of International Economic Law 7(3).
11. Colares, F. Juscelino, „A Positive Theory of WTO Adjudication“, Society of International Economic Law (SIEL) Inaugural Conference 2008 Paper, <http://ssrn.com/abstract=1266244>;
12. Cottier, Thomas, „Preparing for Structural Reform in the WTO“, September, 2006.
13. Cottier, Thomas, „Challenges Ahead in International Economic Law“, Journal of International Economic Law Advance Access published online on March 3, 2009, doi: 10.1093-jiel/jgp005.
14. Ђирић А., Стандард слободe међународне трговине и механизми његове заштите, Право и привреда - Београд, Удружење правника у привреди Србије 2010. бр. 4-6.
15. Ђирић А, The Dispute Settlement Procedure Before the World Trade Organization, Yearbook on International Arbitration. – Antwerp, Vienna /etc./, European Academic Press, 2010. - Vol. 1 (2010).
16. Ђирић А. Одреднице у енциклопедији, Српско-албански правни лексикон, Leksikoni juridik serbisht-shqip, Координационо тело Владе републике Србије за општине Прешево, Вујановац и Медвеђа, Београд 2010.IV

17. Ђирић А. The Right of International Commercial Arbitration to Resolve the Issue of its Own Jurisdiction, Law of Ukraine, Kyiv, Law of Ukraine, 2011, No. 2 (2011), str. 108-117, ISSN 0132-1331.
18. Ђирић А. Традиција и модернизација регулативе међународне трговине, „Традиција, модернизација, идентитети: место традиције и модернизације у различитим концепцијама и стратегијама развоја земаља у транзицији: Зборник радова са међународне конференције, Ниш, филозофски факултет, Центар за социолошка истраживања, 2011.
19. Ђирић А., Транснационални трговински правни систем, Актуелне тенденције у развоју и примени европског континенталног права, *Тематски зборник радова*, Св. 2 Ниш, центар за публикације Правног факултета, 2010.
20. Ђирић А. Зоне слободне трговине као облици међународних трговинских интеграција, *Правна ријеч*, бања Лука, Удружење правника Републике Српске, 2010. Бр. 29.
21. Дивљак Драго., Светска трговинска организација и реформе нашег права, *Правни живот*, Часопис за правну теорију и праксу, Београд 2006., бр.11.
22. Дивљак Драго, Правна заштита од дампинга, *Правни живот*, Часопис за правну теорију и праксу, Београд 2007, бр. 12.
23. Дивљак Драго, Проширено поље дјеловања Свјетске трговинске организације, *Зборник радова*, Правни факултет у Новом Саду 2010.
24. Дивљак Драго, Свјетска трговинска организација и вишестрани међународни споразуми о заштити животне средине, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 2012., бр. 3.

25. Дивљак, Драго, „Ново домаће спољнотрговинско законодавство о субвенцијама и међународним стандардима“, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, 2012 бр.4.
26. De Bievre, Dirk, „Governance in International Trade: Judicilisation and Positive Integration in the WTO“, Preprints of the Max Planck Institute on Collective Goods, July 2004; <http://www.mpp-rdg.de>;
27. Desmedt, Axel, „Proportionality in WTO Law“, Journal of International Economic Law, 2001, Oxford University Press,
28. Drabek, Zdenek, Baccheta, Marc, „Tracing the Effects of WTO Accession on Policy Making in Sovereign States: Preliminary Lessons from the Recent Experience of Transition Countries“, The World Economy, Vol. 27, No. 7, July 2004; <http://ssrn.com/abstract=568263>.
29. Dunne, Matthew S. III „Redefining Power Orientation: A Reassessment of Jackson's Paradigm in Light of Assymetries of Power, Negotiation and Compliance in the GATT/WTO Dispute Settlement System", rad u „Law and Policy in International Business“, Vol. 34, 2002; www.questia.com;
30. Ehlermann, Claus-Dieter/Ehring, Lothar, „Decision-Making in the World Trade Organization: Is the Consensus Practice of the World Trade Organization Adequate for Making, Revising and Implementing Rules on International Trade“, Journal of International Economic Law 8 (1), Oxford University Press, 2005.
31. Gene M. Grossman et al., *Legal and Economic Principles of World Trade Law: National Treatment*, Princeton University, 2012.
32. Goldštajn, A., The New Law Merchant Reconsidered, u: Law and International Trade, Festschrift für Clive M. Schmitthoff, 1973.

33. Grando, T. Michelle, „Allocating the Burden of Proof in WTO Disputes: A Critical Analysis“, *Journal of International Economic Law* 9 (3), 17. August 2006.
34. Hamel- Lagarde – Jauffret, *Droit commercial*, Paris, 1980, Guiyon, *Droit des affaires*, Paris 1984.
35. Henrich Horn, Petros C. Mavroidis, „Economic and legal aspects of the Most-Favored – Nation clause“, *European Journal of political Economy*, vol. 17, 2001.
36. Hilf, Meinhard, „Power, Rules and Principles: Which Orientation for WTO/GATT Law“, *Journal of International Economic Law* 2001 4(1), str. 111-130; <http://jiel.oxfordjournals.org/cgi/reprint/4/1/1>
37. Hoekman, B. /Kostecki, M. Michael, „The Political Economy of the World Trading System: The WTO and Beyond“, 2nd edition, Oxford University Press, 2001.
38. Howse, Robert, „Adjudicative Legitimacy and Treaty Interpretation in International Trade Law: The Early Years of WTO Jurisprudence“ in Joseph Weiler (ed.), *The EU, the WTO and the NAFTA* (Oxford: Oxford University Press, 2000).
39. Howse, Robert, Kalypso, Nicolaidis, „Enhancing WTO Legitimacy: Constitutionalization or Global Subsidiarity“, *rad u „Governance: An International Journal of Policy, Administration and Institutions“*, Vol. 16, No. 1, 2003.
40. J. Hamel, G. Lagarde, A. Jauffret, 17-20; Y. Guyon (2003).
41. Jackson, H. John, „The WTO Dispute Settlement Understanding- Misunder-standings on the Nature of Legal Obligation“ (1997), 91 *AJIL*,

42. Jackson, John H, „The World Trade Organization: Constitution and Jurisprudence“, Royal Institute for International Affairs, London, 1998;
43. Jackson, H. John, „The WTO Constitution and Proposed Reforms: Seven 'mantras' Revisited“, *Journal of International Economic Law* 2001 4(1), <http://graduateinstitute.ch/webdav/site/iheid/shared/iheid/514/WTO%202.00.pdf> ;
44. Jeffrey, L. Dunoff, „Constitutional Conceits: The WTO's 'Constitution' and the Discipline of International Law“, *The European Journal of International Law*, Vol. 17. No. 3.
45. John Jackson, *The World Trading System: The Law and Policy of International Economic Relations* (2nd edn, Cambridge, MA, 1997.
46. John Greenwald, *Journal of International Economic Law*, WTO Dispute settlement: An Exercise in Trade Law Legislation, (2003), Oxford University Press.
47. Keck, Alexander/Low, Patrick, „Special and Differential Treatment in the WTO: Why, When and How?“, Staff Working Paper ERSD-2004-03, <http://www.ppl.nl/bibliographies/wto/files/3652a.pdf>
48. Ladefoged Jens, Mortensen „The Institutional Requirements of the WTO in an Era of Globalisation: Imperfections in the Global Economic Policy“, *European Law Journal*, Vol. 6, No. 2, June 2000. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=236225
49. Lamy, Pascal, „The Place of the WTO and its Law in the International Legal Order“, *The European Journal of International Law*, Vol. 17. No. 5, EJIL, 2007.

50. M. Gabrielle and J. Trachtman, „The Technical Barriers to Trade Agreement, the Sanitary and Phytosanitary Measures Agreement, and the General Agreement on Tariffs and Trade“, *Journal of World Trade*, 2002, Vol. 36, Issue 5.
51. M.F. Nsour: *Rethinking the World Trade Order: Towards a Better Legal Understanding of the Role of Regionalism in the Multilateral Trade Regime*, p. 51, <http://books.google.rs/books>
52. Marceau, Gabrielle, „WTO Dispute Settlement and Human Rights“, *European Journal of International Law* 2002 13(4).
53. Marceau, Gabrielle/Trachtman, Joel P, „The Technical Barriers to Trade Agreement, the Sanitary and Phytosanitary Measures Agreement, and the General Agreement on Tariffs and Trade“, *Journal of World Trade*, 2002, Vol. 36, Issue 5.
54. McRae, Donald, „Reflections on the Appellate Body of the World Trade Organization (WTO): Comments on Dr. Claus-Dieter Ehlermann's Lecture“ (2003), 97 *American Society of International Law Proceedings*.
55. McRae, Donald, „What is the Future of WTO Dispute Settlement?“ 7 *Journal of International Economic Law* (2004).
56. Meier, Mike, „GATT, WTO, and the Environment: To What Extent Do GATT/WTO Rules Permit Member Nations to Protect the Environment When Doing So Adversely Affects Trade“ 8 *Colo. J. Int'l Envtl. L. & Pol'y* 241 (1997); članak dostupan na <http://heinonline.org>;
57. Mitchell Andrew D, „The Legal Basis for Using Principles in WTO Disputes“ *Journal of International Economic Law* 2007, <http://jiel.oxfordjournals.org/cgi/reprint/jgm037v1>;

58. Movsesian, L. Mark, "Enforcement of WTO Rulings: An Interest Group Analysis", Hofstra Law Review, Volume 32, No. 1, 2003, http://www.hofstra.edu/PDF/law_lawrev_movsesian_vol32no1.pdf;
59. Neumann, Jan, Türk, Elisabeth, „Necessity Revisited: Proportionality in World Trade Organization Law After Korea-Beef, EC-Asbestos and EC-Sardines“ (2003) 37 Journal of World Trade,
60. Ortino, Federico, „Treaty Interpretation and the WTO Appellate Body Report in US-Gambling: A Critique“, 2006, 9 Journal of International Economic Law;
61. P. Muchlinski, The relevance of the conduct of the investor under the fair and equitable treatment standard, International and Comparative Law Quarterly, [ICLQ vol 55, July 2006.
62. Palmetier, David, Mavroidis, Peter, „The WTO Legal System: Sources of Law“, American Journal of International Law, 1998, str. 398-413; <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2997915.pdf>;
63. Palmetier/David, Alexandrov, Stanimir, „Inducing Compliance in WTO dispute Settlement“, prilog u: Daniel Kennedy and James Southwick, (eds), „The Political Economy of International Trade: Essays in Honor of Robert E. Hudec“, (2002).
64. Pauwelyn, Joost, „Conflict of Norms in Public International Law: How WTO Law Relates to the other Rules of International Law“, Cambridge University Press, 2003; digitalno izdanje 2008;
65. Pauwelyn, Joost, „The Nature of WTO Obligations“, Jean Monnet Working Paper 1/02, <http://centers.law.nyu.edu/jeanmonnet/papers/02/020101.rtf>;

66. Pauwelyn, Joost, „The Role of Public International Law in the WTO: How Far Can We Go?“ (2001) 95 American Journal of International Law.
67. Petersmann, Ernst-Urlich, „The Dispute Settlement System of the World Trade Organization and the Evolution of the GATT since 1948“, 31 Common Market Law Review, 1994.
68. Petersmann, Ernst-Urlich, „The WTO Constitution and Human Rights“, Journal of International Economic Law 2000 3(1), стр. 19-25;
69. R.H. Foster, Die Idee Europa, Munchen, 196.
70. Rodney D. Ludema, Anna Maria Mayda, Georgetown University, Do Countries Free Ride on MFN, june, 2006.
71. Rodney D. Ludema, Anna Maria Mayda, Georgetown University, The Free-Riding Effect of the MFN Clause: Evidence Across Commodities and Countries, september, 2008.
72. Sauer, Seiko, „Die innergemeinschaftlichen Wirkungen von WTO-Streitbeilegungsentscheidungen-Begriffliche und dogmatische Klärungen“, prilog u „Jurisdiktionskonflikte in Mehrebenensystemen“. Springer Berlin Heidelberg, 2008.
73. Schaffer, Gregory, „Recognizing Public Goods in WTO Dispute Settlement: Who participates? Who Decides? The case of TRIPS and Pharmaceutical Patent Protection“, Journal of International Economic Law, 2004, <http://jiel.oxfordjournals.org/cgi/reprint/7/2/459>.
74. Schloemann, L. Hannes/Ohlhoff, Stefan, „Constitutionalization“ and Dispute Settlement in the WTO: „National Security as an Issue of Competence“, American Journal of International Law, ISSN 0002-9300, Vol. 93, N° 2, 1999.

75. Schwarzenberger, Начела и стандарди међународног економског права, ЈПМ, 3/1961.
76. Sebastian, Thomas, „World Trade Organization Remedies and the Assessment of Proportionality: Equivalence and Appropriateness“, 2007, 48 Harward Law Journal, <http://www.harvardilj.org/attach.php?id=121>.
77. Shapiro M., The Globalization of Law, Global Legal Studies Journal, <http://www.gelso.unitn.it/cardadm/Review/Comparative/Shapiro-1996/shapiro.htm>
78. Trachtman, Joel, „Jurisdiction in WTO Disputes“, rad u: Rufus Yerxa and Bruce Wilson (eds), „Key Issues in WTO Dispute Settlement“, Cambridge University Press, 2005.
79. Von Bogdandy, Armin, „Legal Effects of World Trade Organization Decisions Within European Union Law: A Contribution to the Theory of the Legal Acts of International Organizations and the Action of Damages Under Article 288 (2) EC“, Journal of World Trade, 2005, No. 39 (1).
80. Weiler, Joseph H, „The Rule of Lawyers and the Ethos of Diplomats- Re-flections on the Internal and External Legitimacy of WTO Dispute Settlement“, 2001, 35. Journal of World Trade. <http://centers.law.nyu.edu/jeanmonnet/papers/00/000901.rtf>;
81. Weiss, Wolfgang, „Security and predictability under WTO law“ 2 World Trade Review (2003), http://journals.cambridge.org/abstract_S1474745603001423;
82. Wille, B. Serena, „Recapturing a Lost Opportunity: Article III:2 GATT 1994 Japan-Taxes on Alcoholic Beverages 1996“, <http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/97/97-11-.html>;

83. Wölfe, Robert, „The WTO Single Undertaking As Negotiating Technique and Constitutive Metaphor“, *Journal of International Economic Law*, Oxford University Press, 2009.
84. Yuka Fukunga, Securing compliance through the WTO Dispute Settlement System: Implementation of DSB Recommendations, *Journal of International Economic Law* 9 (2), pgs 383-426, Advance Access Publication 8 May 2006, Oxford University Press 2006.
85. Yuksel, Ali Sait, „Die WTO (World Trade Organisation) als Motor der Globalisierung“, http://ites-europa.org/Ali_Sait_Yuksel.pdf;
86. Ziegler, Andreas R/Bonzon, Yves, „How to reform WTO Decision-making? An Analysis of the Current Functioning of the Organization from the Perspectives of Efficiency and Legitimacy“, Working paper No. 2007/23 May 2007; www.nccr-trade.org/images/stories/publications/IP2/Working%20Paper%No%202007_23.pdf.
87. Ђирић Љ. Александар, Међународно-правни режим и право Свјетске трговинске организације као елементи националног спољнотрговинског законодавства“, *Правни живот*, Београд 2012.
88. Ђирић Љ. Александар, Транснационалне компаније као облик пословања на међународном тржишту, *Право и привреда*, Часопис за привредноправну теорију и праксу, Београд бр.5-8/2008.
89. Старовић Б., Поглед на право и остваривање права европских заједница, *Право, теорија и пракса*, 8-10/1992
90. Божић/С. Голубовић, „Развој трговине између балканских земаља на путу ка Европској унији“. Рад у тематском Зборнику

- радова Филозофског факултета у Нишу, „Друштвене промене и етнички односи и евроинтеграцијски процеси на Балкану“, Ниш, 2004.
91. Ненадић Боса, Европско усмјерење новог Устава Републике Србије, Ревизија за Европско право, бр. 9, 2007.
92. Поповић Витомир, „Неки аспекти хармонизације права Републике Српске са Споразумом о стабилизацији и придруживању“, Актуелна питања савременог законодавства, Зборник радова, Будва, 2010.
93. Вукадиновић Д. Радован, Појам и мјесто Право европске уније у правном систему држава чланица, Ревизија за Европско право, бр.1/1999.
94. Вукадиновић Радован, „Непосредна примјена Споразума о стабилизацији и придруживању“ – Усклађеност домаћег права са правним тековинама Европске уније, Правни живот, Часопис за правну теорију и праксу, Београд, бр.12, Београд 2010
95. Вуковић, Б./Тодоровић, Б., “Систем решавања спорова у Светској трговинској организацији”, Право и привреда, 5-8/96;
96. Ђуровић Радомир, Заступање у међународним привредним пословима, Анали Правног факултета у Београду, 1983.
97. Јанча Дејан, Особености мултилатералне сарадње у међународним привредним организацијама имтеграционог карактера, Право, теорија и пракса, Нови Сад, септембар, 1986.
98. Јовановић В., Привредно право – Привредне организације, Београд 1961.

99. Крејчи О, *Geopolitics and International Law, Tracing the Global Crisis 2010, Czech Yearbook of International Law, Volume I, Praha, 2010.*
100. Вукадиновић Д. Радован, Механизам за рјешавање спорова у споразумима о стабилизацији и придруживању, *Правни живот*, бр. 12. Београд 201.
101. Табороши, С., “Светска трговинска организација и СРЈ”, *Право и привреда*, 5-8/96.
102. Турчиновић, Філіп/Врцелъ Н., Светска трговинска организација, <http://search.incredimail.com/?q=svetska+trgovinska+organizacija&lang=serbian&source.D.Lopandić>, *Srbija i Svetska trgovinska organizacija i evropsko i svetsko tržište*, „Vreme“, br. 743 od 31. marta 2005, http://www.becei.org/EF0305/Lopandic_EF0305.htm.
103. Ђирић А, Глобализација као амбијентални услов спољнотрговинског пословања и приватизације, „*Право и привреда*“, бр. 5-8/2004.
104. Ђирић А, Нови садржаји општих начела Међународног трговинског права, *Правни живот*, «Право и међународне интеграције», Београд : Удружење правника Србије, 2008, том 4, бр. 12 (2008).
105. Ђирић А, О унификацији извора Међународног трговинског права, „*Правна ријеч*“, Бања Лука, 2009.
106. Ђирић А, Предмет и метод Међународног трговинског права, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, Ни, 1989.
107. Ђирић А. Слобода пружања услуга на тржишту Европске уније „*Право Републике Србије и право Европске уније*“, *Правни факултет*, Ниш, св. II, 2009.

108. Ђирић Александар Унапређење регулативе и праксе спољно-трговинског пословања, „Право и привреда“, бр. 5-8/1997.
109. Ђирић Александар, Нови концепт правних оквира за пружање услуга на међународном тржишту, Правни живот, бр.11, Београд 2013.
110. Ђирић Љ. Александар, Третман „најповлашћеније нације у Међународним трговинским односима“, Правна ријеч, 2012 бр. 33/2012, Бања Лука 2012.
111. Ђирић, Александар/Цветковић Предраг, О праву Светске трговинске организације: про ет цонтра конституционалне природе, Право и привреда, Београд, Удружење правника у привреди Србије, 2009. - бр. 1-4 (2009).
112. Цветковић, Предраг, „Систем решавања спорова у оквиру Светске трговинске организације“, Право и привреда, Београд, Удружење правника у привреди Србије, бр. 5-8/2006.
113. Цветковић П., Принцип пропорционалности у праву *WTO*: пример члана *XX GATT-a*“, „Право и привреда, бр. 5-8/2008
114. Цветковић, Предраг Н./Раичевић, Небојша, „Правни режим државне помоћи у Европској унији и Светској трговинској организацији“, рад у публикацији „Право Републике Србије и право Европске уније - стање и перспективе“, Св. 2 //уредници Наташа Стојановић, Срђан Голубовић/. - Ниш: Правни факултет, Центар за публикације, 2009.
115. Цветковић, Предраг, „О праву Светске трговинске организације: асиметрија права и обавеза као кључна детерминанта“, Теме. - Ниш: Универзитет, 2009. - бр. 2 (2009).

116. Цветковић, Предраг, „Однос комунитарног права и права Светске трговинске организације: основна разматрања“, У: Зборник радова са Међународне конференције „Регионална сарадња у области грађанског судског поступка са међународним елементом“, Бања Лука, 2009.
117. Цветковић, Предраг, „Принцип пропорционалности у праву СТО: пример члана XX ГАТТ-а“, Право и привреда, Београд, Удружење правника у привреди Србије, 2008, Бр. 5-8 (2008);
118. Цветковић, Предраг, „Улога Светске трговинске организације у развоју међународног права конкуренције“, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Ниш: Правни факултет, 2008. - Бр. 52 (2008).
119. Цветковић, Предраг: О праву Светске трговинске организације, рад: Асиметрија права и обавеза као кључна детерминанта, „Теме“, Часопис за друштвена истраживања Универзитета у Нишу бр. 2/2009.
120. Чирич А, Обоснование программы „Международное торговое право», профиль подготовки юриспруденция 030900, степень квалификации - магистр, Ученые труды Российской академии адвокатуры и нотариата, Москва, Н0-27/2012;

Извори са интернета:

1. <http://web.worldbank.org>
2. Wikipedia. Org/sr Medunarodni_monetarni_fond
3. <http://www.org/wto/legal/finalact.htm>
4. www.wikipedia.org/wiki/Agreement_on_Technical_Barriers_to_Trade
5. www.wikipedia.org/International_Dairy_Agreement
6. *Publication Trading Into the Future* http://www.commercialdiplomacy.org/manuals/wto_dispute.htm.
7. <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/13/Ekonomija/1010692/Crna+Gora+primljena+u+CTO.html>
8. http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/svjetska_trgovinska_organizacija_wto/bih_i_wto/?id=128
9. http://europa.eu/legislation_summaries/consumers/product_labelling_and_packaging/12l_013_en.htm.
10. N. Sheridan, Introduction to Approximation Tools and Instruments Developed by the EU, http://www.envnis.org/Microsoft_Word_-_EUtools-e.pdf, p.1.
11. <http://www.uncitral.org/>
12. International Law Commission (ILC), Draft Articles on Most-Favoured-Nation Clauses with Commentaries, http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn41719.pdf.
13. <http://www.seio.gov.rs>
14. <http://www.kombeg.org.rs/Komora/Opsta.aspx?veza=3097>.
15. http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/prewto_legal_e.htm.
16. www.wto.org/english.
17. Report of Appellate Body, „EC-Bananas III“, <http://ctrc.sice.oas.org/TRC/Articles/Dispute/WTDS27ABR.doc>, §132.
18. WTO Annual Report, 2009.

http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/anrep09_e.pdf

19. Report of the Appellate Body, WT/DS33/AB/R, од 25. априла 1997. године, str. 19; документ је доступан на сајту www.wto.org.